

កាំបោះឆ្នោតស៊ីម៉ង់ត៍ កំរិតស្រុកស្រែកស្រែក

ประกาศจังหวัดเชียงใหม่

เรื่อง การแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการจัดทำหนังสือ

“กำหนดเมืองเชียงใหม่”

ตามที่จังหวัดเชียงใหม่ ร่วมกับ ทบวงศัลยกรรมที่ ๙ เชียงใหม่ กรมศัลยกรรม
ดำเนินการบูรณะปฏิสังขรณ์ถ้ำช้างเผือกและถ้ำหลวงถ้ำสิงห์ บริเวณวัดช้างค้ำเชียงใหม่
โดย ได้มีการขุดค้นและขุดแต่งชั้นของดินตามแนวฐานพระพุทธรูป เพื่อเป็นการ
อนุรักษ์ไว้ซึ่งมรดกอันมีค่าของเมืองเชียงใหม่ ให้ได้ตลอดถึงชุมชนพื้นเมือง และเป็นการอนุรักษ์ทาง
โบราณคดี และในโอกาสดังกล่าว ได้พิจารณาแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการจัดทำ
หนังสือ “กำหนดเมืองเชียงใหม่” คณะกรรมการจังหวัดเชียงใหม่ ลงวันที่ ๙ มกราคม
๒๕๒๙ โดยได้มอบให้ผู้ทรงคุณวุฒิ ร่วมเป็นคณะกรรมการดังกล่าว ทั้งนี้ เพื่อ
เป็นการสรุปรวบรวมข้อมูลทางศิลปวิทยาที่เกี่ยวข้องต่างๆ และข้อมูลในทางต่างๆ
ที่เกี่ยวข้องกำหนดเมืองเชียงใหม่ ปรัชญา ประเพณี และองค์ความรู้ ของจังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง
ในอดีตรวมถึงปัจจุบัน เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาพัฒนาเมืองเชียงใหม่ต่อไป

จังหวัดพิจารณาเห็นว่า เพื่อให้คณะกรรมการดำเนินการจัดทำหนังสือ “กำหนด
เมืองเชียงใหม่” มีความสมบูรณ์และประมวลความรู้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องเป็นคณะกรรมการ
ดังกล่าว โดยได้ขอเชิญราชการจังหวัดเชียงใหม่ ลงวันที่ ๙ มกราคม ๒๕๒๙ และ
ได้มีคณะกรรมการดำเนินการดำเนินการจัดทำหนังสือ “กำหนดเมืองเชียงใหม่” ชุดใหม่
ประกอบด้วย

๑. คณะกรรมการที่ปรึกษา

- ๑.๑ นายวิชาญ หุ่นศิริวงศ์
- ๑.๒ นายอรรถพร คงศรี
- ๑.๓ ร.ศ. เกษร คุณสมาน
- ๑.๔ ร.ศ. สว่าง สุภาพมี

ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่
รองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่
รองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่
ปลัดจังหวัดเชียงใหม่

— ๓๕๒๓๖ —

Handwritten signature or mark in the top left corner.

អង្គការសហប្រតិបត្តិការអន្តរជាតិ
សហប្រតិបត្តិការ

ការបោះឆ្នោតសេរីស្មោះត្រង់

ក្នុងប្រព័ន្ធបោះឆ្នោត

របស់

គណៈកម្មាធិការជាតិរៀបចំការបោះឆ្នោត

លេខ ២៣/២០២២ រៀបចំ

สมาคมแห่งชาติรังนกคาบิเย
เมืองไทย

ท่าแพวเมือวเซียวใหม่ ก่อถะถะถะถะถะ

อนุสรณ์

เนื่องในพิธีเปิดและฉลองประตูท่าแพ

๑๑ เมษายน ๒๕๒๙

អង្គការសហប្រតិបត្តិការអន្តរជាតិ
សហប្រតិបត្តិការ

សៀវភៅបង្ហាញពីការងារ ប្រចាំថ្ងៃ

សៀវភៅ

សៀវភៅបង្ហាញពីការងារប្រចាំថ្ងៃ

អង្គការសហប្រតិបត្តិការអន្តរជាតិ

សៀវភៅ ប្រចាំថ្ងៃ

សៀវភៅ

៧៧. 409593

០217

សៀវភៅប្រចាំថ្ងៃ

៧532 9137

អង្គការសហប្រតិបត្តិការអន្តរជាតិ

LOC03571

ประตูท่าแพ (ใหม่) สร้างเสร็จสมบูรณ์แล้ว ผ่านบริ เวณลานหน้าประตูและกำแพงบางส่วนกำลังจัดตั้งบริ เวณ ปูแผ่นซีเมนต์และปลูกไม้ดอกไม้ประดับ เพื่อความสวยงามและสดชื่นของบริ เวณ

(ภาพนี้ถ่าย เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2529)

พุทธศักราช ๒๔๖๖ พญามังรายมหาราชเสด็จขึ้นครองเมืองใหม่ ณ เชียงคานบุรี
 ริมฝั่งแม่น้ำปิง ซึ่งได้ตั้งชื่อเมือง พญาวัว (เพื่อขุนรามคำแหงมหาราช) และ พญาโณเมือง
 มาช่วยปรึกษาหารือเลือกชัยภูมิสร้างเมือง แล้วขนานนามว่า “นครบุรีศรีนครพิงค์-
 เชียงใหม่” นครแห่งนี้ได้เจริญวัฒนาเป็นหลักในการปกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือ และ
 เป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมสืบมาจนปัจจุบันนี้.

พุทธศักราช 1839 พญามังรายจะทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ ณ เชียงคอยสุเทพ
 ริมฝั่งแม่น้ำปิง จึงได้อัญเชิญ พญาร่วง (พ่อขุนรามคำแหงมหาราช) และ พญาเจ้าเมือง
 มาร่วมปรึกษาหารือเลือกชัยภูมิสร้างเมือง แล้วขนานนามว่า “นพบุรีศรีนครพิงค์-
 เชียงใหม่” นครแห่งนี้ได้เจริญวัฒนาเป็นหลักในการปกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือ และ
 เป็นศูนย์กลางแห่งอารยธรรมล้านนาสืบมาจนปัจจุบันนี้.

สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์มหารัชมังคลาจารย์
เจ้าคณะสงฆ์ไทย
สืบทอดพระบรมราชโองการ
สยามบรมมหาราชวัง

พระองค์ผู้ทรงสนพระทัย และให้การสนับสนุน งานด้านวัฒนธรรม ของชาติ
พระองค์ทรงเป็นองค์ที่ปรึกษา ของคณะกรรมการอนุรักษ์มรดกไทย ซึ่งทางราชการ
ได้กำหนดให้วันที่ ๒ เมษายน ของทุกๆ ปี อันเป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพของ
พระองค์ท่าน เป็นวันอนุรักษ์มรดกไทย และได้จัดการขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๒
เมษายน ๒๕๒๘ สำหรับปี พ.ศ. ๒๕๒๘ นี้ ได้กำหนดในวันที่ ๒ - ๘ เมษายน
เป็นสัปดาห์อนุรักษ์มรดกไทยอีกด้วย

ปวงข้าพระพุทธเจ้า ขออัญมถวายพระพร และระลึกในพระกรุณาธิคุณที่
ทรงสนพระทัยและสนับสนุนในงานด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติ และทรงรับเป็นองค์
ที่ปรึกษาของคณะกรรมการอนุรักษ์มรดกไทย ขององคมนตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดี
วรรณ สุข เสด ปฏิกาน ธนาสารสมบัติ พิพัฒน์มงคล วิบูลย์คุณ สกลเกียรติยศ
ปรางกัญโทหาร คลอศรีวิจิตรกาลเทอญ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า คณะกรรมการจัดทำหนังสือ "ตำนานเมืองเบ็ญจโพธิ์"

地址: 北京

พระบรมราชาธิบดี ศรีสุริยวงศ์ องค์เอกการมหาศักดิ์น้อยบุรุษ พระเจ้านครราชสีมาราชธานีรัตนวงษ์ เจ้าอันธพินา พระนครเมืองใหม่ ราชธานี

[illegible]

* ๒๐๒๖ *

Self selected

[illegible]

• *Journal of the American Medical Association*, 1997; 277: 1000-1005

เมื่อประมาณ ๒๐ ปีก่อน ผู้เขียนเคยพยายามให้มีการสร้างลานหรือจัตุรัสบริเวณเสาชิงช้า ซึ่งเดิมเป็นบริเวณที่มีการใช้ที่ดินที่สับสนโดยใช่เป้าหมาย เป็นที่จอดรถ และมีบ้านเรือนของเทศบาลนครกรุงเทพ ผู้บังคับบัญชาเห็นว่าเป็นงานนอกหน้าที่ ผู้เขียนจึงเก็บไว้ในลิ้นชัก แต่ในที่สุดก็ได้มีโครงการดังกล่าวไปเสนอผู้ว่าราชการ กทม. ท่านหนึ่งเป็นการส่วนตัว ผู้เขียนได้ออกแบบบริเวณเสาชิงช้าเป็นจัตุรัสใหญ่ เป็นลานที่ฝังชนหินแผ่นฟักผืนใต้โคลงปกคลุม ใต้รวมเสาเสาชิงช้าจะเป็นสัญลักษณ์ไว้บนลาน มีวัดสุทัศน์ อยู่ทางด้านทิศใต้ของลาน และอาคารที่ทำการของ กทม. อยู่ทางด้านทิศเหนือ ลานแยกสูงจากถนน ๔๐ ซม. ใต้จัตุรัสที่จอดรถ ๖๐๐ คัน ไว้ใต้ลาน ต่อมา กทม. ได้สร้างลานดังกล่าวในระดับนาน และมีใต้รวมเสาเสาชิงช้าไว้ในลาน สรุปได้ว่าความฝันสำเร็จครึ่งหนึ่ง

การบริหารการจังหวัดเชียงใหม่ เห็นว่าสภาพสิ่งแวดล้อมของจังหวัดเหมาะสมอย่างยิ่ง และเหมาะสมยิ่งกว่า กรุงเทพมหานคร ที่จะมียานอเนกประสงค์ที่ย่อยยานเสาชิงช้าที่เคยคิดไว้ จึงได้พิจารณาหาบริเวณที่จะทำเป็นลานอเนกประสงค์ เพื่อเป็นที่พบปะและสนทนากัน และประกอบพิธีต่างๆ ของประชนชนได้ ได้พิจารณาเห็นว่าบริเวณประตูท่าแพ น่าจะเป็นสถานที่เห็นว่าได้ ความคิดแรกจะใช้บริเวณดังกล่าวเป็นที่ประดิษฐานพระบรมรูปของพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ แต่ก็เกิดกลองสนธิว่าพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์ที่หน้าศาลากลางจังหวัดหลังเก่าแทน ต่อมาเมื่อได้มีการค้นพบรูปภาพเก่าที่แสดงลักษณะของประตูเมืองและกำแพงเมืองของเชียงใหม่ที่สมบูรณ์ ลานแห่งที่สามจึงได้เกิดขึ้นที่บริเวณประตูท่าแพ ลานแห่งนี้จะเป็นที่สนทนากันและเป็นแหล่งที่พบปะสังสรรค์ของพี่น้องประชาชนจะเป็นลานเทวไรแอกลักษณะหลายอย่างของเชียงใหม่ได้อย่างสมบูรณ์ ตลอดจนเป็นบริเวณที่จะรองรับพิธีและประเพณีต่างๆ อย่างสมเกียรติ สมศักดิ์ศรีของเชียงใหม่ด้วย ลานบริเวณประตูท่าแพนั้นกำแพงเมืองและประตูเมืองที่ก่อสร้างขึ้นใหม่ ตามรูปแบบของการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมโบราณคดี เป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญ หน่วยศิลปากรที่ ๔ จังหวัดเชียงใหม่ ร่วมกับสำนักงานโยธาธิการจังหวัด พิจารณาแบบจากรูปถ่ายเดิม ซึ่งมีอายุ ๘๐-๙๐ ปีมาแล้ว และจำลองรูปแบบของประตูเมืองและกำแพงเมืองอย่างละเอียดถี่ถ้วน เพื่อนำมาเป็นรูปแบบการก่อสร้างโดยผ่านการพิจารณาเห็นชอบของกรมศิลปากร ซึ่งเป็นขั้นตอนของกฎหมาย

เพื่อเป็นอนุสรณ์ของพิธีเปิดสถานและประตูเมือง กำแพงเมืองแห่งใหม่นี้ จังหวัดได้ประสานกับกลุ่มนักวิชาการ มีความเห็นร่วมกันว่าประวัติความเป็นมาและการก่อสร้างกำแพงเมือง คูเมือง ของจังหวัดเชียงใหม่ในอดีต น่าจะเป็นเรื่องราวที่สำคัญที่จะรวบรวมไว้ และจัดเป็นอุทยานและอนุสรณ์ในวาระที่การก่อสร้างกำแพงและประตูเมืองแห่งใหม่ตามรูปลักษณะและหลักฐานทางโบราณคดี หนังสือที่อยู่ในมือของท่านสำเร็จได้ด้วยความร่วมมือร่วมใจของทุกฝ่าย โดยเฉพาะนักวิชาการที่สนใจทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ซึ่งมีคุณทวี วิชัยชกะ เป็นแกนนำ จังหวัดขอขอบพระคุณนักวิชาการทุกท่าน ที่ได้สละเวลาอันมีค่าอันกว่าวิจัยจนได้ผลงานที่น่าพึงพอใจ

[illegible]

นายทองสุข คนตรง
รองผู้ว่าราชการจังหวัด เชียงใหม่

ร.ต.เพชร คุ้มสอน
รองผู้ว่าราชการจังหวัด เชียงใหม่

ร.อ.อภิยะ อุฬารดี
ปลัดจังหวัดเชียงใหม่

ឧបនាយក ហ៊ុន សែន
ប្រធានកងកម្លាំងស៊ើបអង្កេត

ឧបនាយក ហ៊ុន សែន
ប្រធានកងកម្លាំងស៊ើបអង្កេត

ឧបនាយក ហ៊ុន សែន
ប្រធានកងកម្លាំងស៊ើបអង្កេត

แนะนำเขยนบทความ

๑. ศิริชัย นฤมิตรเวชการ - อดีตอุปนายกสมาคมสมาคมนักประพันธ์นวนิยายแห่งประเทศไทย เป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการดำเนินงาน สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์
๒. ดร.ฮันส์ เทนส์ - ที่ปรึกษาสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้เชี่ยวชาญด้านจารึกโบราณ
๓. อ้น รัตนนก - ข้าราชการบำนาญ อดีตหัวหน้าภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๔. รศ. มณี ทอชมชงค์ - ประธานคณะกรรมการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้เชี่ยวชาญทางภาษาล้านนา มีผลงานเป็นจำนวนมากทางวรรณกรรม และวัฒนธรรมล้านนา
๕. ทวี วิชัยทัตตะ - ข้าราชการบำนาญ อดีตสรรพากรเขต ๕ เชียงใหม่ และเขต ๘ นครศรีธรรมราช ปัจจุบันหันมาสนใจทางประวัติศาสตร์ล้านนา วัฒนธรรม การอนุรักษ์มรดกไทย และถิ่นเกิดนักคิดของไทย
๖. คุณหญิงสวาท รัตนวราห์ - ข้าราชการบำนาญ อดีตผู้อำนวยการ ว.ร.สศ.วิวัฒโนทัยพายัพ ปัจจุบันปฏิบัติงานทางสังคมสงเคราะห์หลายตำแหน่ง ประธานชมรมอาสาสมัครพัฒนาชุมชนไทย เชียงใหม่
๗. ดร.ประเสริฐ ณ นคร - จบปริญญาเอกทางสถิติ แต่หันมาสนใจอักษรศาสตร์และโบราณคดี อดีตเลขาธิการทบวงมหาวิทยาลัย ได้คุณูปการจากหลายสถาบัน เชี่ยวชาญทางโบราณคดี และภาษาไทยนอกประเทศ
๘. วศ. ศรีศักดิ์ วอลโลคม - ประธานแผนกมนุษยวิทยา ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร บรรณารักษ์การวารสารเมืองโบราณ
๙. ทนงปวงคำ ดุษฎี - เจ้าหน้าที่ โครงการศึกษาประเพณีและวัฒนธรรมล้านนา ภาควิชาสังคมวิทยา - มานุษยวิทยา - แผนกอาจารย์และภาษาวัฒนธรรมไทย คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประวัติความเป็นมาของมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์

๑๐. นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์ - อาจารย์ภาควิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๑๑. ศจ. พันธ์เอกคุณพล อาสนจินทร - อดีตคณาจารย์ภาควิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปัจจุบันเป็นอาจารย์พิเศษ วิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อดีตกรรมการอำนวยการราชบัณฑิตยสถาน เมื่อ ๒๕๒๕
๑๒. วิชัย ศักดิ์พิตร - นักโบราณคดี ประจำหน่วยศิลปากรที่ ๔ เชียงใหม่
๑๓. ทวี ธวัชบุญญางกูร - นักค้นคว้าอิสระ ผู้ค้นพบและปรัวรศค่านานาชาติไทย เอกประเทศหลายกลุ่ม เช่น ไทยจีน ไทลื้อ ฯลฯ
๑๔. บุญเสริม ศาสตราภิชาน - อดีตนักหนังสือพิมพ์ สมอแห่งสื่อพิมพ์คนเมือง ของเชียงใหม่ เคยรวบรวมภาพล้านนาในอดีตไว้มากมาย
๑๕. อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว - อาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ ผู้ใช้ฉายาอุกฤษและประวัติศาสตร์ล้านนา มีผลงานมากมายทางประวัติศาสตร์และกฎหมายล้านนา
๑๖. สุรพล คำวิหคกุล - หัวหน้าหน่วยศิลปากรที่ ๔ เป็นนักโบราณคดี มีผลงานทางค้นคว้าโบราณสถาน โบราณคดีของล้านนามาก
๑๗. ดร. สุเทพ สุนทรเกสัช - ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง คณะบดีคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๑๘. ไกรศรี นิยมานเหมินท์ - มีสมญาว่า "บัณฑิตแห่งล้านนาไทย" เป็นบุคคลชั้นนำและเพชรน้ำเอกของล้านนาไทย ได้รับปริญญาคุณนิพนธ์กิตติมศักดิ์สาขาสังคมวิทยา จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และได้รับเลือก เป็นบุคคลที่มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมของภาคเหนือ ประจำปี ๒๕๒๔ จากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้รับพระราชทานโล่เชิดชูเกียรติ จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อ ๑๒ ก.พ. ๒๕

ขอขอบคุณ

ในการก่อสร้างกำแพงและประตูท่าแพ จังหวัดเชียงใหม่ได้รับความอนุเคราะห์ และสนับสนุนจากบุคคลหลายฝ่ายทั้งในด้านทุน วัสดุ แรงงาน นอกเหนือจากที่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด และ เทศบาลนครเชียงใหม่ได้สนับสนุนงบประมาณแห่ง ละ ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาทแล้ว ยังมีบุคคลอีกหลายฝ่ายได้ให้การสนับสนุน ทั้งๆ ที่มิได้ มีการรณรงค์บอกกล่าวขอความช่วยเหลือ เช่น

๑. บำไม้เขตและบำไม้จังหวัดเชียงใหม่ ได้ประสานกับทางโรงเลื่อยและ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ บิจาคไม้และเสาสำหรับสร้างเสาประตูและบานประตู

๒. วิทยาลัยเทคนิคภาคพายัพและคณาจารย์ ได้ร่วมอำนวยความสะดวกในการทำ เสาและประตู โดยไม่คิดมูลค่า

๓. มีบุคคลอีกหลายท่านที่ไม่อาจแสดงรายชื่อได้ทั่วถึง เพราะมีจำนวน มาก ราย บิจาคเงินหลายแสนบาท เพื่อสมทบทุนค่าใช้จ่ายในการก่อสร้าง

๔. ในช่วงสุดท้าย ห้างหุ้นส่วน จำกัด เอ. บี. พี เพนท์ ได้ช่วยแรงงาน และน้ำมันรักษาเนื้อไม้กับปลอกทองเหลืองสวมหัวเสา โดยไม่คิดมูลค่า

จังหวัดเชียงใหม่ ขอขอบพระคุณทุกท่านและทุกฝ่าย ที่ให้การสนับสนุน ทั้งกำลังกาย ความคิด วัสดุ และการเงิน เพื่อการก่อสร้างกำแพงและประตูท่าแพ ในครั้งนี้ จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ขอขอบคุณจึงบันดาลให้ประสบแต่ความสุข วัฒนาผดุง สมบูรณ์พูนผล ในสิ่งอันพึงปรารถนา จงทุกประการ

สารบัญ

๑. ศิลาจารึกวัดเชียงมั่น - ๑๑
๒. ประติมากรรมในวัดเชียงมั่น - ๑๒
๓. พระพิมพ์ดินเผา - ๑๓
๔. พระพิมพ์ดินเผา - ๑๔
๕. พระพิมพ์ดินเผา - ๑๕
๖. พระพิมพ์ดินเผา - ๑๖
๗. พระพิมพ์ดินเผา - ๑๗
๘. พระพิมพ์ดินเผา - ๑๘
๙. พระพิมพ์ดินเผา - ๑๙
๑๐. พระพิมพ์ดินเผา - ๒๐

ภาคผนวก

๑. แกะสลักประติมากรรมจากหินทราย - ๑
๒. ประติมากรรมจากหินทราย - ๒
๓. ประติมากรรมจากหินทราย - ๓
๔. ประติมากรรมจากหินทราย - ๔
๕. ประติมากรรมจากหินทราย - ๕
๖. ประติมากรรมจากหินทราย - ๖
๗. ประติมากรรมจากหินทราย - ๗
๘. ประติมากรรมจากหินทราย - ๘
๙. ประติมากรรมจากหินทราย - ๙
๑๐. ประติมากรรมจากหินทราย - ๑๐

๑๑. การแจ้งทิศในการสร้างเมืองเชียงใหม่ กับ ศิวาทงฮัลดยในประวัติศาสตร์เชียงใหม่
- ศาสตราจารย์ พนพล อาสนจินดา ๑๑๘

๑๒. การบันทึกชื่อประตูเมืองของตำนาน - ชื่อหน้าพิหารณา - วิจัย ดันภิตติกร ๑๒๕

๑๓. เมืองโบราณเปรียบเทียบกับ สุโขทัย เชียงใหม่ เชียงตุง - วิทยาลัยบูรพคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๑๓๕

๑๔. ประมวลภาพ กำแพง ประตู บ่อน ของเชียงใหม่ในอดีตกับ เมืองหลังที่มาของ

(๑) ภาพถ่ายประตูเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๘๒ กรมศิลปากร - วิทยาลัยศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๑๔๘

(๒) กำแพงและประตูเวียงเชียงใหม่ ขัณธจากเอกสารโบราณ วิทยาลัยศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๑๕๐

(๓) แผนที่ประตูในดินแดนเมืองเชียงใหม่ วิทยาลัยศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๑๕๒

๑๖. แนวความคิด ในการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่
- สุรพล คำวิสุทธิ ๑๖๒

๑๗. ระบบความเชื่อกับพัฒนาการกายภาพของเมืองเชียงใหม่
- ดร. สุเทพ สุนทรภัสร์ ๑๗๒

๑๘. สัตว์กินหญ้า สัตว์กินไก่ - ไกรศรี นิยมมานะวัฒน์ ๑๘๒

๑๙. ภาคนวนก - ไกรศรี นิยมมานะวัฒน์ ๑๙๒

๒๐. กฎหมายผังเมืองควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์

๒๑. ศิลปวัฒนธรรม และสถาปัตยกรรมท้องถิ่น - ๒๑๒

๒๒. ลักษณะจิตทั้งมวล จากเอกสารโบราณ - ๒๒๒

๒๓. ประมวลภาพเปรียบเทียบ - ๒๓๒

๒๔. เนื่องจากคำอ่านจารึกประตูท่าแพ - ๒๔๒

๒๕. ปกป้องจากเอกสารตำนาน - ๒๕๒

๒๖. - การสร้างเมืองเชียงใหม่ - ๒๖๒

๒๗. - พญามังรายเข้าเมือง - ๒๗๒

๒๘. - พญาช้าง ๘ ตัว และเสนาอินทขิล - ๒๘๒

๒๙. - โบราณนิทานปฐมเหตุการณ์สร้างเมืองเชียงใหม่ - ๒๙๒

ถ้อยแถลง

ในที่สุด หนังสือ **"คำพ่วงเมืองเชียงใหม่"** ก็สำเร็จออกมาเป็นรูปเล่ม นับว่าเป็นหนังสือก่อนข้างหนาพอๆ แม้จะใช้เวลาอันรีบเร่ง หนังสือฉบับรวบเนื้อหาซึ่งส่วนมากจะเกี่ยวพันเรื่องการสร้างเมืองเชียงใหม่ ในส่วนที่เกี่ยวกับกำแพงเมือง ประตูเมือง และบ่อน้ำเมือง ตามเจตนารมณ์ของจังหวัดเชียงใหม่ที่ประสงค์ให้เป็นหนังสือที่มีสาระเนื้อหาเป็นการสรุป และรวบรวมข้อมูลตามหลักฐานที่เกี่ยวข้องในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับกำแพงเมือง บ่อน้ำ ประตูและเมืองต่างๆ ของจังหวัดเชียงใหม่ทั้งในอดีตและปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าในอนาคตต่อไป

ในเบื้องต้น ข้าพเจ้าในฐานะที่ได้รับมอบหมาย จากท่านผู้ว่าราชการ จังหวัดสุพรรณบุรี พுகีร์วงศ์ ให้เป็นประธานในการจัดทำหนังสือ เพื่อเป็นที่ระลึกในการฉลองประตูท่าแพ ซึ่งจะมีกำหนดกระทำพิธีสองในวันสงกรานต์ ของจังหวัดเชียงใหม่ ข้าพเจ้าได้เสนอว่าจะจัดทำหนังสือเพียงไม่เกิน ๒๐ ยก แต่เมื่อได้ดำเนินการรวบรวมบทความจากผู้ทรงคุณและเชี่ยวชาญในสาขาทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและภาษายกพระล้านนาแล้วปรากฏว่าได้รับความร่วมมือจากท่านผู้ทรงคุณวุฒิ ดังกล่าวเป็นอย่างดี จนได้รับบทความสั้นเหลือ ล้วนแต่เป็นบทความที่มีเนื้อหาสาระสำคัญตรงตามเจตนารมณ์ของทางจังหวัดเป็นอย่างมาก จึงจำต้องขยายจำนวนหน้ากระดาษพิมพ์จนสามารถที่จะบรรจุบทความต่างๆ ได้อย่างสมบูรณ์ เห็นจะต้องขอประธานอภัยต่อท่านผู้ว่าราชการจังหวัด ณ ที่นี้ด้วยที่ล่วงละเมิดจัดทำหนังสือเกินปริมาณจำนวนหน้าหรือออกไปอีกมากทำให้ค่าใช้จ่ายในการพิมพ์สูงขึ้น

หนังสือนี้ ได้แบ่งเนื้อหาสาระสำคัญออกเป็น ๓ ภาค คือ **ภาคแรก** เป็นภาคคำนำ บรรจุเนื้อหาสาระเกี่ยวกับ การกระทำพิธีบวงสรวงทั้งในกรณีขี้อุปการบูชาเทิดทูนอยู่อย่างไม่ถูกต้องนั้น และกระทำพิธีบวงสรวงเทพยดาภิเษกนรพักษัตวิสัยล้านนาไทย กับพิธีออกเสวยมงคลประตูท่าแพใหม่ และประมวลภาพบูรณะแล้วหัววัน **ภาคที่ ๒** เป็นภาคบทความ บรรจุเนื้อหาสาระสำคัญตามเจตนารมณ์ของจังหวัดเชียงใหม่ ตามที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น และใน **ภาคที่ ๓** เป็นภาคผนวก ในภาคนี้ได้บรรจุเนื้อหาสาระสำคัญในลักษณะที่มิได้เป็นบทความ แต่คณะผู้จัดทำได้เสนอแนะเกร็ดความรู้ในลักษณะปณิธานจากเอกสารตำนาน เป็นการเสริมความรู้ความเข้าใจในลักษณะประเพณี ความเชื่อพิธีบางประการในส่วนที่เกี่ยวข้อง

กับการสร้างบ้านสร้างเมือง และตำแหน่งอื่นๆทางด้านนาไทย รวมทั้งประมวลภาพเปรียบเทียบ
ประตูเมืองทั้ง ๕ ประตู จากภาพที่รวบรวมได้ในระยะเวลาที่แตกต่างกัน เพื่อให้ได้ทราบ
ถึงการเปลี่ยนแปลงหรือการบูรณะซ่อมแซมหรือรื้อถอนในเหตุการณ์ที่แตกต่างกันและเรื่องอื่นๆ
บ้างตามสมควร

ชั้นเมืองเชียงใหม่ นั้น เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วเป็นนครเก่าแก่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนา
แต่โบราณ มีระเบียบประตูเมืองคือพัฒนาธรรมะโบราณวัดและโบราณสถานสืบทอดตกเป็นมรดกถึง
ชนรุ่นปัจจุบันมากหลาย ภูมิสถานของบ้านเมือง มีลักษณะพิเศษแบบสม่ำเสมอ มีคูน้ำล้อมรอบ
มีป้อมคูน้ำตามกำแพงเมืองทั้งสี่เชิงในสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ ร่องรอยของรูปปลีกลมแห่งกำแพงเมือง
คงเหลือเห็นอยู่ในปัจจุบัน ลักษณะภาพของเมืองเชียงใหม่เช่นนี้ เป็นสิ่งภาคภูมิใจของชาว
เชียงใหม่ยิ่งนัก

ดังนั้น หนังสือ **"กำแพงเมืองเชียงใหม่"** จึงเป็นเอกสารชิ้นหนึ่งที่จะคมผู้ทรงคุณวุฒิ
ทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรมเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ ของเมืองเชียงใหม่ในแง่มุม
ต่างๆ เช่น กำแพงเมืองเชียงใหม่จะมีลักษณะเป็น ๓ ชั้นหรือไม่ การสร้างกำแพงเมืองขึ้นนอกมี
หลักฐานและเหตุผลอย่างไร เราจะได้รับความรู้และทราบหลักฐานต่างๆ จากหลักฐานที่ทรงวุฒิ เช่น
ดร.ฮันส์ เพนซ์ อาจารย์ศรีศกัศ วัลลโภคม อาจารย์นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์ อาจารย์อรุณรัตน์
วิเชียรเขียว ภาพประตูเมืองและกำแพงเมืองในอดีต คุณบุญเสริม สาสคราญ ได้รวบรวมไว้อย่าง
มากมายให้ได้เห็น อาจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร นักประวัติศาสตร์อาวุโส ได้กรุณาวิเคราะห์
ความจากจารึกในหลักหินที่ประตูท่าแพ ให้ทราบถึงความเล้าลับของคนโบราณ ที่มีเล่ห์กลปรีชา
จารึกอักษรโดยทางกลับให้คนรุ่นหลังอ่านอย่างปวดหัวง่วง นับเป็นความรู้ใหม่ยิ่งแห่งหนึ่ง อาจารย์
พูนพอด อาสนจินดา นักภูมิศาสตร์ระดับชาติผู้หนึ่งได้ให้อธิบายเห็นเกี่ยวกับการตั้งทิศในการสร้าง
เมืองเชียงใหม่ ทั้งยังนำเอาเรื่องราวของชาวหางซ้อเลย มาผสมผสาน กับประวัติศาสตร์ ของเชียงใหม่ได้
อย่างน่าสนใจ ประตูท่าแพที่ถูกทุบทิ้งไปจะเป็นของเก่าแก่กว่าโบราณอย่างที่บางท่านเข้าใจจริงหรือไม่
การสร้างประตูท่าแพขึ้นใหม่ จะเป็นการสมควรหรือถูกต้องหรือไม่ ท่านจะได้ทราบจากบทความของ
ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านในหนังสือเล่มนี้ และจากบทความอีกหลายท่าน ย่อมมีคุณประโยชน์ต่อการ
ศึกษายิ่งนัก

คณะผู้จัดทำหนังสือ **"กำแพงเมืองเชียงใหม่"** ขอขอบพระคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่
กรุณาให้วิทยาทานเขียนบทความอันมีค่านี้ อันเป็นประโยชน์แก่การศึกษาและงานทางจังหวัดทั้ง
ไว้ ผอ.ที่ขอหนังสือนี้จึงเป็นผอ.สนองตอบให้ท่านจงสัมฤทธิ์ผลในสิ่งอันพึงปรารถนาทุกประการ

สวัสดิ์

ทิว วิชัยขัทกะ

ประธานกรรมการจัดทำหนังสือ ๑

ภาคหน้า

(๑) - (๔๔)

ศิลาจารึก วัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่

W.H. Green (Ed., London)

ကမ္ဘာ	(ကမ္ဘာ)
ကမ္ဘာ	(ကမ္ဘာ)
ကမ္ဘာ	(ကမ္ဘာ)
ကမ္ဘာ	(ကမ္ဘာ)
ကမ္ဘာ	(ကမ္ဘာ)

ကောသလ (ကောသလ)
 ခရစ် (ခရစ်)
 အသံ (အသံ)
 အ (အ)
 အ (အ)

១. គណៈកម្មាធិការប្រឹក្សាបង្កើនសិទ្ធិសមាជិកក្នុងការបោះឆ្នោតជាសាធារណៈ

๖๕๘ ปี รวาม ส่น เภยน วิสาขะออกศก่า วัน๕ ไทยเมืงปด้ายาม

[illegible][illegible]

หกตัว ทั้ง สาม ใบ้ ชื่อว่าวัดเขี้ยวเงิน ต่อปัดนี้

ထို ကံသံသရာကနေ နုတ်ထွက်
နိုင်ဖို့ (၄)ခုရှိ

เจดีย์วัดเชียงมั่น สถาปัตยกรรมยุค
ต้นของเชียงใหม่ ผสมผสานระหว่าง
เจดีย์ทรงสเทอรัม ของศรีสุทนต์ และ
แบบทรงกลมของเชียงใหม่ สร้างพร้อม
กับการสร้างเมืองเชียงใหม่ สมัยพญา-
มังราย และได้มีการบูรณะซ่อมแซม
ภายหลัง

๒๓. วัดเชียงมั่น
เจดีย์วัดเชียงมั่น วัดเชียงมั่น เชียงใหม่
(วัดเชียงมั่น) ๒๓. ๒๓

พระอุโบสถวัดเชียงมั่น ศิลปะสถาปัตย-
กรรมล้านนา แห่งความศรัทธาที่คงอยู่

เจนนัดดา

เสนาบดีกรมการปกครอง

(บุตร)

ประตูเชียงใหม่ในอดีต - ถ่ายไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ มีลักษณะเป็นสองชั้น จังหวัด
เชียงใหม่จำลองแบบสร้างขึ้นใหม่ที่ประตูท่าแพ เพื่อเป็นอนุสรณ์และอนุรักษ์ทางโบราณคดี
- ตรงกับกวีพรรณนาไว้ในโคลงนิราศหริภุญชัย ได้กล่าวยกเปรียบเทียบ ๔ ส่วน สำหรับ
ส่วนนครทางละพูน ได้ทำคำแปลและคัดอักษรลงนามไว้ด้วย

โคลงนิราศหริภุญชัยกล่าวถึงประตูเชียงใหม่

(ฉบับหอสมุดฯ)

“ดูถึงเชียงใหม่หม้า

ทวารทอง

เวียงवासปราการสอง

เขื่อนจิ้ง

เหราเพื่อศัพทพ้อง

ถือค่าย งามมอญ

หอเลิศเลอค่ายคัง

ข้ามฟ้าสีกันสอง”

(ฉบับเชียงใหม่)

“ลูกเอ็งเชียงใหม่หมา
เอียงอาสปรากการสอง
เหราเพื่อคหคฟอง
หอลือลือค้ายคัง

ทวารทอง
เขื่อนขัง
ก็อกร้าย จามเอ
ข้ามข้าเส็กแสง”

(ฉบับวัดแก้วพร้า
อ. แม่จัน เชียงราย)

“ลูกเอ็งเชียงใหม่หมา
เอียงอาสปรากการสอง
เหราเพื่อคคคฟอง
หอลือลือค้ายคัง

ทวารทอง
เขื่อนขัง
ก็อกร้าย จามเอ
ข้ามข้าเส็กแสง”

(ฉบับคราวทาง
ละพูน)

“ลูกเอ็งเชียงใหม่หมา*
เอียงอาสปรากการสอง
เหราเพื่อคคคฟอง
หอลือลือค้ายคัง

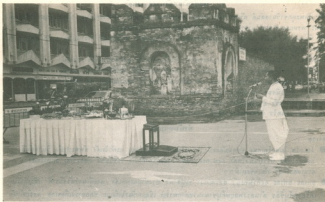
ทวารทอง
เขื่อนขัง
ก็อกร้าย จามเอ
ข้ามข้าเส็กแสง”

(โคลงสอง) เถิงประคุดเชียงใหม่มนั้แส้ง หันคังจามแวกค้อม บัวป้านเพือนบานแบ่ง

ลูกเอ็งเชียงใหม่หมาทวารทอง อองอาท
บรากานสองเขื่อนขัง เหราเพื่อคคคฟองคักรายจามเ
หือลือลือค้ายคัง ขามข้าเส็กแสง : เถิงปค
ของใหม่มนั้แส้ง หันคังจามแวกค้อม บัวพานเพือนบานแบ่ง

* คัมฉบับอักษรล้านนา “ใหม่หมา” ปวิวรรคเป็นอักษรไทยกลาง “ใหม่หมา”

လင်မိမိကျွတ်ပွဲပွဲ
 နှစ်နှစ်ပြာကဒ်ဆင်
 ဖောဖောမိမိမိမိ
 မိမိမိမိမိမိမိ
 မိမိမိမိမိမိမိ
 မိမိမိမိမိမိမိ
 မိမိမိမိမိမိမိ
 မိမိမိမိမိမိမိ

WWW.ET34537-3

[illegible]

นายชัยยา พุนศิริวงศ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ กระทำพิธีรับวงสรวงสังเวย
เมื่อ ๒๘ สิงหาคม ๒๔๙๔ เวลา ๐๘.๓๐ น.

บิรมประตุทำแพด้านทิศเหนือ ๔๔
อายุแห่งการก่อสร้างไม่แก่นัก ในสภาพ
สมบูรณ์ ถ่ายไว้เป็นครั้งสุดท้ายก่อนรื้อทิ้ง

สภามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

นายชัยยา พูนศิริวงศ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ นายเทศมนตรีนครเชียงใหม่ ประธานสภาจังหวัดเชียงใหม่ พร้อมด้วยสมาชิกสภาเทศบาลนครเชียงใหม่ สภาจังหวัดเชียงใหม่ และแขกผู้มีเกียรติ ประชาชนชาวเชียงใหม่ ร่วมพิธีบวงสรวงสังเวย เพื่อรื้อถอนประตูและกำแพงเมือง เพื่อเตรียมสร้างขัณฑ์ใหม่ ตามหลักฐานทางโบราณคดี

บ่อนประคุดำเนินด้านทิศเหนือ ถ่ายไว้ขณะรื้อทิ้งในทันทีที่เสร็จพิธีบวงสรวง

กษัตริย์ราชวงศ์มังรายครองนครเชียงใหม่

เทียบระหว่าง

ขึ้นกาลมาลีปกรณ์ กับ พงศาวดารโยนก

[ร. คือขึ้นกาลมาลีปกรณ์ ย. คือพงศาวดารโยนก]

อันดับที่	นาม	จ.ศ.	อายุ		รวม	หมายเหตุ
			แต่	ถึง		
๑.	พระเจ้ามังราย					
	ร. (พ.ศ. ๑๘๐๙)	๖๒๓	๒๒	๗๒	๕๐ ปี	มาจากเชียงราย ชนเจ้าขุน สร้างเชียงใหม่
๒.	พระเจ้าควม					
	ร. (พ.ศ. ๑๘๐๑)	๖๒๐	๒๑	๘๐	๕๙ ปี	
๓.	พระเจ้าแก้ว					
	ร. (พ.ศ. ๑๘๕๙)	๖๗๓	๙๖			ครองได้ ๔ เดือนกลับไปโยนก
๔.	เจ้าขุนแก้ว					
	ร. (พ.ศ. ๑๘๖๐)	๖๗๔				ครองได้ ๔ เดือนกลับไปเชียง ราย
๕.	พระเจ้าแสน					
	ร. (พ.ศ. ๑๘๕๙)	๖๗๓	๒๕	๒๖	๑ ปี	
๖.	เจ้าขุนแก้ว					
	ร. (พ.ศ. ๑๘๖๑)	๖๘๐	๙๑	๙๒	๑ ปี	
๗.	เจ้าขุนแก้ว					
	ร.	—	—	—	—	ในขึ้นกาลมาลีปกรณ์ไม่กล่าว ว่าครองเชียงใหม่
๘.	พ่อแก้วนาแก้ว					
	ร. (พ.ศ. ๑๘๖๒)	๖๘๑			๑ ปี	ขาว มาจากเมืองนาค
๙.	พ่อแก้วนาแก้ว					
	ร. (พ.ศ. ๑๘๖๔)	๖๘๓			๗ เดือน	ไม่ทราบอายุ
๑๐.	พ่อแก้วนาแก้ว					
	ร. (พ.ศ. ๑๘๖๓)	๖๘๒	๓๐	๓๔	๔ ปี	

อันดับที่	นาม	จ.ศ.	อายุ		รวม	หมายเหตุ
			แต่	ถึง		
๖.	พระเจ้าแสนภู ครองที่ ๒					
	ร. (พ.ศ. ๑๘๖๕)	๖๘๔	๓๖		ไม่ถึงปี	ไม่ทราบวาทิเคียน
	อ. (พ.ศ. ๑๘๖๗)	๖๘๖	๔๗	๕๑	๔ ปี	ไปเชียงใหม่
๗.	พระเจ้าคำฟู					
	ร. (พ.ศ. ๑๘๖๕)	๖๘๔	๑๖	๑๙	๓ ปี	ครั้งที่ ๑
	อ. (พ.ศ. ๑๘๗๗)	๖๘๖	๒๕	๒๖	๑ ปี	ครั้งที่ ๒ แล้วไปเชียงใหม่
	อ. (พ.ศ. ๑๘๗๑)	๖๙๐	๒๖	๓๒	๖ ปี	ไปเชียงใหม่
๘.	พระเจ้าผายู					
	ร. (พ.ศ. ๑๘๘๑)	๗๐๐	๑๔	๓๐	๑๖ ปี	
	อ. (พ.ศ. ๑๘๘๗)	๖๙๖	๒๕	๔๗	๒๒ ปี	
๙.	พระเจ้าเกียนา					
	ร. (พ.ศ. ๑๘๙๘)	๗๑๗	๑๖	๔๖	๓๐ ปี	
	อ. (พ.ศ. ๑๙๑๐)	๗๒๙	๔๐	๖๑	๒๑ ปี	
๑๐.	พระเจ้า แสนเมืองมา					
	ร. (พ.ศ. ๑๙๒๘)	๗๔๗	๒๓	๓๙	๑๖ ปี	
	อ. (พ.ศ. ๑๙๓๑)	๗๕๐	๑๔	๓๘	๒๔ ปี	
๑๑.	พระเจ้า สามฝั่งแกน					
	ร. (พ.ศ. ๑๙๔๔)	๗๖๓	๑๒	๕๒	๔๐ ปี	
	อ. (พ.ศ. ๑๙๕๔)	๗๗๓	๒๓	๕๔	๓๑ ปี	
๑๒.	พระเจ้าฟ้างุ้ม					(ศิโกราช)
	ร. (พ.ศ. ๑๙๘๔)	๗๐๓	๓๒	๗๘	๔๖ ปี	ได้รับมอบสมบัติจากพระบิดา
	อ. (พ.ศ. ๑๙๘๕)	๗๐๔	๓๕	๗๑	๓๖ ปี	แย่งเมืองพระบิดา

อันดับที่	นาม	จ.ศ.	อายุ		รวม	หมายเหตุ
			แต่	ถึง		
๑๓.	พระเจ้า ยอแซฟแห่งราช					
	ช. (พ.ศ. ๒๐๓๐)	๘๔๔	๓๑	๔๐	๘ ปี	
	บ. (พ.ศ. ๒๐๓๐)	๘๔๔	๓๑	๓๔	๘ ปี	
๑๔.	พระเมืองแก้ว					
	ช. (พ.ศ. ๒๐๓๘)	๘๕๗	๑๓	๔๓	๓๐ ปี	นามบดว่า พิลกป็นศาธราช
	บ. (พ.ศ. ๒๐๓๘)	๘๕๗	๓๐	๕๔	๒๔ ปี	ผู้แปลเรียกพระเมืองแก้วตาม พงศาวดารโยนก
๑๕.	พระเกษเกล้า					
	ช. (พ.ศ. ๒๐๖๔)	๘๘๘	๒๘			หนังสือจบ ไม่กล่าวถึงสิ้น รัชกาล
	บ. (พ.ศ. ๒๐๖๘)	๘๘๗	๘๒	๙๑	๑๓ ปี	เรียกนามพระเกษเกล้าตามพง. ศาวดารโยนก แต่ในตำนาน พระธาตุ เรียกว่า ท้าวอ้ายแก้ว แปลว่าราชบุตรองค์หัวมี ส่วน ในชินกาลมาลีปกรณ์เรียกเป็น ภาษาบาลีว่า เขมฺมรัฐพรราชา และธรมมิกราชา

ชินกาลมาลีปกรณ์ กล่าวไว้เพียงสมัยพระเกษเกล้า จึงเทียบกับพงศาวดารโยนกได้เพียงเท่านี้
 ราวการเปรียบเทียบนี้คัดจากหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ ฉบับแปลโดย ว.ศ.ท. แสง
 มนวิฑูล พิมพ์เป็นอนุสรณ์ แต่ นานกั นิมนานเหมินท์ เนื่องในวันเบ็คคักคนไร้พิษ
 “นิมนานเหมินท์-ชุตินา” ในโรงพยาบาลเชียงใหม่ วันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๑๐
 ราชการจำแนวน พ.ศ. ไนวนเลบ คณะผู้จัดทำเพิ่มขึ้นโดยนำเอาตัวเลข ๑๑๘๑
 บวกกับนี้จุลศักราช ผลลัพธ์เป็นปี พุทธศักราช

อันดับที่	นาม	จ.ศ.	อายุ		รวม	หมายเหตุ
			แต่	ถึง		
๑๖.	ท้าวทวยคำ	๕๐๐			๕	ถูกปลง (พ.ศ. ๒๐๘๑)
๑๗.	พระเมืองเกษเกล้า ๕ คงทสอง	๕๐๕	๔๖	๔๘	๔	เสียจก ถูกปลง (พ.ศ. ๒๐๘๖)
๑๘.	เจ้าขุนฐา วงศ์ล้าน ช้าง	๕๐๘	๑๒	๑๔	๒	กลับไปล้านช้าง (พ.ศ. ๒๐๘๘)
๑๙.	พระเมกุฎี	๕๑๓			๑๓	มอญจับไปหงสาวดี (พ.ศ. ๒๐๙๔)
๒๐.	นางพระยาราชเทวี	๕๒๖			๑๔	สิ้นราชวงศ์มังราย (พ.ศ. ๒๑๐๗)

- สมัยพระเจ้าเมกุฎี บ้านเมืองวุ่นวายระส่ำ ระตกความสามัคคี เสียดอกวาทกับบุเรงนอง ในปี พ.ศ. ๒๑๐๑ ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าจนถึง พ.ศ. ๒๑๑๗

- สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทำสงครามขับไล่พม่าออกจากเชียงใหม่ได้สำเร็จในปี พ.ศ. ๒๑๑๗ ทรงแต่งตั้งให้พระยาจำปาศเป็นพระยาวชิรปราการ ปกครองเมืองเชียงใหม่ พระยาภาวดีละครองเมืองลำปาง

- ภายหลังพม่าถอนกำลังกลับมามีเมืองเชียงใหม่อีก สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ยกทัพมาช่วยตีทัพพม่าแตกพ่ายกลับไป เมื่อเสร็จศึกแล้ว ทรงเห็นว่าพลเมืองเชียงใหม่ร่อยหรอไปมากไม่เพียงพอจะรักษาเมืองไว้ได้ จึงรับสั่งให้ตั้งเมืองเชียงใหม่ จึงร้างไปประมาณ ๒๐ ปี

- เมื่อสิ้นรัชกาลพระเจ้าตากสินมหาราช สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชขึ้นในปี พ.ศ. ๒๑๑๘ ทรงแต่งตั้งให้พระยาภาวดีเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่แทนพระยาวชิรปราการ ซึ่งต้องแก่กรรมไปในปลายสมัยกรุงธนบุรี

- ในรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พม่ายกทัพมาล้อมเชียงใหม่อีก ๒ ครั้ง ครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๑๔๐ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชยกทัพมาช่วย พม่าแตกพ่ายกลับไป ครั้งที่ ๒ พม่ายกทัพมาล้อมเชียงใหม่ในปี พ.ศ. ๒๑๔๕ พระเจ้าภาณุบาลเป็นกษัตริย์เมืองเป็นเสนาบดีและกองทัพบกกรุงเทพฯมาช่วยขับไล่พม่าแตกไป สงครามครั้งนี้ พระเจ้าภาณุบาลได้รับความชอบมาก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาขึ้นเป็น พระเจ้าเชียงใหม่ชั้นสุโขทัยเสวยกับเกียรติยศ เจ้านครเวียงจันทน์ มีราชสนทนากับว่า "พระบรมราชาธิบดีศรีสุริยวงศ์ องค์อันทรงศักดิ์สมญา มหาราชธรรมาธิราชไชยวงษ์ เจ้าชั้นทศมาส พระนครเชียงใหม่ราชธานี เป็นใหญ่ในอาณา (ล้านนา) ๕๗ หัวเมือง"

หลังจากนั้นพม่าก็เลิกยกทัพมาล้อมเชียงใหม่อีกต่อไปแล้ว และพม่าก็อ่อนแอลงไปมาก

ลำดับเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

๑. พระเจ้ากาวิละ จ.ศ. ๑๑๔๒ พ.ศ. ๒๓๒๓
๒. เจ้าธรรมลังกา จ.ศ. ๑๑๗๕ พ.ศ. ๒๓๕๖ (พระเจ้าช้างเผือก)
๓. น้อยคำฝั้น จ.ศ. ๑๑๘๓ พ.ศ. ๒๓๖๔
๔. พุททวงศ์ จ.ศ. ๑๑๘๘ พ.ศ. ๒๓๖๙ (ภากวรวรณทิปราช เจ้าหลวงแผ่นดินเย็น)
๕. มหาวงศ์ จ.ศ. ๑๒๐๕ พ.ศ. ๒๓๘๐ (มโหทรประเทศ)
๖. ขนานสุริยวงศ์ จ.ศ. ๑๒๑๘ พ.ศ. ๒๓๙๓ (ภาวิโรธสุริยวงศ์ เจ้าชีวิตอ้าว)
๗. น้อยอินทมนต์ จ.ศ. ๑๒๓๓ พ.ศ. ๒๔๑๔ (อินทวิชยานนท์)
๘. น้อยสุริยะ จ.ศ. ๑๒๖๓ พ.ศ. ๒๔๔๔ (อินทวโรธสุริยวงศ์)
๙. เจ้าอุปราชแก้ว

—พ.ศ. ๒๔๕๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแต่งตั้งให้อุปราชแก้ว รักษาราชการเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ จนถึงวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๔ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้สถาปนาให้เจ้าแก้ววันวรัตน์ เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ และถึงพิราลัยในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ เป็นการสิ้นสุดแห่งระบบเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่

เชียงใหม่ตั้งแต่สมัยพระเจ้ากาวิละ เป็นต้นมาอยู่ในขอบเขตอำนาจของราชอาณาจักรไทย ในรูปการบริหารประเทศราช คือ รัฐบาลกลางจะไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวกับกิจการภายใน การปกครอง เศรษฐกิจ ขนบธรรมเนียมประเพณี เจ้าเมืองเชียงใหม่มีอิสระในการบริหารบ้านเมือง มีอำนาจในการกระทำพิธีอันสำคัญศักดิ์สิทธิ์ ส่งกำนันไม่วางตำแหน่ง ท้องเมืองราชบรรณาการ ส่วยและการเกณฑ์ของและการเกณฑ์ช่วยราชการสงคราม เป็นต้น

ต่อมาภายหลัง รัฐบาลกลางได้ส่งข้าหลวงขึ้นมาแนะนำการปฏิบัติราชการให้เป็น การถูกต้อง เพื่อวางรากฐานก่อนการจัดกาปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล และในที่สุดได้เริ่ม จัดกาปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลใน พ.ศ. ๒๔๔๒ อันเป็นขั้นตอนในการยกเลิกฐานะ หัวเมืองประเทศราช และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จึงได้ยกเลิกการปกครองมณฑลเทศาภิบาล ในปี พ.ศ. ๒๔๗๖

คำบวงสรวงเทพารักษ์และบูรพกษัตริย์ล้านนาไทย

พิธียกเสาเอกประตูท่าแพนครเชียงใหม่

แต่งและทำพิธีสังเวย โดย รส. มณี พยอมยงค์

วันอาทิตย์ที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๕

คำบูชาพระรัตนตรัย

วันทิตวา	สัพพุตัง	สัพพิสสพพุตัง	คณตตมัง	อิหัง	ปรีตัง	เขมิง
ปวกขามิ	ยถาพลัง					
วันทิตวา	สัพพิมมัง	สัพพิสสพพิมมัง	คณตตมัง	อิหัง	ปรีตัง	เขมิง
ปวกขามิ	ยถาพลัง					
วันทิตวา	สัพพัง	สัพพิสสพพัง	คณตตมัง	อิหัง	ปรีตัง	เขมิง
ปวกขามิ	ยถาพลัง					

คำอัญเชิญเทพยดา

สัคเค กาเม จ รูปे คีวลีขรตญเ จันตลิกเข วิมานे तीपेरुญ्जे ज कामे
ศรวนคหเน เคาหัตถุมหิ เขตเต ภูมมาจาขันตุ เทวา ชลตถวิสมะ ยักขคันธัพพ
นาคา คิฏฐันตะ สันตike ยัง มุนีวรวจนัง สาธโว

เม สุณันตุ

ขัมมัสสวณะกาโล อัมมัททันตา

ขัมมัสสวณะกาโล อัมมัททันตา

ขัมมัสสวณะกาโล อัมมัททันตา

อัญเชิญเทวดา

สุณันตุ โภณโค เทวสังฆาโย

ศุวามุเทหท้าว

มเหสักขาคนยิ่งใหญ่

พระเจนเมืองเทพาทุกเขต

พระยาเทวดารักษาประตูทั้งแปด

ไชยภูมิโม, สุรชาโค หลายอมเรศ

ค่าน้ำค้างกลมแดนดินทุกที่

รับเอาชุดีกรอวิาท

คปะเคษแผยโกฏิกว้าง

โสศถ์เทอญ

พรหมพฤกษ์ค้ำค่านอาณา

เสือเมืองเชียงใหม่เทวราชา

อันรักษามิประเทศทั่วทิศา

สุรภิโศคแนวคกภูหมาย

ที่ได้สร้างเสพเสวยรมย์

เชิญมาประชุมที่นัสโมสว

เสวยยัราชสังเวย

มหานคเรศสร้างหอสถาวร

อัญเชิญพระวิญญาน

กมกขิยราชวงศัมจราย ๑๕ พระองค์

๑. พระยามังรายมหาราช

ข้าแต่พระยามังรายมหาราช

สร้างมหานคราเชียงใหม่

เมื่อพุทธศักราชปี ๑๘๓๘

พระบุญผายแปงกำแพงใหญ่

ประตูสวนดอกแลข้างเผือก

ทรงพระยศอาอาอาณาจักร

เป็นเมืองใหญ่ราชธานี

เป็นองค์แรกเจ้าแห่งราชวงศ์มจราย

สร้างประตูเชียงใหม่และประตูท่าแพ

ยศขั้วเยือกลีลนาม

๒. พระยาไชยสงคราม

พระยาไชยสงครามคนยิ่งใหญ่
รบพญาเบิกรณรอนด้วยยุทธราช
เสวยนครา แทนท้าวคนพ้อ

ท่านปราบได้ม่านเมืองมอญ
เป็นบรมนาถ วราญา
บารมียกกองทัพชู

๓. พระยาแสนภู

พระภูธรแสนภู วรชาติ
เป็นพระยาแทนปศุราช

มหาราชเจ้าสร้างศรีเชียงใหม่
ทรงยศอาญา

๔. พระยาคำฟู

มหาราช คำฟู เอกเจ้า

รวบรวมเชื้อเผ่าวงศ์

๕. พระยาผายู

พระนาถผายูคิราช

ได้สืบเชื้อชาติกษัตริย์

๖. พระยาก่อนนาธรรมิกราช

ถนัดเนมาเถิงพระเจ้าคนใหญ่
ทรงสร้างวัดใหญ่ธัญญา
นิมิตพระสุมนเถระ
มาอยู่อารามคิสวนคอกไม้

พระนามธิดาชื่อว่าก่อนนา
อุโมงค์คำมเป็นปดมะ
มหาสวามิ
นามชื่อได้ว่าบุปผาราม

๗. พระยาแสนเมืองมา

พระทองธรรมภูเบศ
สถาปนาโชติการมพระอาวาส
หอคันทังปวงกราบไหว้

นามนครเจ้าแสนเมืองมา
คือพระธาตุเจ้าเจดีย์หลวง
พระเจ้าเมืองไท่ทรงบารมี

๘. พระยาสามมัญญาผั่งแกน

พระนฤปติภมคิวิชัยนักปราชญ์	คนฉลาดชื่อสามมัญญาผั่งแกน
ยามเข้าศึกจนแถมมมาค่อ	ทำแธอทองทัพหล่อชัย
เจ็กขึ้นหนพิงพาย	ออกจากแคว้นค่ายแดนไทย

๙. พระเป็นเจ้าติโลกราช

จอมภูวนัยศรีสุธรรมติโลกราช	กษัตริย์คนสักสวาด
ยังด้วยเดชและบารมี	จับอวีราชหนพิงพาย
ฝ่ายเบองพุทธจักรศาสนา	ทรงเป็นอุปถัมภกา
สังคายนาครั้งที่ ๘	กฎแหวดไว้เป็นประมาณ
วัดโพธารามมหาวิหารเจดียอด	พุทธศักราชรอด ๒๐๒๐ ปี
ทำให้อำสอนพระมนูเรื่องโจง	เป็นเอทิศประโยชน์มหาศาล

๑๐. พระยายอดเจ็ยจราย

พระภูบาลตนยศใหญ่	อภิธัชราชไร้วา พระเจ้ายอดเจ็ยจราย
พระบุญผายสืบสร้าง	ถ้านนาก่อกว้างรุ่งเรืองไ

๑๑. พระเมืองแก้ว พระเจ้าติลกปนัดดาธิราช

เจ็ยจอบไท คือพระเมืองแก้ว	ติลกปนัดดาเลิศแล้วบรม
ทรงบูรณะพระนครหอเรืองรุ่ง	พระทัยเข้มนุ่งค้อมบารมี
สว่างพระพุทธรูปสระหัว	คือพระเจ้าแก้วคือ
หอเป็นทาสถาวรไหว	สถิตสวนดอกไม้พระอาราม

๑๒. พระเมืองเกษเกล้า

พระทรงนามเมืองเกษเกล้า กษัตริย์เจ็ดล้านนาไทย

สืบไมตรีไปประเทศล้านช้าง เป็นที่กล่าวอ้างเทหยาบ

๑๓. หัวทรายคำ

พระดาสาทรายคำท่านหัว มาปราบค้าวอยู่หลายปี

๑๔. พระไชยเชษฐาธิราช

พระภูมิไชยเชษฐาธิราช ก็เคยมาเป็นบรมนาถ แห่งล้านนาไทย

๑๕. พระเจ้าเมกุฏิสุทธิวงศ์

พระกษัตริย์คนกล้า มาจากฟ้าเมืองนายน

คนหลวงหลายชั้นโยงสุค คือพระเจ้าเมกุฏิสุทธิวงศ์

ตำรวราชสมบัติหลายปี พระยาแสนองมาคิพังพ่าย

ย้ายพระราชวงศ์ไปอยู่หงสา ล้านนาไทยจึงขาดสายกษัตริย์เจ้า

พระคนก่อนแล้วสืบหาหน่อธาดา

เจ้าผู้ครองนคร ๘ พระองค์

๑. พระบรมราชาธิบดี (กาวิละ)

- ลำคัมมาเดิมเจ้าผู้ครองนครขบใหญ่ พระเทงเจ้าให้บรมราชาธิบดี
นามกาวิละมีแก้วแก้ว สืบแต่พระเจ้าสุวฤชาชัยสงคราม

๒. เจ้าหลวงช้างเผือกธรรมลังกา

- พระทรงแสงเจ้าหลวงช้างเผือกธรรมลังกา เสวยนคราเชียงใหม่
ไพร่ไทยใบบ่ไม่อยู่สุขชื่นเชยใจ

๓. เจ้าหลวงเศรษฐีคำมั้น

- พระภูมัย เจ้าหลวงเศรษฐีคำมั้น บ่อดอยากกลั่นเคืองเจ็ญ

๔. เจ้าหลวงแผ่นดินเย็นพุทธวงศ์

- พระเจ้าเอื้องขัน เจ้าหลวงแผ่นดินเย็นพุทธวงศ์

๕. พระเจ้ามโหตรประเทศ

- พระจอมอตุรงค์ มโหตรประเทศ

๖. พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์

- พระทรงเดช กาวิโลรสสุริยวงศ์
ทรงพระนามว่า “ชวักอ้าว” ขสอะควัวบวร

๗. เจ้าอินทวิชยานนท์

- มาเดิมพระภุช อินทวิชยานนท์ ผ่านแล้ว
ได้ปกครองรักษา เชียงใหม่แก้วถึงสองสมัย

๑. ราชบุร, ประชาชน ท่านองค์เดียวนับคำว่า “ผืนเมือง” ในหนังสือมหาราชศาสตร์

๘. เจ้าอินทวโรรส

- มารอดพระภุณย์อินทวโรรส - ยศท้าวใหญ่อาดดา
เอาบ้านเมืองเข้าอยู่ในรัฐา เป็นแดนไทยประเทศ

๙. เจ้านกัณฐะ

- มาเถิงเขตเจ้าแก้ววรวัฐเป็นปรีโยสถาน เขียงใหม่หมดสมัยกาลแห่งเจ้า
เข้าเป็นไทยประเทศสัณฐาน

อัญเชิญมารับเครื่องสังเวย

ขอเชิญพระภุณาด

ในถันนาใจเขต

พระวิญญานมโนธรรมสรวรรค์ขึ้นฟ้า

มารับราชบรรณาการพลักรรมใหญ่

ขออัญเชิญจอมจตุรงค์ผ่านผ้า

ทรงพระเกษมสำราญหทัยศ

ห่อประชาชนผ่องแผ้ว

มีโสมนัสสวัสดิ

อย่าท้อคอกคำข้า

เคยเสวยนักระศ

เขียงใหม่แก้วราชธานี

ขออัญเชิญสู่หล้าแห่งพารา

ทมิฬผู้ข้าได้ถวายองค์

มารับน้ำข้าวสุรานาน

อภิบาลเขตเขียงใหม่แก้ว

ทั่วแผ่นดินปฐวี

จันทรวิสุทธิ เจริญศรีทั่วหน้า

เป็นสุขยังยืนนาน ไสคติเทอญ

ถวายเครื่องสังเวย

สุปะพัญชนะ สัมปันนัง โภชนัง สาลินัง อุทกัณ อากัจฉันตุ ปรีกฤษณันตุ
สัพพทา ทิตายะ สุขายะ

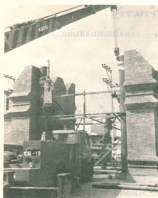
ขอพร

สิทธิกิจจัง, สิทธิกัมมัง, สิทธิการิยะตถาคโต, สิทธิเตโช ชะโย นิจจัง,
สิทธิลาโภ นිරันตวัง สัพพสิทธิ ภะวะตุ โว

ประมวลภาพพิธียกเสาประตูท่าแพ

ภาพ - โดย วิรัช รัชสียากร

พิธี - วิรัชชัทธะ

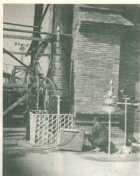
วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๕ ก่อนวันทำพิธี ๑ วัน เจ้าหน้าที่การไฟฟ้าเชียงใหม่ นำรถมาทำการยกเสาเข็มเตรียมไว้เป็นแถวสำรองล่วงหน้า

โดยให้เสาถอยไว้เหนือเสาเข็ม เพื่อรอกระทำการจริงในวันรุ่งขึ้นคือวันที่ ๒ กุมภาพันธ์

๒๕๒๕

- เสาประตู เส้นผ่าศูนย์กลาง ๔๕ ซม. สูง ๖.๕๐ เมตร (ไม้ตะเคียนทอง)
- กำแพง ฐานกว้าง ๔ เมตร สูงถึงยอดใบเสมา ๕.๔๐ เมตร ตลอดแนวกำแพง
- ชั้มประตู สูง ๖.๕๐ เมตร (ระดับเดียวกับเสาประตู)
- ช่องประตู รถยนต์สามารถผ่านได้ ๔.๑๖ เมตร

พระสงฆ์ กระทำ พิธีถอน เสนียด ฉัญ ไว ที่
ฐานประตูเมือง

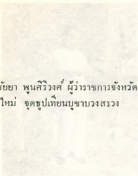

นายชัยยา พุนศรีวงศ์ ผู้ว่าราชการจังหวัด
เชียงใหม่ ปลดขนก เพื่อเป็นศิริมงคล
ในพิธี

นายเมืองใจ ชัยชนะ มัคทายก วัดหมื่น
สาร กระทำพิธีบูชาท้าวทั้งสี่ หรือขลุ-
โลกบาล พระเสียบ้านเสื่อเมือง

นายชัยยา พุนศิริวงศ์ ผู้ว่าราชการจังหวัด
เชียงใหม่ จัดรูปเทียนบูชาบวงสรวง

รศ. มณี พยอมยงค์ อ่านคำบวงสรวง
เทพารักษ์ และบูรพกษัตริย์ล้านนาไทย
๑๕ พระองค์ และเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่
ในอดีต

แขกผู้มีเกียรติร่วมกระทำพิธี บวงสรวงบัก
ซูปเครื่องสังเว

รถยนต์ของการไฟฟ้าจังหวัดเชียงใหม่ ยก
เสาโรง คลเตวขึ้น ปล้อย ลงหลุม เมื่อ ถึง
กำหนดฤกษ์

ประชาชนกำลังนำเหรียญและสิ่งของมีค่า
หย่อนไว้กันหลุม เพื่อเป็นสิริมงคล

ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ประธานใน
พิธีพร้อมแขกผู้มีเกียรติเจ้านายฝ่ายเหนือ
จับสายสัญญาณเชื่อมโยงจากเสาโรงคล ขณะ
พระสงฆ์สวดชัยนโต และวัดทุกวัดใน
เขตกำแพงเมืองล้านช้าง และกลอง ๘ ลา
ในเวลาฤกษ์ ๑๒.๐๐ น.

นายชัยยา พูนศรีวงศ์ ผู้ว่าราชการจังหวัด
เชียงใหม่ จุติรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย

พระภิกษุสงฆ์ ๓๒๐ รูปจากวัดต่างๆ ใน
เขตกำแพงเมืองร่วมพิธี

ผู้ว่าราชการจังหวัด หม่อมศรีนวล
ณ เชียงใหม่ ประธานสภาจังหวัด นายก
เทศมนตรี และรองผู้ว่าราชการจังหวัด
สดับฟังพระภิกษุสงฆ์ สวดชัยมงคลคาถา

นายขยงยุทธ คนตรง รองผู้ว่าราชการ
จังหวัดเชียงใหม่ ถวายเครื่องไทยทาน ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ควรจมน้ำอุทิศ
ส่วนกุศลแด่บรรพบุรุษล้านนาไทย

ประชาชนและแขกผู้รับเชิญร่วมพิธี
และสดับฟัง พระภิกษุสงฆ์สวดชัยมงคล
คาถา

พริตตี้และเด็กในโรงเรียน
 เขื่อนใหม่
 เข้าหน้าทีวีวิทยุ กรมประชาสัมพันธ์
 เชียงใหม่ นำเครื่องมอดิตดั่งทำการถ่าย
 หอดจางน พรี ออกอากาศ กระชายเสียงทั่ว
 ภาคเหนือ

นางกนิษฐา กิตติกุล เจ้าหน้าที่วิทยุ กรม-
 ประชาสัมพันธ์ เชียงใหม่ ทำการ
 สัมภาษณ์ นายทิว วิชัยชิตะ เกี่ยว
 กับประวัติกำแพงเมืองเชียงใหม่ และ
 นายสุรพล คำวิหิตกุล หัวหน้าหน่วยศิลปากร
 ที่ ๔ เกี่ยวกับการออกแบบ และการ
 ก่อสร้างประตูท่าแพ เพื่อให้ถูกต้องตาม
 หลักฐานทางโบราณคดี

เทศมณฑลโพธิ์โพธิ์ เทศมณฑลโพธิ์โพธิ์

เจ้าหน้าที่สถานวิทยุประชาสัมพันธ
เชียงใหม่ กำลังบรรยายข่าวงานพิธีถ่าย
ทอดออกอากาศ

หลังจากเสร็จพิธีแล้ว นายชัยยา พูนศิริ
วงศ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ กล่าว
ปราศรัยถึงวัตถุประสงค์ และเหตุผลที่
ระดมทุนแล้วสร้างขึ้นใหม่ เพื่อให้
เป็นการถูกต้องตามหลักฐานทางโบราณคดี

ประมวลภาพการบูรณะชุดแต่งบ้อมแจ่งหัวรินและกำแพงไถ่เคียง
ของหน่วยศิลปากรที่ ๔

①

ภาพโดย ทวี วิจิตรทัศ

②

④

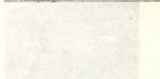

③

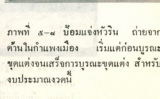
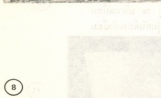
ภาพที่ ๑-๔ บ้อมแจ่งหัวริน ถ่ายจาก
ด้านนอกกำแพงเมือง เริ่มถ่ายภาพก่อน
บูรณะชุดแต่ง จนเสร็จการบูรณะสำหรับ
งบประมาณที่ได้รับจัดแรก

5

17

ภาพที่ ๕-๘ บั๊อมแจ่งหัวริน ถ่ายจาก
ด้านในกำแพงเมือง เริ่มแต่ก่อนบูรณะ
ชุดแต่งจนเสร็จการบูรณะชุดแต่ง สำหรับ
งบประมาณเจ็ดคน

9

ภาพที่ ๘-๑๐ หินจารึก ทั้งก้อนใหญ่และ
ก้อนเล็ก ซึ่งจมดินอยู่ ณ บริเวณบ่อน
แจ้งหัวริน จารึกเป็นปูนย่นค้ำประจําบ่อน

10

11

ภาพที่ ๑๑ ภาพอิฐใช้ก่อกำแพงและบ่อน
แจ้งหัวริน ก้อนใหญ่ ๒ ก้อน เป็นอิฐ
โบราณ ก้อนเล็กเป็นอิฐทำขึ้นใหม่ มี
จารึกว่า “กรมศิลปากร พ.ศ. ๒๔๒๘”

11

12

13

14

15

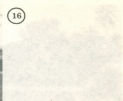

ภาพที่ ๑๒-๑๕ งานขุดลอกขึ้นดินถึงฐานล่างสุดของบ่อ

(ต่อหน้า) ภาพถ่ายและบันทึกงานขุดลอกขึ้นดินถึงฐานล่างสุดของบ่อ

16

17

18

18

ภาพที่ ๑๖-๑๘

งานขุดลอกชั้นดินตามแนวกำแพงเมืองจากบ่อนไปทางตะวันออก (ค้ำนอก)

19

20

21

22

ภาพที่ ๑๕-๒๒ งานขุดลอกชั้นดินตาม
แนวกำแพงเมืองไปทางตะวันออก
(ด้านใน)

สองภาพนี้เชื่อว่าเป็นกำแพงเมือง และบิ๊อมแจ่งหัวริน ภาพนี้ค้นพบได้
 วัณอนุเคราะห์จากหอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยพายัพ (โปรดสังเกตตัวเราคอยสุเทพ)

ภาพไม่ทราบว่าเป็นบอมแบ์ชนิด สันนิษฐานว่าเป็นบอมแบ์หัววิน เพราะ
ตามภาพค้นฉบับถ่ายไว้นานแล้ว เก่ามากเห็นแนวเทือกเขาโดยสุเทพลาง ๆ จึงน่าจะ
ว่าเป็นบอมแบ์หัววิน คงไม่ใช่บอมแบ์อังกฤษ เพราะภูมิประเทศตรงข้ามเป็นทุ่งโล่ง
(ภาพที่เห็นจริงของเขื่อนกั้นน้ำเมื่อประมาณ ๓๐ ปีมาแล้ว ชาวบ้านนำของขึ้นมาวัดและตกปลาบริเวณนี้)

หินจารึกที่ประตูท่าแพ

ข้อความจารึกหรือเลขดวง โคมปูมของหลัก
หินนี้ กำลังให้ผู้เชี่ยวชาญศึกษาและอ่าน
อยู่

ทางการได้นำหินจารึกนี้มาจากประตูท่าแพ
และเก็บไว้ที่หน่วยศิลปากรที่ ๔ ชั่วคราว
เมื่อประตูท่าแพ สร้างเสร็จ แล้วก็จะนำไป
เก็บไว้ที่ประตูท่าแพ ภายในบ่อน้ำแห่ง
ข้างบนนี้ว่าง เพื่อให้ประชาชนได้ชมและ
ศึกษาค้นคว้าต่อไป

หินจารึกหลักใหญ่ ขนาดสูงเท่าระดับคน
ยืน ตั้งอยู่ที่ประตูท่าแพทางทิศเหนือ
อยู่ในชั้นของ บ่อน้ำประคู ด้านที่หันไปทาง
ทิศตะวันออกนอกกำแพงเมือง เคยทราบ
มาแต่เดิมว่าข้อความจารึกเพียงด้านเดียว
คือด้านหน้า เมื่อทางการได้ขุดบ่อน้ำประคู
ท่าแพจึงปรากฏว่า ด้านตรงกันข้ามซึ่งติด
กับผนังชั้น ก็มีข้อความจารึกเช่นกัน มี
ลักษณะคล้ายดวงชะตาเมือง
เชื่อว่าหินจารึกนี้ เดิมคงมีไว้ตั้งไว้ที่
ชั้นประคูท่าแพ หรือไม่ก็ตั้งอยู่ในบริเวณ
ใกล้เคียง เพราะประตูท่าแพหรือออกไป
นี้สร้างไม่นานนัก

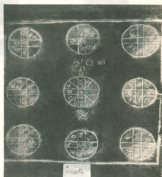

ภาพนี้เป็นจารึก ซึ่งปรากฏอยู่ด้านหน้า
ข้อความในเรือนยันต์ มีผู้อธิบายว่าเป็น
คาถาย่อ เหมือนกับที่จารึกไว้ที่เสาหิน
ประตู ข้าง เลือก ข้าง ตะวันตก และ ประตู
เชิงใหม่ทั้ง ๒ ข้าง

ภาพด้านซ้าย คือประตูเขื่อนราชธานี
ส่วนด้านขวา คือประตูเขื่อนราชธานี

ตัวเลขในปุมซึ่งคล้ายจะเป็นปุมดวงชะตา
เมืองนี้ ปรากฏอยู่ด้านหลังของหลักหิน
จารึกด้านใน ซึ่งไม่ปรากฏให้เห็นมาแต่
ก่อนเพิ่งจะมาเห็นเมื่อได้ รื้อ ประตู ทำแพ
นี้แล้ว

หินจารึกที่ค่อนข้างเล็กนี้ คิดคงอยู่ที่ประตูท่าแพ
ทางทิศเหนือด้านริมถนนท่าแพ ข้างทาง
เดินเชื่อว่าเดิมคงมีได้คิดคงอยู่ที่ข้ามประตู
ท่าแพ เพราะตามรูปถ่ายระยะเวลาก่อนๆ
ก่อนๆ ไม่ปรากฏว่ามีหินจารึกหลักนี้อยู่
ในข้ามเลย

อย่างไรก็ตาม ข้อความในจารึกทั้งหิน
จารึกก้อนใหญ่และก้อนเล็ก กำลังรอให้
ผู้เชี่ยวชาญอ่านและศึกษา คงจะได้ทราบ
รายละเอียดในไม่ช้า

ภาพนี้คุณสุรพล คำวิทกุล หัวหน้าหน่วยศิลปากรที่ ๔ ได้มาจากหอจดหมายเหตุ กรุงเทพมหานคร เป็นภาพหลักหินจารึก ซึ่งคล้ายจะเป็นหลักหินหลักเดียวกับหลักหินที่กล่าวข้างต้น เจ้าของภาพบันทึกไว้ว่าฝังจมดินอยู่ที่กำแพงด้านทิศใต้ ไม่ทราบว่า ตรงประตู หรือ กำแพง কোনใดแน่ คำข้างขวา ของหลัก คือเจ้าของ แสงแดด

ที่ตกบังโดยเหลี่ยมของกำแพง ตรงนี้ใช้กล้องขยาย จากภาพ จะเห็นปุม หรือหยักเป็นตาราง สี่ เหลี่ยม เช่นเดียวกับภาพที่อธิบายข้างต้น สังเกตเห็นว่ายอดของหินจารึกนัยออกจะแหลม อาจจะเป็นหลักหินที่อยู่ประจันกันได้

อนึ่งยังมีหลักจารึกขนาดเล็กวางอยู่ใกล้ๆ กันด้วย

๒ ภาพนี้เป็นภาพขบวนช้าง ซึ่งนำช้างเผือกจากเขาคอยสุเทพเข้ามาทางประตูสวนดอก เพื่อกระทำพิธีสมโภช ณ บริเวณศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ (ได้ภาพนี้มาจาก ศจ.พันเอก (พิเศษ) พูลพล อาสนจินดา)

โปรดสังเกต ทางขวามือค่อนข้างผ่านจะแลเห็นซากประตูเมืองและหลักหินจารึกขอลดโทษ ตั้งอยู่ริมกำแพงเมือง (ภาพสมัยเมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ รัชกาลที่ ๗ เสด็จเชียงใหม่)

ภาคบทความ

๑ - ๑๕๓)

แกะรอยอดีตประตูเชียงใหม่จากภาพถ่ายรุ่นเก่า

โคธ ศิริวัธ นฤมิตรเรขการ

เชียงใหม่เป็นนครโบราณ หนึ่งในไม่กี่แห่งของ ประเทศไทย ที่ยังคง มีสภาพ เป็นเมืองอันมีชีวิตอยู่ และมีชีวิตอยู่อย่างเจริญงอกงามเป็นอย่างดีด้วย ได้รับการ จัดอันดับว่าเป็นเมืองใหญ่ที่สองของประเทศ ถึงแม้ว่าจะเล็กกว่ากรุงเทพฯ เมืองหลวง ในด้านจำนวนประชากรราวหนึ่งในสี่ก็ตาม

ในสายตานักโบราณคดี นักผังเมือง และสถาปนิก เมืองเชียงใหม่มีความสำคัญ เป็นพิเศษ เพราะแม้จะมีอายุใกล้ ๗๐๐ ปีแล้ว แต่ยังคงเป็นเมืองที่มีคูเมือง แนวกำแพง เมืองที่เก๋นชั้ รวมทั้งโบราณสถานจำนวนมากที่ทรงคุณค่าทางศิลปกรรม หลักฐานประวัติศาสตร์ - โบราณคดีเหล่านี้แม้จะถูกทอดทิ้ง เปลี่ยนแปลง หรือทำลายไปไม่ใช่น้อย แต่ก็เหลืออยู่บ้างถึงได้รับความสนใจในอันที่จะอนุรักษ์ ทุนบำรุงให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมสืบเนื่องต่อไป

การบูรณะบ่อน้ำแจ่มหัวรินกั๊ การรื้อถอนประตูท่าแพแล้วก่อสร้างขึ้นใหม่ตามหลักฐานที่ถูกต้องทางโบราณคดีก็ล้วนเป็นนิมิตหมายที่ดีของความตื่นตัวของชนวนการอนุรักษ์ที่ถูกต้อง และแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่ควรให้ความสนใจในฐานะมรดกทางศิลปวัฒนธรรม นั้น มิใช่จำกัดอยู่เพียงเจดีย์ โบสถ์ วิหาร เท่านั้น แต่ล้วนประกอบสำคัญของเมืองโบราณ เช่น เชียงใหม่ย่อมรวมถึงสิ่งอันนอกขอบเขตได้แก่ กำแพงและคูเมือง ถนนเก่า แหล่งท่าเล่ที่กินคั้งคิม และสภาพบรรยากาศแวดล้อมทางวัฒนธรรมโดยทั่วไปอีกด้วย

หลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญประการหนึ่งจากอดีตของเชียงใหม่ ได้แก่ ภาพถ่ายเก่าๆ ซึ่งถึงแม้จะแสดงสภาพอดีตที่ย้อนหลังไปไม่เกิน ๔๐ ปี แต่ก็เป็หลักฐานที่จำลองจากสภาพเป็นจริงในขณะนั้นด้วยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ สามารถทำให้เรามองเห็นถึงก่อสร้างและสภาพแวดล้อมในอดีตได้โดยตรง อย่างไรก็ตาม ภาพถ่ายเก่าของนครเชียงใหม่เท่าที่มีอยู่ในปัจจุบันมีอยู่ไม่มากนัก และไม่มีคำอธิบายประกอบ อีกทั้งคุณภาพของรูปส่วน

ใหญ่ก็ไม่ใช่ต้นกั การที่จะดึงเอาข้อมูลออกมาจากภาพเหล่านี้ จึงต้องการการพิจารณา
ที่ละเอียดถี่ถ้วนพอสมควร

ผู้เขียนได้สำเนาภาพถ่ายจำนวนหนึ่งจากหน่วยงานศิลปากรเขตที่ ๔ แล้วนำมา
ศึกษารายละเอียดเท่าที่จะพบได้จากภาพเหล่านี้ ก็ได้พบข้อมูลบางประการที่เข้าใจว่ายังไม่มี
ผู้ใดกล่าวถึง จึงขอนำมาแสดงไว้ในบทความนี้ โดยหวังว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณา
อนุรักษ - ปฏิสังขรณ์ประตู่ - กุ - กำแพงเมืองนครเชียงใหม่ต่อไปตามสมควร

ประตู่สวนปรง ถ่าย พ.ศ. ๒๔๗๐-๗๑ สอดคำแห่งคันไม้บั้งจูบันแล้ว ตรงกัน

สังเกต ● ถนนพังกรวยใหม่ เพิ่งปักเสา	● ฝรั่งโน ชูคขาว บนซากกำแพง
ไฟฟ้า	ที่ยังมีรูตะเกียง ๓ เหลี่ยม
● ถนนเป็นดินยก ท่อเหลี่ยมลอด	สังเกต จักรยาน ที่เชิง กำแพง
ใต้ถนน	(ดูรูปขยายจึงจะเห็น)

ที่ผู้เขียนสนใจส่วนนี้ก็เพราะเมื่อเมื่อศุภภาพ ๑ ที่ยังมีได้ขยายก็สังเกตได้ว่ามีซาก
กำแพงช่วงสั้นๆ ที่ทอดตัวยาวตามแนวกำแพงเมืองอยู่ ทำให้สงสัยว่านี่จะเป็นส่วนหนึ่งของ
กำแพงระหว่างประตูหน้าที่ ๑ และประตูหน้าที่ ๒ ตามที่เคยมีผู้สันนิษฐานไว้ว่าประตูเมือง
เชียงใหม่ ๒ ประตู แต่ก็ไม่ปรากฏชัดว่ากำแพงจะอยู่ด้านนอกหรือด้านในของแนว
กำแพงเมือง

ผู้เขียนจัดการขยายภาพส่วนนี้ออกมา แล้วก็ขยายจะร้องออกมาอย่างฮึกเหิมที่ว่า
“ขุดเก่า” อะไรทำนองนั้น เพราะภาพขยายแสดงให้เห็นแล้วว่า

๑.๑ สิ่งก่อสร้างนี้เป็นซากกำแพงจริงๆ ยังมีช่องรูปสามเหลี่ยมสำหรับตามประตูที่ป
อยู่ตามแนวฐานกำแพง และโดยที่กำแพงนี้ตามแนวกำแพงเมืองโดยยื่นออกมาด้าน
นอกเมือง ก็หมายความว่าตัวกำแพงเป็นเสมือนคอกกักตัวผู้คนที่จะผ่านประตูเมืองนั้น ยื่น
ออกมาด้านนอกเมืองอย่างแน่นอน

เรื่องนี้ถ้าย้อนกลับไปที่ภาพถ่ายประตูสวนดอกที่เกศทิพย์กับภาพ ๑ ในหนังสือ
“ล้านนาไทย” หน้า ๔๔ แล้ว ก็จะได้รับการยืนยัน เพราะในรูปนี้มีภาพซากกำแพงโดย
ยื่นออกมานอกประตูเหมือนกัน แต่ยังไม่ชัดว่าเป็นอะไรแน่ หากในรูป ๑ ก. นั้นเห็นชัดที่
เกี่ยว

๑.๒ จากภาพขยาย ๑ ก. เห็นเหมือนกัน ผู้เขียนควรจะไปดูที่ขอบของภาพที่อาจ
ไม่ใช่ข้อมูลทางประวัติศาสตร์โบราณคดีอะไร แต่นักสนุกที่ได้พบภาพบุษย์ในชุดขาวที่ยืนอยู่บน
ซากกำแพง จากรูปข้างบนและทำท่างบอกได้ว่าเป็น “ฝรั่ง” ส่วนบนนอกใบเสมาของตัวกำแพง
เมืองก็มีบุษย์อีกคู่หนึ่งยืนอยู่ แต่งกายสีนวลสวมหมวกขาว ซึ่งดูไม่ออกว่าเป็นฝรั่งหรือไทย และ
ถ้าลากเส้น ๔๔ ของศาลมาจากฝรั่งในชุดขาวทางด้านขวามือ ก็จะพบยานพาหนะของคน
โคกหนึ่ง (หรืออาจจะซ้อนกันมา ๒ คน) คือรถจักรยานหนึ่งคันที่ติดไว้กับฐานกำแพง
ด้านนี้เอง

๑.๓ ที่นี้ผู้เขียนเตือนความสนใจมาที่มุมเมืองวิมานราชเชียงแสน เมื่อศุภภาพ ๑
นั้นก็สนุกอยู่แล้วที่ได้เห็นกระต่ายขนยาวหนึ่งนั่งเฝ้าอยู่เหนือหินกิน เมื่อขยายรูปออกเป็นภาพ
๑ ข. ก็เห็นได้ชัดว่าบุษย์ผู้หนึ่งนั่งเฝ้าเข้าสบายอารมณ์อยู่บนคบไม้ แต่ที่น่าสนใจว่านั่นก็คือรูป

ที่อระบาศน้ำดีเหลือนหินผาที่เห็นชัณชอยู่หลังโคนต้นไม้ นั่นคือท่อซึ่งวางลอดถนนเชื่อมคูเมือง
ที่ถูกถนนตัดผ่าน จากลักษณะปากท่อ ราชถนน และตัวผืนดินเอง เห็นได้ว่าเป็นสาธารณ
ูปโภคที่เพิ่งทำเสร็จใหม่ๆ ถ้าหากทำอธิบายรูปภาพ ๑ ที่ตีพิมพ์ในหนังสือ "ล้านนาไทย"
ว่า ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ - ๒๔๗๑ แม่น้ำแล้ว ก็อนุมานได้ว่าถนนที่เห็นในภาพนี้ ทำขึ้น
ในโอกาสที่พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ เสด็จประพาสเชียงใหม่ก่อนหน้านั้น ๑ ปี
คือในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ นั้นเอง

ที่ผู้เขียนเสนอให้ท่านพิจารณารูปหมายเลข ๒ ซึ่งนับเป็นภาพถ่ายภาพเดียวที่แสดง
ลักษณะประตูเมืองเก่าของนครเชียงใหม่อย่างชัดเจน และเป็นข้อมูลสำคัญที่หน่วยศิลปากรใช้
ในการสร้างแบบประตูทำแพที่เพิ่งสำเร็จลงนี้ อย่างไรก็ตาม จากภาพตรงไปตรงมาอย่างนี้ ผู้
เขียนก็ยังอดไม่ได้ที่จะพินิจพิจารณาพิเคราะห์อย่างละเอียด และได้ข้อสังเกตที่ขอเสนอไว้ดังต่อไปนี้
นี้ คือ

๑. ในบริเวณกำแพงเมืองเก่าของนครเชียงใหม่ เดิมที มีสะพานข้ามแม่น้ำปิงเชื่อมกับฝั่งตะวันออก
ซึ่งมีลักษณะเป็นประตูเมืองเก่าของนครเชียงใหม่ (ดูรูปถ่ายในหนังสือ "ล้านนาไทย" หน้า ๑๕๖) และ
บริเวณนี้เป็นจุดที่แม่น้ำปิงไหลลงสู่แม่น้ำเชียงใหม่ (ดูรูปถ่ายในหนังสือ "ล้านนาไทย" หน้า ๑๕๖)

สังเกต ● ประตูเปิดไปทางเดียวกัน เปิด
เจ้าหรือเปิดออก ?

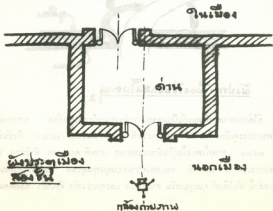
● รูปนี้ถ่ายจาก ศูนย์กลาง ประตู
ประตูชั้นใน (?) เมืองศูนย์

ถ่าย พ.ศ. ๒๔๔๒

๒.๑ จากหนังสือ "ล้านนาไท" ได้ตีพิมพ์ภาพนี้ไว้ในหน้า ๕๓ และมีข้อความอธิบายว่าเป็นคือ "ประตูเชียงใหม่" โดยอ้างว่า คันทอง ๓ คันทองชาวของภาพเป็นหลักฐานซึ่งปัจจุบันถูกคดไป ๒ คันทอง เหลืออยู่กันเคือนั้น เป็นเรื่องที่มีผู้เขียนขอแย้ง เพราะคันทองมีชื่อของประตูเชียงใหม่จะมีคันทองไม้ใหญ่อยู่สองคันทองในปัจจุบัน แต่ตำแหน่งนั้นเห็นได้ว่าอยู่ประชิดกับบิเฒประตูที่เคียว จึ่งอยู่บิเฒประตูปัจจุบันเป็นรองทำขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ แต่ตำแหน่งคงไม่เคลื่อนไปจากเดิมเพราะชนาบทนสายสำคัญทั้งเคียนอยู่ ถ้าดูตามตำแหน่งและทรวดทรงก็กำหนดของคันทองไม้ใหญ่ตามภาพ ๒ นี้แล้ว ผู้เขียนลงความเห็นว่าจะน่าจะเป็นภาพถ่ายของประตูสวนปทุมมากกว่า (อนึ่งคันทองไม้ใหญ่ที่เหลืออยู่หนึ่งคันทองข้างประตูเชียงใหม่ปัจจุบันนี้มิใช่คันทอง หากเป็นประเภทคันทองกว้างซึ่งอยู่ในสกุล Ficus ที่ทรวดทรงต่างกับคันทองเป็นอันมาก)

๒.๒ ถ้าหากภาพ ๒ นี้เป็นภาพถ่ายของประตูสวนปรางค์จริง ก็ต้องเป็นภาพที่ถ่าย
ก่อนหน้าภาพ ๑ อื่นขึ้นไปอาจจะหลายปีทีเดียว ก็ยังไม่ต้องมีข้อห้ามประตู เสาและบาน
ประตูปรากฏอยู่ และยังมีอยู่ทั้งสองชั้นทีเดียว ตัวมองลึกเข้าไปตรงกลางภาพจะได้เห็นประตู
อีกชั้นหนึ่งได้อย่างแน่ชัด พื้นก็มีกำแพงตามแนวภาพถ่ายจากตำแหน่งนอกเมืองหรือในเมือง
เรื่องนี้ค่อนข้างได้ว่าถ่ายจากหน้าประตูด้านนอกเมือง เพราะสังเกตได้จากตำแหน่งของคันอย่างสูง
ใหญ่ทางด้านขวาของประตู โดยที่คันอย่างเหล่านี้อยู่ในแนวหลังประตูและกำแพงเมืองซุกใน
ด้วย ตรงกับสภาพที่ประตูสวนปรางค์ปัจจุบันทุกประการ สิ่งที่มีข้อพิพาทนอก - ในอีกประการ
หนึ่งก็คือ การเปิดบานประตูซึ่งเปิดเข้าทั้งสองชั้น

๒.๓ อย่างไรก็ตามยังมีอีกเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับภาพนี้ที่น่าสนใจ ผู้เขียนอยากจะ
ชี้ให้เห็นว่าภาพนี้คงกลิ้งถ่ายที่แนวประธานกึ่งกลางช่องประตู สังเกตได้จาก PERSPECTIVE
ของแท่งอิฐเสาประตูชั้นนอกที่เท่ากันทั้งสองข้าง แต่เมื่อมองเล็งเข้าไปถึงประตูชั้นใน จุดกึ่ง
กลางของระนาบนั้นกลับไม่ใช่แนวกลางบานประตู หากเป็นส่วนหนึ่งของกำแพงริมเสาประตู
นี้หมายความว่าอะไร? ขออธิบายด้วยแผนผัง

เมื่อเขียนถ่ายทอออกมาจากภาพถ่ายเป็นแผนผังร่างกันแล้ว ก็เห็นว่าประตูเมืองสองชั้น (อย่างน้อยหนึ่งชั้น) ของนครเชียงใหม่ไม่ได้สร้างไว้ตรงกัน แต่ยกเอียงกันอย่างที่เห็น

อันที่จริงการสร้างทางเข้าเมืองมิให้ตรงก็เข้าไป ได้เลยไม่ใช่เรื่องแปลกในเมืองสมัยโบราณ เหตุผลที่เห็นชัดคือเรื่องการป้องกัน โดยเชื่อกันว่าเป็นการชักชวนมิให้มีการใช้ปืนใหญ่ยิงกรอกผ่านประตูเมืองที่ท้าวชัยไม่และอ่อนแอกว่า กำแพงเมืองเข้าไปได้ตลอด และเหตุผลอีกประการหนึ่งอาจจะเป็นความเชื่อที่ว่าสิ่งชั่วร้ายที่เป็นรูป อาจถูกเบี่ยงเบนไปได้ด้วยเส้นทางที่ออกอ้อม เรื่องนี้อาจเห็นเป็นเรื่องเหลวไหลในสมัยนี้ แต่ในสมัย ๓ - ๔ วัยบ่ขึ้นไปได้เป็นเรื่องจริงจังทีเดียว อย่างสิว่าบ้านหรือร้านของคนจีนแม้กระทั่งปัจจุบันก็ยังแขวนกระຈກ หรือภาพหน้าสิงห์ ไว้ป้องกัน ถ้าหากมี ถนนหรือแม่น้ำ ทางเดิน มุ่งมาตรง หน้าบ้าน ร้านซื้อของ เหตุผลจะเป็นอย่างไรก็ตาม ผังประตูเมืองโบราณหลายแห่งของไทยก็มีลักษณะบังคับเส้นทางเข้าออกให้ยกเอียงไป ทั้งตัวอย่างประตูเมืองเชียงแสนโบราณเป็นต้น

ผังประตูเมืองโบราณเชียงใหม่ (๒)

ที่ได้บรรดาแผนที่ทั้งหมดก็เป็นผลของการที่จรรยาเก็บรายละเอียด จากภาพถ่ายเก่า ๒ ภาพของประตูเมืองเชียงใหม่ในระหว่างวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๒๔ ถึงวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๒๕ ภาพทั้งสองนี้อยู่ในจำนวนหลายๆ ภาพที่ คุณสุรพล คำวิทีกุล หัวหน้าหน่วยศิลปากรเขต ๔ จัดหาให้ ขอแสดงความขอบคุณคุณสุรพล และเจ้าของกิ่งเค็มของภาพถ่ายเหล่านี้ อันได้แก่ คุณบุญเสริม สาสศรวิทย์ และคุณปวงคำ คัดเขียว ตลอดจนคุณเทว

วิธีชรักะ ผู้ติดตามรวบรวมภาพเหล่านี้ มาตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือ "ถ้านนาไทย" ขอแสดงความหวังไว้ว่า หากมีภาพถ่ายเก่าของนครเชียงใหม่อยู่ในความครอบครองของผู้ใดนอกเหนือไปจากที่เกศทิพย์ในหนังสือดังกล่าวหรือเอกสารอื่นๆ แล้ว ท่านเจ้าของจะกรุณาเผยแพร่ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสภาพทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมของนครอันเก่าแก่ที่รักของเราทั้งหลายโดยกว้างขวางสืบไป

ผู้เขียนขอสรุปลงท้ายดังต่อไปนี้

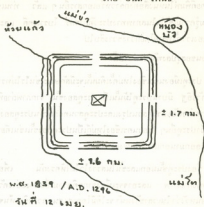
๑. ประตูเมืองนครเขื่องใหม่ทั้งเจ็ดนั้นจะมีลักษณะเช่นไรไม่ทราบได้ แต่ประตูเมืองที่มีเสาค้ำค้ำอยู่ มีบานประตูไม้ทั้งเป็นประตูสองชั้น จากภาพถ่ายที่หาได้ในขณะนั้นเป็นที่แน่นอนแล้วว่าอย่างน้อยประตูสวนปรุงและประตูสวนคอกก็เป็นประตูสองชั้น ความเป็นไปก็มิได้อยู่สูงมากกว่าประตูอื่นๆ ของนครเขื่องใหม่ก็เป็นประตูสองชั้นเช่นเดียวกัน คำว่าระหว่างประตูสองชั้นนั้นเชื่อกันว่านอกแนวกำแพงเมือง

๒. ชื่อประจักษ์นอกและชั้นในสว่างไว้ไม่ให้ตรงกัน เพื่อผลในการเพิ่มความ
ปลอดภัยมั่นคงทางภาพ และอาจจะเนื่องจากทัศนวิสัยหรือบางอย่างด้วย

ผู้เขียนหวังว่า ในเวลาข้างหน้า จะได้มีโอกาสนำความคิดเห็นจากการระดมความคิดจากภาพถ่ายเก่าของนครเชียงใหม่เพิ่มเติมต่อไป

ประวัติกำแพงเวียงเชียงใหม่ในอดีต โดยสังเขป

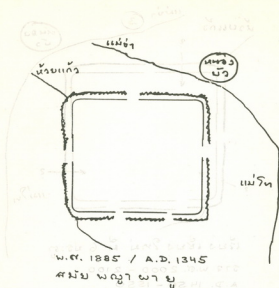
โดย ฮันส์ เพนซ์

สมัย พญามังราย

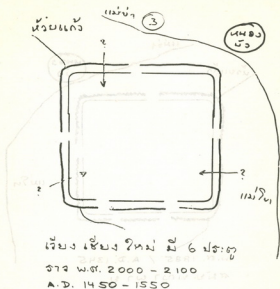
๑. สมัยพญามังราย พ.ศ. ๑๘๓๙ / A.D. 1296

เท่าที่ทราบจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ กำแพงเวียงเชียงใหม่สร้างขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ วันพฤหัสบดีที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๑๘๓๙ (ค.ศ. 1296) โดยพญามังราย รวมทั้งพระสหายอีก ๒ พระองค์ คือ พญาจ๋ามเมือง และพญาแว้ง คือพ่อขุนรามคำแหง ลักษณเวียงเป็น ๔ เหลี่ยมผืนผ้า ก้านหนึ่งยาว ประมาณ ๑.๗ กม. อีกก้านหนึ่งยาว ประมาณ ๑.๖ กม. มีประตู ๕ ประตู พระราชวังตั้งอยู่ ตรงกลางเวียง สำหรับกำแพงนั้นคงสร้างด้วยดิน เป็น ๓ ชั้น เหมือนกำแพงเวียงสุโขทัย, เวียงเชียงดาว, เวียงพร้าว, และเวียงโบราณอื่นๆ

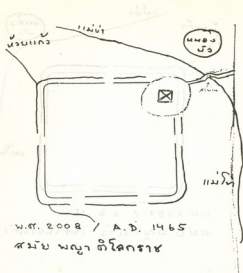

๒. สมัยพญาผายู ราว พ.ศ. ๑๘๘๕ / A.D. 1345

สมัยพญาผายู สร้างกำแพงอิฐ และขุดคูเวียงรอบกำแพงอิฐ กว้างประมาณ ๑๕ เมตร สันนิษฐานได้ว่าเรียกกำแพงเดิมของพญามังรายที่สร้างด้วยดิน ๓ ชั้น ออก ๒ ชั้น ให้เหลือกำแพงดินชั้นเดียว แล้วก่ออิฐหุ้มกำแพงดินนั้น

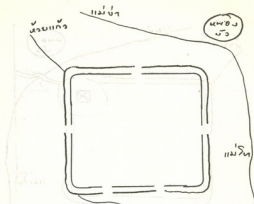

๓. เวียงเชียงใหม่มีประตู ๖ ประตู ราว พ.ศ. ๒๐๐๐ - ๒๑๐๐
- สมัชชาพิชิตโลกราช เวียงเชียงใหม่ ๖ ประตู ไม่ทราบว่าประตูที่ ๖ อยู่ตรงไหน สร้างเมื่อใด และบิณฑบาต เพราะว่ามีประตูเชียงใหม่เพียง ๕ ประตู ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ปรากฏชัดว่า ในปี พ.ศ. ๒๐๑๐ คือในสมัชชาพิชิตโลกราช และในปี พ.ศ. ๒๐๑๘ คือในสมัชชาพิชิตโลก และพยานหลักฐานจะปรากฏ เวียงเชียงใหม่ ๖ ประตู

๔. สมัยพญาติโลกราช พ.ศ. ๒๐๐๘ / A.D. 1465

พ.ศ. ๒๐๐๘ (ค.ศ. 1465) พญาติโลกราชทรงสั่งให้รื้อกำแพง และถมคูเวียงบริเวณแจ้งศรีภูมิ ทรงสร้างพระราชวัง ณ ที่นั้น ที่ทำอย่างนั้นเพราะทรงหวังจะได้เป็นพญาจักรพรรดิมีอำนาจกว่ากษัตริย์องค์อื่นๆ ตามคำทำนายของโหรคนหนึ่ง แท้จริงโหรผู้นั้นเป็นโลศักขิอุดรยา ส่งมาเพื่อใช้อุบายทำลายเวียงเชียงใหม่ แต่หลังจากนั้น ประมาณ ๑ ปี ทรงทราบว่าแผนกลอบอุบายของโลศักขิอุดรยา

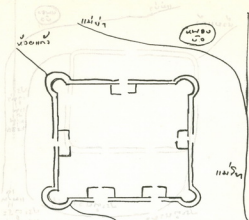
พ.ศ. 2059 / A.D. 1516

สมัย พญาแก้ว (พระเจ้าเมืองแก้ว)

๕. สมัยพญาแก้ว

พ.ศ. ๒๐๕๙ / A.D. 1516 บำเหน็จเพื่อที่จะบูรณะซ่อมแซมกำแพงเวียงศรีเมืองใหญ่ และเรือปราสาทที่ประทับในพระราชวังของพญาศรีโลกราชที่แจ้งศรีภูมิ นำไปสร้างเป็นญาติ เจ้าอาวาสวัดป่าแดง

พ.ศ. ๒๐๖๐ / A.D. 1517 บูรณะซ่อมแซมกำแพงเวียงทั้งหมดยุค รวมทั้งกำแพงบึงศรีภูมิที่รื้อออกไปในสมัยพญาศรีโลกราช หมื่นบึงบุญ เป็นสถาปนิกและผู้คุมการก่อสร้าง

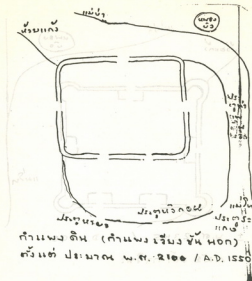

± พ.ศ. 2345 / A.D. 1800

สมัย เจ้า กาวิละ

๖. สมัยเจ้ากาวิละ พ.ศ. ๒๓๔๐- ๒๓๔๕ / A.D. 1797- c. 1802.

สมัยเจ้ากาวิละ มีการบูรณะซ่อมแซมกำแพงเวียงครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่ง รวมทั้งประตูเชิงเทียน บ่อนปราการที่หัวมุม และทางเดินบนกำแพง พ.ศ. ๒๔๓๑ / A.D. 1888 คนยุโรปเข้ามา และสังเกตเห็นประตูเวียงเชิงเทียนใหม่มี ๒ ชั้น คือว่าตรงแนวกำแพงมีประตูหนึ่ง ผ่านประตูนี้เข้าไปมีอีกประตูหนึ่ง ระหว่างประตู ๒ ประตูนั้น เป็นสถานที่ตั้งตัวอักษรถูกกำแพง ประตูเวียงเชิงเทียนใหม่นี้จะมีลักษณะอย่างนั้นนานมาแล้ว เพราะในนิเวศวิทยุชยักกล่าวถึงประตูเวียงที่มีลักษณะเช่นนี้ (แต่ไม่ทราบว่า โกลงนิเวศวิทยุชยักแต่งขึ้นเมื่อไหร่)

๑. กำแพงดิน

สำหรับกำแพงดินนั้น ไม่ปรากฏบันทึกสร้างในเอกสารประวัติศาสตร์ เช่น จารึก หรือตำนาน แต่บางครั้งกล่าวถึงกำแพงดินในนิทาน หรือนิยายอิงประวัติศาสตร์ เรื่องหนึ่งเกี่ยวกับกำแพงดินมีว่า สร้างกำแพงดินในสมัยพญาเมกุธิ ราว พ.ศ. ๒๑๐๐ (ค.ศ. 1550) กำแพงดินเริ่มตั้งแต่แจ้งศรีภูมิอันเมืองทางทิศตะวันออก และทางทิศใต้ (เชียงใหม่เมืองสุริยวงศาหรือเมืองสุริยวงศา) มีขนาดกว้างถึงห้าร้อยปี

ข้อสังเกตบางประการ

เกี่ยวกับ

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๑

โดย ฉันท รัตติกาน

หนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑ เป็นเอกสารของทางราชการที่นับว่ามีความสำคัญยิ่งฉบับหนึ่ง เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของประเทศไทย อาจใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงในการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ของประเทศไทยได้

แต่เนื่องจากเรื่องราวในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑ เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นเวลานานมาแต่ก่อนบรรพบุรุษบิดาแล้วประการหนึ่ง กับอีกประการหนึ่ง ยังเป็นเรื่องราวที่บันทึกจากปากคำของผู้ที่ได้จดจำและเล่าต่อกันมาหลายทอดหลายตอนย่อมมีความผิดพลาดหลายทอดหลายไปไม่ได้ นอกจากนั้นผู้บันทึกเรื่องราวยังขาดความรู้ในเรื่องภาษาของผู้บอกเล่า ซึ่งเป็นคนไทยเดิม (ล้านนาไทย) จึงเกิดความเข้าใจผิดในการบันทึก แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือผู้บันทึกได้สอกลแทรกความรู้สึกนึกคิดตามความเข้าใจของตน เข้าไปตามอำเภอใจทั้งหมดคนย่อมเป็นแน่จึงก่อให้เกิดความผิดพลาดขึ้นอย่างมากมาในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑

ฉะนั้น เรื่องราวในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑ จึงมีทั้งเหตุการณ์ที่เป็นจริง กับที่เป็นพลความปะปนกันอยู่เป็นอันมาก ผู้อ่านหนังสือนี้จะต้องรู้จักแยกแยะว่าอะไรเป็นความจริง และอะไรเป็นแค่เพียงพลความ จึงจะได้ประโยชน์จากหนังสือนี้สมดังเจตนารมณ์ของตน

สำหรับข้าพเจ้า เห็นว่าควรจะได้มีการศึกษาค้นคว้าและสอบสวนวินิจฉัยเรื่องราวในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑ แล้วบันทึกไว้ เป็นหลักฐานถูกต้องกับความเป็นจริงโดยตลอด ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของผู้ที่สนใจใคร่จะศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของ

ประเทศต่อไป กับอีกประการหนึ่ง ก็จะเป็นการสอดคล้องเสนอสนอง

คำปรารภ * ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราพระราชาณภาพ ผู้ได้รับสมัญญาพระนามว่า “พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย” ที่กล่าวว่า “เรื่องพงศาวดารสยามที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ จะเป็นเหตุให้มนุษย์เอาใจใส่ศึกษาพงศาวดารสยามช่วยกันค้นคว้า สืบสวนและวินิจฉัยมากยิ่งขึ้นจนกว่าแต่ก่อน ถ้าเป็นไปได้เช่นนี้ด้วยข้าพเจ้าก็จะยินดี จะรู้สึกว่าได้รับบำเหน็จในการที่ได้ไปแสดงบรรยายเรื่องพงศาวดารสยามที่ในมหาวิทยาลัยบริบูรณ์ทุกประการ”

ข้าพเจ้าได้มีโอกาสอ่านหนังสือประชุมพงศาวดารที่ ๖๑ มาบังจึงขอให้ข้อสังเกตบางประการไว้พอเป็นสังเขปดังนี้

๑. ผู้บันทึกไม่เข้าใจภาษาไทยที่ใช้อยู่ทางภาคเหนือ (แคว้นล้านนาไทย) จึงบันทึกไปตามความเข้าใจของคนซึ่งเป็นคนไทยในภาคกลาง เช่น

๑.๑ คำ ภูเขา ไทยเหนืออ่าน ปู่เข้าใจหมายถึงภูเขาที่ปลูกข้าวได้ แต่ไทยกลางเข้าใจว่า ปู่ (สัตว์ชนิดหนึ่ง) เกินเข้าไปในรูดำ จึงเอาไปผูกเป็นนิยายเรื่องสามพี่น้อง (ลาวก่อ ลาวเกือ กับ ลาวเก้าแคว้นเมือง) พากันไปจับปู่

๑.๒ คำ ลาวจก ไทยเหนือหมายถึง ชนชาติไทยเผ่าหนึ่งคือไท้อาวลาวที่อพยพมาแคว้น จก หรือ สก ก็คือเขตแดนในปัจจุบันี้ แต่ไทยภาคกลางเข้าใจว่า ลาวคือชนชาติ ละว้า หรือ ลัวะ และเข้าใจว่า จก แปลว่า จอบ จึงเอาไปผูกเป็นนิยายว่า ลัวะ คนหนึ่งมีจอบขึงหัวร้อยเล่มสำหรับให้เข้า

๑.๓ คำ เงินย้ง ไทยเหนือหมายถึงมีเงิน แปลว่า ยุคมสมบูรณ์ไปทั่ว โลกทรัพย์สิน แต่ไทยภาคกลางเข้าใจว่า หมายถึง ค้นฮ้างที่มีดีเงินแล้วใช้คำบาลีว่า ทิรัญนคร (เมืองเงินยาง) หรือ (เวียงยางเงิน)

๑.๔ คำ ปลาเหยียน ไทยภาคเหนือหมายถึง ปลาไหล แต่ไทยภาคกลางเข้าใจว่าเป็นปลาตะเพียน

* คำปรารภ : บันทึกในคำนำการพิมพ์หนังสือ “คำบรรยายพระราชนิพนธ์พงศาวดารสยาม” ณ จังหวัด เมื่อวันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๔

๑.๕ คำ เวียงเกิด โทษภาคเหนือ หมายถึงเวียงสร้างขึ้นเพื่อสะกด พวก
ขอม แต่โทษภาคกลางเข้าใจคำว่าภิกขมาณัง มีขึ้นหรือปรากฏขึ้น

๒. ทั้งผู้บันทึกและผู้บอกเล่าไม่ทราบวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการที่ภิกษุวิฑูรย์ทั้งสาม
องค์คือ พระญาณมั่งราช พระญาร่วง (พ่อขุนรามคำแหง) และพระญาร่วงเมือง นักขุนมนกัณฑ์
เวียงภูยาว (พะเยา) จึงได้ผูกเป็นนิยายตามความนิยมและเชื่อถือของคนไทยสมัยนั้น กล่าว
คือได้สมมุติให้พระญาร่วง (พ่อขุนรามคำแหง) เป็นคู่กับพระมหาลีของพระญาร่วงเมืองเจ้าเมือง
ภูยาว (พะเยา) ซึ่งเป็นสหายรักกัน เมื่อพระญาร่วงเมืองจับได้จึงได้เชิญพระญาณมั่งราช เจ้าเมือง
เชียงรายได้เป็นสหายรักเช่นเดียวกัน มาที่เมืองภูยาวเพื่อช่วย พิพากษาคัดสิน กำหนดโทษพระญาร่วง
ในที่สุดพระญาณมั่งราชก็ช่วยตัดสินโดยใช้ธรรมะเป็นหลัก ตามตำนานกล่าวว่า การชุมนุมกัน
นี้ได้จัดขึ้นและเพราะภิกษุวิฑูรย์ ทั้งสามพระองค์เท่านั้นและจัดเป็นพิเศษ ณ หาดทรายฝั่งแม่น้ำอิง
(ทั้งสามองค์นั่งอิง (พิง) ฝั่งแม่น้ำจึงทำให้แม่น้ำได้ชื่อว่า แม่น้ำอิง มาจนทุกวันนี้ ผลที่สุด
ทั้งสามภิกษุวิฑูรย์ก็ตกลงกันได้ด้วยดี คือให้อภัยแก่กันและกัน ความเป็นสหายรักก็กลับคืนสู่สภาพ
เดิม

สำหรับข้าพเจ้าขอเสนอข้อสังเกตเกี่ยวกับพงศาวดารภาคที่ ๖๑ ตอนนี้ดังต่อไปนี้

๑. เรื่องนี้เป็นเพียงนิยายที่สร้างขึ้นตามความศรัทธาของผู้บันทึกเท่านั้น เพราะ

๑.๑ ตามท้องเรื่องไม่มีการแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์มากนักจนเหลือเชื่อ

๑.๒ พระญาร่วง (พ่อขุนรามคำแหง) เป็นมหาภิกษุวิฑูรย์ที่ยิ่งใหญ่ ทรงเป็น
พุทธศาสนูปถัมภก* ให้มีมนต์พระภิกษุท่องไว้ซึ่งพระธรรมวินัย จากเมืองนครศรีธรรมราช
เพื่อปรับปรุงพระพุทธศาสนาในเมืองสุโขทัย นอกจากนั้นยังทรงให้สร้างพระแท่นมนังคศิลาอิน
ใช้เป็นที่พักพิงสำหรับเทศนาสั่งสอนแก่ประชาชนด้วย การที่จะปฏิบัติข้อใดจงใจจะทำให้
ศิลาฐานนั้นย่อมเป็นไปได้โดยไม่ต้องสงสัย

๒. การมาชุมนุมของสามภิกษุวิฑูรย์ที่เวียงภูยาว เมื่อพิจารณาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้ง
สมัยก่อนการชุมนุมและสมัยหลังก็ย่อม่าจะพบหลักฐานทำให้เป็นที่เชื่อได้ว่า การที่ทั้งสาม
ภิกษุวิฑูรย์ได้จัดให้มีการประชุมเป็นพิเศษพร้อมกันที่เวียงภูยาว (พะเยา) ครั้งนี้ ก็เพื่อทำสัญญา

* พุทธศาสนูปถัมภก : คือเจ้าลูกสุโขทัย หลานดี *

ตกลงจะช่วยกัน รวบรวม ชนชาติไทย ที่ตั้งถิ่นฐาน เป็นบ้านเล็ก เมืองน้อย กระจัดกระจาย กันอยู่ ทั่วไปทางก็มีอิสระไม่ขึ้นแก่กันและบางครั้งก็ทะเลาะวิวาทซึ่งอำนาจกันอยู่เสมอ ทั้งพระญามังราย และพระญาร่วงต่างก็มีความรู้สึกในความเป็นชาติไทยเช่นเดียวกัน ต้องการรวมชนชาติไทยให้ อยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน พร้อมทั้งขับไล่ชนต่างชาติให้ออกไปเสียจากดินแดนลุ่มแม่น้ำ เจ้าพระยาและแก้วมิ่ง วัง อม น่าน ก็มีความรู้สึกเช่นนี้เป็นவிண்ணการความกึกของสังคมมนุษย์ โดยทั่วไปจะเห็นว่าในทวีปยุโรปก็มีความรู้สึกเช่นเดียวกันเหมือนกันเช่น ชนชาติ อิตาลีรวบรวมกันเข้าเป็นชาติและประเทศ ชนชาติเยอรมันก็รวบรวมกันเข้าจนเป็นชาติประเทศ มาจนทุกวันนี้ มันเป็นவிண்ணการของสังคมมนุษย์ จากส่วนน้อยไปหาส่วนรวมหรือส่วนใหญ่ คือ ความนิยมจากตัวบุคคลไปอิงชาติและประเทศสำหรับเหตุการณ์ที่ดีเป็นหลักฐานช่วยชี้ให้ เชื่อได้ว่าทั้งสามกษัตริย์มาประชุมกันเพื่อทำปฏิญญาตกลงร่วมมือกันกล่าวมีคำต่อไปนี้

พระญาร่วง (พ่อขุนรามคำแหง) เจ้าเมืองสุโขทัยขึ้นไปทางเหนือจนถึงเมืองแพร่ เมืองน่าน และเวียงญาว ส่วนพระญามังรายเจ้าเมืองเงินยางหรือหิรัญนคร กษัตริย์อาณาจักรล้านนาทางใต้สร้างราชธานีขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๕ คือได้เมืองนวมเมืองไฉและเมืองเชียงคำ แล้วมาถึงเวียงญาว

ฝ่ายพระญาร่วงเจ้าเมืองญาวเห็นเป็นคนไทยและมีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกันจึงเชิญ ทั้งสองฝ่ายให้มาพบและปรึกษากันตกลงทำงานร่วมกันตั้งกล่าว ผลของการทำปฏิญญาตกลงกัน ก็คือให้พระญาร่วงขยายอาณาเขตไปทางทิศตะวันออกกับทางทิศใต้ ให้พระญามังรายขยายไปทาง ทิศตะวันตก กับทางทิศเหนือ

หลักฐานที่ช่วยชี้ให้เห็นว่ากษัตริย์ทั้งสองได้ปฏิบัติข้อตกลงนั้นก็คือ พระญาร่วงได้ ขยายอาณาเขตจนถึงเมืองหลวงพระบาง มีหลักฐานคือ อักษรลาวที่ใช้มาจนถึงปัจจุบันนี้ก็คือ ลาวสีโล่ ของพ่อขุนรามคำแหงนั่นเอง ซึ่งลาวเรียกตัวอักษรชนิดนี้ว่า "ตัวโชนัด" ส่วนทางทิศใต้พระญาร่วงขยายอาณาเขตถึงเมืองนครศรีธรรมราช มีหลักฐานแสดงถึงการ รับเอาพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ไปสู่กรุงสุโขทัย

ฝ่ายพระญามังรายหลังจากกลับจากเวียงญาวแล้วก็ไปสร้างเมืองฝางบริเวณราชอาณาจักรล้านนา เชกต่อไป แต่ในสมัยนั้นเวียงหิรัญชัยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรทวารวดีของชนชาติมอญ

หรือรามัญ (เม่ง) มีความเจริญรุ่งเรืองมาก มีวัฒนธรรมสูงและมีกำลังกล้าแข็งมาก พรญามังรายเห็นว่าเขาจะเอาชนะเวียงหริภุญชัยซึ่งมีพรญาธิบาเป็นเจ้าเมือง โดยกำลังทหารโดยตรงนั้นไม่มีทางสำเร็จ พระองค์จึงใช้อำมาตย์ผู้ราษฎรคนหนึ่งชื่ออ้ายฟ้าไปเป็นไส้ศึกทำลายความสามัคคีของประชาชนและเจ้าเมืองหริภุญชัยเรื่องวิธีการเช่นนี้ว่า แผลอ้ายฟ้า อ้ายฟ้าไปทำการอยู่ ๗ ปี ก็สำเร็จ พรญามังรายก็ได้เวียงหริภุญชัยเมื่อ พ.ศ. ๑๗๒๔ ต่อจากนั้นพรญามังรายก็ปฏิบัติตามข้อตกลงที่เวียงภูยาว โดยไปสร้างเวียงขึ้นใหม่ที่อำเภอสารภีจังหวัดเชียงใหม่เวลานี้แล้วเริ่มขยายอาณาเขตไปทางทิศตะวันตก คือยกกองทัพไปตีเมืองมอญซึ่งมีพระยาสุทโธมเป็นเจ้าเมืองหงสาวดี พระยาสุทโธมยอมแพ้ยอมยกราชธานีชื่อหางปาดโค กับช้างม้า ข้าทาสอย่างละ ๕๐๐ ให้เป็นราชบรรณาการ ต่อมาพรญามังรายก็ยกทัพไปตีพม่า เจ้าเมืองยวงวะธอมแพ้และจำขังต่าง ๆ ให้มีช้างมือง ช้างเหล็ก ช้างทอง เป็นต้น เป็นราชบรรณาการ ส่วนทางทิศเหนือก็ขยายเขตถึงเวียงหนองตาด เชียงรุ่ง และสิบสองปันนา ดินแดนที่พรญามังรายไปนี้รวมทั้งที่อยู่ในประเทศไทย ต่อมาเรียกชื่อว่า แคว้นล้านนาไทย

ผลจากข้อตกลงของกษัตริย์ทั้งสามที่เวียงภูยาว ทำให้อาณาเขตของ ชนชาติกว้างใหญ่ไพศาลที่สุด ที่สำคัญคือเป็นมูลเหตุให้เกิดความสามัคคีในสิ่งสำคัญทั้งสามของประชาชนคือได้แก่ สถาบัน ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ แล้วหลอมตัวกันเป็น **ประเทศไทย** ในปัจจุบันนี้

อวสาน

ดิน รติคนก

๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๕

ประเพณีบูชาเทวดา สืบชะตาเมือง

โดย รศ. นณิ พยอมยงค์

เมืองทุกเมืองในล้านนาไทยมีกำแพงและคูเมืองล้อมรอบ บึงกันพระนคร จากข้าศึกที่มาย่ำยีรุกรานประชาชนจะได้อยู่สบายและนอนตาหลับ ประตุนิคมทุกแห่ง พระนครเชียงใหม่หรือนครพิงค์เชียงใหม่มี หัทยาหรือท้าวท้าวทุกประตู มีให้อริราชศัตรูหรือโจรร้ายเข้าออกเป็นอันขาด ทหารคือกรมตำรวจรักษา ตลอดเวลา อีกประการหนึ่ง สิ่งที่สำคัญว่า มีอภินิหาร ศักดิ์สิทธิ์ สามารถบันดาล ให้ ประชาชนในบ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข มีความเจริญรุ่งเรืองนั่นคือ เสือบ้าน เสือเมือง คือเทพารักษ์บ้านเมืองนครเชียงใหม่มีเทพเจ้ารักษาประตูหลายองค์ล้วนแต่ทรงอิทธิฤทธิ์ ชาวเมืองจึงมีพิธีสักการะเทพเจ้ารักษาประตูเรียกว่า บูชาเทวดาซึ่งจะกล่าวต่อไป

สืบชะตา

การสืบชะตา คือ การต่ออายุหรือสืบชะตากำเนิดให้ยืนยาวออกไปหมายถึง ต้อง- การให้เป็นมงคลมีชีวิตอยู่อย่างสุขสบาย ปราศจากโรคภัยทั้งหลายทำให้มีความเจริญรุ่งเรือง สืบไป ความเชื่อเกี่ยวกับการสืบชะตามีตำนานปรากฏในคัมภีร์สืบชะตาว่า "พระสวริบุตร เถระซึ่งเป็นอัครสาวกของพระพุทธเจ้ามีสามภรรยาองค์หนึ่งชื่อ คัสสธะ อายุ ๗ ปี นามบุตรเป็น ลูกศิษย์ศึกษาเล่าเรียนอยู่กับท่านเป็นระยะเวลาหนึ่งปี วันหนึ่งพระสวริบุตรสังเกตเห็นลักษณะ ของสามเณรว่าจะมีอายุอยู่ได้ ๗ วันเท่านั้น จะถึงแก่กรรมสภาพท่านสวริบุตรจึงเรียกสามเณร มาบอกความจริงให้ทราบ ว่า ตามคำราชนิพนธ์และคำราชนิพนธ์เธอจะมีชีวิตอยู่ไม่เกิน ๗ วัน ดังนั้นให้เธอกลับไปบ้านรำลึกโยมพ่อแม่และญาติเชื้อ สามเณรมีความโศกเศร้าเสียใจมาก ร้องไห้หน้าสงสาร นมัสการพระเถระแล้วเดินทางกลับบ้านด้วยดวงหน้าอันหม่นหมอง *

ระหว่างที่สามเณรผ่านไปนั้น ได้พบปลาหมึกใหญ่ในสระน้ำซึ่งแห้งเหือดลงปลา เมื่อ สามเณรไปถึงปลาทำลังคันทนุทายเพราะน้ำไม่เพียงพอ สามเณรจึงรำพึงว่า เออ เราเห็นจะ คายภายใน ๗ วัน ปลาหมึกทำไมมีน้ำจะคงอยู่วันนั้นแล้ว อย่างกระนั้นเลยถึงเราจะคายก็ควร

* คัมภีร์สืบชะตา คัมภีร์โบราณฉบับวัดจันทาราม อำเภอเมือง เชียงใหม่

จะโปรยศรัท คือปลาเหล่านให้พ้นจากความตายเถิด สามเณรจึงซ่อนปลาในมือใหญ่ทั้งหมดใส่ในภาชนะคือบาตรของภรรยาไปปล่อยที่แม่น้ำใหญ่ ระหว่างทางพบสัตว์คืออีเก้งอกแว้วของนายพรานสามเณรก็ปล่อยอีเก้งอีก เมื่อเดินทางไปถึงบ้านบอกเรื่องที่เกิดขึ้นแก่ญาติมิตรนิมนต์มารวมเป็นคัน ต่างก็ว่าให้ส่งสารสามเณรถึงน้า ทุกคนต่างคอยเวลาที่สามเณรจะมรณภาพด้วยความเศร้าใจ เลขาธิการคนหนึ่งวันสองวันตามล้าคืบจนล่วงกำหนดไป ๘ วัน สามเณรก็ยังไม่วายกลับมามีชีวิตพรรณผ่องใสยิ่งขึ้น ญาติจึงบอกให้สามเณรกลับไปหาพระสารีบุตรเถระ สามเณรเดินทางไปถึงพระสารีบุตรมีความประหลาดใจถึงกับจะเล่าความจริง สามเณรก็สละจึงกราบเรียนให้ทราบเกี่ยวกับการนำปลาไปปล่อยในน้ำและปล่อยอีเก้งจากแว้วของนายพราน การกระทำอีศรัทศรัทนั้นจะเป็นบุญกรรมที่เป็นพลังให้พ้นจากความตายได้ ด้วยความนั้นเองทำให้ชาวล้านนาไทยทั้งหลายนิยมชมชอบการสืบชะตาจนเป็นประเพณีสืบมาจนทุกวันนี้

ประเพณีสืบชะตาแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทคือ

๑. ประเพณีสืบชะตาคน
๒. ประเพณีสืบชะตาบ้าน
๓. ประเพณีสืบชะตาเมือง

๑๑. ประเพณีสืบชะตาคน นับเป็นประเพณีมงคลสำคัญอย่างหนึ่งที่ชาวล้านนาไทยนิยมทำกันในหลายโอกาส เช่น เนื่องในวันเกิด วันได้รับยศยกศักดิ์ตำแหน่ง วันขึ้นบ้านใหม่ ภูมิจใหม่ หรือไปอยู่ที่ใหม่ บางครั้งเจ็บป่วยหมอเมื่อ (หมออยู่) ทายทว่าชะตาไม่ดี ชะตาชกควรจะทำพิธีเสาะเคราะห์ และสืบชะตาต่ออายุเสียจะทำให้คลายแคล้วจากโรคภัยว้าย และอยู่ด้วยความปลอดภัยต่อไป

* การสืบชะตาคนมีวิธีการสืบชะตาคือเครื่องพิธีคล้ายคลึงกันหากจะแตกต่างกันไปบ้างในเครื่องพิธีบางอย่างและสิ่งของเครื่องในพิธีเท่านั้น สถานที่ที่จะจัดทำพิธีสืบชะตาจะทำในหิ้งโถงหากเป็นวัดก็จะจัดในพระวิหารหรือที่ "หน้าวาง" คือห้องรับแขกของเจ้าอาวาสถ้าเป็นบ้านก็จะจัดทำ "บนดิน" คือห้องรับแขก ซึ่งต้องใช้ห้องกว้างเพราะให้เพียงพอสำหรับแขกที่มาร่วมงาน หากเป็นวัดก็มีพระภิกษุสามเณรรวมทั้งอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย ถ้าเป็นบ้านก็ต้อง

คือนับวัน ญาติมิตร แรกเทวี่ ที่มาร่วมงาน แรก ที่มาร่วมงานนี้โดยมากจะเป็น ญาติพี่น้องลูกหลาน
บางครั้งก็มีแขกผู้สนิทสนมคุ้นเคยมาร่วมด้วย

เครื่องพิธีสิบพระดา

พิธีการสิบพระดามีอยู่ปกรณในการทำพิธีหลายอย่างด้วยกันคือ

๑. กระบอกน้ำ ๑๐๘ หรือบางครั้งเอาเท้าอาดู
๒. กระบอกทราย ๑๐๘ หรือบางครั้งเอาเท้าอาดู
๓. บันไครระดา ๑ อัน
๔. ลวักเงิน ๔ เส้น
๕. ลวักทอง ๔ เส้น
๖. หมากพลูผูกติดเส้นด้ายในลวักเงินลวักทอง ๑๐๘
๗. ไม้เท้า ๑ อัน
๘. ข้าวไก่ (สะพานร้านน้ำรนาคยาว ๑ วา) ๑ อัน
๙. ช่อ (ธงเล็ก) ๑๐๘
๑๐. ผ้าอ่ากึงจุดน้ำมัน (ผ้ายาวเท่าตัวผู้สิบพระดา) ๑ ผืน
๑๑. มะพร้าวขก ๑ ต้น
๑๒. หน่อขกหมาก ๑ ต้น
๑๓. กลวักตบ ๑ เกวี่
๑๔. เสือ ๑ ผืน
๑๕. หมอน ๑ ใบ
๑๖. หม้อใหม่ ๒ ลูก (หม้อเงินหม้อทอง)
๑๗. มะพร้าว ๑ กระแ่ง (ทะลาย)
๑๘. ธงคำกึง (ธงยาวเท่าตัว) ๑ ผืน
๑๙. เทียนเล่มบาท ๑ เล่ม
๒๐. ค้ายาสสิญจน์ล้อมรอบผู้สิบพระดา ๑ กลุ่ม

* สัมภาษณ์ พระครูมงคลคุณารว อาดู ๑๕ พรรษา ๕๕ วัดหน่อคำหลวง ต.ศรีภูมิ อ.แถบเมือง เชียงใหม่
วันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๒๗

๒๑. บาศกรนามณ์ ๑ ลูก
 ๒๒. ปลาสำหรับปล่อยทำอายุผู้สืบชะตา
 ๒๓. นกหรือปูหรือหอย
 ๒๔. พานบายศรีนมแมว ๑ สำรับ

วิธีการจัดทำพิธี

นิมนต์พระสงฆ์ที่เคารพนับถือมา ๔ รูปหรือมากกว่านั้นมาพร้อมแล้วเจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ปู่อาจารย์นำให้พระอาราธนาศีล พระสงฆ์ผู้เป็นประธานให้ศีลแล้ว ปู่อาจารย์อาราธนาศีล พระปริตร พระสงฆ์รูปที่ ๓ ชุมนุมเทวดาแล้วประธานนำสวดมนต์สืบชะตาแบบล้านนาไทยมีคำสวดไทยเฉพาะหลายบท มีนบเมฆ สวดสืบชะตา มงคลจักรวาลน้อและคำสวดทั่วไป ขณะที่พระสวดกันนี้ผู้สืบชะตาและลูกหลานจะเข้านั่งในซุ้มเครื่องสืบชะตาซึ่งตั้งไว้หน้าพระสงฆ์ร้องสวดสาธิตจนเวียนรอบศรีพระของทุกคน นั่งประณมมือฟังพระเจริญพุทธมนต์จนจบ ก่อนถึงยี่เสวนาจะพาลานั่งผู้สืบชะตาจะคล้องจุกเทียนหรือเทียนน้ำมันคำด้วยขณะที่สวดจะคล้องรองด้วยคำถึง และเทียนสืบชะตาจุกด้วย หลังจากสวดจบแล้ว เจ้าภาพจะจัดให้มีเทศน์ ๑ ถิ่นที่ เช่น ถิ่นภีร์สาราภี ถิ่นภีร์โลกวุฒิ เป็นต้น หลังจากเทศน์จบจะมีการผูกมือให้ผู้สืบชะตาพระสงฆ์จะปลุกเสกน้ำมันคำไล่ด้วย จากนั้นเจ้าภาพถวายภัตตาหารและไทยทานแก่พระสงฆ์เป็นเสร็จพิธี

ประเพณีสืบชะตาบ้าน

บ้านที่อยู่อาศัยของประชาชนชาวล้านนานั้น เกิดขึ้นจากการตั้งของชุมชนมีอายุเท่ากันเท่ากัน เช่นตั้งมาเมื่อปีมะแม พุทธศักราช ๒๔๐๐ หากนับมาถึงปัจจุบันจะเป็นร้อยปีสืบแปดปีก็พอ อายุบ้านร้อยปีแล้ว แต่ความเชื่อของชนส่วนมากก็ว่าบ้านที่ถึงมาตามฤกษ์ยามวันดีวันดีนั้นมีเวลาที่เราผูกผูกเข้ามาทำบุญกับเมืองกับเทพ ทำให้ชะตาบ้านซอกลงเป็นเหตุให้ประชาชนที่อาศัยในบ้านนั้นประสบความเดือดร้อน เจ็บป่วยกันไปทั้งบ้าน ในกรณีที่มิทันคาดคิดๆ กันในบ้านเกินกว่า ๓ คนขึ้นไปในเวลาไล่เลี่ยกันนั้นชาวบ้านถือว่าอุบาทพาลลงสู่บ้านจะทำเรื่อง "ซัดบ้านซัดเรือน" ชาวบ้านในหมู่บ้านจะร่วมกันทำพิธีซัดบ้านเป็นเรือนว่าสืบชะตาบ้าน อีกประการหนึ่ง

เมื่อปีใหม่สงกรานต์ล่วงไปจะวันปากปีปากเดือนปากวัน ได้แก่วันที่ ๑๖, ๑๗, ๑๘ เมษายน ชาวบ้านจะกำหนดเอาวันใดวันหนึ่งสืบชะตาบ้านเพื่อให้เกิดความสวัสดิ์แก่ประชาชนภายในบ้านของตน

หอยเสียบ้าน

ในบ้านแต่ละหมู่บ้านจะมีศาลเทพารักษ์ประจำบ้านเป็นที่สถิตของฮาก หรือฮากษ์ บางแห่ง เรียกเจ้านายบางหอยเสียบ้านบ้าง เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของลงมาจากวัดที่เคยหากจะพิจารณาคำว่า “เสื่อ” คือเครื่องนุ่งห่มที่ใช้สวมใส่สำหรับเป็นเครื่องป้องกันความหนาวความร้อน สักวันช่อใหญ่ มก ยุง วัน เป็นต้นมารบกวณเบือกเบือท “เสื่อบ้าน” จึงมีลักษณะว่าปากมืองบ้านไว้มิให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อน เหมือนคนใส่เสื่อป้องกันสิ่งต่างๆ ฉะนั้น

หอยเสื่อบ้านมักจะตั้งอยู่กลางบ้านใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมเริ่มจากหอยเสื่อบ้านเป็นแห่งแรกโดยปู่อาจารย์ แก้วดี สามวัดและศรัทธาญาติผู้แก่ในหมู่บ้านจะช่วยกัน ทำราชวัตรรอบหอยเสื่อบ้าน บ้านบางแห่งไม่มีหอยเสื่อบ้านแต่มีศาลากลางบ้านก็จัดพิธีกรรมบนศาลาแทน ราชวัตรประดับทิวต้นกล้วย ต้นอ้อย ต้นชาต้น นำมาบิกรอบราชวัตรนั้นโยงด้วยสายสิญจน์ แคหอยเสื่อบ้าน หรือศาลากลางบ้าน ไปยังบ้าน แต่ละแห่ง ครบทุกหลังคาเรือน บางครั้งโยงไปหาบริเวณ ๔ แจ่งบ้านหรือ ๔ มุมบ้านจักราชวัตร ในบริเวณทั้ง ๔ มุม ประดับธงทิวซึ่งเรียกกันว่า “ซ้อ” ทุกแห่งมีสักร่างกันไปคามทิศของท้าวจุลโลกบาล

การเตรียมของชาวบ้าน

พิธีกรคือปู่อาจารย์จะสั่งให้ชาวบ้านเตรียมวัสดุค่อไปนี้คือ

๑. นิมนต์พระสงฆ์แต่ละวัดมาร่วมกันทำพิธีจำนวน ๔ รูป หรือมากกว่านั้นตามเจตนาหากจะจัดสวดพร้อมกันต้องนิมนต์พระครบทั้ง ๔ แจ่งบ้านแต่ละ ๔ รูป รวมทั้งส่วนกลางด้วยต้องนิมนต์พระมาสวดกล้วย มีหมกถึง ๔๕ รูป แต่โดยมากหากไม่เกิดอุปาทราบภายในบ้านจริงๆ เราจะนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธรูปเพียง ๔ รูปเท่านั้น

๒. เตรียมเครื่องสังเวยท้าวทั้ง ๔ บูชาเสื่อบ้านเสื่อเมือง เทพารักษ์ประจำหมู่บ้าน

๓. เตรียมค้ำสายสิญจน์โยงทั่วทุกบ้าน

๔. เครื่องอุปการณทำพิธี เช่น มะพร้าวเป็นกระแฉง (ทะลาย) กลด้อย ๑ เครื่อง
หมวกเกี้ยว ๑ พวง และห้อยหมากพลู

๕. เครื่องขันตั้งคือ พานक्रमีเครื่องบูชาคือ กรวยดอกไม้ ๑๐๘ ลูกเบือ ๑๐๘
ข้าวเปลือก ๑ กระตง ข้าวสาร ๑ กระตง ผ้าขาว ผ้าแดง อย่างละ ๑
เมตร เงินใส่ขันตั้งบางแห่งเอา ๖ บาท บางแห่ง ๑๐๘ บาทบางแห่ง

๑,๒๐๐ บาท

๖. เครื่องเครื่องสืบระชาคมไม้เท้าขัวโต (สะพาน) ลวดเงิน ลวดคำ สาก หมอน
หม้อใหม่ กระบองน้ำ กระบองทราย

๗. เครื่องขันใส่ข้าวเปลือก ข้าวสารและเครื่องหน้าขมิ้นส้มป่อย หรือบาตรน้ำมนต์
๘. ทวาคองนำมาทุกครอบครัวเพื่อจะนำไปโปรยที่บ้านของคน

๙. คาเหลว และเชือกคานเขียว

ของทั้งหมดนี้ปูอาจารย์จะกำหนดให้แก่แต่ละบ้าน นำมาร่วมกันที่สวนกลางบ้าน สำหรับ
ทำพิธี พระสงฆ์ ๔ รูปทำพิธี เมื่อพระสงฆ์ที่นิมนต์มาพร้อมแล้ว ปูอาจารย์พร้อมด้วย
ครัวชาวประชาชนจะทำพิธีให้พระรับศีล อาราธนาพระปริตรพระสงฆ์จะเจริญพระพุทธมนต์
สืบระชาบ้าน ประชาชนจะนั่งจับค้ายสาธิตูงานหรือหนึ่งในวงล้อมค้ายสาธิตูงานทั้งพระสวดจน
จบ จากนั้นจะมีการฟั่งเทศน์กัมภีร์ที่ดีว่าเป็นมงคลและก่กัศัทธิได้แก่

๑. ธรรมโลกกวลี

๒. ธรรมโชยน้อย

๓. ธรรมโชยสังคะ

๔. ธรรมสังคะโลก

๕. ธรรมสาราภริ

หากทำพิธีสืบระชาบ้านแบบขีบไล้อุบาสกจะต้องเทศน์กัมภีร์ ขันทุม กัมภีร์มหา
คันคังด้วย ประชาชนชายหญิงเอ้าค้ายสวคณคัซึ่งเรียกกันแบบล้านนาว่า "ฝ้ายถ่วง" มาขอ
ให้พระสงฆ์ผูกขวัญไว้และอวยชัยให้พรให้พรเพื่อความสุรสวัสดิ์ตลอดทั้งปี สำหรับหญิงเวลา
ผูกมือจะรอผู้มีอายุเช่น ปูอาจารย์ทำการผูกมือให้ จากนั้นพระสงฆ์จะพรมน้ำพระพุทธมนต์หว่าน
โปรยข้าวสาร ข้าวเปลือกทั่วบริเวณบ้านแต่ละบ้านด้วยซึ่งของเหล่านี้ชาวบ้านจะเก็บเครื่องมา
หลังจากทำพิธีแล้วก็นำไปโปรยบริเวณบ้านของคนเพื่อให้เกิดความสุรสวัสดิ์

การสืบชะตาบ้านหนึ่งจะทำกัน หนึ่งหนึ่งหากไม่ทำระหว่างสงครามก็จะต้องทำเคียนไถ
เคียนหนึ่งก่อนเข้าพรรษา บางแห่งนิยมให้ชาวบ้านนำเสื่อผ้าของคนมาร่วมการพรมน้ำมนต์ถึ
ว่าเป็นศิริมงคล งานสืบชะตาบ้านถือเป็นงานสำคัญที่ชาวบ้านจะต้องมาร่วมกันเอาเงินมาร่วม
กันจัดทำฐาน และภัตตาหารของแต่ละคน นอกจากเงินแล้วยังเอาข้าวสาร พริก เกลือ
อาหารสคว่วมกันทำอาหารเลี้ยงพระ หรือบางแห่งก็ลงกันนำอาหารที่ปรุงจากบ้านไปช่วย
กันเลี้ยงพระสวดทำจะหาได้ตามมีตามเกิด เพราะคนเราไม่เท่าเทียมกันชาวบ้านส่วนมาก
ไม่ค่อยร่วเกียจกันในความแตกต่างเรื่องฐานะนั้นเป็นสทธรรมที่น่าสรรเสริญประการหนึ่ง การ
นำสิ่งของและเงินทองไปทำบุญทานถ้านั้นเรียกว่า “ฮอมครัว” หมายถึงการนำสิ่งของต่าง ๆ
ไปรวมกันและวันที่ฮอมครัวหรือเตรียมการเรียกว่า “วันดา” หรือ “วันแด่งดา” ก็วัน
เตรียมไทยทานน้ำเอะ

ประเพณีสืบชะตาบ้านถือเป็นงาน ศิริมงคลส่วนรวม จะต้อง ช่วยกันทำทุก บ้านเรือน
เป็นงานแห่งความสามัคคีของมวลชนไทยแท้จริง

ประเพณีสืบชะตาเมือง

การทำพิธีสืบชะตาเมืองของล้านนาไทยมีมาแต่สมัยโบราณแล้วถือเหตุที่ว่า เมือง
มีการตั้งขึ้นมีดวงชะตาที่เรียกกันว่า “ดวงชะตาเมือง” บางครั้งก็ว่าพระเคราะห์ทั้งหลายตัวที่
เป็นป้าป๊ะเข้ามาทับดวงเมืองทำให้เมืองนั้นระคาตก ชะคาไม่ดีและระคาซากเมื่อเป็นร่น
ชาวเมืองที่อยู่อาศัย ในเมืองนั้น จะได้รับ ความเดือดร้อน เป็นทุกข์ คิวโรกภัย ไข้เจ็บ และ ได้รับ
เคราะห์กรรมต่าง ๆ นา ๆ เมื่อเป็นดังนี้ใหญ่ในเมืองนั้นจะร่วมกันทำพิธีสืบชะตาเมืองขึ้น
สืบอายุเมืองต่อไปมิให้ขาด ในคัมภีร์สืบชะตาเมืองเชียงใหม่กล่าวว่า “ต้นจักรสืบชะตา
เมืองแล ถึงสาธตเสนาอาภคยหื้อแด่ถันนท้อมบปภาดาชาวดวงดอกล ข้าวดอกลอกไม้ถ้ำ-
เพ็ญ หื้อได้ไปนิมนต์พระพุทธรพระธรรม พระสังฆเจ้ามาพ้อเทอาอุยเมืองนั้น ถ้าวบคัง
เมืองแต่บรมหวั่นนมาคราวยถึงบพิเตยวนนบคนหลั่งมาได้อังบักหื้อเอาพระสังฆเจ้าท่าน
นาสุตรการทำมัจจละ”

พิธีสืบชะตาเมืองก็เพื่อต้องการให้บ้านเมืองประสบความเจริญรุ่งเรือง ยุติสมบูรณ
ด้วยพิธีพิธีขัญญาหาร ด้วยความเชื่อเทพารักษ์ซึ่งอยู่เบื้องบนจะช่วยอำนวยความสุขให้สม
ปรารถนา ในเมื่อทำพิธี การให้ ถูก็ต้องการ ลัทธิผีบางพวกว่า ในการทำพิธีสืบชะตาเมืองนั้น

ปรากฏในพินหนังสือ (สมุดข่อย) จารึกด้วยตัวหนังสือล้านนาไทยหลายฉบับ กล่าวคือพิธี
สืบชะตาเมืองในสมัยพระเมืองแก้วกษัตริย์ล้านนาไทย รัชกาลที่ ๑๓ ในราชวงศ์มังรายซึ่ง
ครองราชสมบัติตั้งแต่ พ.ศ. ๒๐๓๙-๒๐๖๘ กล่าวไว้ว่า *

ก่อนจะทำพิธีมีการเตรียมสิ่งของเครื่องบูชา พระเสียบ้าน เลี้ยงเมือง และ แต่งตั้ง
หัวหน้าจัดพิธีซึ่งมีการทำพิธีหลายแห่งด้วยกัน การจัดเครื่องบูชามีดังนี้ ข้าวคอกคอกไม้
ธูปเทียน ผ้าขาว ผ้าแดง เป๊ยะ ๑๓๐๐ หมาก ๑๓๐๐ ข้าวเปลือก ข้าวสาร หมากพลู
กล้วย อ้อย ช่อนน้อย (ขงสามชนขนาดเล็ก) ชงชัย (ข่อปฏากผืนใหญ่) สาค (เสื่อ)
หม้อใหม่ หมอนใหม่ ชันคอก (พานคอกไม้) ถ้วย ช้อน ไม้เท้า ขวี่ไค้ (สะพาน)
ทวาย ปู่ปลา นก กุ้ง หอย สำหรับปล่อยถวาย

การนิมนต์และเตรียมเครื่องบูชา

ในสมัยสืบชะตา ได้กล่าวไว้ว่าจะต้องนิมนต์ หรือ เชื้อเชิญสิ่งสำคัญต่อไปนี้มาร่วมใน
พิธีกรรมคือ

๑. นิมนต์พระสงฆ์ทำอายุเมืองมาทำพิธี
๒. นิมนต์พระพุทธรูปแก้วเสด็จมณเฑียร จากวัดสังฆารามเมืองใหม่
๓. บูชาตามภัตตรวรรณาการวิจิตรวิเศษ วิถีเชียงอิน ๓ ผูก
๔. บูชาธรรมมังคละกันตัง วัดดวงที ๓ ผูก
๕. บูชาธรรมนักรฐาน วัดใหญ่ ๑ ผูก
๖. บูชาธรรมบารมี วัดสิงห์ธรรม ๑ ผูก
๗. บูชาธรรมอุลลัสวิไชย วัดไชยชนะสถาน ๑ ผูก
๘. เจ็กอ์ทวาย ๑๐๐๐ กอง
๙. ธงขาวขนาดเล็ก ๑๐๐๐ ผืน
๑๐. ช่อขาว (ธงเล็ก) ๑๐๐๐ ผืน
๑๑. ผางผะตัก (ถั่วอประตัก) ๑๐๐๐ ทวง
๑๒. เงิน ๑๐๐๐ ร้อย

* สมัยสืบชะตาเมืองเมืองเชียงใหม่ ฉบับพระมหาพรหมเจ้าวัดดวงที อำเภอเมือง เชียงใหม่, สมุดข่อยของพระครู-
วิสุทธิธรรมโกวิท วัดเจ็ดยอด อ.สันป่าเป้า อ.เมืองเชียงใหม่ เชียงใหม่

๑๓. น้ำมันจากผลไม้
๑๔. ทอง ๑๐๐๐ ร้อยก
๑๕. ข้าวคอกคอกไม้ ๑๐๐๐ คอก
๑๖. ไม้เท้าใหญ่ ๔ เล่ม
๑๗. ไม้เท้า छो (เล็ก) เท่าอายุเมือง
๑๘. เชือกกาเขียว ๔ เส้น *

การจัดเตรียมบัญชี

การจัดเตรียมพิธีกรรมนั้นบุโรทิศจารย์หรือปุโรชาจารย์ใหญ่ประจำเมือง จะเป็นผู้กำหนดและเป็นหัวหน้าเตรียมการดังต่อไปนี้

๑. ให้เอาเชือกกาเขียวและผ้ายลัวง (สาธติญจน์) วางบนเมรุเวียงคือเวียนรอบกำแพงเมืองทุกด้าน แล้วโยงพาดจากประตูข้างเมือง ประตูสวนคอก ประตูเชียงใหม่ ประตูท่าแพ เข้าสู่กลางเวียง ให้นำเงินเชือกเข้าสู่ได้อาสนาของพระพุทธรูปและอาสนาของพระสงฆ์ และให้เอาสาธติญจน์ค้อยจากอาสนาพาดโยงไปคานศรอกและบ้านทุกบ้านในเมือง โดยโยงไว้ที่สูงพ้นจากการเหยียบย่ำ
๒. ทำเลวหรือกาเหลวพันขึ้นปักไว้ที่ประตูเมืองทุกแห่งๆ ละ ๑ อัน
๓. เตรียมกลัหมาก กลัฟั่วว (มะพร้าววงอก, พันธุ์หมาก) อย่างละ ๔ ค้าน
๔. ลวคคอกไม้เงินคอกไม้คำ กระบอคน้ำ กระบอทราย กระบอข้าวเปลือก, กระบอข้าวสาร เท่าอายุเมือง
๕. ผ้าขาว ๔ ลำ ผ้าแดง ๔ ลำ
๖. เงิน ๑,๒๐๐ บาท
๗. ผ้า ๑,๒๐๐ บาท
๘. เทียนเงิน ๔ คู่
๙. เทียนกำ ๔ คู่
๑๐. เทียนเล็ก ๑๒ คู่
๑๑. หมาก ๑๒ รศ

* สนวน โรคิซุจัน ประเพณีไทยภาคเหนือ หน้า ๕๔ อ้างแล้ว

๑๒. ห้อยหมาก ห้อยพลุ ๑๒ ห้อย
 ๑๓. กรวยคอกไม้ (สว) ๑๒ สว
 ๑๔. มะพร้าว ๕ กระแฉง
 ๑๕. กลัวย ๕ เหวือ
 ๑๖. ย้อย ๕ เต็ม
 ๑๗. ซากใหม่ ๕ ผืน
 ๑๘. น้ำตื้นใหม่ ๕ ตัน
 ๑๙. หม้อใหม่ ๕ ลูก
 ๒๐. กระบวยใหม่ ๕ ลูก

สิ่งทั้งหมดคนเตรียมจัดไว้ในพิธีที่ปราสาทใหญ่กลางเวียง ซึ่งเป็นที่รวมส่วนประว่าพิธีตาม
 ประตู่เวียงก็จัดเช่นเดียวกัน แต่ลดลงมาตามส่วนดังนี้

ที่ประตู่เวียงแต่ละแห่ง (มุม) ห้อยแกงดังนี้

๑. ข้าวเปลือก ข้าวสาร ๑ หมัน

๒. แป้ง ๑ หมัน

๓. หมาก ๑ หมัน

๔. ผ้าวาว ๑ ต้า

๕. ผ้าแพง ๑ ต้า

๖. เงิน ๑ พัน

๗. กำ ๑ ว้อย

๘. ไม้เงิน ๓ คอก

๙. ไม้คำ ๓ คอก

๑๐. เทียนเงิน ๓ คู่

๑๑. เทียนคำ ๓ คู่

๑๒. เทียนเล็ก ๑๒ คู่

๑๓. หมาก ๑๒ ขก ๑๒ ก้อน (ท่อน)

๑๔. สวหมากพลุ ๑๒ สว

๑๕. สวคอก (กรวยคอก) ๑๒ สว

๑๖. มะพร้าว ๓ กระแฉ่ง (ทะลาย)

๑๗. กล้วย ๓ เคียว

๑๘. ยี่อ ๓ เล่ม

๑๙. สาคูใหม่ ๓ ผืน

๒๐. น้ำคันใหม่ ๓ คัน

๒๑. หนังใหม่ ๓ ลูก

๒๒. น้ำบวย (กระบวย) ๓ ลูก

ส่วนธัญ (ทานคร) บุชาธรรมให้จักเท่ากันกับประยูรวงศ์ กล่าวคือการทำพิธีกลางเวียง ประยูรวงศ์ และแจ้งเวียง (บุญเวียง) โดยจักเครือและทำพิธีพร้อมกัน

เจ้าหน้าบัญชาชะตาเมือง

ในสมัยที่ล้านนาไทย เป็นราชอาณาจักร หรือต่อมาตกเป็นประเทศราชพระเจ้าแผ่นดิน หรือเจ้าเมืองทรงตั้งเจ้าหน้าที่พิธีกรรมบูชาเมืองตามทักขารของเมืองดังนี้

๑. แสนต้องแค้น เป็นเจ้าหน้าที่ทำพิธีบูชาสี่ชะตาเมืองที่กลางเวียงเชียงใหม่

๒. แสนนทเป็นหัวหน้าบูชาเทพารักษ์ คอยหลวงเชียงคำ

๓. แสนสละหรี เป็นหัวหน้าบูชาเทวดาอารักษ์ม้งวาว

๔. ทิพสวนแฉฝ่ายขวา เป็นหัวหน้าบูชาช้างรอบเจดีย์หลวง ๔ เชือก

๕. ทิพสวนแฉฝ่ายซ้าย เป็นหัวหน้าบูชาพระเจ้าคนพ่อ

๖. แสนหนังสือ, แสนแรก เป็นหัวหน้าบูชาเสาอินทริต (เดิมตั้งอยู่ที่วัดสะตือเมือง ถูกวิธีสร้างเป็นหอประชุมคิโลกราชปัจจุบันส่วนหลักเมืองคือเสาอินทริต เวลาที่ถูกย้ายจากวัดสะตือเมืองทั้งที่วัดเจดีย์หลวงสมัยพระเจ้ากาวิละ)

๗. พวกช่างแต้ม เป็นหัวหน้าบูชาภุมภัณฑ์รักษาเสาอินทริต

๘. ผัดซ้ายผัดขวา เป็นหัวหน้าบูชาช้างเผือก ๒ เชือก (รูปช้างบัวเวณลาน จอครบปัจจุบัน)

๙. พวกพ่อครัวทำการบูชาอารักษ์เมือง

๑๐. นายตะหลุมอันเมา เป็นหัวหน้าเก็บบูชาไม้ยาวกลางเวียง

๑๑. เครษฐเป็นหัวหน้าบูชาชะตือเมือง

๑๒. พวกชาวบ้านบูชาทั่วทั้ง ๔ จักรทำ ๔ หอ ทำ ๔ แห่งด้วยกัน บูชาหอพระอินทร์ ๑ แห่ง
๑๓. หมื่นจิตร เป็นหัวหน้าบูชา "บวรเมือง" ประชุมสวนดอกคันทิศตะวันตก
๑๔. พวกคาบบูชา "อายุเมือง" คันทะวันตกแจ้งเหนือ
๑๕. พวกพระสงฆ์และนักบุญบูชา "เดชเมือง" คือประมุขเมืองร้างเผือกคันทะเหนือ
๑๖. แสนเมือง เป็นหัวหน้าบูชา "ศรีเมือง" ที่แจ้งศรีภูมิทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
๑๗. แสนท้าวบูชา "มุลเมือง" กำแพงเมืองและประมุขร้างม่อ
๑๘. แสนขวัญบูชา "มุลเมืองและประมุขศุสาหะเมือง" คันทะวันออกเฉียงใต้
๑๙. พระยาสามล้านบูชา "มรณะเมือง" ที่ประมุขเมืองร้างใหม่และประมุขสวนปรง
๒๐. พระยาเค็กซาบูชา "กาลกัณเฑเมือง" แจ้งกู่เอื้องคันทะวันตกแจ้งใต้

การบูชาเทวาคารรักษาประตูเมือง

๑. คอวิและคำทอชาย บูชาเทวนครชื่อว่า สุรภินิโธ ผู้รักษาประตูข้างเลือกและประตูท่าแพคันทะวันออก
๒. คอเงินและนายช่างประตูให้บูชาเทวนครชื่อ ไชยคุณโธ รักษาประตูเมืองเรื่องใหม่และประตูเมืองคันทะใต้
๓. คอนาหลวง บูชาบุตรชื่อ สุรยาโธ ผู้รักษาประตูสวนดอกคันทิศตะวันตก
๔. นางอ้วนและสวนพิทักษ์ (ผู้พิพากษา และหัวหน้าอุทยาน) บูชาเทวนครชื่อว่า คันธภินิโธ ผู้รักษาประตูข้างเผือกคันทะเหนือ)

คำบูชาสังเวทเทวาคารรักษาประตูเมือง

โกนโค เทวสังฆาโย เทวคณา	ครุฑาข้าแห่งเทพคณา
เจ้าทั้งหลายนวลหุมุ	อัญญวิสศิคุสันฐาน
ขอขงใจทิพโสทาวีมานปราสาท	ทุกแจ้งจอตสัการววาย
นบิกฤตหมายวามิ ๒๘ ทิ	หอรุแจ้งถิพิงสาร
โบราณกาลผู้ข้าทั้งหลาย	ขุผู้ใหญ่น้อยหญิงชาย
หมายมืองคพระเป็นเจ้า	แห่งาพระนครเขียงใหม่ท่นเป็นประธาน

แลเจ้ามหาอุปราชา
 หน่อเจ้าดำนายขัติยวงศานวงศ์เจ้าขุน
 ๓๒ ขุนอันทรงพร้อมเหนือสนาม
 และพระยาหลวงแสนทั่วหมื่นหาญ
 ทั้งไพร่วานธูรบุรุษชา
 และสัณฐานบ้านเมือง
 เป็นคั่นว่าอุบัตต่าง ๆ
 อุบาทว์อันเกิดแต่คนพลหบดี
 ข้าศึกศัตรูข้ารายคนร้าย
 โจรร้ายโจรใหญ่ทุกภิกษภัย
 และอำเภอดำสรวรทุกอัน
 บ่ละเสียยังอีก
 อันมีมาแต่ภายหลังทุกอันทุกแห่ง
 ตกแต่งเครื่องกริยาบูชา
 บัณฑิตเสนาสะหลอ
 อยู่รักษา (ข้อประคุด.....)
 จากวิมานมารับเฝ้ายัง
 คือว่าเข้าน้ำโภชนะอาหาร
 หมายพลกด้วยอภัยศาล
 ช่อน้อยเทียนไฟเจ้าดอกดอกไม้
 แห่งผู้ข้าทั้งหลายแท้หลัก
 คือว่าเจ้าทั้งหลายรับแล้ว
 ประชาชนธูรวัชรพุทธศาสนา
 ชายหญิงช่างม้าวัวควาย
 ขอรุ่งห่อจากอุบัตะกัณโณนคราย
 ทั้งโภชนะกล้านัก
 หื้อหลักเว้นไกลหนีกว่า

นวราชันีสะทิวสวณณะฝ่ายหน้าหอคำ....
 ท้าวพระยาเสนาอำมาตย์
 มีพระยาแสนหลวงสามล้าน จำบ้านเค็กชาย
 จะเร่ลำนศรีกวันักปราชญ์
 มาเลี้ยงยัชรพุทธศาสนา
 กลัวแล้ววันบวชเจ้าเวญ
 คืออุปาท ๘ จำพวก
 อันเกิดแต่คนกษัตริย์กษัตริ
 โจรร้ายผู้วิเศษร้าย
 โกลันตรภัย
 บัณฑิตจึงมีฉันทานุฉันทะ
 บัณฑิตมางเจ้าเสียแห่งประเพณี
 ก็ได้พร้อมกันอนุชิตคาม
 (ปรากฏชื่อเครื่องพลีกรรม)
 คือว่าทวดคาตมมีชื่อ.....
 เมืองทันจุงเสด็จฉัลด้า
 เครื่องกริยาบูชาผู้
 เจ้าคัมเจ้าหม่นแกงส้มแกงหวาน
 ลูกส้มของหวาน
 หิงหลายผู้
 ความปลุกคหะและมิ
 ขอรุ่งห่อสังพิทกรักษา
 และผู้ข้าทั้งหลายใหญ่
 เป็ดไก่หมูหมา
 หิงหลายโจรภัยอย่าอยู่ถ้า
 อดมนุษย์
 พยาธินานาอำเภอดี

ก็อย่าฝ้ายผ่ามาสุว
ก็ขอถือเจ้าทั้งหลายเต็มแถม
พละกำลังห้ามเข็ดเกิดเสียยัง
อันเป็นภายนอกสันตระ
นิคมบิฉันตะจุกทิสะ
ขึงหอยขี้ขามพันแฉกทุรฐาน
ผู้ข้าทั้งหลายก็ถวาย
สุสาสุขังจำเริญยังระงอก
ขอหอยผู้ข้าทั้งหลายได้อยู่กิน
และเดือนวันทุกขณะ
สมบัติซุกซก
คือแก้วแหวนเงินคำข่างมา
จัวควายสุญคิดคง
มหิทธิกาภัยอันเพอบญาคูณ
อรिका ทิมยุภา โหตุสัพพทา
อิจฉา สมิขขันตุ

สักการบูชาคุณแม่ประเสริฐ
สละหวัศชะอิทธิฤทธิ์
หม่อมฉาพิศพาหิระ
ทั้งปวงการทาดหัวในแวียง นอกแวียง
อัญญิทัศนานาประเทศ
ด้วยสาขารณงาน
สักการบูชาคบครองทุกเยอนานา
วิรุฬหิออกหือพยาบาล
และได้ขุทานด้วยถ้ำคัมขัมด้วยปี
ห้อมโรคลากห้อมเคชะประวามพ
ห้อมโกฏิลันคอกว่าหลายเหลือ
ขอขึงหอยแถมโรคมหามือมถ
ทุกทั้งหลังไหลมา
แห่งเจ้าทั้งหลายแท้คหฬ
วรสสวัสดิลาภา
ปรีโยสานสมคา (ว่าคำบาลี ๓ หน)

และผู้กล่าวคำบูชา คือ ปู่อาจารย์ พรรณา เครื่องสังเว แล้ว ถวายเครื่องพลีกรรมแก่
เทพองค์ การสืบชะตาเมืองทำพร้อมกันทั้งพระวราชนาหากษัตริย์ ข้าราชการบริวารตลอดถึง
พระสงฆ์เถรานุเถระ อาณาประชาราษฎร์ช่วยกันเป็นสามัคคีเพื่อให้เกิดความสุขสวัสดิแก่บ้าน
เมืองของตน ประเพณีสืบชะตาเมืองล้านนาไทยทุกแห่งยังทำกันอยู่ในปัจจุบันนี้

ฟื้นอดีตประตูเมืองเชียงใหม่ที่ประตูท่าแพ เพื่ออนุรักษ์ทางโบราณคดี

โดย ทิว วิษัษฐิตะ

“โรเคตต์” กำลังฮิต แพร่เข้ามาสู่สมองของคนไทยบางคน แม้เรื่องกำแพงเมืองที่เชียงใหม่ก็ยังมีคน ชักเยียดโรคอนำกลับ นี่ให้เข้ามาสู่เรือนร่างของประตูเมืองเชียงใหม่

เรื่องนี้มีอนันตริมาจากกรณีที่ทำนุผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ คือคุณเชษฐา พุนศิริวงศ์ กล่าวหาอนุชาญชัยริตและทุบประตูเมืองเชียงใหม่ทางด้านทิศตะวันออกซึ่งมีชื่อเรียกว่า “ประตูท่าแพ” แล้วสร้างขึ้นใหม่โดยจำลองแบบจากภาพเก่าประตูเชียงใหม่ที่มุดำยไวเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒ คือ ๔๖ ปีล่วงมาแล้ว เพื่อเป็นอนุสรณ์และอนุรักษ์ทางโบราณคดี

สิ่งที่ปรากฏออกมา ปรากฏว่ามีการวิพากษ์วิจารณ์ทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย แม้ผู้ที่เห็นด้วยบางรายก็คิดในเชิงบางอย่าง ทั้งนี้จากบรรดาผู้รู้จริงบ้าง ไม่รู้บ้าง แต่เป็นการแสดงออกภายในกลุ่มหรือวงสนทนาเท่านั้น มิได้แสดงออกในทางสาธารณะสักกะไร มีเพียงไม่กี่รายที่เขียนเป็นบทความทางสื่อมวลชน แต่มีผู้ให้ความเห็นคัดค้านอย่างรุนแรงอยู่คนเดียวคือ คุณธรรมเกียรติ กั่นอิ ในบทความหนังสือพิมพ์มติชน ฉบับลงวันที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๔ ในหัวข้อเรื่อง ประตูเป็นเอกลักษณ์ เชียงใหม่ ในข้อที่มีความเห็นไม่ตรงกับผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ คุณเชษฐา พุนศิริวงศ์ โดยกล่าวว่า “ประตูเชียงใหม่สร้างขึ้นใหม่ แม้จะรักษารูปลักษณ์ตามต้นแบบดั้งเดิม อย่างไรก็ดี ย่อมเป็น “ของใหม่” อยู่วันยังค่ำ และสำหรับประตูที่ถูกทุบทิ้ง ไม่เพียงแต่อิฐและปูนที่ถูกทุบทิ้ง หากประวัติศาสตร์ที่แน่นอน (แม้จะละเลืง) ล้วนถูกทุบทิ้งไปด้วยแล้ว กลายเป็นความสิ้นเปลืองโดยไม่จำเป็น”

ในช่วงเวลาอันกระชั้นชิดเพียงวันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔ ผู้ใช้นามว่า “สุเมธ ปุณณสา” ได้ตอบโต้คัดค้านความเห็นของคุณธรรมเกียรติ กั่นอิ ทั้งนี้ พร้อมกับได้สนับสนุนผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ โดยอ้างถึงข้อเท็จจริงเมื่อครั้ง ๒๐ ปีที่ผ่านมา ได้เคยเห็นทาง

การได้ทำการได้กำแพงเมืองค่ายอรรถพรเกษร จึงได้ทั้งทิวและวังเวียนไปถึงนายกรัชมณเฑียร (จอมพลดอนม ก๊กจักร) ในที่สุดคณะรัฐมนตรีได้มีมติสั่งทุกจังหวัดให้ทำลายกำแพงเมือง และคูเมือง ทางจังหวัดเชียงใหม่จึงได้รีบสร้างกำแพงเมืองไปอย่างรวดเร็วๆ ผสมกับประตูเมือง บางแห่งที่ปฏิสังขรณ์ไว้อย่างดี ๆ ดังนั้นการรื้อกำแพงเมืองและประตูเมืองครั้งนี้จึงประสงค์ ให้สิ่งก่อสร้างถูกต้องตามหลักฐานทางโบราณคดี กันแน่ทีเดียวให้การสนับสนุน

การศึกษาค้นคว้าและสนับสนุน ดังตัวอย่างที่กล่าวมา ย่อมแสดงให้เห็นว่าได้มีผู้สนใจในเรื่องนี้ แม้ไม่มากนัก ย่อมถือได้ว่า ผู้ที่ไม่แสดงออกนั้นเป็นพลังเร้นลับที่ถือได้ว่าเห็นชอบอยู่แล้ว หรือไม่ก็เป็นประเภทที่เห็นว่าเมื่อยานเมืองเห็นดีเห็นงามกระทำไปก็เห็นดีก็ชอบไม่มีปฏิกิริยาอย่างใด

การที่จะอธิบายสภาพที่แท้จริงของกำแพงเมืองเชียงใหม่ โดยเฉพาะ “ประตูห้าแฉก” ที่คุณธรรมเกียรติ กันธิ เข้าใจว่า “เป็นประวัติศาสตร์อันแน่นอนมั่นคง” เห็นจะไม่ผิดอะไรที่ให้นำภาพประตูเมืองเชียงใหม่ หลายๆ ประตูทั้งที่ชำรุดทรุดโทรมและสร้างขึ้นใหม่มาเปรียบเทียบให้เห็นว่าเป็นการสมควรหรือไม่ที่จะได้รื้อทิ้งและสร้างขึ้นใหม่ เพื่ออนุรักษ์ทางโบราณคดีมิให้คนชั้นหลังเข้าใจผิดว่าบรรพบุรุษของเราสร้างประตูแบบตึกกาอย่างนี้หรือ

ก่อนอื่น ขอทำความเข้าใจความหมาย ของ โบราณสถาน ในทางวิชาการ โบราณคดีกับความหมายทางกฎหมายของพระราชบัญญัติโบราณสถาน ณ ให้ทราบดังนี้

๑. ทางวิชาโบราณคดี - คุณหลวงบริบาลบุรีพัฒน์ บวรพจารย์ทางวิชาโบราณคดี ของมหาวิทยาลัยศิลปากร อธิบายไว้ว่า เรากำหนดกันไว้ว่าของเก่ามีอายุตั้งแต่ ๑๐๐ ปี เป็นของโบราณสถาน ถ้าไม่ถึง ๑๐๐ ปี เป็นสิ่งที่ยังมีชีวิตเป็นศิลปวัตถุ - โบราณสถาน ได้แก่ สิ่งอันได้สร้างขึ้นไว้แต่โบราณ เช่น ปรางค์ ราชวัง สถูปเจดีย์ วิหาร ปรางค์ และศาลเจ้า เป็นต้น อันเป็นของอยู่กับที่ไม่ไปที่ยื่น

- โบราณวัตถุ ได้แก่ สิ่งของอันอาจเคลื่อนที่ไปได้ เช่น พระพุทธรูป รูปพระโพธิสัตว์ เทวรูป รูปสถูปเจดีย์ วิหาร และวัตถุเครื่องประดับต่างๆ

๒. ทางกฎหมาย - พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ อธิบายว่า

“โบราณสถาน” หมายความว่า อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลป ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี

(๑) ภาพนี้ได้จากหนังสือ "ลานนาไทยในอดีต" ของคุณบุญเสริม สาตราภัย บันทึกไว้ว่า "นี่คือภาพประตูหัวเวียง หรือประตูช้างเผือก เชียงใหม่ ถ้าเมื่อครั้งสมเด็จพระพุทธเจ้า (รัชกาลที่ ๖) เสด็จประพาสเมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ ทางรถไฟได้สร้างขึ้นประตูนี้เสด็จอย่างสวยงาม ระหว่างประตูเมืองประตูนี้ด้วยธงช้าง ซึ่งเป็นธงชาติในสมัยนั้น"

สังเกตว่า ประตูช้างเผือกตามรูปประตูเดิมคงจะมีหลังหรือรั้วออกและได้มีการเปลี่ยนแปลงจากของเดิมไปมาก ระหว่างช่องประตูนั้นขยายกว้างออกไป ผิดสภาพของประตูเมืองที่ค้ำยังมีบานประตู คงจะต้องได้มีการรื้อ เพื่อขยายให้เท่ากับถนนที่ได้มีการบูรณะขึ้นใหม่ ในเวลาที่ถ่ายรูปนี้ ไม่นานนัก ทั้งเป็นระยะเวลาที่ไม่ต้องรื้อหวงในการป้องกันข้าศึกศัตรูด้วยการปิดประตูเมือง เพราะสงครามแบบทลุลวงและพังประตูเมืองตามแบบโบราณนั้นไม่มีขึ้นอีกแล้ว (คงจะเป็นสมัยจักรวรรดการปกครองมณฑลสุราษฎร์)

ผลที่สุดประตูช้างเผือกตามสภาพรูปถ่าย (๑) นี้ ก็ได้ถูกรื้อและทุบทิ้งไปในเวลาต่อมาหลายมาเป็นประตูช้างเผือกตามภาพที่ (๒) ต่อไปนี้

(๒) ประตูช้างเผือก ก่อน พ.ศ. ๒๕๐๙ - ๒๕๑๐

ภาพ (๒) ภาพนี้ได้จากหนังสือ "Seen" ของคุณเสนาะ ชุมสาย พิมพ์เมื่อ ค.ศ. ๑๙๗๐ (พ.ศ. ๒๕๑๓) เจ้าของภาพระบุไว้ว่า "Chang Mown Gate" ข้าพเจ้าเห็นว่าประตูตามภาพนี้คือประตูช้างเผือกนั่นเอง โปรดสังเกตคันทางนอกรอบ และผนังขอบทางทิวซึ่งตั้งปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

เมื่อเปรียบเทียบกับภาพ (๑) แสดงว่าประตูตามภาพ (๑) นั้นถูกทุบทิ้งไปแล้ว และได้มีการสร้างประตูขึ้นใหม่ตามรูปแบบที่เห็นอยู่บางส่วน พิจารณาจะเห็นได้ว่ามีลักษณะเหมือนกับประตูท่าแพ อย่างไม่ผิดเพี้ยน (ดูภาพประตูท่าแพในรูปที่ (๓) (๔) และ (๕) ประกอบ แสดงว่าประตูช้างเผือกตามภาพนี้ ก็คือ ประตูท่าแพตามภาพที่ (๓) (๔) และ (๕) จะต้องได้มีการสร้างขึ้นใหม่ในช่วงเวลาไม่เกิน พ.ศ. ๒๔๔๔ อย่างแน่นอน คืออายุไม่เกิน ๗๔ ปี โดยเฉพาะสำหรับประตูช้างเผือก ตามภาพนี้ได้พังทลายไปบางส่วน เข้าใจว่า ได้มีการ บูรณะ ซ่อมแซม ใน วัน วารว คราว เกี่ยว กับ การ บูรณะซ่อมแซม ประตูท่าแพ ในปี ๒๕๐๔ - ๒๕๑๐

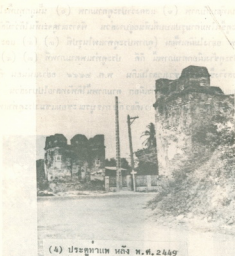
(๓) ประตูช้างเผือกปัจจุบัน

ถ้าดูมโนเกี่ยวกับภาพที่ (๒)

ก็พอจะเห็นว่า

ภาพนี้คือประตูช้างเผือกตามภาพที่ (๑) ที่พังทลายไปบางส่วน พิจารณาจะเห็นได้ว่ามีลักษณะเหมือนกับประตูท่าแพ อย่างไม่ผิดเพี้ยน (ดูภาพประตูท่าแพในรูปที่ (๓) (๔) และ (๕) ประกอบ แสดงว่าประตูช้างเผือกตามภาพนี้ ก็คือ ประตูท่าแพตามภาพที่ (๓) (๔) และ (๕) จะต้องได้มีการสร้างขึ้นใหม่ในช่วงเวลาไม่เกิน พ.ศ. ๒๔๔๔ อย่างแน่นอน คืออายุไม่เกิน ๗๔ ปี โดยเฉพาะสำหรับประตูช้างเผือก ตามภาพนี้ได้พังทลายไปบางส่วน เข้าใจว่า ได้มีการ บูรณะ ซ่อมแซม ใน วัน วารว คราว เกี่ยว กับ การ บูรณะซ่อมแซม ประตูท่าแพ ในปี ๒๕๐๔ - ๒๕๑๐

(๓) ภาพนี้คือประตูช้างเผือกในปัจจุบัน ถ่ายในปี ๒๕๒๘ นี้เอง โปรดสังเกตว่าได้มีการบูรณะซ่อมแซมใหม่ทั้งหมด ตัวอาคารทาสีขาวประคุดตามแบบเดิมเสียสิ้น โดยไม่เหลือร่องรอยบ่อนประตูเดิมให้ตกค้างไว้เลย ต่างกับการบูรณะประตูท่าแพ ดังภาพ (๔) ต่อไปนี้

(๔) ประตูท่าแพ จากภาพถ่ายย้อนหลังของหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๑ คงจะได้มีการสร้างขึ้นใหม่โดยมิได้อาศัยหลักฐานทางโบราณคดี เช่นเดียวกับประตูช้างเผือกในภาพที่ (๒) และสร้างขึ้นก่อนที่จะได้มีการซ่อมแซมบูรณะในปี พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๑๐ เทียบกับประตูช้างเผือกตามภาพที่ (๒) ลักษณะบ่อนประตูโดยเฉพาะในสนามเหมือนกันไม่ผิดเพี้ยน คงจะสร้างขึ้นในคราวเดียวกัน และมีอายุไม่เกิน พ.ศ. ๒๔๔๔

(5) ประตูท่าแพ หลัง พ.ศ. 2449 ครุฑมา

(๕) ภาพประตูท่าแพ จากหนังสือ "Seen" ของคุณเฮนรี ชุมสาย พินท์ ค.ศ. ๑๙๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๓) ถ้าดูรวมเทียบกับภาพที่ (๔) และถ้าดูภายหลังก็ย้อนมาห้วงจากภาพที่ (๔) ดังกล่าวว่า รั้วไม้เสาปูนได้เปลี่ยนเป็นเสาคอนกรีตรั้วทึบๆ เหล็ก เสาไฟฟ้าเดิมมี ๒ เสา แต่ภาพนี้มี ๓ เสา ชุมสายประตูบ่อน้ำคันเหนือ ส่วนที่อยู่ริมถนนไม่มีพอลีกาวิค แต่ภาพนี้มีพอลีกาวิคหักสองท่อน ท่อนล่างทึบหนึ่งเสี้ยวกลับ ประตูท่าแพทั้งสองภาพนี้คงจะไม่มีการซ่อมแซมอะไรมากนัก เพียงแต่นำหลักจารึกมาติดตั้งไว้เท่านั้น

ยังมีประตูท่าแพอีกแห่งหนึ่ง อยู่ตรงสะพานแม่จั่วคอนวักแสนฝาง เรียกว่า "ประตูท่าแพชั้นนอก" ประตูท่าแพปัจจุบันนี้ คำนานเก่าเรียกว่า "ประตูเชียงเรือก" ก็มี เรียก "ประตูช้างเอือก" ก็มี แม้ประตูเชียงใหม่ก็เคยเรียก "ประตูช้างใหม่" (เสนอไว้เพื่อการศึกษาต่อไป - คุณานันทนาถวรพินท์ - แผนที่แม่คยาร์ พ.ศ. ๒๔๙๓ และของกรมแผนที่ เมื่อครั้งกรมหลวงนครไชยศรีเสด็จจากเหนือ พ.ศ. ๒๔๙๔)

(๖) ภาพประตูท่าแพถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘ นี้เองก่อนหน้าที่จะมีการทุบทิ้งเพื่อสร้างประตูท่าแพขึ้นใหม่ไม่ถึงเคียน บั้มประตูตามภาพหน้าเทศบาลนครเชียงใหม่ สมัยคุณเทศาภิบาล เป็นนายกเทศมนตรี มอบให้ช่างเทศบาลคือคุณทองหยก สุวรรณประเทศ เป็นผู้ควบคุมการสร้างและออกแบบทราบบจากคุณทองหยกว่าในการก่อสร้างได้รออนุญาตกรมศิลปากรแล้ว

เท่าที่ได้พิจารณาภาพประตูท่าแพ ตั้งแต่ภาพที่ (๔) (๕) และ (๖) แล้ว ประกอบกับได้สนทนากับคุณทองหยก สุวรรณประเทศ เล่าให้ฟังว่า เฉพาะบั้มประตูด้านทิศเหนือนี้มีใต้แต่ละตอม่อไว้มากนักแยกจากหน้าอิฐเก่ามาเสริมส่วนที่สูญหายไปเท่านั้น ส่วนกำแพงค่อจากบั้มประตูนั้นก่อสร้างขึ้นใหม่ ทั้งหมดรวมทั้ง กำแพงค่อจาก บั้มประตูทางทิศใต้ ส่วนบั้มประตูทางทิศใต้ก็มีส่วนที่เป็นรูปร่าง เดิมบ้างบางส่วนนอกนั้นสูญหายไปมากแล้วจึงเสริมสร้างขึ้นให้คงรูปเดิม ทั้งนี้เป็นการบูรณะซ่อมแซมในปี ๒๕๐๔ - ๒๕๑๐ รวมทั้งประตูช้างเผือก ประตูเชียงใหม่ และประตูสวนดอก

นอกจากประตูท่าแพ ซึ่งได้มีการบูรณะและซ่อมแซมตามภาพที่ (๖) ระหว่างปี พ.ศ. ๑๕๐๕ - ๒๕๑๐ แล้ว ยังมีประตูเมืองเชียงใหม่อีก ๔ ประตู ซึ่งได้มีการสร้างขึ้นใหม่ล้วนๆ โดยไม่มีร่องรอยของเก่า (ที่ไม่แน่นอน) เหลืออยู่เลย ทั้งรูปแบบก็ผิดเพี้ยนไป เช่น ใบเสมาบ้านและเค็ดเช่นเดียวกับประตูช้างเผือกตามภาพที่ (๓) ประตูภาพดังต่อไปนี้

(9) ประตูนวนคอกปัจจุบัน

โปรดสังเกตประตูเมืองเชียงใหม่ตามภาพที่ (๓) (๗) (๘) และ (๙) มีรูป-
ลัษณะอย่างเดียวกันทั้งสิ้น แสดงว่าเป็นการสร้างขึ้นใหม่ทั้งสิ้น

สรุปความว่า ประตูท่าแพ (ที่ถูกรื้อทิ้งไปในปัจจุบันนี้) ได้มีการซ่อมแซมบูรณะ
บ้างเล็กน้อยจากที่ได้มีการสร้างขึ้นใหม่เมื่อไม่นานมานี้ (ไม่เกิน พ.ศ. ๒๔๙๔) กับประตู
เมืองใหม่ ประตูสวนปรุง ประตูสวนดอก ประตูช้างเผือก จะมีลักษณะเป็นโบราณสถานได้
หรือไม่ ในความหมายที่ว่า “ซึ่งโดยอายุ หรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดย
หลักฐานเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นหรือมหัพัตถัน เป็นประโยชน์ในทางศิลป
ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี

มีเหตุผลที่เชื่อว่าประตูท่าแพที่รื้อทิ้งไปนั้น เป็นประตูที่สร้างขึ้นใหม่ โปรดย้อนไป
ดูภาพประตูท่าแพในภาพที่ (๔) และภาพที่ (๕) สังกะยมลุดินอันเป็นฐานกำแพงเดิมซึ่ง
เป็นแนวกำแพงเก่าแก่แน่นอน ดังนั้นป้อมประตูที่ก่อจากมลุดินย่อมจะเป็นของใหม่อย่างไม่มี
ปัญหา เพราะป้อมประตูไม่สัมพันธ์กับมลุดินอันเป็นซากกำแพงเดิม

ภาพถ่ายประตู่เชียงใหม่ เป็นหลักฐานสำคัญทางโบราณคดี

(10) ประตูเชียงใหม่ในอดีต

(๑๐) ภาพประตูเมืองเชียงใหม่ในอดีต ได้จากนายบุญเย็น ภิญโญ ทายาทของ นายบุญมา ภิญโญ ถ่ายไว้เมื่อ ค.ศ. ๑๘๘๔ (พ.ศ. ๒๔๔๒) เชื่อว่าเป็นประตูท้ายเวียง ปัจจุบันเรียกว่าประตูเชียงใหม่ เพราะเป็นช่องหลังประตูและกำแพงเมือง มีคันนารองสูงยื่นทึบขึ้นอยู่สองสามคัน ซึ่งที่ประตูเชียงใหม่ปัจจุบันนี้เมื่อไม่กี่ปีก็ยังคงมีคันนารองอยู่ แต่คันที่ถูกไถ่นองไปเหลืออยู่เพียงคันเดียว (ดูเหมือนจะไม่ใช่คันนารอง) แต่ก็ยังมีคอกเหลืออยู่จนทุกวันนี้อยู่ ๒ คอก

ข้อพิสูจน์อีกประการหนึ่งก็คือ ภาพประตูเชียงใหม่ที่เห็นอยู่คงภาพ มีลักษณะเป็น ๒ ชั้น ตรงกับคำพรรณนาในโคลงนิราศทวิภูลักษี ดังนี้

“ดูถึงเชียงใหม่หน้า
เวียงवासปราการสอง
เทวาทิศคหฬโง
หอดเล็กเลียด้ายคัง

ทวารทอง
เขื่อนขั
ค้อย่าย งามมอช
ข้ามข้าศึกแสงง”

(จากฉบับหอพระสมุด)

นอกจากจะมีลักษณะเป็นสองชั้นแล้ว ยังมีชื่อประจำว่า “ศรีมหาทวาร” ดังนี้

บุรพทวารค่อคัง	สมสดาน
นามชื่อศรีมหาทวาร	รวคเวอง
ทนทุกขทิวามาน	บ่น้อย ทวงเอย
ขวัญชาคยงซ้อนเบอง	บาปห้อยเห็นอวล”

(จากฉบับหอพระสมุด)

สันนิษฐานว่าโคลงนิราศทวิภูษณ์ แต่งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๐๖๐ (จุลศักราช ๘๗๔) ความจากโคลงบทแรก ดังนี้

กษกรต่างคั่งคัง	ศิรสา
นบพทุชธรรมสาวกา	แผ่นแผ้ว
ส่นาสถเบิกนวมมา	ขอมเวียก รักแส
ไทค้ำบถเมิงเบ้า	ผ่านไว้วีวรรณ”

(จากฉบับหอพระสมุด)

ปีเมืองเบ้าตรงกับปีฉลู นพทก นับแต่ปีจุลศักราช ๑ ปีเมืองเบ้าจะมีทุกรอบ ๖๐ ปี เริ่มแต่จุลศักราช ๓๔, ๔๔, ๑๕๔, ๒๑๔, ๒๗๔, ๓๓๔, ๓๙๔, ๔๕๔, ๕๑๔, ๕๗๔, ๖๓๔, ๖๙๔, ๗๕๔, ๘๑๔, ๘๗๔, ๙๓๔.... ฯลฯ

เหตุผลที่สันนิษฐานว่า เป็นปีเมืองเบ้าในรอบ จุลศักราช ๘๗๔ (พ.ศ. ๒๐๖๐) ก็เพราะกวีผู้แต่งบรรยายการเดินทาง จากเชียงใหม่ไปลำพูนเพื่อนมัสการพระธาตุทวิภูษณ์ในงานประจำปี เห็นเดือน ๖ ได้ เดือน ๘ เห็น เริ่มต้นที่วัดพระสิงห์ - วัดทุ่งอยู่ - วัดศรีเกิด - วัดชัยพระเกียรติ - วัดเจดีย์หลวง - หอมนราย - (ตรงสี่แยกกลางเวียง) - วัดช้าง - แค้ม - วัดเจดิวิน - วัดพ่อนลวอ - วัดเชียงตอง(?) - ประจัญเชียงใหม่ (ประตูชื่อศรีมหาทวาร) ฯลฯ

(จุลศักราช ๘๗๔ พ.ศ. ๒๐๖๐)

โดยเฉพาะคนที่ผ่านวัดเจ็ดยอดหลวงนั้น โกลนกล่าวว่า

“มหาอาวาสสร้อย	สี่สถาน
จันรูปองค์อุปพาน	เลิศล้ำ
อมรภคคำควรพาน	บุรพกิจ
ถวายพระนามน้อมหน้า	เพื่อให้นาวินมัย”

(จากฉบับหอพระสมุด)

แสดงว่าวิมูห์แห่งใดถวายสักการะ พระแก้วมรกต คงประดิษฐานอยู่ที่วัดเจ็ดยอดหลวง ซึ่งตามหลักฐานประวัติพระแก้วมรกตกล่าวว่า พระเจ้าฟ้างุ้ม ผู้ครองนครเชียงใหม่อันอุดมมา จากจังหวัดลำปางใน พ.ศ. ๒๐๑๑ และประดิษฐานอยู่นครเชียงใหม่ ๘๔ ปี คือถึง พ.ศ. ๒๐๙๕ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช แห่งเมืองล้านช้างผู้มีเชื้อสายของกษัตริย์เชียงใหม่ ได้มา ครองเมืองเชียงใหม่ ภายหลังได้เสด็จกลับไป ครองเมืองล้านช้างเพื่อสืบราชสมบัติแทนพระวรา- นิกา จึงได้อัญเชิญพระแก้วมรกตไปด้วยในปี พ.ศ. ๒๐๙๕

เหตุที่เชื่อว่าโกลนนิราศหริภุญชัยแต่งในปี จุลศักราช ๘๗๕ (พ.ศ. ๒๐๖๐) ก็ เพราะรอบปีเมืองเบ้าในสมัยที่พระแก้วมรกตอยู่ที่เชียงใหม่ก็มีเมืองเบ้าเพียงปี จุลศักราช ๘๗๕ เท่านั้น ส่วนปีเมืองเบ้าช่วงอื่นที่เกิดก็ยังมี ปีจุลศักราช ๘๑๕ (พ.ศ. ๒๐๐๐) และ จุลศักราช ๘๓๕ (พ.ศ. ๒๐๒๐) ก็ไม่ตรงกับปีเมืองเบ้า ในสมัยที่พระแก้วมรกต ประดิษฐานอยู่ที่เชียงใหม่

จากขณัตินิฐานคงกล่าวแล้ว นับจากปี พ.ศ. ๒๐๖๐ ถึงปัจจุบันนี้เท่ากับ ๔๖๘ ปี แสดงว่า ประมุขเมืองเชียงใหม่ที่วิมูห์แห่งใดเห็นมีสองชั้น ก็น่าจะเป็นประมุขเมืองเชียงใหม่ ตามภาพนี้ นับจากเวลาที่เห็นในปี พ.ศ. ๒๐๖๐ จนถึงปีที่ถ่ายรูปไว้ คือ พ.ศ. ๒๔๔๒ เท่ากับ ๓๘๒ ปี สภาพของประมุขเมืองทั้งส่วนที่เป็นการก่ออิฐ และส่วนที่เป็นบานประตูไม้ ก็คงจะเสื่อมสลายไปบ้างเพราะการศึกสงครามและกาลเวลา แต่ก็คงได้มีการบูรณะซ่อมแซม ตลอดจน จึงคงมีสภาพสมบูรณ์อยู่ถึง พ.ศ. ๒๔๔๒ ตามภาพถ่าย

(ในเรื่องปีที่แต่งโกลนนิราศหริภุญชัย มีผู้รู้ได้สันนิษฐานไว้ต่างกัน คือ กรมพระยา-

ดำรงราชานุภาพ ทรงสนับสนุนว่าแต่งในปี พ.ศ. ๒๔๘๐ โดยมีเจ้าอธิการอบหนึ่ง อาจารย์สิงระ วรณคัย สนับสนุนว่าแต่งในปี พ.ศ. ๒๐๐๐ และ คร. ประเสริฐ ณ นคร สนับสนุนว่าแต่งในปี ๒๐๖๐ ซึ่งผู้เขียนเห็นด้วยกับ คร. ประเสริฐ ณ นคร ทั้งนี้จากเหตุผลที่ยังอิงจากหนังสือ โกลนนิเวศทวีฤยชัฏ ของศาสตราจารย์ คร. ประเสริฐ ณ นคร สอดกับถันฉบบ์เรื่องใหม่ หิมพ์เป็นบรรณาธิการในงานฌาปนกิจศพ เจ้ากรมแก้ว (๘ ลำพูน) พิจิตรโฮสต์ ณ เมรุ วัดกุ้เต้า ค. ช้างเผือก อ. เมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๑๖)

ในที่สุด ประมุขเมืองเชียงใหม่ที่มีสภาพสมบูรณ์ อยู่ถึง พ.ศ. ๒๔๙๒ ในปีที่ย้ายรูปไว้วันนั้น ก็ได้เสื่อมสลายไป ไม่ทราบว่าได้มีการสลายไปโดยกาลเวลาหรือว่าได้มีการรื้อออกไปเพื่อให้มีความกว้างขวางสัมพันธ์กับความกว้างของถนน ซึ่งจะได้มีการพัฒนาขยายถนนในสมัยที่ปฏิรูปการปกครองจากประเทศราชเป็นมณฑลเทศาภิบาล (น่าจะเป็นสมัยที่เจ้าพระยาสุรสีห์วิศิษฐ์ศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร) เป็นข้าหลวงเทศาภิบาล เพราะความจำเป็นในการใช้ประตูและกำแพงเมืองป้องกันการรุกรานของชาติภักค์อยู่ยงหมดหมกสมยไปแล้ว) ดังนั้นจึงปรากฏเห็นแค่ภาพประตูเชียงใหม่ที่มีแต่ซากกำแพงกว้างขวางเท่าขนาดถนน คัมภีร์ภาพถ่ายรูปที่ (๑๑) ดังต่อไปนี้

(11) ประตูเชียงใหม่ ก่อน พ.ศ. 2509 - 2510

(๑๑) ภาพประตูเมืองใหม่ จากหนังสือ "Seen" ของกุสสุเมร ชุมสาย พิมพ์
 ก.ศ. ๑๙๗๐ (พ.ศ. ๒๕๑๓) เห็นคันธาสสูงเด่นเป็นสักขีพยานอยู่ สภาพของประตูเมือง
 ตามภาพที่ (๑๑) นี้ไม่มีเหลืออยู่อีกแล้ว และคงมีสภาพเช่นนี้อยู่ต่อมาจนถึง พ.ศ. ๒๕๐๔
 - ๒๕๑๐ จึงได้มีการสร้างขึ้นใหม่พร้อมกับประตูสวนปรุง ประตูสวนเคอภและประตูข้างเมือก
 ตามภาพที่ (๓) (๗) (๘) และ (๙)

ประตูท่าแพใหม่

ผู้เขียนได้ประมวลภาพถ่ายประตูเมืองเชียงใหม่ เสนอให้ท่านผู้อ่านได้เห็นและ
 เปรียบเทียบจากประตูเมืองเชียงใหม่เดิมที่ไม่เก่าจริงและที่สร้างขึ้นใหม่ และเสนอให้เห็นถึง
 ประตูเมืองใหม่ที่มีผู้ถ่ายไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒ นับเป็นเวลาห่างจากปีที่ถ่ายไว้ ๔๖ ปีถึง
 ปัจจุบัน กับได้เสนอเหตุผลที่เชื่อได้ว่าเป็นประตูเมืองที่เก่าจริง ๔๖๘ ปี ดังรายละเอียด
 ที่กล่าวมาแล้วแต่ต้น จึงเห็นได้ชัดแล้วว่าประตูท่าแพได้มีการรื้อทิ้งไปนั้น ไม่มีคุณลักษณะที่
 จะเป็นโบราณสถานได้ เพราะว่าโดยธาตุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐาน
 เกี่ยวกับประวัติของประตูนั้น ไม่เป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี
 ตามนิยามของบทนิยาม "โบราณสถาน" แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๐๔
 ฉะนั้นการที่ได้มีการรื้อและสร้างขึ้นใหม่เพื่อให้ถูกต้องตามหลักฐานทางโบราณคดี จึงเป็นสิ่งที่
 ถูกต้องควรได้รับการสนับสนุน เท่ากับเป็นการฟื้นคืนชื่อของเชียงใหม่ให้กลับคืนมาสู่สายตาอีก
 ครั้งหนึ่ง นั่นเอง

(๑๒) ภาพจำลองประตูและกำแพงเมืองคอนประตูท่าแพ ที่จังหวัดเชียงใหม่กำลัง
 ดำเนินการก่อสร้างขึ้นใหม่ ตามที่บรรดาญาติกันโดยอาศัยรูปแบบประตูเมืองเชียงใหม่ใน
 อดีตตามภาพถ่ายที่ (๑๐) ซึ่งจำลองและควบคุมก่อสร้างโดยหน่วยศิลปากรที่ ๔ ที่ทำการ
 โดยวิธีการจังหวัดและที่ทำการปกครองจังหวัดเชียงใหม่ สนับสนุนงบประมาณโดยเทศบาล
 นครเชียงใหม่ และองค์การบริหารส่วนจังหวัด เริ่มการก่อสร้างตั้งแต่วันที่ ๒๕ สิงหาคม
 ๒๕๒๘ กำหนดจะแล้วเสร็จวันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๒๙

(12)

(13) บัณฑิตการจังหวัดเชียงใหม่ ปรึกษาหารือกับวิศวกร

(๑๓) ภาพในวันกระทำพิธีรับชมสวนสวน ในการรื้อถอนและการสร้างประตู

-ท่าเพนียดเมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๒๕ เวลา ๐๙.๓๐ น.

ในการก่อสร้างประตูทำแพ้นใหม่ ผู้ว่าราชการจังหวัด นายช้อยา พุนศิริวงศ์ นอกจากจะได้รื้อถอนฐานและหาวิธีทางกรมศิลปากรและอนุมัติแบบก่อสร้างแล้ว ก็ได้ปรึกษาหาวิธีจากผู้รู้หลายท่านและกรมศิลปากรกรมช่างนาและสถาปัตย์แล้ว ก็ยังได้กระทำพิธีบวงสรวงบอกกล่าวและอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดาผู้รักษากันของประตูเมืองเป็นการถูกต้องตามประเพณี คัมภีร์ถ่ายที่ปรากฏในภาพที่ (๑๓) นี้แล้ว

(๑๔) ประตูท่าแพ ถ่ายไว้ครั้งสุดท้ายก่อนรื้อและทุบทิ้ง

(๑๕) ประตูท่าแพ ถ่ายไว้เป็นครั้งสุดท้าย ก่อนรื้อและทุบทิ้ง

หลังจากนั้น เมื่อได้แบบก่อสร้างแล้ว กรมศิลปากรได้ทำการขุดค้นและขุดพบสิ่งของโบราณวัตถุจำนวนมาก ซึ่งได้ส่งมอบให้กรมศิลปากรเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรุงเทพฯ และบางส่วนได้ส่งมอบให้กรมศิลปากรเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่

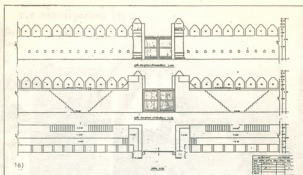
(17) ชุมประคูรับเสด็จ ร.7

พ.ศ. 2469

(๑๗) ภาพชุมประคูรับเสด็จที่ประตูท่าแพ กราววับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชการที่ ๗ เสด็จประพาสเรือใหม่ พ.ศ. ๒๔๖๙ สัมผัสเห็นบ่อนประคูท่าแพด้านทิศเหนือ (ขวามือ) บ่อนที่ฉาบธัญอยู่ในสภาพใหม่มีรอยกระแทกร่อนเล็กน้อย ส่วนทิศใต้ (ซ้ายมือ) เห็นเพียงเล็กน้อยเพราะเสาโทรเลขบังอยู่

สภาพของบ่อนที่ฉาบ ของบ่อนประคู ด้านทิศเหนือ ยังใหม่ อยู่ย่อมแสดงว่าคงจะมีอายุการก่อสร้างก่อนถ่ายภาพนี้ไม่ไกลมากนัก คงจะไม่เกิน พ.ศ. ๒๔๔๙ เช่นเดียวกับประคูร้างเผือกในภาพที่ (๒) ข้างกัน

หากว่า ประตูท่าแพตามแบบที่ถูกรื้อไปไม่ได้มีการสร้างขึ้นใหม่ในปี ๒๔๔๙ เป็นอย่างใดที่สุดและคงทนอยู่มาได้ถึงปี ๒๔๖๙ ก็เป็นเวลา ๒๐ ปี สภาพก็คงยังใหม่พออยู่ แค่อายุมาจนถึง พ.ศ. ๒๕๐๙-๑๐ นับได้ ๖๐ ปี ก็นับว่าเก่าแก่พอที่จะเสื่อมโทรมจนถึงกับต้องมีการซ่อมแซมได้แล้ว

- (๑๘) แบบแปลนประตูทำแพใหม่ ที่จำลองจากภาพประตูทำแพในอดีตก็ตามภาพที่
(๑๐) โดยหน่วยศิลปากรที่ ๔ และคงมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขอีกบ้างเล็กน้อยภายหลัง

- (๑๙) ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ประธานสภาจังหวัดเชียงใหม่ นายกเทศ-
มนตรีนครเชียงใหม่ สมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาเทศบาล และแขกผู้มีเกียรติ ร่วมงาน
ในการกระทำพิธีบวงสรวงสังเวย ณ บริเวณประตูทำแพ ในวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๒๔

(๒๐) ปรุ่ทำแพ้นไม้

(๒๑) ปรุ่ทำแพ้นไม้และบ้านเพี้ย

ภาพที่ (๒๐) และ (๒๑) เป็นภาพปรุ่ทำแพ ผู้เขียนได้ภาพนี้มาจากขุนบุญเสริม สาครวณีย์ ภายหลังจากเขียนบทความนี้จบแล้ว เห็นว่ามีประโยชน์ในการเปรียบเทียบ กับภาพปรุ่ทำแพในภาพที่ (๔) (๕) (๖) และ (๑๗) ตามที่กล่าวมาข้างต้น แสดงว่าภาพปรุ่ทำแพบ้านทิศใต้ ตามภาพที่ (๒๐) และ (๒๑) นี้ ซึ่งพริ้งดาตเชียงจาก ที่ทิศตะวันตกไปทางตะวันออก เป็นภาพที่ถ่ายไว้ภายหลังภาพที่ (๔) คือวัดสนามเด็กเล่นเป็น วิหารร้างเล็กเช่นเดียวกับภาพที่ (๕) แต่ก็คงถ่ายห่างระยะเวลาเดียวกับภาพที่ (๕) เพราะ ภาพที่ (๕) ไม่มีป้ายบอกชื่อถนน แต่ภาพที่ (๒๐) และ (๒๑) มีป้ายบอกชื่อถนนทั้ง สองข้าง

อนึ่ง ขอให้สังเกตบ่อนประทุนคันชักใต้ที่ราวกุหลาบลงไปบางส่วนนั้น ภาพหลักจารึก
ที่อยู่ในขุมมีลักษณะแตกต่างกับหลักจารึกในขุมของภาพที่ (๖) ซึ่งเป็นหลักจารึกทำด้วย
ซีเมนต์ ไม่ทราบว่าเป็นหลักจารึกตามภาพที่ (๒๐) และ (๒๑) เอาไปไว้ที่ไหน?

(22) ประทุนข้างเคียวคันชักตะวันตก พ.ศ. 2510

(23) ประทุนข้างเคียวคันชักตะวันตก พ.ศ. 2510

(24) ประตูช้างเผือกกำแพงวัดพระแก้วและวัดพระศรีฯ พ.ศ. 2510

ภาพที่ (๒๒) (๒๓) และ (๒๔) เป็นภาพประตูช้างเผือก เป็นภาพที่ได้มาภายหลังเช่นเดียวกับภาพที่ (๑๗) (๑๘) และ (๑๙) ซึ่งผู้เขียนได้แสดงการเปรียบเทียบประตูช้างเผือกเก่าที่สุดที่มีอยู่คือ ภาพที่ (๑) ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น เป็นภาพที่ประตูช้างเผือกเดิมได้ถูกรื้อลงจะเป็นการขยายเพื่อให้กว้างเท่ากับถนนที่ได้มีการบูรณะปรับปรุงในสมัยจักรวรรดการปกครองมณฑลสุโขทัย (สมัยที่เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ เป็นสมุหเทศาภิบาล) คงมีอยู่ในสภาพเช่นนี้จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๙๙ ซึ่งทางการได้มีการจัดทำรั้วรอบเขตบริเวณที่ ๖ ครั้งดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระพุทธเจ้า และต่อมาจึงเกิดประตูช้างเผือกขึ้นใหม่ตามภาพที่ (๒) แต่ที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามเนื่องจากทิศได้มาทางทิศเหนือ ภาพประตูช้างเผือกตามภาพที่ (๒) นี้ข้าพเจ้าได้ให้ความเห็นไว้ว่ามีลักษณะและรูปแบบเหมือนกับประตูท่าแพ ตามภาพที่ (๔) (๕) (๖) ไม่ผิดเพี้ยนเลย จึงเป็นข้อพิสูจน์ได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นประตูท่าแพ หรือประตูช้างเผือกย่อมถูกสร้างหรือบูรณะขึ้นใหม่ไม่เกิน ปี พ.ศ. ๒๔๙๙ โดยถือเอาประตูช้างเผือกตามภาพที่ (๒) และภาพที่ (๑) เป็นมาตรฐานเปรียบเทียบ

ภาพประตูช้างเผือกตามภาพที่ (๒๒) (๒๓) และ (๒๔) เป็นที่น่ามาเปรียบเทียบให้ดูถึงวิธีการบูรณะแต่งที่ไม่ได้เหลืร่องรอยและรูปแบบเดิมไว้เลยเมื่อเทียบกับประตู

ข้างเมืองในปัจจุบันนี้ แต่ในภาพที่ (๒๒) คู่อ่างที่เหมือนจะรักษารูปแบบเดิมไว้ สังเกตสภาพการพังของประตูซึ่งฉีกเยื้องจากทิศใต้มาเหนือ ยังมีรูปแบบทวารทองเดิมอยู่จากส่วนบนลงมาล่าง แต่ในภาพที่ (๒๔) กลับเปลี่ยนแปลงไป คู่อ่างแล้วสลับสนับทึบขึ้นจนปลายไม่ถูกว่าประตูระฆังแบบใหม่กันแน่ ผลที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับประตูข้างเมืองในปัจจุบันสำหรับบ่อนประตูด้านทิศตะวันตก ตามภาพที่ (๒๓) และ (๒๔) แล้ว ไม่มีร่องรอยของเดิมอยู่เลยดังกล่าวแล้ว

ขอให้สังเกตบ่อนประตูข้างเมืองด้านทิศตะวันตก ธรรมชาติภาพยังประตูไม่เสร็จ เพราะกำแพงยังไม่มีใบเสมา อีกประการหนึ่งในฐานของบ่อนประตูตามภาพที่ (๒๓) ไม่มีหลักจารึก คงจะได้ออกเอาออกไปก่อนแล้วจึงนำมาตั้งไว้ภายหลังตามภาพที่ (๒๔) ส่วนในฐานบ่อนประตูด้านทิศตะวันออก หลักจารึกเป็นแท่งอิฐขึ้นมาเป็นแท่ง ลักษณะเช่นนี้คงไม่มีจารึกอะไรไว้เลย แต่ตามที่ปรากฏในปัจจุบันนี้เป็นหลักยืนยันชื่อหรือความจารึก

(๒๕) ประตูเชียงใหม่
พ.ศ. ๒๕๑๐

(๒๕) ภาพประตูเชียงใหม่ เจ้าของภาพคืออาจารย์ ดิน รัตนก อธิบดีหัวหน้าภาควิชาประวัติศาสตร์และคณะบดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ บันทึกไว้หลังภาพว่า "ประตูเชียงใหม่ เหลือเพียงประตูเดียวที่ทางการยังมีไว้รักษารูปแบบใหม่ นอกนั้นอีก ๓-๔ ประตูถูกวิธีซ่อมใหม่หมดแล้ว ๖ ม.ค. ๕๐"

ไปวัดเปรียบเทียบกับประตูเชียงใหม่ในอดีต ซึ่งถ่ายไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ ในภาพที่ (๕๐) ห่างกัน ๖๘ ปี และเทียบกับประตูเชียงใหม่ในภาพที่ (๕๑) กับภาพประตูเชียงใหม่ปัจจุบัน ภาพที่ (๕)

(26) ประตูสามปลุกนกขามการบูรณะ

(๒๖) ภาพประตูสวนปรุง ในสภาพที่ปรักหักพังหลงเหลือให้ถ่ายภาพไว้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ - ๒๔๗๑ มีเรื่องราวในตำนานพื้นเมืองเรื่องใหม่ ของคุณ สงวน โชติสุขรัตน์ จัดพิมพ์โดยคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักงานกฤษฎีกา เมื่อพระเจ้าแสนเมืองมาสิ้นสวรรคตแล้ว เสนาอำมาตย์อภิเษกเจ้าราชบุตรสามพี่น้องแทนอายุได้ ๑๓ ปี เป็นพระยาโนนบุรีวงศ์ ศักราชได้ ๗๖๓ ค่ำ เดือน ๔ เพ็ญ เมฆวันศุกร์ (๖) ไทยกตสวเจ้าเป็นพระอาแล้วนางผู้เป็นแม่ก็ให้เป็นมหาเทวีชื่อว่าติโลจุกะเทวี ตั้งเจดีย์ขึ้นเจ้าแสนเมืองมาคนพ่อสร้างยังบั้นแล้ว ก็ยอมพอลงขายคานัน มหาเทวีคนแม่ ตั้งเรือนอยู่บ้านสวนแห่จักไปรัชกาลเจดีย์หือแล้ว จึงบอ้งประตูทางเท้าออกไปก่อเจดีย์นั้น ได้ชื่อว่าประตูสวนแห่ (ในพงศาวดารโยนกว่าประตูสวนแร) เป็นโบราณเจดีย์ จักทบเสียบได้เพื่ออันแล...” เจดีย์ที่กล่าวนี้คือพระเจดีย์หลวงนั่นเอง เมื่อสร้างเสร็จแล้วจะก่ออิฐทับประตูที่เจาะไว้เสียมิได้ ไม่เป็นมงคล (จิก) ประตูสวนแห่หรือสวนแร ซึ่งมีรูปปั้นเรียกว่าประตูสวนปรุงนี้ จึงเป็นประตูเมืองที่สร้างขึ้นภายหลังไม่ใช่ประตูที่พญามังรายสร้างไว้แต่เดิม แต่ตามตำนานกล่าวว่าพญามังรายสร้างไว้ ๔ ประตู ไม่ทราบว่ามีอีกประตูหนึ่งนั้นอยู่ ณ ที่ใด ไปวัดกุประตูสวนปรุงปัจจุบัน ภาพที่ (๔) และ (๒๗) และภาพเปรียบเทียบในภาคผนวกท้ายเล่ม

(27) ประตูสวนปรุงปัจจุบัน

(๒๗) ภาพประตูสวนปรุงปัจจุบัน ถ่ายมุมเดียวกับภาพที่ (๒๖) เพื่อเปรียบเทียบ
ว่าเป็นประตูเดียวกัน โปรดดูภาพเปรียบเทียบในภาคผนวกท้ายเล่ม

(28) ประตูสวนคอก ภาพประตูสวนคอกในปัจจุบัน

(๒๘) เชื่อว่าเป็นภาพประตูสวนคอก บ่อนประตูที่เห็นคงจะได้สร้างขึ้นในขุนนาง
ท้าวเดียวกับประตูท่าแพ ตามภาพที่ (๔) (๕) และ (๖) และคงจะได้รื้อและสร้างขึ้นใหม่
ตามภาพที่ (๔) ในราว พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๑๐

(๒๕) กำแพง เมืองจีน ภาพในอภินิหารพิรุณบุษย

(๒๕) ภาพกำแพงเมืองจีน เป็นภาพถ่ายก่อนมีการบูรณะ คงจะได้แพร่มาสู่เมืองไทยแล้วในช่วงเวลาที่มีการสร้างประตูท่าแพ ตามภาพที่ (๔) (๕) และ (๖) กับภาพประตูช้างเผือกในภาพที่ (๒) รวมทั้งภาพประตูสวนดอกในภาพที่ (๒๔) โปรดสังเกตบิ๋มบนกำแพงมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมมิโบลามา คล้ายคลึงกับบิ๋มประตูท่าแพฯ ของเชียงใหม่มาก ผู้ออกแบบประตูท่าแพ ในครั้งนั้นคงจะได้แบบอย่าง บิ๋มบนกำแพง เมืองจีนนี้ มาคัดแปลงเป็นประตูท่าแพก็อาจเป็นไปได้

ที่ออกตัวอย่างภาพบิ๋มบนกำแพงเมืองจีนเช่นกัน ผู้เขียนมิได้ยืนยันหรือเชื่อว่าผู้ออกแบบสร้างบิ๋มประตูท่าแพเขาแบบอย่างมา เพื่อให้ชื่อสังเกตเท่านั้น เพราะลักษณะของบิ๋มประตูช้างคล้ายกันมาก และการสร้างบิ๋มประตูอย่างนี้ต่อเนื่องกันไปไม่ได้ที่จะมีบานประตูกว้างขวางจนขาดความมั่นคงและก่อการกระแทกทำลาย แม้แต่บานประตูของประตูแบบแบบตามภาพที่ถ่ายไว้ในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ ยังคงใช้ลัทธิรับน้ำหนักประตูด้วย

ประมวลภาพกำแพงเมืองเชียงใหม่ในอดีต

ผู้เขียนขอเสนอภาพกำแพงเมืองเชียงใหม่ในอดีต เพื่อประกอบบทความ “ร้อยปี
ประตูเมืองเชียงใหม่ในอดีต เพื่ออนุรักษ์ทางโบราณคดี” เป็นภาพที่ประมวลมาได้เท่าที่
มีอยู่จากเอกสารหลายแห่ง ภาพเหล่านี้ค่อนข้างน้อยทำให้เราพบน้อยหลายได้เห็นภาพกำแพง
เมืองของเชียงใหม่ในอดีตอย่างแท้จริง และเท่าที่คงเหลืออยู่ก่อนมาจนถึงสมัยที่กลายดำรูปได้
แพร่เข้ามาในเมืองเชียงใหม่แล้ว แต่ปัจจุบันนี้เราจะไม่เห็นภาพกำแพงเมืองเชียงใหม่ตามที่
ปรากฏในภาพเหล่านี้แล้ว เช่นเกี่ยวกับประตูเมืองเชียงใหม่ในลักษณะที่สมบูรณ์ตามภาพ
ที่ (๑๐) ข้างต้น ทั้งประตูเมืองและกำแพงเมืองคงถูกทำลายไปอย่างน่าเสียดาย จากผู้ที่
มีอำนาจปกครองบ้านเมืองในอดีต คงจะอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อจากการปรับปรุงบ้านเมือง
จากระบบการปกครองมณฑลเทศาภิบาล มาเป็นการปกครองในระบอบ ราชการบริหารส่วน
กลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ผู้มีอำนาจปกครองบ้านเมืองในสมัยนั้น คงจะมุ่งพัฒนา
บ้านเมือง เพื่อ เจริญ วัฒนา ความเจริญ ทางอารยธรรม และวัฒนธรรม แทนใหม่ จนลืมอนุรักษ์ สิ่งที
บรรพบุรุษได้สร้างธมไว้ในอดีต

(30) กำแพงเมืองเชียงใหม่ตามตะวันออก

(๓๐) ภาพนี้น่าจะเป็นแนวกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตก คงจะเป็นส่วนหนึ่งที่ต่อจาก
แจ้งศรีภูมิไปทางตลาดสมเพชร สี่แยกศรีภูมิเมืองทางซ้ายมือจะเห็นกำแพงวัดศรีภูมิสีขาว
อยู่ระหว่างแนวคันไม้ริมคู

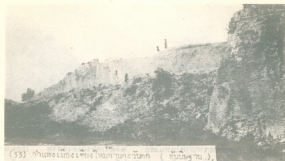
(31) กำแพงเมืองเชียงใหม่มุมตะวันตก

(๓๑) ภาพนี้ถ่ายจากภาพในหนังสือ “พงศาวดารเมืองสุพรรณ” โดยนายกามย์ นอชคอน อดีตกงสุลฝรั่งเศส ประจำเชียงใหม่ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ ณ กรุงเทพฯ บางท่านถือว่าเป็นแนวกำแพงเมืองคอนประตูช้างม่อย แต่บางท่านว่าเป็นแนวกำแพงคอนไถด่แจ้ง-กะคำ สะพานไม้ที่เห็นนั้นเป็นสะพานข้ามไปวัดก่องทราย แนวกำแพงนี้เป็นแนวคันพิศ-ตะวันตกเช่นเดียวกับภาพ (๓๐) แต่จุดเริ่มต้นถ่ายคนละทิศทางการ

(32) กำแพงเมืองเชียงใหม่มุมตะวันออก (จัณณิฐาน)

(๓๒) ภาพนี้ดูไม่ออกว่าเป็นแนวกำแพงคันไถ คอนไถ ผู้เขียนเคยสันนิษฐานว่าเป็นประตูสวนปรุง แต่เห็นจะไม่ถูกแน่ เพราะไม่มีคันยางหลายคันตรงประตู อาจจะเป็นกำแพงคันตะวันตกต่อกับมืองแจ้งกะเชียง (โปรดเปรียบเทียบกับภาพที่ (๓๑))

(33) กำแพงเมืองเชียงใหม่กับวัดโลก (ต้นเมืองใหม่)

(๓๓) ภาพนี้ก็ไม่ทราบอีกเช่นกันว่า ถ้าจะเอาหรือสันนิษฐานเห็นจะเป็นตอนใดที่
แจ้งกะคำ ถัดจากคันทะวันออกตรงไปคันทะวันตก ต้นไม้สูงที่เห็นระยระย โดดจะเป็น
ต้นยางที่ประตูเชียงใหม่ หรือไม้ที่คงเป็นตรงบ่อน้ำแจ่งกู่เชียง เพราะบ่อน้ำที่เห็นมีลักษณะกลม
ส่วนบ่อน้ำแจ่งกะคำมีลักษณะเหลี่ยม

(34) กำแพงเมืองเชียงใหม่กับวัดโลก

(๓๔) ภาพนี้เห็นชัดแจ้งมากกว่าเป็นภาพแนวกำแพงด้านถนนราชเชียงใหม่ แต่
เห็นทิวเขาและยอดสะพาน สะพานจะเป็นตอนใดที่ประตูสวนปรุง ภาพนี้เป็นภาพถ่ายจาก
ไปรษณียบัตรที่พิมพ์จำหน่ายใช้โนสหมึกก่อน

(35) กำแพงเมืองเขมรใหม่ตามทิศเหนือทอดจากประตูทางเหนือ

(๓๕) เป็นภาพถ่ายจากหนังสือ "SEEN" ของคุณสุเมธ รุณสาย เป็นภาพกำแพงเมืองเก่าที่ติดต่อกับบ่อนประตูวังเมืองเก่าที่ทิศตะวันออก ตรงช่องว่างเห็นหลังคาห้องแถวไม้ นั่น เป็นห้องแถวริมถนนศรีภูมิ บ้างบู๊หนังก็ยังงมมียู่

(36) การสร้างกำแพงเมืองเขมรใหม่ ประเทศจีนในสมัย

(๓๖) เป็นภาพสุดท้ายของบทความนี้ เป็นภาพจากหนังสือ "เมืองเขมรใต้ในอดีต" พิมพ์ พ.ศ. ๑๙๙๐ (พ.ศ. ๒๕๑๓) ที่ฮ่องกง บรรยายภาพเป็นใจความว่า "เมือง

เชียงไฮ้ มีกองโจรผู้ไม่รุกรานก่อกวน จึงได้มีการก่อสร้างกำแพงเมืองขึ้น โดยระดมประชาชน
 ช่วยในการก่อสร้างกำแพง ล้อมรอบเมืองเชียงไฮ้ยาวประมาณ ๔ กิโลเมตรกำแพงมีเสนาบึง
 การต่อสู้ ๓,๖๐๐ กว่าอัน มีบ่อน้ำสำหรับบัญชาการรบ ๒ บ่อ

โปรดสังเกต วิธีการสร้างกำแพง มีการก่อกำแพงอิฐสองข้าง ตรงกลางนำดินมา
 ตมเป็นไส้กำแพง ทำให้เกิดกรรมวิธีสร้างกำแพงของเมืองเชียงใหม่ ก็คงใช้กรรมวิธีเช่น
 เดียวกัน

(๓๗) ภาพนี้ผู้เขียนได้รับเพิ่มเติมมาอีกภาพหนึ่ง โดยคุณสุรพล คำวิทีกุล หัวหน้า
 หน่วยศิลปากรที่ ๔ ได้มาจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เจ้าของภาพบันทึกไว้ในอัลบั้มเก็บภาพว่า
“ประตูข้างเมือง” (โปรดสังเกตภาพกลางคืออยู่บนเนินดินสูงระดับเสมากำแพงเมืองและบ่อน้ำปัจจุบันไม่มีแล้ว)

คงจะถ่ายไว้ในเวลาใกล้เคียงกับภาพประตูเมืองใหม่ในภาพที่ (๓๐) ข้างต้น นับ
 เป็นข้อมูลที่สำคัญในหลักฐานทางโบราณคดีชิ้นหนึ่ง แสดงให้เห็นว่า ประตูเมืองของเชียงใหม่
 นั้นแต่เดิมก็จะมีรูปแบบเหมือนกันตามปกติ แต่ภายหลังได้มีการศึกษาความหลายครั้งหลาย
 หน ประตูเมืองคงจะถูกทำลายย่อยยับไป และจะได้มีการซ่อมแซมเปลี่ยนแปลงกันหลายครั้ง
 จึงทำให้รูปแบบประตูแตกต่างกันไป โดยเฉพาะประตูข้างเมืองนี้ ด้านบนมีหลังคาคล้ายหลัง
 คาโบสถ์หรือวิหาร จึงเป็นเรื่องที่จะได้ศึกษากันกว่าต่อไป

เล็ก ๆ น้อย ๆ จาก เชียงใหม่ในอดีต

คุณหญิงสวาท (วสุวัต) รัตนวราห

เมื่อ ๖๐ ปีที่ผ่านมา เมืองเชียงใหม่มีกำแพงเมืองสูงอรอบด้าน ผู้เขียนเกิดและโตที่บ้านถนนราชวงศ์ ตรงที่ที่เป็นโรงแรมมิตรภาพในปัจจุบันนี้ บ้านเดิมเป็นบ้านของคุณปู่ ก่อนสมัยที่คุณปู่เกิด ถนนราชวงศ์ตอนเหนือเป็นตลาดสดกับคงทองผิซ้อ และผิซ้อ แต่เมื่อเกิดแล้วตลาดสดก็เลือนหายไปมาคังใหม่ตลาดลาวโรส ซึ่งเคยเป็นที่ถวายพระเพลิงเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ซึ่งมีชื่อว่า "ช่วงเมรุ" เมื่อผู้เขียนโตพอจำความได้ ถนนราชวงศ์ทางซ้ายก็เป็นถนนที่พ่อของปู่คนจะกัน มีบ้านเรือนก่ออิฐฐาน ในสมัยก่อนนิยมสร้างบ้านแบบบ้านหอสาวยๆ ทุกหลัง (เรือนที่มีหลังคาแบบบ้านหยาหนึ่ ปัจจุบันนี้หายไ้หมดแล้ว ถ้าจะให้ได้ ึ่งไปดูอาคารเรือนหลังแรกของโรงเรียนวัดในพิทยพยัต) แต่ละหลังสร้างด้วยไม้สัก ใต้ถุนสูง ถ้าเจ้าของรวยสักหน่อยก็จะเติมใต้ถุนให้เป็นคอก ส่วนชั้นบนคงเป็นไม้สัก หลังคาทรงสูง เพื่อให้ระบายลมได้ดี และตากข้าวธัญ จึงทำช่องลมที่หน้าจั่ว หูด้านของฝาตรงคอกเพดาน จะต้องทำที่ระบมลมร้อนตลอดด้านทุกด้าน และช่องลมบนก็เป็นลวดลายฉลุสวยงาม ลูกกระพรวนและเจดีย์ง จันกระพรวนลูกกระพรวน-บรรพดี ก็เป็นลูกกระพรวนด้วยไม้สัก ลวดลายงามจนคิดหาจันกระพรวนกัน บัวเว้าหน้าบ้านจะปลูกต้นไม้หอมหรือเลื้อยที่ดอกหอมชื่นใจ เช่น คอกลขจร จำปี จำปา มะลิเลื้อย มะลิซ้อน มะลิขาว ชูด หุขธชาติ เขียวกระแด่ ชำมะนาด และกระเวก หลังบ้านมักจะเป็นสวนผลไม้ มะม่วง ลำไย ส้มบุ๋ม ชมพู มะพร้าว พุดชา เป็นต้น ไม่ต้องซื้อ เหลือกินก็เก็บขาย หลังบ้านคุณปู่ติดกับ "โรงเรียนยศคีต" ซึ่งไม่แน่นอนอีกต่อไปตั้งเป็นโรงพยาบาลแมคคอร์มิค

— กำแพงเมืองเชียงใหม่สมัยนั้นยังสมบูรณ์เป็นส่วนใหญ่ แต่ได้เคยเห็นส่วนที่ชำรุดจะเป็นเพราะคนเดินผ่านเขากระชากไป หรือผู้พิงไปถามสภาพแล้วคนเดินผ่านเขาเค็มให้ทำลายเร็วก็ว่าได้ เพราะผู้เขื่อนเกลียดคิตามเพี้ยนจนกำแพงเมืองที่สักกร่อนตอนถนนโรงแรมปิ่นสีในปัจจุบันนี้ เพื่อจะเดินข้ามไปโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดพายัพ คือ โรงเรียนวัดในพิทยพยัต

ในปัจจุบัณนี้ ได้เห็นอิฐก้อนโต หนากว้าง ฮาวกว่าที่เห็นในการสร้างประตูท่าแพในปี ๒๕๒๘ นั้นมาก มีคนึงก็เอาไปเรื่อย ๆ จึงเกิดเป็นช่องกำแพงซากจนแตกๆ ก็เดินผ่านไ้เช่นนั้น ภายหลัง จึงเกิดคนหัวโปกก็กระวือกำแพงเมืองเพื่อจะสร้างอาคารพาณิชย์ ดังที่ผู้เขียนเห็นการทลายกำแพงเมืองคอนหน้าโรงเรียนวัดในท้ายพายัพ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ หลังจากที่มีผู้เขียนย้ายไปับราชการอยู่ที่นครพนมและมาเยี่ยมบ้านเมืองใหม่ ตกใจมากที่ได้ทราบว่ามีกรทลายกำแพงเมืองเชียงใหม่หลายตอนแล้วเมื่อครั้งนั้น แดมได้ทราบว่ามีกรออกโฉนดให้แก่เอกชนเข้าเป็นเจ้าของที่ดินกำแพงเมืองที่ถูกทลายลงไ้คั่วอ ทำไ้จึงเป็นเช่นนั้นไ้ ดังนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ที่ผู้เขียนอ่านมาคำร้องคำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนสตรีวัดในท้ายพายัพ จึงร่วมร้องขอระกคักำณการรือกำแพงเมืองที่เหลือนมูมแจ่งหัวริน ไว้ชานนักท่องเทียวชาวต่างประเทศบ้าง นำประหลาดคนนักที่จังหวัดเชียงใหม่ก็มี "หวนลอก" เยอะแยะ ท่านเหล่านี้ทำไ้ไมล้นว่าประเทศอิตาลีเขาไ้เงินรายไ้คัมหาศาลจากกร "ขายกรกรโรมไ้หนักที่ท่องเที่ยวมื่อระหลาดสนลำนลั" เพื่องแต่อิฐหักๆ และไ้คักำณที่นั่นก็ทำเงินไ้ประเทศไ้แล้ว แต่ไ้เวามีอิฐหักเพราะถูกปล่อปล่อระละเลยหรือสิกกกร่อนตามธรรมชาติ ซ้ำถูกทำลายอย่างจงใจเช่นนั้น ไ้เสียกาย ไ้เสียใจไ้ไค้อย่างไร

— กำแพงเมืองเชียงใหม่ค้ำันคนวันคนนั้น เมื่อเขาไปอิฐฐานกำแพงจำไ้ว่าสูงถึงแหงนคอคั้งบ่า ขำพเจ้าไ้ไ้ปดิงฐานกำแพงเมืองค้ำันคนวันคนบ่อดเพราะมีพีชาดซึ่งเป็นลูกที่คนหนึ่งรือที่ค้ำันหลายไ้แถบนั้นทำสวน ขำพเจ้าเป็นผู้ที่ถูกเลือกไ้ให้เอาอาหารแปลกๆ ที่ทำกันที่บ้านไปส่งพีชาด และเมื่อเขาไ้ไปในบริเวณท้ายสวนของพีชาดซึ่งอยู่ก่อนข้างสิกกไปทางกระวันออกมของยวไ้เห็นเยอคคยอสุเทพ แลคงว่ากำแพงเมืองค้ำันนั้นสูงมาก มีลักษณะที่บม แข็งแรง ไ้บเสมายังคงมีอยู่บ้างในค้ำันนั้นประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๒ นั้น

— ชื่อถนนพระปกเกล้านั้น ชื่อเดิมว่า "ถนนพระปกเกล้าเป็นเจ้า" ไ้ทราบวาคักว่า "เป็นเจ้า" ออกสมัยไค เมื่อผู้เขียนย้ายกลับมาเชียงใหม่ เรียกชื่อถนนนี้ว่า ถนนพระปกเกล้าเป็นเจ้าตามความเคยชิน คนที่งทำหน้าอื่นๆ และเมคตาบอว่า "ถนนพระปกเกล้า เทา^{๒๕๖}นครว^{๒๕๖}" ชื่อถนนสายนี้คงขึ้นหลังจากที่พระบาทสมเด็จพะพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ แห่งราชวงศ์จักรี ไ้วาระที่เสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑลพายัพและเสด็จพระราชดำเนินเข้าเมืองเชียงใหม่ ไคยขบวนช้างทรงเค็มยคแบบโบราณ พ่อเจ้าแก้วนารัฐนั้พนมมีอิฐท่งนั้กยช้างพระที่นั่งของพระบาทสมเด็จพะเจ้าอยู่หัว ฯลฯ เมื่อเสด็จถึงศาลากลาง

จังหวัดเชียงใหม่ ก็เสด็จลงประทับทอดพระเนตรการพืชนำขบวนบาศรีพุทธพระขวัญ โดยเจ้าแก้วนรวิชัยพืชนคู่กับเจ้าหลวงลำปาง (ดูเหมือนจะใช่ ผู้เขียนตอนนั้นอายุ ๗ ปีใน พ.ศ. ๒๔๖๔ นั้น) ถนนพระปกเกล้าเป็นเจ้าน้ำปลุกคัมภีระย็อกกานีตองช้างคลอก ใต้ทราบว่าได้ถูกตัดทั้งหมดให้ตรงกับ "รัชนี" (ตัดกันไม่) สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ให้ตัดกันไม่ทั่วประเทศไทยเพราะเกรงการรณรงค์ ดังนั้นชื่อถนนนี้คงถูกตัดให้สั้นในสมัยเดียวกันกระมัง

— ถนนในเวียงเชียงใหม่ ก่อนสมัยราชวงศ์มังรายมตะย (ชาวบ้านเรียกอย่างนั้น) มีต้นไม้ปลูกสองข้างทางนั้น ยิ่งกว่านั้น มีกุเลกๆ ให้น้ำใสไหลรินจากหัวแก้วทั้งสองข้างทางผ่านทั่วทั้งเวียง จึงทำให้เย็นฉ่ำตลอดคู่อื่น และช่วยให้เนื้อดินดำในเวียงชุ่มชื้น ปลูกไม้ดอกและไม้ผลโตงามทุกฤดูกาล เมื่อสมัยมังรายมตะยมาถึง กุเหล่านี้ถูกถมหมด น้ำจึงท่วมในเมื่อง หรือในเวียง เพราะน้ำจากหัวแก้วไม่มีทางระบาย ส่วนนอกเวียงคือแถบตลาดวโรรส น้ำก็ท่วมเป็นประจำ นึกขึ้นมาถึงสิ่ง จมกระทั้งสร้างเขื่อนภูมิพล แต่หนักหิมคเวียงน้ำบึงสันฝั่ง

— บ้านเรือนในเมืองเชียงใหม่แทบทุกบ้านจะมีบริเวณและอาคารชาน เพราะคนเผ่าคนแก่แสนชอบ ทั่วคนบริเวณนี้ทุกวัน ต้นไม้ทุกต้นจะมีกล้วยไม้เกาะ ออกดอกพรวน โดยจะเพาะอย่างยิ่งเชื่องช้า เข้าไปในบริเวณบ้านจะได้กลิ่นหอม และเห็นเชื่องต่างๆ บานสวยงามสะบายตา นึกว่าไค้ด้นบ้านไม่มี เพราะเจ้าของบ้านชอบทำรังระบายน้ำคว้านสมอๆ ทั้งบ้านทั้งเมืองมีอยู่เหมือนกัน แต่มีน้อย ไม่ค่อยเห็นอยู่เข้าห้อง "มุ้งลวด" อย่างในปัจจุบันนี้ หลังคาถาด มีหลังคาที่เรือนใหญ่เท่านั้น ไม่มีเปื้อนระเช่นปัจจุบันนี้ ตึกถาดแล่นไปหมด ถ้าเหยกถาดอย่างสมอื่น คงตึกถาดแล่น "วันนา" และ "ค้อมนา และค้อม" ซึ่งปลูกแยกไปต่างหากก็คงตึกถาดแล่นไปเท่านั้น คำว่า "ถาด" หรือที่คำไทเดิมๆ เรียก ว่า "ชาเชื่อ" นั้น แต่เดิมใช้กันมิให้พญาภาที่โรม่งหลังคาห้อยตกลงไป และใช้คิบนหลังคาเรือนประธาณเท่านั้น ยังเห็นมีในเมืองสืบสองบ้านนาในปัจจุบันอยู่ และใช้กันแพร่หลายในเมืองไท (ไท) ทั้งไทน้อยและไทใหญ่ตั้งแต่สืบสองบ้านนาลงมา

— น้ำในแม่น้ำบึงนั้นใสสะอาด คนที่ลงไปใช้น้ำแม่น้ำบึงก็มีแค่ซักผ้าแล้วเลอะชานเท่านั้น ลูกสาวทุกบ้านทุกช่องเป็นกุลสตรีที่คตทั้งนั้น ไม่มีใครไปอาบน้ำในแม่น้ำบึง ดังนั้น

สาว ๆ รุ่นผู้เขียนจึงว่าอย่าไปเป็น มีแต่เด็ก ๆ และผู้ชาย ที่หน้ากุ่มพอเจ้า (เจ้าแก้วนวล) ซึ่งสว่างด้วยไม้สักหลังมัทนาหันหน้าออกแม่น้ำปิง (ตรงที่เป็นร้านโถ้วเงินเสร็จในชองขุ่นนี้) มีถนนเลียบแม่น้ำปิงแล้ว มีคนไพร่อย้อยเป็นทิวแถว พ่อเจ้าชอบนั่งดูเด็ก ๆ ชายไหนไพร่อย้อยแล้วโคกคุมลงในแม่น้ำ สนุกสนานเหมือนเคียวนี้ ที่ในเคียวมีคันประคุดสวนดอก เพราะไพร่อย้อยถูกกวาดลงหมดเหลือคืบขึ้นซีเมนต์แทน ยังไม่มีห้องแถวสร้างบนฝั่งแม่น้ำปิง จึงยังไม่มีสวนหน้าออกแม่น้ำปิง พ่อเริ่มสร้างห้องแถวริมแม่น้ำปิง ทศนียภาพของเมืองเชียงใหม่ก็เริ่มเสีย ณ บัดนี้

— คลาควาไรสแต่เกมนั้น ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นประชาธิปไตยแบบไทย ๆ ในปัจจุบันนี้ เป็นที่ดึงดูดคนรักของเที่ยวทั่วไทยและต่างประเทศอื่น ๆ เพราะเป็นตลาดกลางแจ้ง สะอาด และแสงส่องสว่างทั้งวัน ไม่แฉะแฉะ ไม่มีเศษขยะกองเป็นพะเนินเช่นตลาดบางแห่งในปัจจุบัน แม่คำ แม่ซอ “อู่คำเมือง” และคำซาเห็บ หรือสรรพพณแทนคำ “เจ้า” หรือธำเจ้า แลจะไพเราะเสนาะหู เคียวนี้ แม่คำ แม่ซอ “อู่คำไทย” กันหมด มีชาวกรุงเทพฯ บ่นกับผู้เขียนว่า “ทำไมแม่คำในตลาดควาไรสไม่อยู่ เจ้า ซำเจ้า อย่างแต่ก่อนนี้ ซึ่งเพราะจับใจ เป็นเสน่ห์ของเชียงใหม่แท้ ๆ” ผู้เขียนยังได้ยินผู้ซื้อเสียงในเชียงใหม่ปัจจุบันนี้แล้วว่า โรงเรียนสตรีแห่งหนึ่งห้ามนักเรียน “อู่คำเมือง” นับแต่เข้าประตูโรงเรียนทุกใจจริง ๆ ทำไมคุณครูจึงช่วยทำลายเสน่ห์ของเชียงใหม่เช่นนั้น ภาษาไทยตามท้องถิ่นไม่ใช่สิ่งที่น่าอาย ชาวเหนือ ชาวไท ชาวอีสาน ล้วนแต่มีวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งนั้น ซึ่งเป็นเสน่ห์ของท้องถิ่นนั้น ๆ ถ้าจะห้ามเด็กอู่คำเมืองก็ควรห้ามเฉพาะเวลาเรียนภาษาไทย เท่านั้น

— คำพูดจาวเรียกขานกัน เช่น “อ๊อบ, อ๊อม, อ๊อบ, อ๊อนา,” เคียวนี้ใช้กันอยู่หรือไม่ ผู้เขียนจากเชียงใหม่ไปอยู่อีสานเกือบยี่สิบปี พอกลับมาในปี ๒๕๑๐ ได้ยินลูกชาวเรียกเด็กหญิงลือฬ่าหาว่า “น้อง ๆ” ตกใจ เพราะเขาเอโกธเขา เพราะเมื่อก่อนนี้ใครเรียกสาว ๆ ว่า “น้อง” ก็จะถูกโกรธ เพราะคนกรุงเทพฯ เรียกภรรยาว่า “น้อง” ทำให้คนเชียงใหม่จึงหันมาเรียกสาว ๆ ว่า “น้อง” กันเช่นนั้น น่ากลัวเป็นลูกไม้คนกรุงเทพฯ ที่ชอบลอกเลียนอย่างเหนือกรรมนี้ สาวเจ้าก็ชอบเสียด้วย

— “ข้าวซอย” นั้นเดิมเป็นอาหารของชาวซอ (จีนที่นับถือศาสนาอิสลาม) เขาทำซอ ก่อนนั้นมีข้าวในครกขยี้ขยี้ ธรรมดาเข้ากับศาลเจ้า เป็นว่าข้าวซอยชานแท้และ

ตั้งเดิม ชาวอิสลามไม่กินหมู ดังนั้นข้าวซอยมานานแต่จึงใส่เนื้อวัว ร้านนั้นหันเป็นคินอค์
แล้ว เขาใช้กระทะใบบัวใหญ่ ตั้งบนเตาขงเหล็กขนาดใหญ่ ตั้งครกนมเคาไฟใหญ่ ใส่พื
คั้นโตๆ คั้นน้ำแกงซึ่งมีแต่กระดูกเนื้อเคี้ยวไปกับเนื้อวัวและเครื่องแกง ไม่ได้กะตึงคั่วอย่าง
บางร้านที่ซื้อในเบ๊จจุบันนี้ วิธีปรุงนั้น คือ ตักกะทิใส่ในชามก่อนพร้อมพริกขี้หนู ใส่วัตถุ
ขึ้นเผื่อน้ำมัน แล้วจึงใส่เส้นบะหมี่ที่ลวกจนนุ่มแล้ว ตักน้ำแกงและเนื้อใส่บนเส้นบะหมี่
โรยด้วยคั้นหอมผักชีซอย เส้นกรอบมีเส้นเบ๊จจุบัน ไม่ได้สักการคองและถ่วงคอกอย่างบางร้าน
ที่ซุ่ยๆ จนจะไม่เป็นข้าวซอยแล้ว รสเปรี้ยวคั่วฉ่ำฉ่ำเนาว ซึ่งปลอญคึกคักว่าน้ำสลายซุ่ยอย่าง
ในเบ๊จจุบัน

- ชาวเชียงใหม่ใช้ส่วมหลุมกลอยคามาจนประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๐ เกิดมีบริษัทหัว
แหลมหากินทางสิ่งปฏิภูล ชื่อ "บริษัทชนเล่งปฏิภูล" โดยใช้ถั่งสั้งกะสั้ว
ออกไปและถั่งถั่งใหม่ไว้ให้ ในเวลากลางคืนประมาณตั้งแต่ ๑ ทุ่มขึ้นไป ดังนั้นผู้คนที่
ซอบอญนอกบ้านเวลาตรงกันจึงพยายามหลีกเลี่ยงรถจนคับบรรทุกของบริษัทชนเล่งให้ ไกลไว้
และเราก็รู้จักส่วมซึมในสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองร่วมๆ พ.ศ. ๒๔๗๐

- ถนนเจริญประเทศนั้น เป็นที่อยู่ของพวกเมืองจีนของอังกฤษ ได้แก่ พวก
"ม่าน" หรือพม่า และนักล่าอาณานิคมลือชื่อคือ ชาวอังกฤษ ยังมีสถานที่เดิมของสถาน
กงสุลอังกฤษ ที่ขายให้เศรษฐีกรูมเทพา ไปแล้ว คำนค่ว้นออกจรรคน้ำบั้ง คำนค่ว้นคก
คิกถนนเจริญประเทศ ตรงสามแยกที่จะเลี้ยวไปโรงพยาบาลคั่นแสงค่ว้น วัวเหล็กขาวเล็กๆ ที่
ยังมีอยู่คิกถนนเจริญประเทศนั้นคือนบิเวณที่ประดิษฐานพระรูปของกวีนิวกิตของเรือ บิเวณที่
เป็นสวนสาธารณะคั่นคั่นคั่นของบ้านพักค่ว้วราชการจังหวัดเชียงใหม่เบ๊จจุบันนี้คือ ที่กัของ
ศาลจังหวัดเชียงใหม่ เป็นเรือนไม้คิถุนสูงเล็กๆ ค่อมมาเมื่อทางราชการสร้างศาลจังหวัด
เชียงใหม่ที่ตรงกันคั่นกับศาลากลางเก่า ถนนพระปกเกล้าเป็นเจ้าแล้ว ก็ใช้เป็นโรงเรียนเทศา
ก่อน แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนการช่างสกริเชียงใหม่ เป็นโรงเรียนที่เจอบนหางจริง เพราะ
ยังไม่มีคั่นนิยมนเวียน แต่ธรรมการจังหวัดเชียงใหม่คั่นคั่นคั่นคั่นโรงเรียนการช่างสกริให้
เพื่อเสถียรภาพของธรรมการจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งสมมุค่ว้นเป็นจังหวัดที่สอของจากกรุงเทพฯ
ค่อมเมื่อโรงเรียนสกริวิถในคิถุพาศัยย้ายไปคั่นที่ถนนบุญเรืองฤทธิ์ในเบ๊จจุบันนี้แล้ว โรงเรียน
การช่างสกริวิ จึงเข้าไปอยู่แทน ศาลต่างประเทศคือนบิเวณที่คั่นของ อสท. หรือสำนักงาน

ส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สาขาเชียงใหม่และสำนักงานชอมสิน ในปัจจุบันนี้ ซึ่งเคยสร้างเป็นเรือนไม้ใต้ถุนสูงแบบเดียวกับศาลจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อเลิก "สิทธิอนุรักษอาณาจักร" ใต้ในรัชกาลที่ ๖ แล้ว ศาลนั้นก็เลิกไปโดยปริยาย

— เมื่อแรกมีไฟฟ้าใช้ในจังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ ๒-๓ ปีก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ มีการต่อไฟฟ้าไปตามถนนสายใหญ่ก็ตั้งแต่ประตูท่าแพไปจนถึงสถานีรถไฟและถนนช้างม่้อย เป็นการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนหันมาใช้ไฟฟ้าแทนตะเกียงเจ้าพายุ โคมฉั่ว และตะเกียงลาน ชาวบ้านแตกตื่นออกไปดูไฟฟ้าตามถนน เดินกันไปมาเกือบตลอดคืน ด้วยความตื่นเต้น ทุกคนว่าเหมือนวันเฉลิมพระชนม์พรรษา ฉะนั้น

— สมัยที่กรุงเทพฯ เพื่อการ "มรดกสิ่งลึกลับ" ชาวเชียงใหม่ก็เอาบ้าง มิให้ชาวกรุงเทพฯ ดูถูกได้ ลูกชิ้นตั้งแต่สี่ คีฬา ทั้งที่หนาวลั่นกึก ๆ หนาว ๆ สาว ๆ สมัยนั้นสวมหมวกแบริดจ์ออกเดินกันแม้กระทั่งเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาแล้วยังมีการเดินกันสวนทางกับกองทหารญี่ปุ่นที่เดินทางผ่านไทยไปภาคใต้ของไทยก็มี ทหารญี่ปุ่นที่พูดอังกฤษได้ เสด็จตามผู้เชื่อว่าเขาเดินกันแค่เข้านักโทษไหม เราเขาก็จะอธิบายได้นอกจากพูดว่า ออกกำลังกาย แค่นั้นก็จริงที่กล่าวเช่นนั้น เพราะผู้ที่ออกมอร์นิงวอล์กกันนั้นแค่คว่ำ ข่าย - หุ่นกางเกงแพร ใส่เสื้อนอกคอบี๊ตกระดุม ๕ เม็ด ถือไม้เท้า หญิงนุ่งซิ่นเส้นเค่อพอบีตเข้าให้มิด ใส่เสื้อทึบสมัย แร่นสั้น ทั้งที่หนาวออกอย่างนี้ก็อย่ากลัวแพ้ชั้นสควี สมัยนั้น

— ข้าราชการไทยกรุงเทพฯ ที่มารับราชการที่เชียงใหม่ นั้น บางคนตั้งจิตอธิษฐานว่า "เกิดมาคิด ขอลงมาให้เกิดเป็น วัวเถาะลา รอดมาลำปาง ขุนนางเชียงใหม่" เพราะสมัยก่อนมหาสงครามโลกครั้งที่ ๒ นั้น มีโรงงานน้ำตาลที่เกาะคา จังหวัดลำปางแล้ว ลัทธิวัชรพุทธอวยเต็มเพื่อบูชาโลวี่วาลากหงั้น หลั่งเย็นตามๆ กัน เช่นเคียวกันไนควั่มเมืองลำปางก็ใช้ธูปมาเป็นพื้ทระที่ทึบสมัณักหนา มาควั่มยอมโซเทียมรอตที่มีคนฮ้วนๆ ๓ - ๔ คน นั้ว คอวังลันห้อยแค่เจ้าจรคเณ จึงไม่มีใครปรารภรณาก็คือเป็น "วัวเถาะลา รอดมาลำปาง" กรวณถึงเชียงใหม่ละ ก็ไม่มีใครต้องการเป็นขุนนางเชียงใหม่ เพราะต้องรับแขกมากตลอดปี บั๊ยะ ๓๐๐ วัน แค่นั้นก็เห็นมีใครฮ้อท้อจริง ๆ เพราะเลกรับเรื่อง "สาวเครือฟ้า" ฮ้อมหัวใจข้าราชการหนุ่มๆ ชาวกรุงเทพฯ ยิ่งปัจจุบันนี้ยังไม่พริ้น กลับเลือกเชียงใหม่เป็นอันดับ

หนึ่งถ้าให้เลือกออกไปรับราชการในส่วนภูมิภาค เพราะรอยสักในการจัดสรรบ้านสวยแสนงาม
 ใช้อย่างฉมัง ชาวเชียงใหม่ก็ต้องทำใจกว้างขวางว่า ในอนาคตถ้าท่านไม่หาบ้านให้ลูกหลานไว้
 ก่อนแต่แค่เดี๋ยวนี้ ค่อยไปลูกหลานจะต้องไปปลูกบ้านอยู่ตามคอกกับพวกแมว หรืออย่างกระมัง
 เพราะไม่มีปัญญาซื้อบ้านจัดสรรของชาวกรุงเทพฯ บนแผ่นดินเมืองเชียงใหม่

— ฝรั่งที่เข้ามาในเมืองไทยสมัยก่อนมหาสงครามโลกครั้งที่ ๒ นั้น แ่่งกายภาคภูมิ
 สมกับที่มาจากอารยประเทศ และหลายคนก็คิดสัเป็นผู้นำปกครองชาวเมืองขึ้น เช่น ชาวอังกฤษ,
 ชาวฝรั่งเศส, ชาวฮอลันดา, ฯลฯ แม้กระทั่งชาวอเมริกา ดังนั้นจึงแ่่งกายสะอาดเรียบร้อย
 สดุด่าผอม และเปิดอกให้เข้ากับภูมิประเทศ คือแ่่งสุทผูกแกไทย ถ้าเล่นกีฬาที่สวนทางแ่่ง
 ชาตินี้ เช็กแซนสหรือสวาทเกอร์ สวมถุงเท้าสั้น หรือยาวเมื่อจะมีการเดินไปในชนบท
 สวมหมวกกันแดดที่เรียกว่า "หมวกกะโหล" ที่จะนำทางแ่่งชาวสวนแ่่งทางแ่่งใน โสเภ่สือ
 กล้ามตัวเคียว สวมรองเท้าแตะยางหรือฟองน้ำอย่างทีเห็นกันแ่่งเช่นปัจจุบันนี้ไม่มี จึงเรียก
 ความนับถือจากชาวไทย นับถือทีเขามีความเจริญ มีอายุธรรมกว่าคนไทยเท่านี้ ฝรั่งสมัย
 นั้นก็ไม่นึกว่าวางอานากับคนไทย ดังนั้นแ่่งแ่่งกับคนไทยในสัญชาติแ่่งแ่่งของเขาเช่น พม่า
 ลาว มลายู ฝรั่งต่างชาติทีแ่่งทวิทามสยอเข้ามาเมืองไทยช่วยให้เวลาสว่างขึ้น มองเห็น
 ว่าเขาไม่มีแ่่งกว่าคนไทยเท่าใดเลย และทำให้ประเทศของเขาถูกดูถูกขึ้น

— มีคนสงสัยว่า ทำไมเชียงใหม่เป็นแ่่งกรุงเทพฯ ที ๒ เว้นนัก เขาเสียขายเชียงใหม่
 ในอดีตทีหญิงเชียงใหม่มาขึ้นตลาดขางตามสัญญาลักษณ์ของขึ้นเชียงใหม่ ทักคอกเอียง ชีวด
 ดิบทางข้าง และอยู่กำเมือง ดังทาคือ "เจ้า เจ้า" ทุกวันนี เมื่อคนกรุงเทพฯ ไป
 "แ่่งทาคาไรโรส" แม้คำเชียงใหม่ "คำไทซ" ปรีอ แ่่งแ่่งเรียกตัวเองว่า "หนู" ทั้งที
 แ่่งแล้ว มีคำทอบทีผู้เขียนไม่ประสงค์จะเล่าขานมาท่อน แ่่งจะขอเล่ามา ณ ที่นี้ ซึ่งอาจจะถูก
 หรือผิดก็ไ้ สุกแ่่งฉะฉานฉะ คือ คนเชียงใหม่ไม่มีปมค้อยอย่างไม่วิถี เพราะถูกดูถูกเหยียด
 ทอดว่า "เข็นลาว" เพราะนำผู้ขึ้นเหมือนชาวอีสาน ทีถูกเหยียดว่าเป็นลาวเหมือนกัน
 จากคนบางกลุ่มในกรุงเทพฯ ดังแ่่งฉะฉานฉะฉะ ๕ แล้ว ดังนั้น คนกรุงเทพฯ ทำไ้้อย่างไร
 คนเชียงใหม่จะต้องทำไ้้อย่างนั้นและทำไ้รวกเร็วว่า จึงเป็นการทำลาย "ความเข็น
 เข็นเชียงใหม่" อย่างน่าเสียค้อยอย่างทีสุด พระราชชนนเรอเจ้าคาวารัชมิ ในรัชกาลที ๕ ก็ทรง
 ประสพมาแล้ว แต่พระองค์ไม่ทรงหวั่นไหว ยังทรงรักษาวินัยธรรมคังแ่่งการพระองค์ การพูด

จา อาหารการกิน ฯลฯ) ทุกประการ และทรงนำประชาชนให้อนุรักษ์วัฒนธรรมของเชียงใหม่เป็นอย่างดี ทำให้เราจึงไม่เจริญรอยพระบาทของพระแม่เจ้าพระองค์นี้บ้างเล่า

— พระวราชอาเธอ เจ้าการวรัคมี ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง รัชกาลที่ ๕ นั้น ทรงพระเมตตาตั้งชื่อให้โรงเรียนการวิทยาลัย ทรงอุปการะด้วยทั้งที่เป็นโรงเรียนฟรี ส่วนโรงเรียนรัฐบาลก็ทรงอุปถัมภ์โรงเรียนสตรีประจำมณฑลพายัพคันฉ้วนธรรม โดยส่งครูช่างทอนในวังไปสอนนักเรียน ในสมัยนั้นผู้เขียนเป็นนักเรียนโรงเรียนสตรีฯ แห่งนี้ และได้เคยฝึกหัดการทอนแบบ พ็อนเมือง และพ็อนม่านม่อเชียงคา เป็นวันแวกด้วย ยิ่งระลึกถึง “ครูหลวง” ผู้ที่มักการให้ครูพ็อนว่าทุกครั้ง ชื่อ “พ็อนม่านม่อเชียงคา” นั้น ภายหลังก็มีคนง่ายเรียกว่า “ม่านม่อเชียงคา” เพราะไปแปล “ม่อ” ในชื่อพ็อนแบบนั้นว่า เป็นกานเมือง ที่แปลว่า “ขวาน” ซึ่งไม่ถูกเลย พ็อนม่านม่อเชียงคานี้ เป็นพ็อนที่พระวราชอาเธอ เจ้าการวรัคมีทรงประดิษฐ์ขึ้น เพราะได้ครูสอนพ็อนว่าในราชสำนักพม่า สองสามภรรยาคนหนึ่ง มาอุปการะ จึงได้ศึกษาเรื่องการพ็อนว่าราชสำนักพม่า จึงทรงประดิษฐ์การพ็อนชุดขึ้นเอง เอาพ็อนเมืองเชียงใหม่มผสม และเอาท่าระบำฝรั่งผสมอีกด้วยเช่นท่าประม็อกกัน เป็นต้น ครูชาวพม่าได้คำร้องและคงตั้งชื่อการพ็อนชุดนี้ให้ด้วย แต่บทร้องเพลงนี้แก่เดิมเป็นคำ “ม่าน” เมื่อร้องค่อยๆ ก็มาจึงคงผิดเพี้ยน หนักๆ เข้าแม้พม่าก็ฟังไม่รู้เรื่อง แต่ถึงหนึ่งทีก็จำได้ และได้รับการยืนยันจากเจ้าแสงดาว บุตรเลี้ยงผู้ใกล้ชิดพระองค์ทำมาก่อนสิ้นพระชนม์ว่า “การพ็อนเมือง (พ็อนเล็บ) นั้น ต้องหักคอกเอียง ไม่ห่อซอชะ เพราะพ็อนเมืองเป็นของคนเมือง อยู่จะเป็นของชนเมืองกอก (บางกอก)” ส่วนการพ็อนม่านม่อเชียงคาที่ทรงประดิษฐ์ขึ้นนั้นเลียนแบบทั้งพม่าผสมพ็อนเมือง แล่นฝรั่งอีกด้วย ห้อยอุบะก็ได้ เพราะการแต่งตัวก็เลียนแบบในราชสำนักพระเจ้าทิพย์กษัตริย์พม่าอยู่แล้ว ก็เพิ่มความสวยงามอีกด้วยนะ ขอเชิญกลุ่มหนุ่มสาวเชียงใหม่ที่ชอบแสดงการพ็อนว่าพื้นเมืองเชียงใหม่ อย่าก็คอุบะเวลาพ็อนเมืองเป็นอันขาด จึงจะได้ชื่อว่าอนุรักษ์วัฒนธรรมเชียงใหม่ และขออวยพรให้พ็อนคิ้วในเวลาพ็อนเมือง มิฉะนั้นจะเป็นแรงฮึดสาไป

— ท่านผู้อ่านแกล้งได้ยินคำว่า “เต้าสนามหลวง” หรือไม่ว่ ผู้เขียนเกิดพื้นที่ได้อินคำนี้เก็บเท่าที่หมายถึงศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ แต่เมื่อได้อ่าน “ปาฐกถาเรื่อง งานมหาดไทยสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้าเมืองเชียงใหม่” โดย นายประเสริฐ กาญจนกุล

แสดง ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เนื่องในงานฉลองครบรอบร้อยปีแห่งวันประสูติของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ทรง
 “การปกครองตำบลและหมู่บ้าน” มีความตอนหนึ่งว่า “มณฑลที่มีชนบทธรรมเนียมประเพณีแตกต่างจากมณฑลอื่นๆ คือ มณฑลลาวเฉียง ที่เปลี่ยนเป็น มณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ และเปลี่ยนอีกเป็นมณฑลพายัพนั้น มีข้อบังคับสำหรับปกครองมณฑลลาวเฉียงเหนือ ร.ศ. ๑๑๔..... ในนครหรือหัวเมืองให้มีข้าราชการ ๓ นายรวมเรียกว่า “เจ้าสามหลวง” คือ เจ้าผู้ครองนครหรือผู้ครองเมือง ๑, ข้าราชการประจำมณฑล หรือเมือง ๑, และข้าหลวงผู้ช่วย ๑. ทำการปกครองพื้นที่..... คำว่า “เจ้าสามหลวง” จึงมีได้หมายถึงสถานที่ แต่หมายถึงคณะปกครองนครหรือเมืองในมณฑล, พายัพ สมัยรัชกาลที่ ๕-๖

— ชื่อเดิมๆ ของวัดในเมืองเชียงใหม่ ที่น่าสนใจ จะขอรวบรวมไว้ให้ลูกหลานได้

รู้ไว้

วัดกัลยาณมิตร คือ วัดพระเจ้าเม็งราย อยู่ในซอยข้างโรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่

วัดจตุรพักตร คือ วัดพวกช้าง

วัดขันทาคัน คือ วัดชัยศรีภูมิ

วัดราชนิคม (วัดช้าง) คือ วัดโคกปราราม

วัดบุปผาราม คือ วัดสวนดอก ซึ่งสร้างขึ้นในแผ่นดินพญา (เกี่ยวเนื่องกับพันพญาหลวงเหตุน้อยอีก ๔-๕ คันช้างถนนสุเทพหน้าที่ทำการสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ ไม่ใช่วัดบุปผาราม ถนนท่าแพ)

วัดโพธาราม คือ วัดเจ็ดยอด ริมถนนเชียงใหม่ - ลำปาง

วัดเวฬุวน คือ วัดกุศลธรรม

พระอารามราชภัฏการเจดีย์ เป็นชื่อของ พระเจดีย์หลวง ในวัดเจดีย์หลวง ซึ่งมีชื่อเดิมว่า วัดโชติการาม

วัดเชียงมั่น เป็นชื่อแต่เดิม พระเจ้าเม็งรายทรงสร้างวัดครั้งแรกที่พื้นดินหลวง เมื่อแรกยกมาตั้งเมืองเชียงใหม่ เรียกว่า “เวียง

จารึกประตูท่าแพ จังหวัดเชียงใหม่

ประเสริฐ ณ นคร

๒๖ ก.พ. ๒๕๒๘

เรื่องย่อ

จารึกที่ประตูท่าแพเป็นหลักสี่เหลี่ยมตั้งอยู่ในกำแพง ซึ่งเห็นแต่จารึกด้านหน้าเพียงด้านเดียว จารึกเป็นตัวกลับซึ่งจะต้องอ่านจากเงาในกระจก ตอนกลางเป็นตารางบรรจุตัวเลข ๑ ถึง ๓๐

ข้อความรอบด้านจารึกตัวอักษรธรรมล้านนา เมื่อกลับให้ดูทิศทางแล้ว ช่างบันทึกข้อความว่า 'อินทิล มังค (ล) โสคติ' ช่างซ้ำว่า 'อินทิล อธิปเอต' ช่างซ้ำเห็นแค่ 'อิน.....' เมื่อเทียบกับจารึกที่ประตูช้างเผือกแล้วเห็นได้ว่ามีข้อความอย่างเดียวกับช่างซ้ำข้างล่างว่า 'อินทิล โสคิมังคล'

จารึกด้านหลังฝังอยู่ในกำแพง จึงเพิ่งจะได้เห็นกันเมื่อรื้อเสาออกจากกำแพงแล้ว มีตัวขาคืออยู่ตรงกลาง ช่างบันทึกมีเลข ๔๒๔ และระหว่างเลข ๔ และ ๒๔ ในบรรทัดที่อยู่ตรงกลางมีเลข ๑ อยู่บนเลข ๒ ตอนล่างของแถวมีเลข ๒ อยู่บนเลข ๕ รอบๆ ตัวมีวงกลมล้อมรอบตารางที่ขีดแบบมหาทักษารอบอยู่ทั้ง ๔ ทิศ วงกลมทางมุมซ้ายบนมีเลข ๑ บรรจุอยู่ตรงกลาง เว้นตามเข็มนาฬิกาไปจะมีเลข ๒ อยู่กลางวงกลมที่อยู่กลางแถวบน มุมขวาบนบรรจุมีเลข ๓ แต่กลับจารึกไป คือไปจะเห็นเลข ๔, ๗, ๕, ๘, และ ๖ ตามลำดับที่ปรากฏในมหาทักษา

นอกจากตัวเลขในช่องกลางของตารางในวงกลมทั้ง ๔ ทิศแล้ว ในตารางของวงกลมแต่ละวงจะมีเลข ๑ ถึง ๘ อยู่อย่างละหนึ่งตัว ตารางแต่ละช่องอาจจะมีตัวเลขใดก็ได้ตั้งแต่ ๐ ถึง ๓ ตัว

รายละเอียด

เมื่อได้รับคำอ่านศิลาจารึกประตูท่าแพมาแล้ว ผู้เขียนสังเกตเห็นว่ามีตัวเลขที่อ่านผิดหลายตัวด้วยกัน เมื่อสอบดูตัวขาคแล้วปรากฏว่าตัวนั้นผิด เพราะ ๔ และ ๖ ซึ่งแทน

พระพุทธรูปและพระศุภวิชัยอยู่ห่างเลข ๑ ซึ่งแทนพระอาทิตย์ก็ไต่ไม่เกิน ๒ ช่อง แต่ในคราวห่างถึง ๕ ช่อง ก็ขอให้ **อ. เรณู วิภาติณี** แห่งวิทยาลัยครูเชียงใหม่ ช่วยสอบตัวเลขให้ใหม่ **อ. เรณู** รายงานว่าถ้าบันทึกต้องการอ่านค่าก็คิดค้นอยู่ ต้องใช้คน ๘-๘ คน จึงจะยกขึ้นได้ จึงทำแค่สำเนาจารึกด้านหน้ามาให้ดู และแสดงความคิดเห็นว่า ตัวหนังสือกลับ และ **อ. ภรรณี-ภรณ์ วิมลเกษม** ช่วยอ่านจารึกให้ ผู้เขียนจึงสรุปได้ว่า ตารางด้านหน้าเป็นตารางกว้าง ๖ ช่อง ยาว ๖ ช่อง โดยลบมุมออกเฉียงมุมละ ๑ ช่อง คงเหลืออยู่ ๓๒ ช่อง สี่ช่องกลางบรรทัดเลข ๒, ๔, ๓, และ ๐ ลงไว้ช่องละ ๑ ตัว อ่านเป็นเลข ๒๔ กับ ๓๐ บรรทัดล่างมี ๔ ช่องบรรทัดเลข ๑ ถึง ๔ บรรทัดถัดขึ้นไปมี ๖ ช่อง บรรทัด ๕ ถึง ๑๐ ถัดขึ้นไปมีเลข ๑๑, ๑๒, (๓, ๐), ๑๓ และ ๑๔ ถัดขึ้นไปมีเลข ๑๕, ๑๖, (๒, ๔), ๑๗, ๑๘ ถัดขึ้นไปมีเลข ๑๙ ถึง ๒๔ และบรรทัดบนมีเลข ๒๕ ถึง ๒๘ กล่าวคือ บรรทัดเลข ๑ ถึง ๓๐ ไว้

รอบด้านมีข้อความกำกับกล่าวไว้แล้วในเรื่องย่อ คำ 'อินทขิล' ทำให้สงสัยว่าจะเป็นหลักเมืองหรือมิใช่ **ดร. อุบล รุ่งเรืองศรี** เบิกพยานการมบาลให้คิดว่า อินทขิล แปลว่า เสาเขื่อน เสาหลักเมือง ขรุมิประเทศ และ **คุณปวงคำ ห้อยเขียว** พาไปดูเสาประทุนข้างเมือง ซึ่งมีจารึกด้านหน้าเหมือนกับจารึกที่เสาประทุนท่าแพ ส่วนด้านหลังฝังอยู่ในกำแพงมองไม่เห็น จึงสรุปได้ว่าเสาเป็นเสาประทุนเมือง

วันที่ ๑๖ ก.พ. ๒๕๒๔ เสาประทุนท่าแพถูกถล่มขึ้น พยายามสอบดู เลข ๔ กับ ๕ ในคราวคาดว่าเจ้าอนันต์กับไปไต่หรือไม่ ถ้าสัมฤทธิ์กัน คงจะมีทางจะเป็นไปได้ หรือถ้าเลข ๔ สัมกับเลข ๒ ก็มีทางเป็นไปได้ แต่เมื่อส่องไฟฉายแล้ว เลข ๒ เห็นชัดจนส่วนเลข ๔ และ ๕ มองเห็นเหมือนเลข ๔ ทั้งคู่ ต่อเมื่อ ๒๖ ก.พ. ๒๕๒๔ จึงได้รีบสำเนาจารึกจาก **อ. เรณู** และ **อ. เรณู** เห็นว่า ที่อ่านไว้เดิมถูกต้องแล้ว แต่ผู้เขียนเห็นตัวเลข ๔ และ ๕ มองคล้ายเลข ๔ ทั้งคู่ แต่ตัวเลขที่อยู่ห่างจากพระอาทิตย์ (เลข ๑) ไป ๕ ช่อง ควรจะเป็นเลข ๕ มากกว่า ก็ไปสอบดูดวงตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๕ มาจนถึง พ.ศ. ๒๕๔๔ ก็ไม่มีเวลาไต่ที่ควรตรงกับดวงในจารึก ลองสอบถามว่า จาก พ.ศ. ๑๔๘๔ มาจนถึง พ.ศ. ๒๕๐๑ ที่สัทนต์ยังเป็นเขตรากก็ไม่ตรงกัน จึงต้องสรุปไว้ชั่วคราวก่อนว่าการกำหนดไม่ตรงกับทศวรรษสุริยคติในบัดนี้

หาก ๘๒๔ เป็นจุดกักราชจริง ก็คงเป็นสมัยที่พระพม่ามาทำลายศรีเมืองเชียงใหม่

โนสรมัยพระเจ้ติโลกราช เมื่อจับความไ้แล้วคงจะสร้างกำแพงเมืองขึ้นใหม่

ส่วนเลข ๑๖ กับ ๒๕ ถ้าเทียบกับจารึกล้านนาทั่วไป ควรจะเป็นฤกษ์ที่ ๑๖ มีเศษนาฬิกาฤกษ์ ๒๕ แต่ถ้าเป็นเช่นนั้น พระจันทร์ควรจะเลื่อนไปอีก ๑ ชั้ว คือควรจะอยู่ทางทิศกึ่งแทนที่จะเป็นวาศล

ส่วนตัวเลขในวงกลม ๘ ที่ขึ้นนี้ คูประหนึ่งจะมีดวงดาวโคจรไปในมหาทักษา
 แต่ละดวงตามทำนผู้รัก ไม่เคยมีใครเคยทราบเรื่องเช่นนี้ ยิ่งมองเห็นเลข ๑ ถึง ๘ เรียง
 ตามลำดับ ทวนเข็มนาฬิกา ในวงกลมขวามือบรรทัดกลาง ทำให้หมกมุ่นใจที่จะค้นต่อไป
 อย่างไรก็ตามที่ประตูเมืองด้านอื่น มีการวางเลขกว้าง ๓ ช่อง ยาว ๓ ช่อง บรรจุเลข ๑
 ถึง ๘ ทำให้ผลรวมแต่ละแถวเป็น ๑๕ ผลรวมแต่ละหลัก และเส้นทแยงแต่ละเส้น ก็
 เป็น ๑๕ เช่นเดียวกัน เรือกว่าอันศักดิ์สิทธิ์ และมีตารางกว้าง ๔ ช่องยาว ๔ ช่อง
 บรรจุเลข ๑ ถึง ๑๖ ลงไปช่องละตัว ทำให้ผลรวมแต่ละแถวเป็น ๓๔ ผลรวมแต่ละหลัก
 และผลรวมเส้นทแยงมุมแต่ละเส้น เป็น ๓๔ เช่นกัน ถ้าแบ่งเลขเป็น ๔ กลุ่ม แต่ละ
 กลุ่มเช่น เลขหลักที่ ๑ และ ๒ ของแถวที่ ๑ และ ๒ รวมกันเป็น ๓๔ เลขชุดนี้
 ปรากฏในตำราโหราศาสตร์สำหรับทางหลวงและไป ส่วนเลขในจารึกที่ประตูท่าแพจะบรรจุลงไป
 เพื่อให้เกิดพลังแก่เมืองเชียงใหม่อย่างไร ผิดเขียนยังไม่ทราบ

Handwritten multiplication table for base 6 using the digits 0-5. The table is a 6x6 grid. The title "0 1 2 3 4 5" is written above the columns. The first column contains the digits 0-5. The first row contains the digits 0-5. The grid contains the products of the digits in base 6. For example, the product of 3 and 4 is 12 (written as 1 and 2 in the cell). The grid is marked with diagonal lines.

စံနမူနာ

၁	၂	၃
၄	၅	၆
၇	၈	၉

၁၂၃၄၅၆၇၈၉

၁	၂	၃	၄	၅
၆	၇	၈	၉	၁၀
၁၁	၁၂	၁၃	၁၄	၁၅
၁၆	၁၇	၁၈	၁၉	၂၀

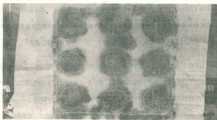
၁၂၃၄၅၆၇၈၉

สำเนาจารึกใบชาวิเศษนางเจ้ารำพึง
(ข้ามโหมก)

แม่พิมพ์หินใบชาวิเศษนางเจ้ารำพึง และนาง
เจ้ามิ่งขวัญในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

สำเนาจารึก เสาหินใบชาวิเศษนางเจ้ารำพึง

- พบ เมื่อ
- ลักษณะ แผ่นหินสี่เหลี่ยม หินทรายแดง ยาว 1.๑๑ เมตร กว้าง ๕๐ ซม.
- ที่ตั้งปัจจุบัน พระธาตุท่ง ๑. เมือง จ. เชียงใหม่
- สำเนาจารึกเมื่อ 17 กุมภาพันธ์ ๒๕๒๑
- ผู้ทำสำเนา เรณู วิชาศิลป์ วิชาศิลป์ วิชาศิลป์ เชียงใหม่

ตริบูร

โดยศรีศักดิ์ วลลิโกดม

บทความเรื่อง "ตริบูร" ของอาจารย์ศรีศักดิ์ วลลิโกดม แห่งภาควิชา-
มานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้เคยพิมพ์เผยแพร่มาแล้วใน
หนังสือ "โบราณคดีไทยในทศวรรษที่ผ่านมา" จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์เมืองโบราณ
พ.ศ. ๒๕๒๕ คณะกรรมการจัดทำหนังสือ "กำหนดเมืองเชียงใหม่" พิจารณาเห็น
ว่าบทความนี้มีคุณค่าเกี่ยวกับการศึกษาทางโบราณคดีในการสร้างเมืองเชียงใหม่อยู่ด้วย
จึงได้ขออนุญาตนำบทความนี้มาจัดพิมพ์ลงในหนังสือ "กำหนดเมืองเชียงใหม่" เพื่อ
ประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้า โดยเฉพาะปัญหาคำว่า "ตริบูร" ซึ่งมีความแตกต่าง
จากศิลาจารึกสุโขทัยและศิลาจารึกวัดเชียงมั่นของเชียงใหม่ (กับที่ปรากฏในโคลงสมัช
กรุงศรีอยุธยา) กล่าวคือกำหนดเมืองสุโขทัยนั้นมี ๓ ชั้น ตรงกับความหมายของ
"ตริบูร" แต่กำหนดเมืองเชียงใหม่มีเพียงชั้นเดียวทั้งนี้ปรากฏร่องรอยว่ามาถึง ๓
ชั้น ดังที่สุโขทัย (ตริบูร จะแปลว่า กำหนด ๓ ชั้นจริงหรือ?)

ฉะนั้น บทความเรื่อง "ตริบูร" ของอาจารย์ศรีศักดิ์ วลลิโกดม คงจะ
ให้ความกระจ่างชัดแก่ปัญหานี้ได้ตามสมควร อนึ่ง ภาพประกอบตามบทความนี้เดิม
มีเพียง ๒ ภาพ (ภาพถ่ายทางอากาศเมืองสุโขทัยและศรีสัชนาลัย) จึงได้เพิ่มภาพ
ประกอบอีก ๔ ภาพ คือ ภาพถ่ายทางอากาศของเมืองเชียงใหม่ และภาพเขียนแผน
ผังเมืองสุโขทัย เชียงใหม่ และศรีสัชนาลัย เพื่อท่านผู้อ่านจะได้เปรียบเทียบพิจารณา
ต่อไป และขอขอบคุณ อาจารย์ศรีศักดิ์ วลลิโกดม เป็นอย่างสูงในวิทยาทานครั้งนี้

บรรดาเมืองโบราณที่พบในเขตจังหวัดนครสวรรค์ พิจิตร กำแพงเพชร ตาก
สุโขทัย พิษณุโลก เพชรบูรณ์ และอุตรดิตถ์ ซึ่งแต่เดิมเป็นอาณาจักรของแคว้น
สุโขทัยนั้น มีเป็นจำนวนหลายเมืองที่มีกำแพงสามชั้น เช่น เมืองสุโขทัย เมืองโคร-

ครึ่ง เมืองนครชุม เมืองบางพาน เป็นต้น เมืองคงกล่าวณล้นแค้นชื้อระบุไว้ใน
ศิลาจารึกกรุงศรีอยุธยาที่ ๕ ข้างเจ้าเมืองหมากแข้งสามชั้นเป็นเมืองรุ่นเก่า
ของแคว้นสุโขทัย ซึ่งอาจมีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ ลงมา หลักฐานอันคัม
มรภพชี้ให้เห็นถึงความเก่าแก่ของเมืองหมากแข้งล้อมรอบสามชั้นคือ ศิลาจารึกหลัก
ที่ ๑ ของกรุงศรีอยุธยานั่นเอง ถึงแม้ว่าข้าพเจ้าจะยังเชื่อมั่นว่า ศิลาจารึกหลักนี้สร้าง
ขึ้นในสมัยหลังรัชกาลของพ่อขุนรามคำแหงลงมาก็ตาม แต่ข้อความที่กล่าวถึงส่วนมาก
เป็นเรื่องราวในรัชกาลของพ่อขุนรามคำแหง ในศิลาจารึกหลักนี้มีข้อความตอนหนึ่งว่า
“รอบเมืองสุโขทัย ตรีบุร ได้สามพันสี่ร้อยวา” การบรรยายลักษณะและขนาดของ
เมืองสุโขทัยที่ปรากฏในศิลาจารึกทรงต่อสภาพความเป็นจริงที่เห็นได้ในปัจจุบัน ดัง
รายงานการขุดแต่งและบูรณะเมืองสุโขทัยของกรมศิลปากร (๒๕๑๒: ๒-๓ ระบุว่า

“กำแพงเมืองห่างจากเชิงเขาไปทางด้านตะวันออกประมาณ ๕ กิโลเมตร ลักษณะ
ของเมืองสุโขทัย มีกำแพงขนาบ ๓ ชั้น สูง ๕-๗ เมตร กำแพงชั้นนอกเป็นคอนกรีต กำแพง
เมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านทิศเหนือถึงด้านทิศใต้ กว้าง ๑,๔๐๐ เมตร ด้านทิศตะวันออก
ถึงด้านทิศตะวันตกยาว ๑,๘๕๐ เมตร กำแพงแต่ละชั้นมีคูน้ำกั้นกลางกว้าง ๓๐-๔๐
เมตร มีประตูเข้า ๔ ประตู หน้าประตูมีบิ๋ยมหินรูปสี่เหลี่ยมขวางหน้าประตูกำแพง
ด้านทิศตะวันออกมีคลองแม่น้ำลำพัน ไหลเลียบกำแพงชั้นกลาง ด้านทิศใต้มีคลองเสาหอ
ไหลเลียบกำแพงชั้นกลางและชั้นนอก”

เหตุผลนี้คือไปทำให้ข้าพเจ้าเชื่อว่า เมืองสุโขทัยที่ล้อมรอบด้วยกำแพงสามชั้น
เป็นของที่มีอยู่แล้วในรัชกาลพ่อขุนรามคำแหงก็จริง ในตำนานพงศาวดารโศกณกล่าวว่า เมื่อพ่อ
ขุนเม็งรายทรงสร้างนครเชียงใหม่ได้เชิญพระยาวิง (พ่อขุนรามคำแหง) จากเมืองสุโขทัย
และพระยาจำเมือง จากเมืองพะเยาไปร่วมกันวางแผนผังและสร้างเมือง เรื่องราวจากตำนาน
ในคอนันต์หลักฐานสนับสนุนเป็นเอกสารจากศิลาจารึกวัดเชียงมั่น ซึ่งถือกันว่าเป็นวัดแรกเริ่ม
ของเชียงใหม่ ศิลาจารึกหลักนี้สร้างขึ้น ใน พ.ศ. ๒๑๒๔ ระบุว่าพระยาวิง พระยาเม็งราย

* ข้างหน้าไม่แน่ใจว่าคูน้ำของเมืองสุโขทัยกว้างถึง ๓๐-๔๐ เมตร คูน้ำขนาดความกว้างไป อาจลด-
เลือนตามความเบี่ยงจริง ก็ว่าไม่เกิน ๒๐ เมตร เป็นอย่างมาก

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร วารสารโบราณคดี ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๔ (มิถุนายน ๒๕๑๕) หน้า ๑๒-๒๕

และพระราชวังเมืองทรวงพิทักษ์เมืองอยู่ ณ บริเวณวัดเขื่อนขันธ์ในเขตที่ทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ ตั้ง
กว่าหนึ่งลักษณะผังเมือง เชียงใหม่เอง ก็เป็นรูปสี่เหลี่ยม สันผ่าที่มีขนาด ใกล้เคียง กับ ขนาด เมือง
สุโขทัย อันลักษณะที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมสันผ่าแบบสม่ำเสมอ (regular or ermetrical) เช่นนี้
เป็นลักษณะที่แตกต่างไปจากผังเมืองโบราณในเขตแคว้นล้านนาโดยทั่วไป ซึ่งเกือบทั้งหมดมี
ลักษณะเป็นแบบไม่สม่ำเสมอ (irregular) ก็ยกปกรากเป็นรูปสี่เหลี่ยม รูปรีหรือ กดมณ
เป็นต้น ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่าผังเมืองรูปสี่เหลี่ยมสันผ่าของเมืองใหม่คงได้แบบอย่างไปจากเมือง
สุโขทัยในสมัยพ่อขุนรามคำแหง นอกจากลักษณะผังเมืองแล้ว เมืองเชียงใหม่ยังมีกำแพง
ที่คั่นและสภาพแวดล้อมที่คล้ายกับเมืองสุโขทัยด้วย คือทั้งเมืองสุโขทัยและเมืองเชียงใหม่ ตั้ง
อยู่บนที่ลาดเชิงเขา ห่างจากภูเขาประมาณ ๓-๔ กม. เช่นกัน และห่างจากลำแม่น้ำใหญ่
คือ แม่น้ำยมและแม่น้ำปิงเหมือนกัน ทั้ง ๒ เมืองอาศัยลำน้ำเล็กๆ ที่ไหลลงจากภูเขาหล่อ
เลี้ยงตัวเมืองให้ทางสะดวก คือเมืองสุโขทัยมีลำน้ำแม่เจ้าพันและลำคลองเสาหล่อเลี้ยง
ส่วนเมืองเชียงใหม่ มีลำน้ำแม่ริ ลำน้ำข้างเกียนและลำน้ำห้วยแก้วหล่อเลี้ยง เมืองเชียงใหม่
แตกต่างจากสุโขทัยในเรื่องที่มีกำแพงเมืองชั้นนอกที่มีรูปร่างไม่สม่ำเสมอ ล้อม ประการหนึ่ง
และเป็นเมืองที่มีกำแพงเมืองชั้นเดียวล้อมรอบเท่านั้น การมีกำแพงชั้นนอกรูปร่างไม่สม่ำเสมอ
นั้นเป็นแบบอย่างของเมืองโบราณทางภาคเหนือซึ่งมีพบในที่หลายแห่ง ส่วนเรื่องการที่
เชียงใหม่มีกำแพงชั้นเดียวนั้นอาจเป็นเพราะว่า (๑) ไม่ลอกแบบของสุโขทัย (๒) อาจเอา
แบบมาทำแต่ในสมัยหลังๆ โดยเฉพาะในสมัยพระเจ้าแก้ว มีการก่อสร้างกำแพง และสร้าง
ใหม่เป็นกำแพงก่อด้วยอิฐแทนนั้น ซึ่งเหตุผล ของการ สร้างกำแพงอิฐนั้นจะได้กล่าวถึง ในตอน
ต่อไป

ฉันต่อไปในการพิจารณาถึงลักษณะผังเมืองและธาตุของเมืองสุโขทัยก็คือ เมื่อเปรียบ-
เทียบกับบรรดาเมืองอื่นๆ ในแคว้นแคว้นสุโขทัยด้วยกันแล้ว ก็พบว่าเมืองสุโขทัยมีรูปร่าง
แบบสม่ำเสมอเป็นสี่เหลี่ยมสันผ่า แตกต่างไปจากเมืองอื่นๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบไม่สม่ำเสมอ
เป็นส่วนใหญ่ อันลักษณะเมืองแบบสม่ำเสมอนี้กับปรากฏพบในบรรดาเมืองแบบขอมในสมัย
ลพบุรีเป็นส่วนใหญ่ และให้ข้อพิพาทมายังบรรดาเมืองโบราณในสมัยหลังๆ ลงมา จากการ
ศึกษาถึงลักษณะผังเมืองสุโขทัย จากภาพถ่ายทางอากาศ พบว่าเมืองสุโขทัยนั้นนอกจากจะมี
รูปร่างสม่ำเสมอแล้ว การวางผังเมืองในเรื่องกำแพงเมือง ทางน้ำ ถนนบริเวณที่เป็นศาสน-
สถานและสระน้ำนั้น มีลักษณะเป็นระเบียบเรียบร้อย ราวกับว่ามีการกำหนดหรือวางแผนผัง

กันมาก่อนการสร้างเมือง ไม่มีร่องรอยของการสร้างเมืองซ้อนกัน หรือการขยายเมืองในระ
 หลังๆ ให้เห็นเลย จึงอาจกล่าวได้ว่าเมืองสุโขทัยเป็นเมืองที่สร้างอย่างมีการวางแผน (Plan-
 ned city) ความสัมพันธ์ระหว่างตัวเมืองกับบริเวณศาสนสถาน และสระน้ำในเขตวัดพระพาย
 หลวงซึ่งเป็นศาสนสถานสมัยลพบุรี แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมขอมหรือลพบุรีเป็น
 อย่างดี ดังนั้นถ้าหากว่ากำหนดเอาอายุของเมืองสุโขทัยจากศาสนสถานสมัยลพบุรีแล้วก็กล่าว
 ได้ว่าเป็นเมืองที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๗ อย่างแน่นอน ซึ่งก่อนสมัยวิภาวดีของ
 พ่อขุนรามคำแหงอย่างไม่ต้องสงสัย นอกจากศาสนสถานแล้วก็ยังมีศิลาจารึกกรุงสุโขทัยหลักที่
 ๒ ที่กล่าวถึงเรื่องราวในสมัยก่อนราชวงศ์พระร่วง ซึ่งเป็นเรื่องในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๗
 มีข้อความกล่าวถึงเมืองสุโขทัยในสมัยพ่อขุนศรีนาวเนถุม พระราชาบิดาของพ่อขุนผาเมือง
 ข้อความที่ให้ประโยชน์แก่วิชาของเมืองสุโขทัยก็คือ ระบุว่าพ่อขุนผาเมืองทรงเป็นราช-
 บุครูของกษัตริย์ขอมแห่งกัมพูชา แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในทางสังคมกับแคว้น-
 กัมพูชา ความสัมพันธ์เช่นนี้อาจมีความเกี่ยวข้องในทางวัฒนธรรมด้วย เมือง
 สุโขทัยไม่แตกต่างกับวัฒนธรรมทางศาสนา ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมจากขอมแต่เพียงอย่างเดียว
 ยังได้รับในเรื่องการวางผังเมืองอีกด้วย เมืองสุโขทัยจึงมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมอย่างสม่ำเสมอ
 และสัมพันธ์กันอย่างมีระเบียบกับผังของศาสนสถานแต่ละสระน้ำ

ตามที่กล่าวมาเพื่อสรุปได้ว่า เมืองสุโขทัยสร้างขึ้นในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๗
 ลักษณะเด่นในทางผังเมืองมีอยู่ ๓ ประการคือ (๑) เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าแบบสม่ำเสมอ
 เป็นลักษณะที่ได้อิทธิพลมาจากผังเมืองแบบขอม (๒) มีกำแพงดินล้อมรอบ ๓ ชั้น และ
 มีคูน้ำ ๒ ชั้น ซึ่งเรียกว่าศรีวิบุร ตามที่ปรากฏในศิลาจารึก

ปัญหาเรื่องศรีวิบุรนั้นยังไม่สิ้นสุด ในชั้นแรกข้าพเจ้าคิดว่ามันเป็นแบบอย่างมาจากพวก
 ขอม แต่ต่อมาเมื่อได้พบกับศาสตราจารย์โกรลิเย่ (B.P. Groslier) นักโบราณคดีของฝรั่งเศส
 เมื่อปีที่แล้ว ได้ถามท่านว่าลักษณะกำแพงสามชั้นแบบเมืองสุโขทัยนั้นเป็นแบบอย่างมาจากขอม
 จริงหรือไม่ ศาสตราจารย์โกรลิเย่ตอบว่า แบบนี้ไม่เคยมีในเมืองขอม และไม่ใช่แบบขอม
 อย่างแน่นอน เพิ่งพบเห็นแต่เพียงที่เมืองไทยเท่านั้น ข้าพเจ้าจึงถูกใจขึ้นมาได้ลองตรวจกัน
 ลักษณะผังเมืองแบบขอมในเขตกัมพูชาและในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย
 ก็ไม่พบเห็น เป็นอันสมจริงตามที่ศาสตราจารย์โกรลิเย่ว่า ข้าพเจ้าคิดใจในเรื่องนี้จึงค้นคว้า

ต่อไปตามภาคต่างๆ ของประเทศไทย นอกเหนือไปจากบริเวณเขตแคว้นสุโขทัย ก็พบว่า บรรดาเมืองโบราณที่มีกำแพงดินล้อมรอบสามชั้นนั้น มีพบในเขตภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ของประเทศไทย ในเขตภาคเหนือพบที่เมืองโบราณในสมัยทวิภูกูชัยและสมัยล้านนา สมัยทวิภูกูชัยพบที่เมืองเวียงมโน เวียงท่ากาน และเวียงเกาะ แต่ว่ากำแพงสามชั้นที่พบนั้นพบไม่ตลอดทุกด้าน คือมีบางด้านของเมืองเท่านั้นที่มีร่องรอยให้เห็นว่ามีคูน้ำ ๒ ชั้น และกำแพงดิน ๓ ชั้น ส่วนในสมัยล้านนามีพบหลายเมือง โดยมากเป็นเมืองที่อยู่บนเนินเขาและมีรูปร่างไม่สม่ำเสมอ เช่นเมืองพร้าว เมืองพระธาตุลำปางหลวงเป็นต้น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบเมื่อรูปไม่สม่ำเสมอ ซึ่งเป็นเมืองในสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘) มีกำแพงล้อมรอบ ๓ ชั้นหลายเมือง เมืองบางเมืองมีคูน้ำและกำแพงดินล้อมรอบกว่า ๓ ชั้นก็มี เช่นเมืองกันทรวิชัย เมืองค่าย เมืองเชียงเหียน เป็นต้น ที่เป็นเมืองรูปสี่เหลี่ยมแบบสม่ำเสมอ มีเพียงแห่งเดียว ที่บ้านคงเมือง อำเภอสุวรรณภูมิ แต่ว่าคูน้ำและกำแพงดิน แต่ละชั้นอยู่ห่างจากกัน ลักษณะจึงแตกต่างไปจากเมืองที่มีกำแพงล้อมรอบ ๓ ชั้นโดยทั่วไป ส่วนในภาคใต้ มีพบ ๒ แห่ง แห่งแรกที่เมืองกระหม่อมโคก ในเขตวัดพระเวียง นครศรีธรรมราช เมืองนี้เป็นนครศรีธรรมราชเก่า รูปสี่เหลี่ยมมนสร้างขึ้นตามส่วนยาวและกว้างของสันทราย แต่ว่ากำแพง ๓ ชั้นและคูน้ำ ๒ ชั้นที่พบนั้นมีเพียงด้านเดียว กล่าวๆ กันกับเมืองโบราณสมัยทวิภูกูชัยของภาคเหนือ ส่วนอีกแห่งหนึ่งพบที่เมืองโบราณ ในเขตอำเภอระวิ จังหวัดปัตตานี เมืองนี้คงเป็นเมืองปัตตานีเก่าอย่างแน่นอน ชาวเขาไม่เห็นตลอดทั้งเมือง เพราะเมื่อเวลาเข้าไปดูเข้าไปได้เพียงด้านเดียวเท่านั้น แต่ว่าลักษณะคูและกำแพง ๓ ชั้น ของเมืองโบราณแห่งนี้แตกต่างไปจากศรีบูรแบบสุโขทัย คือคูเมืองและกำแพงของแต่ละชั้นอยู่ห่างราว ๑๕๐-๒๐๐ เมตร ลักษณะเช่นนี้คล้ายกับเมืองโบราณที่บ้านคงเมือง อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ตามที่กล่าวมาแล้ว

ในภาคกลาง โดยเฉพาะในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งพบเมืองโบราณสมัยทวารวดี ลพบุรี และอยุธยาเป็นจำนวนมากนั้น ยังไม่พบเมืองใดที่มีกำแพงล้อมรอบ ๓ ชั้น และมีคูน้ำ ๒ ชั้นเลย ส่วนมากเป็นกำแพงชั้นเดียวหรือ ๒ ชั้น และคูน้ำ ๑ คูเท่านั้น

เท่านั้นประหลาดที่สุดในโลงกำกรวดศรีปราชญ์ (๖)* ซึ่งข้าพเจ้าเชื่อว่าเป็นวรรณคดีในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นกล่าวชมกรุงศรีอยุธยาว่า

“อยุธยาไพโรจน์ได้	ศรีบูร
ทวารวดียังหอ	สรวล้าย
อยุธยาข่างแมนสุ	สุระโลก รวงน
ณคฤงษวรรคคล้ายคล้าย	แก่ตา”

เมื่อผู้แต่งเมืองอยุธยาแล้วไม่มีศรีบูรเลย ข้าพเจ้าเข้าใจว่าศรีบูรในโลงกำกรวดคงจะไม่หมายถึงกำแพงสามชั้นที่ใช้ล้อมรอบเมืองแน่ คงจะหมายถึงพระราชวังของพระมหากษัตริย์ก็ได้ เพราะในสมัยพระราชมังคลาภิเษก ๓ ชั้น เช่นเดียวกับพระบรมมหาราชวังในกรุงเทพมหานครมาจนปัจจุบัน แต่ถ้าหากในโลงกำกรวดไม่ได้หมายถึงพระราชวังหลวงแล้วก็จะหมายถึงเมืองอยุธยาในสมัยต้นตั้งแต่รัชกาลของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ ๑ ลงมาจนถึงรัชกาลของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิก็เป็นได้ เพราะกรุงศรีอยุธยาในขณะนั้นยังไม่ได้ขยายใหญ่โตและสร้างกำแพงล้อมปราการที่ก่ออิฐถือปูนดังที่เลื่องลือให้เห็น ถ้าเป็นเช่นนั้นจริงก็เป็นอันพิสูจน์อะไรไม่ได้ว่ากรุงศรีอยุธยาในสมัยก่อนต้นมีกำแพงล้อมรอบ ๓ ชั้นในลักษณะศรีบูรหรือเปล่า อย่างไรก็ตาม การที่โลงกำกรวดกล่าวถึงศรีบูรนั้นก็ไม่ได้หมายความว่าเลื่องลือยังเป็นการแสดงให้เห็นว่า เมืองในอุดมคติ ของคนโบราณในอยุธยาตอนต้น ควร ล้อมรอบ ด้วยกำแพงสามชั้น

หลักฐานคำเอกสารอันสนับสนุนไปนี้แสดงให้เห็นว่า เมืองที่ล้อมรอบด้วยศรีบูรมีความเก่าแก่ก็คือ จกหมายเหตุจีนในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๓ กล่าวว่าแคว้นเขื่อนไถ้นั้นมีเมืองหลวงที่ล้อมรอบด้วยกำแพง และประตู ๓ ชั้น ประตูแต่ละชั้นมีภาพเขียนในรูปเทวดาหาว เช่น รูปของพระโพธิสัตว์และเทพเจ้าอื่นๆ ยิ่งกว่านั้นยังมีคอกไม้ทองและระฆังเงินๆ แขนงประดับอีกด้วย (Wheatley ๑๙๖๖ : ๒๘, ๒๙) อันแคว้นเขื่อนไถ้นี้เท่าที่เชื่อกันขณะนี้ อยู่บนแหลมมลายูทางตอนใต้ของประเทศไทย ซึ่งอาจจะเป็นสงขลา ปัตตานี หรือไม้เกี ไทรบุรีของประเทศไทยมาเลเซีย

* ข้าพเจ้ามีความเห็นพ้องกับนักวรรณคดีและประวัติศาสตร์หลาย ๆ ท่าน ในเรื่องที่ว่าโลงกำกรวดศรีปราชญ์เป็นของที่แต่งขึ้นสมัยกรุงศรีอยุธยา ราชวงศ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ไม่ใช่วรรณคดีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ต่อไปมาถึงเรื่องประโยชน์ของศรีบูรบัง ข้าพเจ้ายอมรับว่าไม่ได้ทำการสอบค้นในทางเอกสารว่า การสร้างเมืองล้อมรอบด้วยศรีบูรบัง เป็นสิ่งที่เนื่องด้วยลัทธิหรือประเพณีในระบบความเชื่อเช่นไร แต่ข้อดีความเอากจากการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างเมืองโบราณที่พบตามภาคต่างๆ ว่า ประโยชน์ของศรีบูรบังเมืองโบราณในแต่ละภาคไม่เหมือนกัน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบบริเวณที่มีกำแพง ๓ ชั้น และคูน้ำ ๒-๓ ชั้นล้อมรอบทั้งในระดัที่เป็นชุมชนชน หมู่บ้านและเมือง แต่ว่าคันดินและคูน้ำคงกล่าวหาได้มุ่งสร้างไว้เป็นเครื่องป้องกันข้าศึกศัตรูแต่อย่างเดียว หากประโยชน์ส่วนใหญ่เพื่อการชักน้ำและเก็บน้ำไว้ใช้ในการอุปโภคบริโภคของชาวเมืองเป็นสำคัญ โดยเหตุนี้จึงปรากฏพบว่าคูเมืองแต่ละชั้นนั้นมีขนาดใหญ่มากว้างราว ๔๔-๒๕ เมตร มีการร่อนน้ำจากหนองน้ำหรือลำน้ำเข้ามาทักไว้ในคูเมืองแต่ละชั้นจนถึงชั้นใน เมืองบางแห่งหรือหมู่บ้านบางแห่งเมื่อศึกหนักที่ของเมืองแล้วจะพบว่ามีคูน้ำเลี้ยวราว ๕๐ เพอร์เซ็นต์ อีก ๕๐ เพอร์เซ็นต์เป็นกำแพงคันดินและบริเวณที่อยู่อาศัยเมืองหรือหมู่บ้านที่ล้อมรอบด้วยศรีบูรบังกล่าวส่วนมากเป็นแบบทวารวดี ตั้งอยู่ในที่ลุ่มต่ำใกล้กับหนองน้ำ หรือบึงใหญ่ ส่วนเมืองในเขตภาคกลางในเขตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเฉพาะในเขตที่ลุ่มไม่มีกำแพง ๓ ชั้นและคูน้ำ ๒ ชั้นก็คงจะเนื่องด้วยต้องการใช้คูเมืองทำหน้าที่ทั้งเป็นเครื่องป้องกันศัตรูในยามศึกและเป็นเส้นทางคมนาคมในยามสงบ เมืองดังกล่าวส่วนมากจะตั้งอยู่ในบริเวณใกล้กับลำน้ำใหญ่ๆ ที่ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมด้วย และในหลายแห่งทีเดียวที่ใช้ลำแม่น้ำเป็นคูเมืองคันหนึ่ง เช่น เมืองลพบุรี เมืองสุพรรณบุรี เมืองอินทร์บุรี เมืองราชบุรี และอยุธยาเป็นต้น ทั้งนี้ เพราะบรรดาบ้านเมืองในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาแต่โบราณนั้นต้องอาศัยเส้นทางน้ำเพื่อการคมนาคมที่สำคัญ

ส่วนเมืองในเขตแคว้นสุโขทัย และทางภาคเหนือของประเทศไทย ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ตอนบน การสร้างศรีบูรบังเพื่อประโยชน์ในการป้องกันข้าศึกเป็นสำคัญ กำแพงและคูน้ำแต่ละชั้นสร้างอยู่ติดต่อกันในลักษณะเป็นเครื่องกีดขวาง มีหลายท่านที่ให้ความคิดเห็นเห็นแตกต่างออกไปว่า บริเวณที่เป็นคูเมืองแต่ละชั้นนั้น อาจใช้เป็นที่ทำนาได้ในยามคับขัน เพราะไม่ลึกจนเกินไป โดยเฉพาะคูเมืองสุโขทัยนั้นอาจใช้เป็นทำนาสักระยะที่เป็นพาหนะ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย มาเก็บไว้ในยามที่มีศึกมาล้อมเมืองได้ ข้อคิดเช่นนี้ควรจะได้มีการศึกษาค้นคว้าหาข้อเท็จจริงต่อไป ในส่วนตัวข้าพเจ้ายังเชื่อว่า คูเมืองซึ่งอยู่ระหว่างกำแพง ๓ ชั้นของเมืองสุโขทัยนั้นมีน้ำหล่อเลี้ยงในสมัยที่บ้านเมืองยังมีผู้คนอยู่ เพราะพบ

ร่องรอยของการชักนำจากคลองเสาหอ คลองแม่ลำพัน และจากเทือกเขาเข้ามาไว้ในคูเมือง แล้วอ้อมรอบไปลงสระพระพิรุณฯ ภายในตัวเมืองอีกด้วย สภาพของคูเมืองในลักษณะเช่นนี้ ยากแก่การที่จะใช้เป็นที่พักนา หรือนำบรรดาสัตว์พาหนะมาเก็บไว้

ยังมีเมืองโบราณบางเมือง ในเขตสุโขทัยที่ยังอยู่ ในรายชื่อที่จะต้องพิจารณา ในเรื่องกำแพงล้อมรอบสามชั้น คือเมืองศรีสัชนาลัย ในเขตอำเภอศรีสัชนาลัยและเมืองเวียงเจ้าเงาะ ในเขตอำเภอเมืองอุตรดิตถ์ เมืองทั้งสองแห่งนี้มีผังเมืองที่ค่อนข้างจะซับซ้อน มีอย่างน้อย ๒ เมืองรวมกันอยู่ที่เดียวกัน คือ เมืองศรีสัชนาลัยกับเมืองเชลียง และเมืองเวียงเจ้าเงาะ กับเมืองทุ่งยั้ง

เมืองเชลียงเกิดขึ้นก่อนเมืองศรีสัชนาลัย บริเวณเมืองตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองศรีสัชนาลัย อยู่ในเขตวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ (วัดพระปรางค์) ซึ่งเป็นบริเวณลำน้ำยมหักงอเป็นใต้ โค้ ทำให้เนื้อที่ภายในเมืองถูกน้ำเซาะหลายลง เมืองนี้เป็นเมืองขนาดเล็ก คล้ายกับเป็นเมืองทางศาสนามากกว่าจะเป็นศูนย์กลางทางการเมือง ไอบลันสถานที่เป็นช่องแรกก่อสร้างในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ สองแห่ง คือบริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ และ ปราสาทวัดเจ้าจันทร์ ในสมัยต่อมาจึงได้มีการขยายเขตเมืองมาทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือไปไอบเขาพนมเพลิงและเขาสุวรรณคีรีเข้าไว้ การขยายเมืองครั้งนี้ ทำให้มีการไอบย้ายบริเวณที่สำคัญของเมือง มาอยู่เชิงเขาคันไ้ ของเขาพนมเพลิง และ สุวรรณคีรีไป บริเวณใหม่ที่เกิดขึ้น จึงมีชื่อว่าเมืองศรีสัชนาลัย วัดโบราณสำคัญที่เก่าแก่ของบริเวณเมืองนี้ คงจะได้แก่วัดช้างล้อม ซึ่งในศิลาจารึกกรุงสุโขทัยหลักที่หนึ่งกล่าวว่า พ่อขุนรามคำแหงโปรดให้ก่อสร้างเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุ แล้วก่อเวียงผาล้อม วัดที่สร้างในสมัยหลังลงมาก็จะได้แก่ วัดเจ็ยเจ็ดแถว วัดสวนแก้ว อุทยานใหญ่ และวัดนางพระยาคามลำคับ ทั้งเมืองเชลียงและเมืองศรีสัชนาลัยอยู่ภายในเมืองกำแพงอันเดียวกัน จึงมีความหมายถึงการเป็นเมืองเดียวกัน กำแพงเมืองในระยะแรกๆ เป็นกำแพงดิน เพราะยังปรากฏร่องรอยให้เห็น ตั้งแต่บริเวณด้านใต้ของวัดเจ้าจันทร์มาจรดขอบสระทองกุฏิที่เมืองศรีสัชนาลัย บริเวณรอบเมืองศรีสัชนาลัย ทางด้านหลังเขาสุวรรณคีรี ตั้งแต่เขตประตูศิขริน ไปจนถึงกำแพงเมือง ด้านเหนือ ยังปรากฏมีร่องรอยกำแพงดิน ๓ ชั้น และคูน้ำ ๒ ชั้น ให้เห็นอยู่ในบางตอนคงเป็นร่องรอยของกำแพงเมืองในยุคแรกๆ ส่วนด้านอื่นเป็นกำแพงก่อด้วยศิลาแลง มีใบเสมาและเจาะช่องทางขึ้นไว้ด้วย การ

ก่อสร้างกำแพงแสงจันทร์จะทำขึ้นในสมัยหลัง และเจดุนาฬิกาจะแยกเมืองศรีวิชัยนาลือออกจากเมืองเรลียงเดอ จึงพบซากกำแพงแสงจันทร์ที่เหลืออยู่เฉพาะภายในเขตเมืองศรีวิชัยนาลือเท่านั้น

กำแพงเมืองศรีวิชัยนาลือที่สร้างศิลาแลงนี้คงมาสร้างเอาในสมัยอยุธยาแล้ว ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถและสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ เรียกเมืองนี้ว่าเชียงชื่น ซึ่งในลิลิตยวนพ่ายระบุว่ากำแพงเมืองก่อด้วยศิลาแลง และถูกกองทัพรพฝ่ายล้านนาเข้ายึดครองไว้ได้ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงเกณฑ์กองทัพมาล้อมเมือง รบพุ่งเป็นสามารถอยู่นานจึงตีเมืองได้ กำแพงเมืองศรีวิชัยนาลือคงอยู่เรื่อยมาและได้รับการซ่อมแซมในสมัยหลัง ๆ อังสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเมืองนี้ชื่อว่าเมืองสุวรรณโลก พระยาสุวรรณโลกและพระยาพิชัยเป็นขุนบทรองกองทัพมาล้อมเมืองก็เมืองอยู่หลายวันกว่าจะเข้าเมืองได้ ในความเห็นของข้าพเจ้าเชื่อว่ากำแพงเมืองศรีวิชัยนาลือ ที่ก่อด้วยศิลาแลงนี้ เก่าแก่ที่สุดในบรรดากำแพงเมืองที่ก่อด้วยศิลาแลงหรืออิฐที่สร้างขึ้นหลังจากที่มีการใช้หินใหญ่แพร่หลายเข้ามาในดินแดนประเทศไทย นอกจากหลักฐานจากลิลิตยวนพ่ายระบุไว้แล้ว ลักษณะของกำแพงเองก็แสดงให้เห็นว่าเป็นของในยุคแรกๆ ที่สร้างขึ้นอย่างไม่ก่อความชำนาญ กำแพงสูง ใบเตมามาง และมีทางเดินค้ำหลังใบเตมาแคบทางขึ้นไปเห็นได้เพียงคนเดียว คูไม้ตะกวดกบนาบ เช่น กำแพงเมือง กำแพงเพชร ซึ่งสร้างอย่างประณีตและมีความชำนาญพอ กำแพงเมืองศรีวิชัยนาลือทั้งที่สร้างด้วยศิลาแลงและหินตามาก่อนมานี้ ย่อมชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงจากคติการสร้างกำแพงเมืองแบบเดิมก่อนการนำหินใหญ่เข้ามาใช้ในสงครามกับกำแพงเมืองในสมัยหลัง ๆ ลงมาเป็นอย่างดี

เมืองเวียงจันทน์และเมืองทุ่งยั้ง ตั้งชื่อนั่นอยู่ในบริเวณเดียวกัน เท่าที่ศึกษาจากลักษณะขนาดและผังเมืองแล้ว ไม่เชื่อว่าเป็นคนละเมือง หากเป็นเมืองเดียวกันเช่นเดียวกับเมืองอีกหลายๆ เมืองที่พบบนเนินเขาในภาคเหนือ เขตแคว้นล้านนา ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า เมืองเวียงจันทน์จะมีลักษณะเป็นป้อมหรือวังของกษัตริย์ซึ่งตั้งขึ้นอยู่ภายในเมืองทุ่งยั้งนั่นเอง มีขนาดเล็กลงมา ตั้งอยู่บริเวณเนินเขาทางทองซึ่งลาดลงมาจากวัดพระแท่นศิลาอาสน์ทางทิศตะวันตก ลักษณะเมืองเป็นรูปไม่สม่ำเสมอ ต้องผันแปรไปตามลักษณะของเนินเขา กำแพงทางด้านตะวันตกซึ่งอยู่บนเนินสูง มีคูน้ำ ๒ ชั้น และมีกำแพง ๓ ชั้น โดยเหตุที่พินินเป็นดินลูกรัง เมื่อขุดคูและถมกันกำแพงแล้วจึงแห้งกลายเป็นศิลาแลงไปในเวลาต่อมา

ทางคันเหนือและคันใต้ มีกำแพงเพียง ๒ ชั้นเท่านั้น มาต่อทำเป็นกำแพง ๓ ชั้นอีกก็
 ตอนส่วนหนึ่งของคันตะวันออกซึ่งต่อออกไปทางใต้เป็นกำแพงเมืองทุ่งยั้ง ส่วนบริเวณที่เรียก
 ว่าเมืองทุ่งยั้งนี้เมื่อแรกกว้างใหญ่มาก คลุมพื้นที่ทั้งบริเวณเนินเขาทางทองและบริเวณที่ราบ-
 ลุ่มในเขตบ้านโง่ล้อม ซึ่งอยู่ทางตะวันตกและทิศใต้ของเมืองเวียงเจ้าเงาะ กำแพงเมืองทุ่งยั้ง
 โอบมาติดต่อกับเวียงเจ้าเงาะ ถึง ๓ ด้าน คือ ด้านใต้ ด้านตะวันออกเฉียงใต้ และด้าน
 ตะวันออก เป็นเมืองที่มีรูปร่างไม่สม่ำเสมอเช่นกัน ตอนที่อยู่บนเนินเขารอบๆ วัดพระธาตุ
 ทุ่งยั้งมีคูน้ำลึกเจาะลงไปในพื้นที่ ๒ ชั้น และกำแพง ๓ ชั้น แต่ตอนที่อยู่ในเขตที่ลุ่มต่ำ
 กำแพงมีชั้นเดียวบ้าง ๒ ชั้นบ้าง และมีคูน้ำเพียงชั้นเดียว คูน้ำในช่วงนี้มักกว้างใหญ่กว่าที่
 อยู่บนเนินเขา บางตอนกว้างราว ๑๖-๑๘ เมตรก็มี เมื่อเปรียบเทียบกับบรรดาเมืองใน
 แคว้นสุโขทัยอื่นๆ แล้วเมืองทุ่งยั้งนี้ก็เป็นเมืองขนาดใหญ่เมืองหนึ่งทีเดียว ภูมิฐานก็เป็นเมือง
 สำคัญพบจากพระสถูปเจดีย์ที่มีมาแต่สมัยสุโขทัยหลายแห่ง เช่นในเขตวัดพระอิน ภูมิจี และ
 วัดทองเหลือ เป็นต้น ในกฎหมายลักษณะเสกพักร้างรักร้างสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ แห่ง
 กรุงศรีอยุธยาเมื่อเมืองทุ่งยั้งนี้อยู่ในท่าเรียบ ย่อมเป็นสิ่งยืนยันให้เห็นว่า เป็นเมืองอยู่ในสมัย
 สุโขทัยอย่างแน่นอน ในสมัยหลังๆ ลงมาโดยเฉพาะเมื่อมีปืนใหญ่ใช้แล้วก็ไม่มีการปรับปรุง
 คูน้ำและกำแพงเมืองให้ก่ออิฐหรือก่อด้วยแลงเช่นเมืองศรีสัชนาลัยแต่อย่างใด ยังคงอยู่ใน
 สภาพคูน้ำและกำแพงดินเรื่อมา

เมืองในแคว้นสุโขทัยสมัยหลังลงมาที่พอจะทราบอายุได้แน่นอนก็คือ เมืองนครไทย
 และเมืองพิชัย ทั้งสองแห่งนี้เป็นชุมชนมาแล้วแต่ครั้งสุโขทัย ต่อมาก่อกำแพงเมืองในรัชกาล
 ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เมื่อครั้งเกิดสงครามกับเชียงใหม่ พงศาวดารฉบับหลวง
 ประเสริฐ อักษรนิติ กล่าวว่า ก่อกำแพงเมืองนครไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๐ และเมืองพิชัย
 เมื่อ พ.ศ. ๒๐๓๓ แต่ลักษณะกำแพงเมืองทั้งสองแห่งไม่เหมือนกัน เมืองนครไทยมีกำแพง
 ๓ ชั้นและคูน้ำ ๒ ชั้น ส่วนเมืองพิชัยมีคูน้ำชั้นเดียวและกำแพงเมืองชั้นเดียว เป็นกำแพง
 ดิน ปัจจุบันเหลืออยู่สูงอยู่ราว ๘-๘ เมตรเป็นส่วนใหญ่ เหตุที่สร้างกำแพงเมืองทั้งสองไม่
 เหมือนกันนั้น คงเนื่องด้วยสภาพภูมิประเทศเป็นสำคัญ เมืองนครไทยตั้งอยู่บนเนินสูงใหญ่
 เขาเช่นเดียวกับเมืองในภาคเหนือ ลักษณะไม่สม่ำเสมอตามสภาพของเนินดิน ส่วนเมืองพิชัย
 ตั้งอยู่ในที่ราบริมลำแม่น้ำ่านคล้ายๆ กับเมืองในทางลุ่มน้ำเจ้าพระยา จึงสร้างให้มีคูน้ำกว้าง

และกำแพงขึ้นเกือบแต่เมืองพิชัยก็ไม่ได้ก่ออิฐถือปูน เพียงแค่สร้างบ่อนขึ้นเพิ่มอีก ๔ แห่ง
ทรงมุนเมืองเท่านั้น สรุปแล้วพอชี้ให้เห็นได้ว่า การสร้างกำแพงเมือง ๓ ชั้นยังคงมีเรื่อย
มาถึงสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

ยังมีหลักฐานอีกอย่างหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่า เมืองประเภทศรีบูร เป็นเมืองเก่าตาม อุดมคติ
ของกรุงสุโขทัย ก็คือการที่พบว่าเมืองที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำปิง ๒ แห่ง คือเมืองนครชุมและเมือง
ไตรศรัณย์ซึ่งมีชื่อปรากฏในศิลาจารึกครั้งสุโขทัยสร้างล้อมด้วยกำแพงสามชั้น เมืองนครชุมตั้งอยู่
บนริมฝั่งแม่น้ำปิงด้านตะวันตกจรดข้ามกับเมืองกำแพงเพชร เป็นเมืองรูปรียาวรูปไม่สม่ำเสมอ
กำแพงเป็นกำแพงดินมี ๓ ชั้น และคูน้ำ ๒ ชั้น แต่ว่าส่วนมากลบเลือนไปเกือบหมดใน
บางแห่งก็ถูกทำลายหายไป เช่น ถูกถมเป็นบริเวณถนนและตลาดนครชุมแต่ก็มาก ครึ่งกลาง
เมือง มีวัดมหาธาตุ มีพระเจดีย์ แต่เดิมเป็นเจดีย์แบบสุโขทัย เข้าใจว่าเป็นแบบพุ่มข้าว-
บิณฑกแต่ได้ถูกเปลี่ยนแปลงสร้างใหม่ให้เป็นเจดีย์แบบพม่าไปเสียแล้ว วัดโบราณที่เหลืออยู่
ส่วนมากอยู่นอกเมืองทางด้านใต้ ซึ่งในสมัยที่ยังเป็นบ้านเมืองอยู่คงเป็นบริเวณที่เรียกว่าอรัญญิก
เช่น วัดกัลยา วัดเจดีย์กลางทุ่ง วัดขุมกอก วัดบามมีก เป็นต้น พระวิหารและพระสถูปเจดีย์
ส่วนที่อยู่อาศัยอยู่กัน มีสิ่งก่อสร้างที่ทำด้วยศิลาแลงเพียงแห่งเดียว คือ กำแพงบ่อนทุ่งเศรษฐี
ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองนครชุมมาทางใต้ราว ๓๐๐ เมตร ลักษณะกำแพงบ่อนและบ่อนเป็นช่อง
ที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา คือภายหลังการมีบันใหญ่ใช้แล้วอย่างไม่ค่อยสงสัย เพราะทั้งบ่อน
และใบเสมาตลอดจนทางบัน เป็นประจักษ์พยาน ให้เห็นถึงวัฒนธรรมและ สถาปัตยกรรมของทาง
ตะวันตกเป็นอย่างดี

ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง มีเมืองกำแพงเพชรตั้งอยู่ตรงข้ามกับเมืองนครชุมเป็น
เมืองรูปสี่เหลี่ยมยาวไปทางแนวแม่น้ำ ลักษณะเป็นแบบสม่ำเสมอ กำแพงก่อด้วยศิลาแลงมี
เชิงเทิน มีบ่อนและใบเสมาตลอดจนทางบันเป็นเมืองที่แข็งแรงมั่นคงสร้างขึ้นตามแบบกำแพง
และบ่อนเมืองในวัฒนธรรมทางตะวันตก แสดงให้เห็นแน่ชัดว่าเป็นเมืองในสมัยหลังครั้งมีบัน
ใหญ่ใช้ในสงครามแล้ว ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า เมืองนครชุมและเมืองกำแพงเพชรเป็นเมือง
เดียวกัน เมืองนครชุมเป็นเมืองเก่าครั้งสมัยสุโขทัย แต่เมืองกำแพงเพชรเป็นเมืองใหม่ในสมัย
อยุธยาหลังสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชไทยแล้ว คงได้มีการทิ้งเมืองทางฝั่งนครชุมมาตั้ง
เมืองใหม่ทางฝั่งกำแพงเพชร เพราะปรากฏมีสงครามระหว่างสุโขทัยและอยุธยาอยู่เนืองๆ การ

ย้ายเมืองมาฝั่งกำแพงเพชร อยู่ในสภาพที่ปลอดภัยกว่า และในสมัยต่อมาชาวราชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถลงมา ก็จะมีการสร้างเมืองที่มีกำแพงและป้อมล้อมรอบขึ้น เพื่อรับการสงครามที่มีขึ้นใช้กัน นอกจากลักษณะเมืองที่แสดงให้เห็นว่าเป็นของในสมัยหลังแล้ว บรรดาโบราณสถานทางศาสนาทั้งในเมืองและนอกเมืองเช่นในเขตที่เรียกว่าอรัญญิก ก็ยังเป็นของที่ก่อสร้างด้วยศิลาแลงเกือบทั้งสิ้น มีลักษณะเป็นของในยุคหลัง แตกต่างไปจากบรรดาวิจิตรอารามที่ก่อด้วยอิฐทางฝั่งเมืองนครชุม

เมืองโคตรศรีเป็นอีกแห่งหนึ่งที่มีกำแพงดินล้อมรอบ ๓ ชั้นและคูน้ำชั้น ๒ ชั้น ตั้งอยู่บนที่สูงริมแม่น้ำปิงฝั่งเดียวกับเมืองนครชุม ห่างจากนครชุมมาทางตะวันออกเฉียงใต้ตามลำน้ำราว ๑๒ กม. สภาพคูน้ำและคันกำแพงดินยังอยู่ในสภาพที่ดี เห็นชัด เป็นเมืองรูปสี่เหลี่ยมแบบไม่สม่ำเสมอ ขนาดเล็กกว่าเมืองนครชุม โบราณวัตถุสถานภายในเมืองและนอกเมืองเช่น วัดเจ็ดยอก และวัดวังพระธาตุ ซึ่งเป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ แสดงให้เห็นชัดว่าเป็นเมืองในสมัยสุโขทัย แต่ฝั่งตรงข้ามซึ่งเป็นฝั่งติดต่อกับกับเมืองกำแพงเพชร ปรากฏมีซากเมืองอีกแห่งหนึ่ง ชาวบ้านเรียกว่าเมืองเทพนคร เป็นเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า คูน้ำและกำแพงชั้นเดียวกำแพงเมืองก่อด้วยดิน ทางด้านตะวันออกขาดหายไปดูราวกับว่าสร้างยังไม่เสร็จ ไม่ปรากฏร่องรอยคูเมืองทางด้านใต้ ก่อสร้างยังไม่เสร็จหรือไม่เช่นนั้นก็คงเอาถ้ำแม่น้ำปิงเป็นคูเมืองแทน ไม่พบซากวัดและเจดีย์ภายในเขตเมือง นอกจากเจดีย์ร้างริมฝั่งแม่น้ำปิงตรงข้ามกับเมืองโคตรศรี แต่ว่าหักพังลงแม่น้ำไปเสียครึ่งหนึ่ง ลักษณะธรรมาธิฐเป็นเช่นเดียวกันกับที่พบที่วัดวังพระธาตุฝั่งเมืองโคตรศรี ชาวเขาก็คว่าเมืองเทพนครนี้เช่นเดียวกันกับเมืองกำแพงเพชร คือ สร้างขึ้นมาแทนที่เมืองโคตรศรี เพื่อรับศึกที่จะมาจากทางกรุงศรีอยุธยา แต่ก่อสร้างยังไม่แล้ว หรือไม่มีความสำคัญเท่ากำแพงเพชร จึงทิ้งร้างไป ไม่มีการก่อเป็นกำแพงแลงหรือกำแพงอิฐ มีใบเสมาและป้อมปืนเหมือนเมืองกำแพงเพชร

การเปลี่ยนแปลงจากเมืองนครชุมมาเป็นเมืองกำแพงเพชรก็ดี และเมืองโคตรศรีมาเป็นเมืองเทพนครก็ดี เป็นหลักฐานที่ชี้ให้เห็นการเปลี่ยนคติในการสร้างกำแพงเมือง จากคติแบบเดิมศรีสุโขทัยที่เห็นว่าเมืองที่สำคัญนั้นควรมีทิวบริวารล้อมรอบ มาเป็นเมืองที่มีคูน้ำและกำแพงล้อมรอบเพียงชั้นเดียว เมืองกำแพงเพชรเป็นตัวแทนของเมืองในยุคหมกในยุคหลังสมัย

ที่มีพื้นที่ใหญ่ใช้ในการสงครามแล้ว ส่วนเมืองเทพนครเป็นเมืองที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญในทางวัตถุ ไม่มีกำแพงที่ก่ออิฐหรือแลงและมีบ่อน้ำนั้น ทั้งนี้เนื่องจากเป็นเมืองที่ไม่มีความสำคัญนั่นเอง

การเปลี่ยนคติการสร้างก่อกำแพงดิน ๓ ชั้นและคูน้ำ ๒ ชั้นมาเป็นกำแพงเมืองที่ก่ออิฐถือปูนมีใบเสมาและบ่อน้ำนั้น เป็นผลที่เนื่องมาจากความเจริญในทางเทคนิควิทยาในเรื่องการใช้ปืนใหญ่ในการทำสงครามซึ่งแพร่หลายจากทางตะวันตก อาจจะเป็นพวกชาวโปรตุเกสเป็นผู้นำเข้ามาในราวตอนปลายของพุทธศตวรรษที่ ๒๐ การใช้ปืนใหญ่ในการสงครามเป็นเหตุให้แบบแผนพิธีสงคราม ในสมัยก่อนต้องเปลี่ยนแปลง ไปรวมทั้งวิธีการ บังคับกัน บ้านเมืองด้วย ผังเมืองและกำแพงเมืองแบบเก่าก็ค่อยๆ หดไป เมืองสำคัญๆ ของกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา และลพบุรี เป็นจำนวนมากมีการก่อสร้างกำแพงอิฐ มีบ่อน้ำและใบเสมาที่ลงบนกำแพงดินเดิมแล้ว เมืองลพบุรี เมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง และเมืองพิษณุโลก เป็นต้น

สรุป

ผลของการค้นคว้าและศึกษาลักษณะเมืองโบราณ บรรดาที่มีในเขตจังหวัดที่เคยเป็นเขตแคว้นสุโขทัยแต่โบราณ ทำให้ทราบว่า บรรดาเมืองโบราณของกรุงสุโขทัยหลายเมืองที่มีชื่อปรากฏในศิลาจารึกครั้งพุทธศตวรรษที่ ๑๘ - ๒๐ ลงมา เป็นเมืองที่มีคูน้ำหรือคันดินกำแพงล้อมรอบ ๓ ชั้น กำแพงเมืองก่อด้วยดิน มีคูน้ำล้อมรอบ ๒ ชั้น ลักษณะเมืองมีรูปร่างไม่สม่ำเสมอ ยกเว้นเมืองสุโขทัยเพียงเมืองเดียวที่มีรูปร่างสม่ำเสมออันเนื่องจากการได้รับอิทธิพลมาจากเมืองแบบขอม คติการสร้างเมืองมีคูน้ำเป็นคติเก่าแก่ของบ้านเมืองในดินแดนประเทศไทย มีกล่าวถึงในจดหมายเหตุจีนตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๓ คตินี้ยังคงตกทอดเรื่อยมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ดังมีระบุถึงในคำรวลลศรีปราชญ์ วรรณคดีในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น

การสร้างคูน้ำล้อมรอบเมืองนั้นมีประโยชน์ในทางป้องกันข้าศึกศัตรู และมักเหมาะ กับภูมิประเทศบนที่ดอนหรือเนินเขา ในที่ราบลุ่มมักไม่ไ้กระทำ อาจต้องคุน้ำกว้างและกำแพงเมืองสองชั้นหรือชั้นเดียวเป็นสำคัญ ราวสมัยรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ คติ

การสร้างเมืองล้อมรอบด้วยคูน้ำก็เสื่อมความสำคัญลง ทั้งนี้เนื่องจากวิธีการทำสงครามได้เปลี่ยนไป มีชาวตะวันตกนำปืนใหญ่เข้ามาแพร่หลายให้ใช้ในการทำสงคราม การสร้างกำแพงเมืองจึงต้องปรับปรุงให้รับปืนใหญ่ได้ เกิดการสร้างกำแพงเมืองขึ้นด้วยที่ก่ออิฐหรือก่อด้วยศิลาแลง มีใบเสมาช่องสำหรับวางปืน และบ่อน้ำการแบบคล้าย ๆ กับเมืองทางตะวันตกขึ้นแทนเมืองกำแพงดินสามชั้นแบบรุ่นก่อน เมืองที่ได้รับการดัดแปลงให้เข้ากับสงครามที่ใช้ปืนใหญ่แห่งแรก คือ เมืองศรีสัตนาคนหุต หรือสุวรรณภูมิ เมืองอื่น ๆ ต่อมาก็มีเมืองกำแพงเพชรและเมืองพิษณุโลก เป็นต้น ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่ติดต่อกับเรือมาจนตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยา.

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. ๒๕๑๒. รายงานการสำรวจและขุดแต่งโบราณวัตถุสถานเมืองเก่าสุโขทัย พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๑๒

พระนคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์

Wheatley, Paul 1966. The Golden Khersonese. Kuala Lumpur: University of Malaya Press.

ภาพถ่ายแผนที่พิกัด 10 ๒๔ แสดงพื้นที่ที่มีจุดสุโขทัย ผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมรอบรั้วในสมณเขตเมืองโบราณวัดกู่เพ็ญสามชั้น

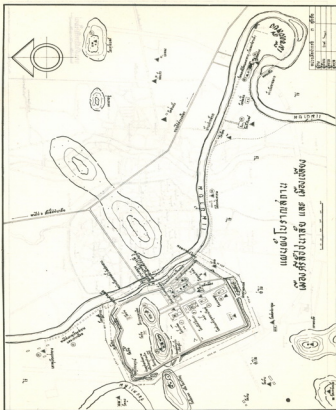
ภาพถ่ายแผนที่ทางอากาศ แสดงที่ตั้งเมืองศรีนครินทร์

แผนที่แสดงที่ตั้งเมืองศรีนครินทร์ ในพื้นที่เมืองเก่า

แผนที่แสดงที่ตั้งเมืองศรีนครินทร์

รูปที่ 18 เมืองสี่ชัยใหญ่ เวียงแก้วนคร และเมืองสี่ชัย
 มาตราส่วน 1:50,000 พ.ศ. 2497

เวียงโบราณ - ยันต์จารึกแจ้งหัวริน

การแบ่งเวลาสมัยโบราณ

โคธ หนานปวงคำ คุดเชิด

เวียงที่เคยตั้งอยู่เขตล้านนา บางแห่งมีประวัติและตำนานกล่าวไว้
บางแห่งไม่มี ทราบแต่เพียงว่าเล่าสืบกันมารายชื่อนี้ได้มาเป็นบางส่วน

๑. เวียงเจ็ดลิน อ.เมือง เชียงใหม่ สันนิษฐานสร้างขึ้นสมัยรัชกาลพระเจ้าสามฝั่งแกน
ตำนาน ๑๕ วารวงศ์ มีอธิบายว่า.... "นางสามเท็กยอเอาไฟเผาปราสาท
เจ้าสามฝั่งแกน ที่เวียงเจ็ดลิน"
๒. เวียงบุบผา อ.เมือง เชียงใหม่ สันนิษฐานสร้างขึ้นสมัยพญามังราช ถึงรัชกาล-
ท้าวสองแสนนา พระองค์ทรงสร้างวัดขึ้นในบริเวณเวียงบุบผา เมื่อ พ.ศ. ๑๙๑๗
ตั้งชื่อวัดบุบผาราม มหาวิทยาลัยสวนดอกมี
๓. เวียงลวะ อ.เมือง เชียงใหม่ ได้แก่บริเวณเวียงเชียงใหม่ปัจจุบันก่อนพญามังราช
จะสร้างเมืองขึ้นที่เดิมรากเวียงร้างแห่งนี้เป็นที่ราบเพื่อง "ป่าตาลอมคา" พญา-
มังราชทรงชอบความคึก แะแนะนำจากพญาลวะอยู่บนเคยอยู่ขุนพิทักษ์ด้วย
๔. เวียงเชียงโสม อ.เมือง เชียงใหม่ ตั้งอยู่เหนือเวียงเชียงใหม่ปัจจุบันมีเจดีย์ร้าง
ตั้งอยู่วัดเวียงเชียงโสม คนทั่วไปเรียกเจดีย์บ่อ
๕. เวียงหนองโหม้ อ.เมือง เชียงใหม่ ตั้งอยู่ในบริเวณมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กำแพง
ด้านตะวันออก ถัดคลองชลประทาน มีรากกำแพงอยู่บางส่วน
๖. เวียงพันนาทากาน อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ เป็นเวียงหน้าค้ำสมัยพระนาง-
จามเทวี มีบ่อน้ำโบราณสี่เหลี่ยม มีกำแพง มีเจดีย์โบราณ
๗. เวียงเกาะ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ มีพระพุทธรูปหินสลักศิลปะอยุธยาองค์ใหญ่
พระประธาน ในวิหารวัดสองแคว และพบศิลาจารึกอักษรธรรมอยู่ ปัจจุบันอยู่ที่พิช-
ภักดิ์สถานแห่งชาติ เชียงใหม่

๘. เวียงมโน อ. หางคง จ. เชียงใหม่ พบศิลาจารึกสมัยอยุธยาโบราณปัจจุบันอยู่คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๙. เวียงขาน อ. สันป่าคอง จ. เชียงใหม่ ตามข้อความจารึกฐานพระพุทธรูปโลหะวัดบ้านคอง อ. สันป่าคอง จ. เชียงใหม่
๑๐. เวียงรัตน อ. สันป่าคอง จ. เชียงใหม่ -
๑๑. เวียงคัง อ. หางคง จ. เชียงใหม่ -
๑๒. เวียงชะแวง อ. สารภี จ. เชียงใหม่ พญามังรายทรงสร้าง พ.ศ. ๑๘๒๖
๑๓. เวียงกุ่มกาม อ. สารภี จ. เชียงใหม่ พญามังรายทรงสร้าง พ.ศ. ๑๘๒๘
๑๔. เวียงพร้าววังหิน อ. พะว้า จ. เชียงใหม่ พญามังรายทรงสร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๙ บริเวณเขตเวียงแห่งนี้มีพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์องค์ใหญ่ คนทั่วไปเรียก "พระเจ้าล้านทอง" ที่ฐานด้านหลังจารึก อักษรฝักขามและอักษรเมืองภาษาเมือง ภาษาบาลี ตัวเลขเนม บอกลีสร้าง ชื่อผู้สร้างในปี พ.ศ. ๒๐๖๔
๑๕. ม่อนเวียง อ. พะว้า จ. เชียงใหม่ มีซากคูกำแพงปรากฏอยู่บางส่วน ปัจจุบันเป็นวัดดอนแม่ปิง คือวัดหลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ คณะธรรมยุติก
๑๖. เวียงห้อย อ. พะว้า จ. เชียงใหม่ ตั้งอยู่บริเวณโรงเรียนเวียงพร้าววิทยาคม ด้านใต้ซากคูกำแพงยังเหลืออยู่
๑๗. เวียงเชื่อนเมือง อ. พะว้า จ. เชียงใหม่ กำนันบุญมา (พระยาเชื่อนเมืองพ่อเมืองพะว้า) สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔
๑๘. เวียงเทวี อ. เชียงดาว จ. เชียงใหม่ อยู่บนเนินเขาตะวันตกเฉียงใต้ปัจจุบัน คนทั่วไปเรียกคงเทวี ซากคูกำแพงปรากฏชัดเจนทุกส่วน
๑๙. เวียงน้ำใจ อ. เชียงดาว จ. เชียงใหม่ อยู่ใต้เวียงเชียงดาว ปัจจุบันประมาณ ๔ กม. มีคูกำแพงล้อมรอบ ๓ ด้าน ตะวันออกติดกับแม่น้ำปิง
๒๐. เวียงเมืองงาย อ. เชียงดาว จ. เชียงใหม่ เป็นที่ประดิษฐานอนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เวียงแห่งนี้ได้ตั้งลำ หรือว่าเวียงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๓

๒๑. เวียงผา อยู่บนเขาระหว่างเขาค้อภพาวัว-ฝาง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ ฤๅดมหา-
จิรเศรษฐ์ นักประวัติศาสตร์ไทย เกษินไปสำรวจ ไม่สามารถ จะเข้า บริเวณเวียง ได้
เพราะฝูงช้างป่าคร่ำคร่าอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก (สมัยก่อนฤๅดมหาจิรเศรษฐ์ ๑๔/๔/
๒๕๑๖)
๒๒. เวียงกุสวดี อ. ฝาง จ. เชียงใหม่ ปรากฏในพงศาวดารสร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๘๑๗
สันนิษฐานเป็นเวียงปัจจุบัน
๒๓. เวียงสุทโธ อ. ฝาง จ. เชียงใหม่ -
เวียงชัย อ. ฝาง จ. เชียงใหม่ -
เวียงพาวง อ. ฝาง จ. เชียงใหม่ -
๒๔. เวียงชัยปราการ อ. ฝาง จ. เชียงใหม่ (นักประวัติศาสตร์บางคนเห็นว่า เวียง
ชัยปราการ อยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่)
เวียงสันทราย อ. ฝาง จ. เชียงใหม่ -
๒๕. เวียงพิ้อ อ. ฝาง จ. เชียงใหม่ -
เวียงคัง อ. ฝาง จ. เชียงใหม่ -
๒๖. เวียงแช่ อ. ฝาง จ. เชียงใหม่ -
เวียงน้ำช้าง อ. ฝาง จ. เชียงใหม่ -
เวียงน้ำรัก อ. ฝาง จ. เชียงใหม่ -
๒๗. เวียงมะลิกา อ. แม่อาฮง จ. เชียงใหม่ พระนางสามกษัตริย์แห่งเจ้าอุคคิน ประสูติ
เป็นพระธิดาปากแฉ่ง ครั้นพระนามว่ามะลิกา เมื่อพระนางเจริญวัยใหญ่ขึ้นทรง
ละอาฮง พระชนกจึงสร้างเวียงให้เป็นที่ประทับพระธิดาตั้งชื่อเวียงมะลิกา
เวียงน้ำโอง อ. ฝาง จ. เชียงใหม่ -
๒๘. เวียงแก่นลาหลวง อ. แม่แตง จ. เชียงใหม่ ปรากฏในพงศาวดารอยู่บางส่วน
๒๙. เวียงลาวสะเมิง อ. สะเมิง จ. เชียงใหม่ พระครูสิทธิ... วัดแม่ลาใหม่อธิบายว่า
พบพระพุทธรูปของสัมฤทธิ์องค์หนึ่งทีวัด..... จารึกเป็นอักษรฝักขามชื่อ
ความจารึกไว้ว่า "พระพุทธรูปองค์นี้สร้างที่เวียงลาวสะเมิง"

๓๐. เวียงสว้อย อ.คอดเค้า จ.เชียงใหม่
๓๑. เวียงกลาง อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ —
๓๒. เวียงป่าซาง อ.ป่าซาง จ.ลำพูน พระเจ้ากาวิละสร้างเมือง พ.ศ. ๒๓๒๕ ตั้ง
นามว่าเวียงป่าซางหลวง — ป่าซางน้อย
๓๓. เวียงควัก อ.เมือง จ.ลำพูน ปรากฏในชื่อความกิตติจารึกวัดหนองหนาม จ.ลำพูน
๓๔. เวียงหนองหล่ม จ.ลำพูน —
๓๕. เวียงปายเหนือ — ไค้ อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน
๓๖. เวียงขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
๓๗. เวียงน้ำเมา อ.เวียงน้ำเมา จ.เชียงราย มีกิตติจารึกอักษรฝักขามโบราณ อยู่วัด
ศรีสุทธาวาส
๓๘. เวียงกาหลง อ.เวียงน้ำเมา จ.เชียงราย ตั้งอยู่บนเนินเขามีกำแพงล้อมรอบปรากฏ
เห็นซีกเจิน มีผู้ขุดพบถ้วยชามสังคโลกสมัยเวียงกาหลง จำนวนมาก
๓๙. เวียงไชยนาทราย จ.เชียงราย —
๔๐. เวียงปัว จ.เชียงราย —
๔๑. เวียงวอจ จ.เชียงราย —
๔๒. เวียงอ้อจ จ.เชียงราย —
๔๓. เวียงชัย จ.เชียงราย —
๔๔. เวียงหัว จ.เชียงราย —
๔๕. เวียงพาน จ.เชียงราย —
๔๖. เวียงบัว จ.เชียงราย —
๔๗. เวียงค่อมเหนือ-ไค้ จ.พะเยา มีซากคูกำแพงปรากฏอยู่ทั้ง ๒ เวียง
๔๘. เวียงแหง อ.เมืองแหง จ.เชียงใหม่ —
๔๙. เวียงภูคา —

๕๐. เวียงงาว อ.งาว จ.ลำปาง แผนที่ฉบับที่ ๕ กรมชลประทาน
๕๑. เวียงลอ อ.จุน จ.พะเยา มีกำแพงคูเมืองเหลืออยู่บางส่วนมีเจดีย์โบราณ แผนที่ฉบับที่ ๕ กรมชลประทาน
 จารึกอักษรฝักขาม ปัจจุบันเก็บไว้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ และวัดลี อ.เมือง
 จ.พะเยา แผนที่ฉบับที่ ๕ กรมชลประทาน
๕๒. เวียงบัว หรือวรรณคร อ.บัว จ.น่าน พญาลูกาสสร้างประมาณ พ.ศ. ๑๘๒๕-
 ๑๘๓๐ แผนที่ฉบับที่ ๕ กรมชลประทาน
๕๓. เวียงภูคา หรือเมืองย่าง อ.บัว จ.น่าน แผนที่ฉบับที่ ๕ กรมชลประทาน
 เวียงแซ่แห่งภูเพียง อ.เมือง จ.น่าน พญาการเมืองทรงสร้าง พ.ศ. ๑๙๑๑ แผนที่ฉบับที่ ๕ กรมชลประทาน
๕๔. เวียงสลอบ อ.วังชิ้น จ.แพร่ มีศิลาจารึกอักษรฝักขาม อยู่วัดบางสนุก นอกจาก
 มีกำแพงล้อมรอบมีเจดีย์โบราณ อยู่วัดปางสนุก ปัจจุบันบูรณะแล้ว แผนที่ฉบับที่ ๕ กรมชลประทาน
๕๕. เวียงกีน อ.เมือง จ.ลำปาง — แผนที่ฉบับที่ ๕ กรมชลประทาน
๕๖. เวียงกอกองว จ.ลำปาง — แผนที่ฉบับที่ ๕ กรมชลประทาน
๕๗. เวียงท้าวเก้นจันเทห์ วลา ท.บ้านแคบ อ.แม่สรวย จ.เชียงราย แผนที่ฉบับที่ ๕ กรมชลประทาน
 จาก...ตำนานเชียงแสน แผนที่ฉบับที่ ๕ กรมชลประทาน
 ตำนานพระเจ้าเลียบโลก แผนที่ฉบับที่ ๕ กรมชลประทาน
 ตำนานเขื่อนแก้ว แผนที่ฉบับที่ ๕ กรมชลประทาน
 ตำนานเมืองเชียงใหม่ แผนที่ฉบับที่ ๕ กรมชลประทาน
 ตำนานเมืองลำพูน แผนที่ฉบับที่ ๕ กรมชลประทาน
 ตำนานเมืองเหนือ แผนที่ฉบับที่ ๕ กรมชลประทาน
 ตำนานเมืองเขลางค์ แผนที่ฉบับที่ ๕ กรมชลประทาน
 ประวัตินครลำปาง แผนที่ฉบับที่ ๕ กรมชลประทาน
 พงศาวดารโยนก แผนที่ฉบับที่ ๕ กรมชลประทาน
 จารึกโบราณ สมุทโฆษ แผนที่ฉบับที่ ๕ กรมชลประทาน

ประตู่เวียงนางจามเทวีลำพูนสร้าง พ.ศ. ๑๒๐๖

ประตูช้างสี	บ้านเหนือ
ประตูมหาวัน	บ้านตะวันตก
ประตูสี	บ้านใต้
ประตูท่าข้าม	บ้านตะวันออก
ประตูท่าสิงห์	บ้านตะวันออก
ประตูท่านาง	บ้านตะวันออก

ต้นฉบับที่.....เจ้าคุณ พระญาณมงคล

เจ้าคณะจังหวัดลำพูน
วัดมหาวัน อ. เมือง จ. ลำพูน
๒๘/๑๒/๒๕๒๘

ประตู่เวียงกสวดีฝาง พญามังรายสร้าง พ.ศ. ๑๘๑๗

ประตูช้างเผือก	ด้านเหนือ
ประตูสวนดอก	ด้านตะวันตก
ประตูท่าแพ	ด้านตะวันออก
ประตูหายยา	ด้านใต้
ประตูสวนปรุง	ด้านใต้

ต้นภาษา..... พระศรีวิสุทธิธรรม

เจ้าคณะอำเภอฝาง
วัดพระบาทฮุกม อ. ฝาง จ. เชียงใหม่
๓๐/๑๒/๒๕๒๘

ชื่อประตู่เวียงเชียงราย พญามังรายสร้าง พ.ศ. ๑๗๗๒

ประตู่เหล็ก	ค้ำหน้า
ประตู่เรื่องใหม่	ค้ำหน้าวันตก
ประตู่สตี	ค้ำหน้า
ประตู่ทวอย	ค้ำหน้า
ประตู่เจ้าชาย	ค้ำหน้าวันออก
ประตู่เวียงชัย	ค้ำหน้าวันออก (กัณฑ์เพลงและประตู่ถูกทำ ลายหมด)

สัมภาษณ์... พ่อคุณแก้ว ชวลี อายุ ๕๐ ปี (อดีตตำรวจภูธรเชียงราย)
บ้านอยู่ตำบลเมือง จ. เชียงราย
๒๐/๑๐/๒๕๒๖

ประตู่เวียงเชียงแสน พระเจ้าแสนภูสร้าง พ.ศ. ๑๘...

ประตู่ท่าหลวง	ค้ำหน้า
ประตู่ทางเทิง	ค้ำหน้า
ประตู่ท่าเสาหิน	ค้ำหน้า

ประตู่เวียงนันทบุรีน่าน เจ้าพ่อคำตันผากองสร้าง พ.ศ. ๑๙๑๑ (ยังไม่พบหลักฐาน)

ประตู่เวียงโกศัยแพร่สร้าง พ.ศ.

ปราศรัย -
ประตู่ -

(ยังไม่พบหลักฐาน)

ประตู่เวียงเขลางค์สร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๒๒๓ เวียงอาลัยพางคนคร-
ลำปางสร้าง พ.ศ. ๑๒๖๔ (สองแห่งนี้สร้างซ้อนกัน)

ประตูศาล	กำแพงเหนือ
ประตูม้า	กำแพงนอกเขียงเหนือ
ประตูผาบ่อง	กำแพงนอกเขียงเหนือ
ประตูบ่อง	กำแพงใต้
ประตูท่านางเหลียว	กำแพงแตก
ประตูนกกระทา	กำแพงแตก

ประตู่เวียงรุ่นที่ ๒ ลำปางสร้าง พ.ศ. ๑๘๔๔

ประตูเชียงใหม่	กำแพงนอก
ประตูนาสว้อย	กำแพงนอกเขียงเหนือ
ประตูปลาอณา	กำแพงเหนือ
ประตูบ่อง	กำแพงนอกเขียงเหนือ

ประตู่เวียงรุ่นที่ ๓ ลำปางเจ้าสุวรรณหอค้า สร้าง พ.ศ. ๒๓๕๑

ประตูเชียงราย	กำแพง —
ประตูศรีชุม	กำแพง —
ประตูชัย	กำแพง —
ประตูศรีเกิด	กำแพง —

ประตู่เวียงพร้าว กำนันบุญมา (พระยาเขื่อนเมือง) ๒๔๑๔
(มีกรมตำรวจสร้าง พ.ศ. ๒๔๑๔ พ. ย. ๒๔๑๔)

ประตูขุณโก้น	บ้านเหนือ
ประตูลาน	บ้านตะวันออก
ประตูน้ำตัน	บ้านใต้
ประตูทอง	บ้านตะวันตก
ประตูขุณโก้น	บ้านเหนือ
ประตูลาน	บ้านตะวันออก
ประตูน้ำตัน	บ้านใต้
ประตูทอง	บ้านตะวันตก

ประตู่เวียงเชียงใหม่ พญามังรายสร้าง พ.ศ. ๑๘๔๐

ประตูช้างเผือก	บ้านเหนือ
ประตูช้างม้อ	บ้านตะวันออก
ประตูท่าแพ	บ้านตะวันออก
ประตูเชียงใหม่	บ้านใต้
ประตูสวนปรุง	บ้านใต้
ประตูสวนดอก	บ้านตะวันตก
ประตูหายยา	บ้านใต้กำแพงเวียงชั้นนอก
ประตูระแงง	บ้านใต้กำแพงเวียงชั้นนอก
ประตูรั้วก้อม	บ้านกำแพงเวียงชั้นนอก
ประตูเชียงใหม่	บ้านตะวันออกกำแพงเวียงชั้นนอก

กำแพงและประตูเวียงเชียงใหม่ ตั้งแต่พญามังรายทรงสร้างสืบต่อมาตามประวัติ ศาสตร์ ได้กล่าวถึงการบูรณะซ่อมแซมหลายครั้ง และที่ถูกทำลายหลายคราว ที่ประตูและมุม กำแพงเวียงชั้นในทั้งสี่แจ้ง บรรพบุรุษได้รู้ปานาสืบเป็นมงคลไว้โดยถือปณิธานดีจากค่านิยม สมุคช้อยโบราณ จารึกลงหลักหินและเขียนลงแผ่นซีเมนต์ ตั้งข้อความในหนังสือล้านนาไทย ๒๔๒๖ ภาคผนวกได้ประมวลเสนอท่านผู้อ่านไปแล้วบางส่วน แต่จารึกสมัยไหนใครเป็นผู้ จารึกยังไม่พบหลักฐาน

ในที่นี้ได้นำยันต์-คาถา-ตัวเลข จากข้อความจารึกหินหลักหนึ่งด้านหน้า ที่ผ่องแจ้ง
 ทั่ววัน สำหรับท่านผู้สนใจได้ศึกษาค้นคว้าต่อไป...

ลาอาณวภา ภาษาบาลีจากสมุคซ้อยโบราณเป็นอันเดียวกันกับจารึกลงหินคือ
 ในเรือนยันต์กลม

นวกาฬารโนเขน นเขนชิตามานโน เขนนโน
 พุทธภาวนา ชนุมภาวนา สุญภาวนา.

ការបែងចែកសម័យប្រវត្តិ

សង្គ្រាមឡាវ	០៩.០០-០៧.២០	ប្រជាជនថៃ	០៦.០០-០៧.៣០
សង្គ្រាមឡាវ	០៧.២០-០៧.០០	ប្រជាជនឡាវ	០៧.៣០-០៨.០០
សង្គ្រាមប្រាសាទ	០៧.០០-១០.២០	ប្រជាជនប្រាសាទ	០៨.០០-១០.៣០
សង្គ្រាម	១០.២០-១១.០០	ប្រជាជន	១០.៣០-១១.០០
សង្គ្រាមឡាវ	១១.០០-១២.២០	ប្រជាជនឡាវ	១១.០០-១២.៣០
សង្គ្រាមឡាវ	១២.២០-១៣.០០	ប្រជាជនឡាវ	១២.៣០-១៣.០០
សង្គ្រាមប្រាសាទ	១៣.០០-១៤.២០	ប្រជាជនប្រាសាទ	១៣.៣០-១៤.៣០
សង្គ្រាម	១៤.២០-១៥.០០	ប្រជាជន	១៤.៣០-១៥.០០
សង្គ្រាមឡាវ	១៥.០០-១៦.២០	ប្រជាជនឡាវ	១៥.៣០-១៦.៣០
សង្គ្រាមឡាវ	១៦.២០-១៧.០០	ប្រជាជនឡាវ	១៦.៣០-១៧.០០
សង្គ្រាមប្រាសាទ	១៧.០០-១៨.២០	ប្រជាជនប្រាសាទ	១៧.៣០-១៨.៣០
សង្គ្រាមប្រាសាទ	១៨.២០-១៩.០០	ប្រជាជនប្រាសាទ	១៨.៣០-១៩.០០
សង្គ្រាមប្រាសាទ	១៩.០០-១៩.២០	ប្រជាជនប្រាសាទ	១៩.៣០-២០.៣០
សង្គ្រាម	១៩.២០-១៩.០០	ប្រជាជន	១៩.៣០-២០.០០
សង្គ្រាមឡាវ	១៩.០០-០១.២០	ប្រជាជនឡាវ	០១.៣០-០២.៣០
សង្គ្រាមឡាវ	០១.២០-០២.០០	ប្រជាជនឡាវ	០២.៣០-០៣.០០
សង្គ្រាមប្រាសាទ	០២.០០-០២.២០	ប្រជាជនប្រាសាទ	០២.៣០-០៣.៣០
សង្គ្រាម	០២.២០-០៣.០០	ប្រជាជន	០៣.៣០-០៤.០០

* ប្រជាជនថៃ "ប្រជាជនឡាវ" ឬ "ប្រជាជនប្រាសាទ"

ឧទាហរណ៍: ប្រជាជន ប្រជាជន ប្រជាជន ប្រជាជន ប្រជាជន ប្រជាជន ប្រជាជន ប្រជាជន ប្រជាជន ប្រជាជន

ឧទាហរណ៍: ប្រជាជន ប្រជាជន

[illegible]

คำปริวรรต

กาญจนาภรณ์

“นวกาสวัสดิ์” วิถีชุมชนแห่งธรรมานผู้กล้า หันหน้าสู่เป็นดังตะวันทอง
อันใหญ่ นวกาสาธิโน นชิตา มาธิโน เยเนน เขโน พุทธภาวนา ชุมมภาวนา
สจฺจภาวนา กุจฉมังพลได้ ๔ แสน กุจฉมังพนได้ ๔ ล้าน ภายหน้ามีพระยา
อินทรี และเจ้าพริ้งสาตนกู ภายหลังมีมหาพรหมเจ้ารักสาตนกู ภายหลังชาว มี
พระนารายณ์รักสาตนกู ภายหลังมีครุฑนาครักสาตนกู ที่สนามมีพระพุทธรเจ้า พระธรรมเจ้า
พระสงฆ์เจ้ารักสาตนกู กุณภักดีสัง พิษขอกองหน้าหอคาบกล้าหลาวเหล็ก หัวค้ำหย่อย
ค้อยที่เป็นกระจวนไป โอมศรีข้ามสาคาบทูมา กุจฉ โอมสวาทพ”

เมืองเชียงใหม่

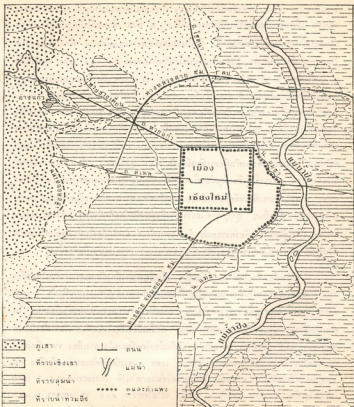
โคธ นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์

ภาควิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่ มีอายุเกือบ ๗๐๐ ปีแล้ว พญามังราย ได้โปรดให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๕ ณ ที่ราบเชิงดอยสุเทพ มีลำน้ำซึ่งไหลลงมาจาก ดอยสุเทพผ่านทางเหนือของตัวเมืองเชียงใหม่ ในทิศทางตะวันตกสู่ตะวันออกแล้ววกลงใต้ โอบกอดตัวเมืองทางด้านตะวันออกและตะวันออกเฉียงใต้ ลำน้ำนี้มีชื่อว่าแม่น้ำ โหลตึงซึ่ง กักเก็บน้ำปั้งลงไปทางใต้และไปบรรจบกับไหลออกไปทางใต้ของตัวเมืองเชียงใหม่ มีชุมชน พืชพรรณอันเป็นที่ตั้งเมืองเชียงใหม่มีความหลากหลายจากทิศตะวันตกไปตะวันออก กล่าวคือ ไล่จากทิศตะวันตกเฉียงใต้ไปสู่มแม่น้ำปั้ง บริเวณกลางเมืองมีความสูง ๓๐๐ เมตร จาก ระดับน้ำทะเล มุมเมืองด้านตะวันตกเฉียงเหนือ หรือแจ้งหัววันมีระดับสูงสุด พญามังราย พบทำเลที่ตั้งเมืองนเมอพระองค์เสด็จจากเวียงกุมกามประพาสเชิงดอยสุเทพ บริเวณนี้ แดเดิมมีป่าห้วยคำจันปกคลุมและมีป่า (อีเก็ง) อาห้อยด้วย ทางตะวันออกเฉียงเหนือ ของเมือง มีหนองน้ำใหญ่อยู่ ซึ่งเป็น แหล่งน้ำสำคัญ สำหรับ สัตว์เลี้ยง และ สัตว์พาหนะ (รูปที่ ๑)

เมื่อพญามังรายพบทำเลที่เหมาะสมแก่การตั้งเมืองแล้วได้เชิญพระสหายคือ พญาวังผู้ ครองเมืองสุโขทัยและพญาเงี้ยวเมืองสุโขทัยมาเป็นที่ปรึกษาการก่อสร้างเมือง ได้แบ่ง โหลตึงออกเป็น ๒ ซีก ซีกหนึ่งมีจำนวน ๕๐,๐๐๐ คน ให้สร้างราชมนเทียร หอนอนราชวัง หัสน้อย โรงกัน เล่ม นาง โรงช้างม้า ภายในเมือง อีกซีกหนึ่งมีจำนวน ๕๐,๐๐๐ คน ให้ซีกนี้เมือง ก่อกำแพงเมืองทั้ง ๔ ด้าน ทำเขื่อนประตู หอหัง หอเรือ ก่อสร้างอยู่ ๔ เดือนจึงแล้วเสร็จ พระสหายทั้งสองได้ช่วยร่วมการฉลองเมืองที่สร้างขึ้นใหม่นี้ ซึ่งได้รับการ ชานานนามว่า นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่

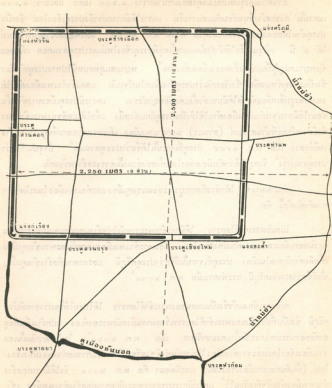
ตำนานต่างๆ ที่กล่าวถึงการสร้างเมืองเชียงใหม่ ไม่ได้กล่าวว่า เมืองที่สร้างขึ้นนั้น มีกำแพงเมืองกั้น เพียงแต่บอกขนาดของเมืองว่า กว้าง ๕๐๐ วา และยาว ๑,๐๐๐ วา ตำนานส่วนใหญ่ตรงกัน^๕ แต่ในพงศาวดารโยนกกล่าวว่า กว้าง ๕๐๐ วา และยาว

รูปที่ ๑ ที่ราบที่ล้อมรอบเมืองเชียงใหม่

๑,๐๐๐ วา ย่อ่างไว้ก็เมืองเชียงใหม่เมื่อแรกสร้างนั้นมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าอย่างแน่นอน เมืองเชียงใหม่ที่ปรากฏในปัจจุบันนี้มีอยู่ ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสล้อมรอบด้วยคูเมืองที่มีน้ำขังตลอดปี ด้านในของคูเมืองมีกำแพงเมือง ๔ ด้าน ซึ่งร่อยหรอไปเหลืออยู่เพียงบางส่วน รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสนี้กว้างยาวด้านละ ๑,๖๐๐ เมตร ถ้าจะเทียบ ๒ เมตรเท่ากับ ๑ วา จะได้กว้างยาวด้านละ ๘๐๐ วา กำแพงเมืองที่ล้อมรอบเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีคูขั้วอยู่ อีกส่วนหนึ่งเรียกว่ากำแพงดิน หรือกำแพงเมืองชั้นนอก แต่เดิมมีแนวถึงกำแพงด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ของเมืองรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส เลียบฝั่งตะวันตก ของลำน้ำแม่ฮ่องไปทางใต้ วาไปทางตะวันตกและย้อนขึ้น ไปบรรจบกับมุมตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส อาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า กำแพงดินมีแนวถึงกำแพงคูเมืองเลียบลำน้ำแม่ฮ่องไปทางใต้ย้อนตามใต้ของตัวเมืองรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ไปทางตะวันตก แล้ววกขึ้นเหนือบรรจบกับแจ้งคูเมือง จากแจ้งคูเมืองมีคูเมืองชั้นนอกเลียบด้านนอกของกำแพงดินไปบรรจบกับลำน้ำแม่ฮ่อง ปัจจุบันกำแพงดินเหลืออยู่ให้เห็นร่องรอยชัดเจนเฉพาะทางด้านตะวันตกติดกับโรงพยาบาลสวนปรุง ส่วนอื่นๆ ถูกบุกรุกด้วยการสร้างที่อยู่อาศัยเบียดชิดกำแพง หรือสร้างอยู่บนกำแพง บางบริเวณไม่เหลือร่องรอยเลย โดยเฉพาะตั้งแต่แจ้งคูเมืองลงไปทางใต้ถึงถนนท่าแพ ส่วนคูเมืองชั้นนอกตั้งแต่แจ้งคูเมืองไปถึงน้ำแม่ฮ่องยังมีร่องรอยให้เห็นเป็นร่องน้ำอยู่

เรื่องเมืองเชียงใหม่ ๒ ส่วนนี้ เป็นปัญหาถกเถียงกันเสมอมาว่าส่วนไหนสร้างก่อน เมื่อนำข้อความในตำนานมาเปรียบเทียบกับรูปถ่ายทางอากาศและแผนที่แล้ว จะหาคำตอบได้ว่าทั้งสองส่วนนี้ควรสร้างพร้อมกัน ก่อนนี้จะพิจารณาขนาดของตัวเมืองก่อน ในตำนานกล่าวว่า น้ำแม่ฮ่องไหลโอบกอดตัวเมือง ดังนั้นเมืองเชียงใหม่แต่แรกเริ่มจะต้องมีพื้นที่จรกกับลำน้ำแม่ฮ่อง เมื่อทำการวัดด้านกว้างของตัวเมืองโดยวัดผ่านใจกลางเมือง จากคูเมืองด้านตะวันตกไปยังลำน้ำแม่ฮ่องได้ระยะทาง ๒,๒๕๐ เมตร และเมื่อวัดด้านยาวของตัวเมือง ก็ยจากคูเมืองด้านเหนือผ่านใจกลางเมืองไปยังคูเมืองชั้นนอกด้านใต้ ได้ระยะทาง ๒,๕๐๐ เมตร แม้ว่าเมื่อเทียบ ๒ เมตร เท่ากับ ๑ วาแล้ว จะไม่ใ้กว้าง ๕๐๐ วา และยาว ๑,๐๐๐ วา แต่ด้านกว้างและด้านยาวมีสัดส่วน ๕ ต่อ ๓ หรือ คือส่วนหนึ่งเท่ากับ ๒๕๐ เมตร ดังนั้นขนาดของตัวเมืองเชียงใหม่แต่แรกเริ่มจะต้องครอบคลุมถึงคูเมืองชั้นนอก (รูปที่ ๒)

ส่วนหัวเมืองรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสซึ่งมีขนาดกว้าง ๑,๖๐๐ เมตร และยาว ๑,๖๐๐ เมตรนั้น คงจะสร้างขึ้นพร้อมกันแต่แรกเริ่ม เพราะได้มีการกล่าวถึงประตูเชิงใหม่ ซึ่งเป็นประตูด้านใต้ของเมืองรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๔๖๒ หลังพญามังรายสิ้นพระชนม์ได้ ๒ ปี เจ้าขุนศรีวิชัยได้นำกำลังพลมากองอยู่ที่ประตูเชิงใหม่และประตูสวนนอก เพื่อยกยอจับพญาแสนภูผู้เป็นหลานซึ่งครองเมืองเชียงใหม่^๒ พญาแสนภูหลบหนีไปทางประตูหัวเวียงซึ่งเป็นประตูด้านเหนือ ซึ่งเรียกกันว่าประตูช้างเผือกในปัจจุบัน แสดงว่ากำแพงเมืองด้านใต้ของเมืองรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ได้มีมาแล้วตั้งแต่สมัยพญามังราย เพราะมีประตูเมืองทางทิศนั้น ต่อมาได้มีการเจาะกำแพงเมืองด้านใต้ให้เป็นประตูอีกแห่งหนึ่ง เพื่อให้มีเหลือของพระเจ้าอริยวงศราชวงศ์มังรายอยู่ที่บ้านสวนแห่ (สวนแหว) นอกกำแพงเมือง เดินทางเข้าออกเพื่อการก่อสร้างเจดีย์หลวง เมื่อ พ.ศ. ๑๔๔๔ ประตูที่เจาะนั้นได้ชื่อว่าประตูสวนแห่^๓ ปัจจุบันเรียกว่าประตูสวนปรุง^๔ จึงสรุปได้ว่าหัวเมืองเชียงใหม่ทั้งสองส่วนนั้นควรจะสร้างพร้อมกัน

ตำนานต่าง ๆ ได้กล่าวถึงการบูรณะซ่อมแซมคูเมือง และกำแพงเมือง ในสมัยต่าง ๆ ตามลำดับดังนี้ คือ

ในสมัยพระเจ้าติโลกราช ได้มีการอัญพระราชมังโกลราชไปสร้างนอกกำแพงเมืองทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของหัวเมืองเชียงใหม่ ต้องเจาะกำแพงเมืองและสร้างสะพานข้ามคูเมืองเพื่อติดต่อกับภายในเมือง ประตูที่เจาะนั้นมีชื่อว่าประตูศรีภูมิ และสะพานที่สร้างข้ามคูเมืองนั้นมีชื่อว่าสะพานศรีภูมิ กระทำการเมื่อ พ.ศ. ๒๐๐๘^๕

สมัยพระเมืองแก้วซึ่งเป็นหลานของพระเจ้าติโลกราช ได้โปรดให้รื้อปราสาทที่หน้าศรีภูมิ ซึ่งเป็นที่ประทับของพระเจ้าติโลกราชเวียงมาจนถึงสมัยพระองค์เอง ไปสร้างเป็นที่อยู่อาศัยของพระมหาเถรวัดป่าแดงมหาวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๐^๖ ในปีเดียวกันนั้นเองชาวเมืองเชียงใหม่และชาวต่างเมือง ได้ช่วยกันทำอิฐเตรียมไว้สำหรับการก่อสร้างกำแพงเมืองใหม่ (ขึ้นเหนือกำแพงเมืองเชียงใหม่) และปีต่อมา คือ พ.ศ. ๒๐๖๑ จึงได้มีการก่อสร้างกำแพงเมืองหัวเมืองที่เตรียมไว้^๗ แต่ไม่มีการบรรยายรายละเอียดการก่อสร้างกำแพงเมือง เข้าใจว่าคงเป็นกำแพงเมืองชั้นในรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส เพราะว่าเป็นกำแพงที่ก่อด้วยอิฐ ส่วนกำแพงเมืองชั้นนอกนั้นก่อด้วยดิน ในปี พ.ศ. ๒๐๖๑ นั้นเอง พระเมืองแก้วได้โปรดให้

วือประสาทออกเมือง ซึ่งเคยเป็นที่ประทับของพระเจ้าคิโลกวาร์และพระองค์เอง แล้วดัดแปลงให้เป็นหอไตรไว้ในวัดมหาโพธาราม

หลังจากสมัยพระเมืองแก้วแล้ว ไม่มีการกล่าวถึง การบูรณะซ่อมแซมกำแพงเมืองและคูเมืองเชิงใหม่อีกเลย ทั้งนี้เพราะหลังจากสมัยพระเมืองแก้วไม่นาน บ้านเมืองก็ระส่ำระสาย และมีการศึกสงครามอยู่เสมอ จวบจนถึงสมัยพระเจ้ากาวิละได้มีการบูรณะซ่อมแซมกำแพงเมืองและคูเมืองทั้งหมด ทั้งชั้นในและชั้นนอก โดยเริ่มจากตัวเมืองชั้นในก่อน ในปี พ.ศ. ๒๓๓๕ ทำการบูรณะซ่อมแซมกำแพงเมืองทั้งสี่ด้าน บ่อน้ำต้นเมือง ประตูเมือง ๕ ประตูให้แข็งแรงมั่นคง และขุดลอกคูเมืองชั้นในให้ลึกและกว้าง นำเอาเจ้าหล่อเลี้ยงคูเมือง ในปี พ.ศ. ๒๓๖๑ ให้ขุดลอกคูเมืองชั้นนอกทั้งแก่แจ่งคู่เชิงไปถึงประตูหาเยา ระยะทาง ๖๑๖ วา ต่อมาอีก ๒ ปี คือ พ.ศ. ๒๓๖๓ ได้มีการบูรณะกำแพงเมืองชั้นนอก เริ่มตั้งแต่แจ่งศรีภูมิเวียนขวาไปตามลำดับ^{๑๐} แสดงว่าในสมัยพระเจ้ากาวิละ คือ เมื่อร้อยกว่าปีที่แล้ว (พ.ศ. ๒๓๖๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๒๘ เป็นเวลา ๑๖๕ ปี) เมืองเชิงใหม่มีกำแพงเมืองและคูเมืองครบถ้วนบริบูรณ์ทั้งชั้นในและชั้นนอก ปัจจุบันร่องรอยของเหลือเพียงเท่าที่เห็นกันอยู่

เมืองมหาสารคาม

๑๖๖๑ เมืองมหาสารคาม "เมืองใหม่เมืองมหาสารคาม" สุนทรภู่ รัชกาลที่ ๑๖ สันตติยา

เมืองใหม่เมืองมหาสารคามเมืองใหม่เมืองมหาสารคาม "เมืองใหม่เมืองมหาสารคาม" สุนทรภู่ รัชกาลที่ ๑๖

๑๖๖๑ เมืองมหาสารคาม เมืองใหม่เมืองมหาสารคามเมืองใหม่เมืองมหาสารคาม

๑๖๖๑ เมืองมหาสารคามเมืองใหม่เมืองมหาสารคามเมืองใหม่เมืองมหาสารคาม

๑๖๖๑ เมืองมหาสารคามเมืองใหม่เมืองมหาสารคามเมืองใหม่เมืองมหาสารคาม

๑๖๖๑ เมืองมหาสารคามเมืองใหม่เมืองมหาสารคามเมืองใหม่เมืองมหาสารคาม

๑๖๖๑ เมืองมหาสารคามเมืองใหม่เมืองมหาสารคามเมืองใหม่เมืองมหาสารคาม

๑๖๖๑ เมืองมหาสารคามเมืองใหม่เมืองมหาสารคามเมืองใหม่เมืองมหาสารคาม

๑๖๖๑ เมืองมหาสารคามเมืองใหม่เมืองมหาสารคาม

" "กำหนดแห่งที่ดินและรอบเขตกว้างบริเวณลิก", วารสารเศรษฐศาสตร์, พฤษภาคม, ๒๕๕๔

" "ภูมิศาสตร์การเกษตรภาคเหนือ", พิมพ์ครั้งที่ ๒, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๕

ประชาติจักรจักร, พรธนา (พิมพ์ บุญนา), "พงศาวดารไทย", พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรมศิลปากร, ๒๕๕๕.

ประเสริฐ วรณน, "ประวัติพระบรมมหาราชวัง", วารสารเศรษฐศาสตร์ ฉบับพิเศษฉบับพิเศษ, ฉบับ
มกราคม ๒๕๒๔.

แผนพัฒนา, กรม, "แผนพัฒนาเมือง ระหว่างทางไปภาคเหนือ" ฉบับส่วน ๑: ๑๒,๕๐๐, ๒๕๕๕-๒๕๕๖

" "แผนภูมิประเทศไทย ฉบับส่วน ๑: ๕๐,๐๐๐ รูด L ๗๕๕๗, กรมภูมิสารสนเทศภาคเหนือ",
๒๕๕๖.

" "แผนภูมิประเทศไทย ฉบับส่วน ๑: ๒๕๐,๐๐๐ รูด L ๕๕๗, กรมภูมิสารสนเทศภาคเหนือ",
๒๕๕๗-๒๕๕๘.

พูนผล ธาณินคำ, พิมพ์ และคณะ, "เส้นทางไปภาคเหนือ", สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์ประยุกต์
ประเทศไทย นครหลวงกรุงเทพ-ธนบุรี, ๒๕๕๕

รัตนชัยธนา, "จีนกลางสมัยใหม่" ฉบับไทย และ ฉบับ, กรมศิลปากร, ๒๕๕๗.

สวน ไซอิฐรัตน, "หนังสือพิมพ์เมืองเชียงใหม่", ศูนย์วิจัยภาษาไทย, ๒๕๕๕

สวน และคณะ, เรืองเอกพูน, "การวิเคราะห์ทางภูมิศาสตร์" ในบริเวณพื้นที่กรุงเทพมหานคร รูด ๑-๒๕
องศาเหนือ รูด ๕๐-๕๕ องศาตะวันออก, องค์การศึกษานานาชาติ, กรมภูมิสารสนเทศภาคเหนือ, ๒๕๕๐.
ถึงและ วรณน "แบบเรียนภูมิศาสตร์ไทย" มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๒๕๕๔.

สำนักงานการปฏิรูป, คณะกรรมการพัฒนาศักยภาพและการพัฒนาประเทศไทย, "กำหนดพื้นที่เมืองเชียงใหม่",
สำนักงานการปฏิรูป, ๒๕๕๔.

อุทัยนันทนา, กรม, "สถิติเมืองเกษตรของประเทศไทยในสมัย ๒๕ ปี" (พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๕),
กรมอุตุนิยมวิทยา, กรมการวางแผนการ, ๒๕๕๐

" "ภูมิอากาศของประเทศไทย", กรมอุตุนิยมวิทยา, กรมการวางแผนการ, ๒๕๕๐

อุทัย นันทนา, "ประวัติความเป็นมาของโครงการสร้างพระพุทธรูปยืนหลวงวิจิตรเจดีย์เชียงใหม่, วารสารเศรษฐศาสตร์ ฉบับ
ฉบับพิเศษฉบับพิเศษ, ฉบับมกราคม ๒๕๒๔.

การเล็งทิศในการสร้างกำแพงเมืองเชียงใหม่

และ

การโคจรของดาวหางฮัลเลย์ในประวัติศาสตร์เชียงใหม่

โดย ศาสตราจารย์ พูนพล อาสนจินดา

วิธีการสร้างกำแพงเมืองเชียงใหม่ นั้น ไม่ปรากฏว่ามีเขียนไว้ในหนังสือเล่มใด ส่วนมากเป็นเอกสารเกี่ยวกับ วัน เดือน ปี ของฤกษ์การก่อสร้างเท่านั้น สิ่งที่น่าสนใจก็คือ บรรพบุรุษของเราท่านสามารถวางแผนกำแพงเมืองให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส และยังเล็งทิศแนวกำแพงให้ตรงเหนือและใต้ กับตะวันออกและตะวันตกได้อย่างถูกต้อง ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์ เพราะในสมัยนั้นเครื่องมือสำหรับวัดและทำการสำรวจยังไม่มีการใช้อย่างดี เช่น กล้องส่องวัตถุและเครื่องวัดระยะเป็นต้น การสร้างกำแพงเมืองเช่นนี้ ในแหลมทองหรือบนแผ่นดินเอเชียก็มีอยู่ไม่กี่แห่ง เช่น ที่นครวัดในประเทศกัมพูชา และบางเมืองในประเทศจีน เมืองที่กำแพงเมืองหลายแห่งมักจะสร้างโดยความบังเอิญของภูมิประเทศ จึงไม่เป็นรูปสี่เหลี่ยมและตรงทิศเหมือนกับเมืองเชียงใหม่ ดังนั้นจึงน่าสนใจที่จะตรวจสอบว่าท่านทำได้อย่างไร ที่นำมาเล่าสู่กันฟังนี้เกิดจากการสันนิษฐานเท่านั้น หากบกพร่องผิดพลาดประการใด ก็ขอให้ท่านผู้รู้และพบหลักฐานได้กรุณาแจ้งให้ทราบด้วย ก็จะเป็นพระคุณอย่างยิ่ง

ย้อนเป็นที่ทราบกันดีว่าพญามังรายพระมหากษัตริย์ของล้านนาไทยได้ทรงสร้างกำแพงเมืองเชียงใหม่ และชุกคุเป็นรูปสี่เหลี่ยม แต่ไม่มีหลักฐานให้ทราบว่าจะสร้างด้วยดินหรืออิฐ คงมีแต่หลักฐานที่ปรากฏในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งเขียนโดยพระรัตนปัญญาเถระ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๐ และต่อเติมต่อมาอีกหลายปี ท่านได้กล่าวถึงการสร้างกำแพงเมืองเพิ่มเติมไว้ดังนี้

“...หนึ่ง พระเจ้าคิดกป็นคาคาธิราช โปรดให้ก่อกำแพงเมืองเชียงใหม่ด้วยอิฐ เมื่อฤกษ์ยามก่อนตะวันขึ้นประกอบด้วยนารณกษัตริฤกษ์ (ทลิตใหญ่) วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ อังคารปีฉลู จุลศักราช ๘๘๘ (พ.ศ. ๒๐๖๑) พระราชาเสด็จขึ้นประทับบนศาลามหาวิจิตรหลังใหม่ในเวลาเที่ยงวันนั้น

ท่านประพันธ์ไว้เป็นคาถาแปลความว่า

พระราชโอรสให้ก่อกำแพงเมืองด้วยอิฐ เพื่อรักษากำแพงไว้พร้อมสรรพ และเพื่อให้เมืองแข็งแรงใหม่สวยงาม ครั้นนั้น กุรุและดคันธอยู่ราศีมีน พฤตัสติ ราหูอยู่ราศีกรกฎ อาทิตย์อยู่ราศีเมษ จันทรอยู่ราศีสิงห์ อังคารอยู่ราศีมีถุน พุธอยู่ราศีพฤษภ เสาร์อยู่ราศีธนู"

หนังสือดังกล่าวได้เขียนรูปดวงโหราศาสตร์กำกับไว้ด้วย สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับเวลาและวันดังกล่าวก็คือ เมื่อทำการทอน วัน เดือน ปี เข้าสู่ระบบปฏิทินสากลแล้ว ปรากฏว่าถ้าทอนไม่ผิดและเข้าใจไม่ผิด ในวันนั้นดวงอาทิตย์จะขึ้นตรงทิศตะวันตกพอดี. เมื่อถึงเวลาเที่ยงดวงอาทิตย์จะอยู่ตรงศีรษะ ก็มองไม่เห็นเงาตัวเอง ถ้าเป็นเสาธงหรือเสาธงก็จะไม่มีเงาเช่นเดียวกัน และดวงอาทิตย์ก็จะตกทางทิศตะวันตกพอดีด้วย และถ้าอยู่ในเมืองเชียงใหม่ก็จะเห็นดวงอาทิตย์ลับขอบฟ้าใกล้กับพระบรมธาตุมากที่สุด

การทอนวันเดือนปีเข้าสู่ระบบปฏิทินสากลนั้น อาศัยข้อมูลจากเรื่องการเทียบปี ของท่านศาสตราจารย์ วัยอัครวาท โสภณ นววิฑูร, เปริอูดและซุนยิบัตจิกคิกคิมคักคิ ศ.ศ.โบราณคดี. ว่ามีพุทธศักราชของประเทศลังกาที่เขียนไว้ในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ เร็วกว่าปีพุทธศักราชของไทย ๑ ปี ดังนั้นพ.ศ. ๒๐๖๑ จึงเป็น พ.ศ. ๒๐๖๐ ของไทย ที่เป็นดังนี้เพราะในสมัยนั้นพระลังกาเข้ามาเผยแพร่ศาสนาในประเทศไทยกันมาก และคงจะทำให้เกิดความนิยมนับวันเดือนปีตามระบบของลังกาคือ ส่วนการนับเดือนเข้าใจว่าคงจะเป็นระบบเดียวกับที่ใช้โดยชาวไทยภาคกลางจนถึงปัจจุบันนี้ และคิดว่าคงจะทอนให้เหมือนกับเดือนทางเหนือไม่ได้ เพราะเดือนทางเหนือ นับเร็วกว่าเดือนทางใต้ ๒ เดือน ทางเหนือถึงเดือนนี้ เช่นเดียวกัน เพื่อดูเดือนสิบสองว่า เดือนนี้เบ้ง ดังนั้นถ้าจะทอนเดือน ๖ ให้เป็นเดือน ๔ ก็จะขัดกับข้อมูลที่บอกไว้ว่าอาทิตย์อยู่ราศีเมษ และในปฏิทินไทยเรานั้นเดือน ๔ ไม่มีราศีเมษที่มีดวงอาทิตย์อยู่ในนั้น จะมีแต่เดือน ๕ และเดือน ๖ จึงเป็นอันว่าต้องใช้เดือน ๖ ตามข้อมูลเดิม

การทอนวันให้เข้าสู่ระบบสุริยคติ อาศัยสูตร เอแพคท์ (Epat) ซึ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างการโคจรของดวงอาทิตย์กับดวงจันทร์ (ความจริงดวงอาทิตย์อยู่ตรงกลาง และโลกกับดวงจันทร์โคจรรอบดวงอาทิตย์ แต่เพื่อความสะดวกในการคำนวณ มักจะกำหนดให้ดวงอาทิตย์โคจรโดยสัมพันธ์รอบโลก) โดยเอา พ.ศ. ๒๐๖๐ บวกด้วย ๕ ซึ่งเป็นตัวเลขที่ได้ ๒๐๖๕ แล้วเอา ๑๕ หาย เนื่องจากทุก ๑๕ ปีนั้น ดวงอาทิตย์กับดวงจันทร์โคจรโดย

สัมพันธ์รับรวมครบรอบโดยมีเศษวันน้อยที่สุด เมื่อหารแล้วไม่ลงตัวและมีเศษ ๑๘ เฮา ๑ ลบออก เพราะเป็นตัวคงที่อีกตัวหนึ่ง ได้ ๑๖ แล้ว ๑๑ คูณ (โดยเหตุผลที่ว่า ๑๑ เป็นวันที่แตกต่างกันในหนึ่งปีจันทรคติกับหนึ่งปีสุริยคติ คือ ๓๕๔ กับ ๓๖๕ วันนั่นเอง) ผลคูณจะได้ ๑๙๖ วัน เนื่องจากหนึ่งเดือนโคจรเฉลี่ยมี ๓๐ วัน ดังนั้นเฮา ๑๕๐ วันลบออกจะได้ ๒๖ วัน แล้วเอาตัวคงที่ ๓ ลบออกอีก ๒๓ เร็วกว่าตัวคงที่ เอเพคท์เดือน ๖ นั้นจะตรงกับเดือนพฤษภาคมตามปฏิทินสุริยคติ และเลขประจำเดือนคือ ๕ เพราะนับเดือนเมษายนคัมปีเป็น ๑ นั่นเอง เฮา ๕ บวกกับ ๒๓ ได้ ๒๘ แล้วเอาจำนวนวันขึ้น ๑๓ ค่าไปลบด้วย ๒๘ แต่ก่อนลบต้องเอาวันของเดือนآورรวมเข้าก่อนเป็น ๒๘ รวม ๑๓ ได้ ๔๒ เมื่อหักออกเสีย ๒๘ ก็จะเหลือ ๑๔ ผลคือ ตรงกับวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๐๖๐ (ค.ศ. ๑๕๑๗) ตามปฏิทินสากลของจูเลียน (Julian Calendar) และจะตรงกับวันพฤหัสบดี อย่างเดียวกับที่อ้างไว้ในหลักฐานเดิม ส่วนอีกปฏิทินหนึ่งของ เกรกอรี (Gregorian Calendar) จะเป็นวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๐๖๐ (ค.ศ. ๑๕๑๗) ตรงกับวันพฤหัสบดี เช่นเดียวกัน เพียงแต่ว่าที่ต่างกันเท่านั้น ส่วนจะรับเอาวันที่ในปฏิทินใดไปใช้คงหาข้อมูลเพิ่มอีกเล็กน้อย อย่างไรก็ตามก็สูตรที่นำมาใช้คำนวณหาวันที่นั้นเป็นสูตรอย่างรวบรัด สำหรับสูตรและข้อมูลอย่างละเอียดนั้น ต้องคำนวณตามวิธีการทางดาราศาสตร์โดยใช้วิธีการโคจรของดวงอาทิตย์ในรอบปีเท่ากับ ๓๖๕.๒๔๒๑๕๘๘๘๘ วัน และอัตราการโคจรของดวงจันทร์เดือนละ ๒๙.๕๓๐๕๘๘ วัน

เมื่อได้วันที่ดังกล่าวแล้วนำไปเปิดหนังสือปฏิทินการดาราศาสตร์ (Ephemeris) ประจำปีจะเห็นว่า ในวันดังกล่าวของแต่ละปี ดวงอาทิตย์จะผ่านมุมห่างจากเส้นศูนย์สูตร ๑๘ องศา กับอีก ๔๖ ลิบดาเหนือ ซึ่งจะทำให้ดวงอาทิตย์ขึ้นจากขอบฟ้าตรงทิศตะวันออกของเมืองเชียงใหม่ในวันนั้นพอดี พอถึงเวลาเที่ยงดวงอาทิตย์ผ่านมุม ๑๘ องศา ๔๘ ลิบดาเหนือ และตรงกับละติจูดของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งจะทำให้ไม่มีเงาของสิ่งที่ตั้งตรงตั้ง เช่นคนยืนตรง เสาธงตั้งตรง หรือพระธาตุ (เจดีย์) ที่ตั้งตรง และพอยกเงินดวงอาทิตย์ยกทางทิศตะวันตกพอดี หลังจากนั้นแล้วดวงอาทิตย์จะขึ้นเหนือไปเรื่อย ๆ เร็วกว่าตะวันอ้อมเหนือไปจนถึงวันที่ ๒๒ มิถุนายน ดวงอาทิตย์จะไปเหนือสุดที่มุม ๒๓ องศา กับ ๒๖ ลิบดาเหนือ แล้วก็จะเริ่มลดมุมลงมามาก มุมดังกล่าวนี้ทางดาราศาสตร์เรียกว่ามุมแคลิเนชัน (Declination) ด้วยเหตุนี้จึงใคร่จะขอขอบข้อคิดว่าท่านที่กำหนดเอาวันดังกล่าวเป็นวันเริ่มยกกำแพงเมืองนั้น ก็เพราะท่าน

เห็นว่าแนวเสด็จที่ตำแหน่งของกะวันในวันนั้นจะให้ทิศตะวันตกและตะวันออกแม่นยำกว่าวันอื่นของรอบปี และที่สำคัญก็คือพระราชทรงประทับทำพิธีเวลาเที่ยงค้ำย เพราะจะเสด็จไปทางไหนก็ไม่เห็นเงาของพระองค์เอง สำหรับวันที่ ๑๔ หรือ ๑๕ นั้นเป็นเพียงระบบของปฏิทินแต่ก็ใช้ได้ทั้งสองราย การเลือกวันเช่นนี้แก่การวาศาศตร์และโหราศาสตร์สมัยนั้นคงจะได้ศึกษากันมากและนานพอสมควรกว่าจะพบข้อเท็จจริงเช่นนี้ นับเป็นความสามารถอย่างหนึ่งของท่าน แต่น่าเสียดายที่ท่านไม่ได้บันทึกหรือจดไว้ให้พวกเราได้ศึกษา เพราะการเรียนวิชาสมัยนั้นนิยมเรียนโดยการท่องจำถ่ายทอดกันสืบต่อมา มาถึงสมัยปัจจุบันจึงต้องอาศัยการเปรียบเทียบกับหลักฐานต่าง ๆ เท่าที่จะเก็บมาประกอบกันได้ เช่นเกี่ยวกับการที่ท่านเลือกเอาวันเพ็ญวันแรกของสงกรานต์ ตรงกับวันที่ ๑๔ เมษายน ก็อาจจะได้มาจากเหตุผลที่ว่า วันนั้นดวงอาทิตย์จะโคจรโดยสัมพันธ์กับโลก ทำให้เวลาใน ๑ วันเท่ากับ ๒๔ ชั่วโมงพอดีดวงอาทิตย์เคลื่อนคร่อมไม่เร็วและไม่ช้า ส่วนวันอื่นนั้นดวงอาทิตย์มาถึงเมริเดียนก่อนเที่ยงบ้าง บางวันก็มาหลังเที่ยงบ้าง ปรากฏการณ์เช่นนี้บรรพบุรุษของเราต้องใช้เวลาสังเกตศึกษายาวละเอียด และด้วยเครื่องมือที่ไม่ทันสมัย แต่ท่านก็ยังปฏิบัติกันได้อย่างดี

ต่อไปก็คือการเสด็จทิศเหนือ เวื่อนักเป็นเรื่องที่ดั่งสันนิษฐานเช่นเดียวกัน แต่เชื่อว่าคงจะไม่ผิด การเสด็จทิศเหนือนี้นักเดินเรือทางซีกโลกเหนือก็ใช้อยู่เป็นประจำ ก็คือการเสด็จทิศจากดาวเหนือ นักดาราศาสตร์เรียกดาวดวงนี้ว่า ดาวหมาเล็ก คือ อัลฟา อูร์เซ ไมเนอร์ (ALPHA URSAE MINORIS) ภาษาอังกฤษเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า โพลาริสหรือดาวขั้วโลก ดาวดวงนี้จะอยู่ประจำที่ตลอดไป คือไม่ขึ้นและไม่ตกเหมือนดาวอื่นๆ เนื่องจากอยู่ใกล้แกนหมุนของโลกมาก คือประมาณไม่เกิน ๑ องศาในปัจจุบันนี้ และจะเปลี่ยนตำแหน่งบ้างตามกาลเวลา คงเป็นเพราะเหตุนี้กระมังที่ทำให้กำแพงเมืองในปัจจุบันปรากฏเข้าไปเพียงเล็กน้อยจากทิศเหนือจริงในแผนที่

อย่างไรก็ดี เราควรบูชาความสามารถของพระรัตนปัญญาเถระเป็นอย่างยิ่ง ที่ท่านไม่กระทำเช่นนักวิชาการคนอื่นที่ไม่บันทึก แต่ท่านเป็นพระที่ขยันบันทึกเราจึงมีข้อมูลได้ศึกษาเรื่องต่างๆ ได้มาก มิใช่แค่เรื่องศาสนาเท่านั้น แต่มีประวัติศาสตร์และดาราศาสตร์และภูมิศาสตร์ด้วย เช่นท่านได้บันทึกปรากฏการณ์ทางการดาราศาสตร์ที่สำคัญเช่นในกรณีที่ไม่ว่าเกี่ยวกับพิธีการอย่างใดเลย คือ วันหนึ่งท่านได้เขียนไว้ว่า “ในปีเดียวกัน คือมีระแวง

วันอาทิตย์ แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๓ คาวพระเคราะห์ มารวมกันในราศีมังกร ถึง ๗ ดวง คือ อาทิตย์ จันทร์ อังคาร พุธ พฤหัสบดี ศุกร์ และเสาร์” ความจริงดวงอาทิตย์นั้น ทางดาราศาสตร์ไม่ถือว่าเป็นดาวเคราะห์อย่างโหราศาสตร์ แต่การคำนวณตำแหน่งและการสังเกตตำแหน่งบนท้องฟ้า อ้อมทำให้เห็นปรากฏการณ์เช่นนี้ และการที่ดาวเคราะห์เข้ามาอยู่ด้วยกัน หลากสิบหรือหลายร้อยปีจะปรากฏสักครั้งหนึ่ง และท่านก็ได้สนใจบันทึกไว้ด้วย จึงทำให้เราได้มรดกเพื่อการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมมากขึ้นในทางดาราศาสตร์ด้วย

เราอยู่ในเมืองเชียงใหม่ที่มีลักษณะพิเศษอย่างหาที่เปรียบมิได้จาก จนเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว แต่เรามากจะมองข้ามความสำคัญในคุณสมบัติที่หลายอย่างของเมืองเชียงใหม่ ทำให้หลายสิ่งที่เราควรถนอมและรักษาสูญหายไปเพราะกาลเวลา และบางทีก็ด้วยการกระทำของเราเอง โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เพราะเหตุนี้จึงทำให้กำแพงเมืองของเราถูกทำลายลงชั่วระยะเวลาไม่ถึง ๔๐ ปี ทั้งๆ ที่พระเจ้ากสิกรูปนักษัตรราชได้สร้างเพิ่มเติมจากที่พญามังรายได้สร้างไว้ก่อนหลายร้อยปี ด้วยความสามารถและอัจฉริยภาพของพระองค์ท่าน

การซ่อมแซมกำแพงเมืองและประตูทำแพ นับว่าเป็นงานสำคัญของท่านผู้ว่าราชการจังหวัดและประชาชนชาวเชียงใหม่สมัน และถือว่าเป็นประมุขยันเป็นอนุสรณ์แทนคิพของพญามังราย พญางัวเมืองและพ่อขุนรามคำแหง แม้จะไม่ใช่ ณ แห่งนี้ เพราะ “ประตูชัย” เป็นชื่อที่กล่าวไว้ในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ ในหัวข้อเรื่องพญามังราย ว่าเป็นที่นัดพบของกษัตริย์ทั้งสามพระองค์ แต่มีได้บอกแน่ชัดว่าเป็นที่ใด เนื่องจากประตูทำแพพระณักดิ์คือ ใ้ว่าอยู่กลางความเจริญของเมืองเชียงใหม่ จึงอาจถือได้ว่าเป็นประตูชัย เช่นเดียวกับที่นครปารีสก็มีประตูชัยประจำเมือง และอยู่กลางเมือง

เอกสารอ้างอิง

- พระคัมภีร์ยูดาธระ “จินกาลมาลีปกรณ์” แปลโดยศาสตราจารย์ รศ.น.แสง มนวิตร เบ็ญญ (อุษณัฐนิชกสิกรณศักดิ์, ไบรอนคดี) พระนคร, กรมศิลปากร ๒๕๑๑
- วราธรรวาทธรรมปวรรักษ์, ปฏิทินโหราศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๑๑ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๕, พระนคร, สำนักพิมพ์ธรรมนิสาร, ๒๕๐๖
- Krasavtsev, B., Nautical Astronomy, Moscow, 1970
- The Astronomical Ephemeris, London, 1972
- The World Almanac & Book of Facts 1985, New York, 1984

การโคจรของดาวหางฮัลเลย์ในประวัติศาสตร์เชียงใหม่

การโคจรของดวงดาวเป็นคู่กับการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ หากไม่แล้ว การกำหนดที่หมายของกาลเวลาทางประวัติศาสตร์จะไม่มีทางทำได้ ไม่ทราบว่าจะใด เกิดขึ้นเมื่อใด การเดินทางของรถยนต์ไปในเส้นทางใด หากไม่มีเครื่องหมายบอก ระยะ เราก็คงไม่มีทางทราบได้ว่าเราได้เดินทางไปในเส้นทางใด ดังนั้นการเปรียบเทียบ เหตุการณ์ของโลกกับทางดาราศาสตร์จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นการลองการ ซ้อมแซมประศุทำแหพรงนกน่าจะหาที่หมายทางดาราศาสตร์ ไว้เป็นหลักฐานด้วย

จากผลของการค้นคว้าทางดาราศาสตร์ เด็ดมอนส์ ฮัลเลย์ โดยใช้หลักวิชาการ เซลเลสเตเชียล เมคานิกส์ พบว่าดาวหางดวงหนึ่งซึ่งต่อมาเมื่อเรียกว่า ฮัลเลย์ เพื่อเป็นเกียรติแก่การดาราศาสตร์ผู้นั้น โคจรเข้ามาใกล้ดวงอาทิตย์และโลกในช่วงเวลาค่อนข้างเที่ยงตรง คือประมาณ ๗๕ ถึง ๗๖ ปีต่อครั้ง เมื่อตรวจสอบกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่พอจะหาได้ ทราบว่ามีการบันทึกไว้แต่เมื่อ ๒๓๔ ปี ก่อนคริสตกาล โดยโคจรมาสู่โลกและดวงอาทิตย์ถึง ๒๔ ครั้ง และฮัลเลย์ก็ได้พยากรณ์การกลับมาสู่โลกและดวงอาทิตย์ในอนาคตด้วย แม้ว่าเขาจะไม่มีชีวิตอยู่ได้เห็นผลของการพยากรณ์อย่างแม่นยำ แต่เขาก็ได้พิสูจน์ แขนฮัลเลย์ว่าที่คำนวณไว้นั้น โลกก็ได้พบเห็นเป็นเบญจกาศในปี

หนังสือจีนกาลมณีปกรณัม บันทึกไว้ตอนหนึ่งว่า “ต่อจากโคจรขึ้นพระเจ้าฮุยบา แล้ว พระเจ้ฉงววยได้สร้างนครกุ่ยกาม เมื่อจุลศักราช ๖๖๕ (พ.ศ. ๑๘๔๗) แล้วโปรดให้สร้างเจดีย์คู่คำขึ้นในนครนั้น” บันทึกกล่าวถึงนี้ เมื่อได้แปลงเป็นพุทธศักราช จะตรงกับ พ.ศ. ๑๘๔๖ และจะตรงกับ ค.ศ. ๑๓๐๓ และนี่เป็นดาวหางฮัลเลย์โคจรมาใกล้โลกพอดี แต่พระเจ้ฉงววยกับชาวเชียงใหม่จะได้สังเกตเห็นหรือไม่นี้ หากหลักฐานไม่ได้ที่จะนำมายืนยัน ต่อมาดาวหางดวงเดียวกันนี้ก็ได้โคจรมาอีกในสมัยพระเจ้เกื้อน พ.ศ. ๑๔๒๑ พระเจ้กิติโลกราช พ.ศ. ๑๔๗๗ และสมัยพระเกษเกล้า เมื่อ พ.ศ. ๒๐๗๔ ในสมัยนั้น ทบว่ามีบันทึกที่น่าสนใจในพงศาวดารโยนกว่า “จุลศักราช ๘๔๕ มีมะเส็ง เบญจสก มีขุค เมืองไคมาเจิวพระวราชไมศรี พระเมืองเกษเกล้าฯ นำแขกเมืองไปนมัสการพระมหาธาตุ ลำพูน วันพฤหัสบดี เดือนนี้ ขึ้น ๘ ค่ำ เวลาเย็น เห็นอุบาทว์ มีพุ่งโตในอากาศทั่วทุก

การบันทึกข้อประมุขเมืองของตำนาน : ข้อที่น่าพิจารณา

วิชย คันถิศกร

หน่วยศิลปากรที่ ๔ กรุงเทพมหานคร

ประเด็นการศึกษาค้นคว้าแห่งประมุขเมืองเชียงใหม่ หลักฐานที่สำคัญและใช้อ้างอิงกันอยู่ทั่วไป คือ หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งรวมถึงชื่อและตำแหน่งของประมุขเมืองอย่างชัดเจน แต่ในจำนวนเอกสารเหล่านั้นไม่มีเกาถึงระยะเริ่มแรกที่สร้างเมือง ทุกฉบับเขียนขึ้นในระยะเวลาต่าง ๆ หรือแม้แต่หลักฐานเอกสารที่เก่าที่สุดเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางภาคเหนือ คือ ตำนานมูลศาสนา มิได้ระบุถึงรายละเอียดเกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้งของประมุขเมือง และเอกสารอีกฉบับหนึ่งที่สำคัญคือ ชินกาลมาลีปกรณ์ ที่แต่งใน พ.ศ. ๒๐๖๐ โดยพระคันธปัญญาเถระ รัชกาลพระเมืองแก้วกล่าวถึงเพียงชื่อของสถานที่หรือเดียวกับประมุข คือ บ้านศรีภูมิ โดยกล่าวว่า เป็นการอุปมาสาธิตที่ประทับ จากบ้านศรีภูมิทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเมืองเชียงใหม่มาสร้างมณฑป ส่วนชื่อประมุขเมืองมักถูกระบุในเอกสารพื้นเมืองของภาคเหนือ เช่น ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ตำนานสิบห้าราชวงศ์และเอกสารที่เรียบเรียงใหม่ คือ พงศาวดารโยนก ในจำนวนของเอกสารกลุ่มนี้บันทึกขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕ ทางสิ้น และใช้ชินกาลมาลีปกรณ์เป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลในการเรียบเรียงช่วงนี้ ลักษณะของประมุขตำแหน่งถูกเปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว สิ่งที่ปรากฏอยู่ จึงถูกบันทึกย้อนหลังกลับไป คำนึงถึงของการบันทึกข้อประมุขหรือจำนวนประมุขจึงเกิดการสับสนพอสมควร

ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่และตำนานสิบห้าราชวงศ์กล่าวว่า ในระยะแรกที่สร้างเมืองเชียงใหม่ตามพระอภัยมณีราช มีประมุข ๕ ประมุข (สงวน ไชยสิทธิ์, ๒๕๑๔ หน้า ๒๔) ต่อมาเมื่อพระเจ้าแสนเมืองมาเสวยราชย์และมหาเทวีสร้างเจดีย์คำวไว้ จึงโปรดให้เจาะกำแพงสร้างประตูเพื่อทอดพระเนตรการสร้างเจดีย์หลวงและประตูนี้มีชื่อว่าประตูสวนแก้ว ต่อมาเมื่อพระเจ้าติโลกราชได้สร้างพระราชวังทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และเจาะกำแพงขึ้นนอกเป็นประตูชื่อ ประตูศรีภูมิ ในกรณีนี้หากนับตามตำนานพบว่า มี ๗ ประตู ที่ระยะแรกสร้าง

เมืองมี ๕ ประตู และสร้างในสมัยหลังอีก ๒ ประตู คือ ประตูสวนแพและประตูศรีภูมิ
ปัญหาต่อมาคือ ในจำนวน ๕ ประตู ที่ตำนานระบุว่าสร้างระลอกแรกมีชื่อว่าอะไรบ้าง
พิจารณาได้จากประตูตามเหตุการณ์ต่างๆ ของตำนานและจากแผนที่ช่วง พ.ศ. ๒๔๙๓,
พ.ศ. ๒๔๙๔ และ พ.ศ. ๒๔๖๖ มีระบุถึงชื่อประตูต่างๆ ทั้งกำแพงชั้นนอกและกำแพง
ชั้นในหลายๆ ชื่อที่น่าสนใจ

ประตูหาญ, ประตูเล็ก, ประตูชัย อยู่กำแพงชั้นนอกด้านทิศใต้ และกรณี
ของกำแพงชั้นนอกก็ยังเป็นปัญหาว่าสร้างเมื่อไร มีหลายเอกสารที่กล่าวถึง เช่น พงศาวดาร
ฉบับพระวรวงศ์เธอและเรื่องไทยรบพม่า กล่าวว่าสร้างเมื่อครั้งพระยาโกษา (เหล็ก) จาก
อยุธยายกทัพมาตีเชียงใหม่ และก่อสร้างกำแพงเมืองไว้และก่อสร้างเป็นป้อมสูงเท่ากำแพง
เมือง ใช้ปืนใหญ่ยิงเข้าไปในเมือง หรือในเอกสารตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ (ฉบับที่ออก
คำโดย นายสมศักดิ์ วุฒิเพ็ญ ได้ค้นฉบับจากวัดศรีเคียว ลำพูน จัดพิมพ์โดย สถาบันวิจัย-
สังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) กล่าวว่าสมัยพระเจ้าเมกุฎี มีการสร้างกำแพงชั้นนอกใน
ลักษณะระฆังคว่ำ ทิศทิศใต้มาจรดทิศตะวันออก ในลักษณะนี้ย่อมสัมพันธ์กับความทาง
ประวัติศาสตร์ที่กล่าวว่า พระเจ้าติโลกราชสร้างพระราชวังบริเวณทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
แล้วจึงกำแพงชั้นนอกสร้างประตูศรีภูมิ ย่อมแสดงว่ากำแพงชั้นนอกมีมาก่อนสมัยพระเจ้า-
ติโลกราช แต่จะสร้างสมัยพระเจ้ามังรายหรือไม่ยังไม่หลักฐานยืนยัน เพราะในเอกสาร
ชินกาลมาลีปกรณ์มีบันทึกว่า เมืองเชียงใหม่ที่พระเจ้ามังรายสร้างยาว ๑,๐๐๐ วา กว้าง
๔๐๐ วา ชุกกกว้าง ๔ วา ก่อกำแพงอิฐลักษณะนี้ผังเมืองเกือบเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส จึงมีใช้
ผังเมืองที่กำแพงรอบนอก ดังนั้นชื่อประตูทั้งสามที่อยู่กำแพงรอบนอกจึงมีใช้สร้างสมัยแรก
เริ่มสร้างเมือง

พิจารณาพงศาวดารโยนกกล่าวว่า ประตูหัวเวียงเป็นประตูเดียวกับประตูช้างเผือก
โดยเปลี่ยนชื่อเมื่อสมัยพระเจ้าแสนเมืองมา ขณะเกิดศึกกับสุโขทัย โดยทางสุโขทัยเกณฑ์มา
เผ่าว่าศึกโขกกับทางอยุธยาและขอให้ทางเชียงใหม่ยกทัพไปช่วย แต่เมื่อยกทัพไปแล้วทางสุโข-
ทัยกลับโยกทัพปล้นตีของพระเจ้าแสนเมืองมาจนแตกพ่ายหนี ข้าราชการสองคนชื่อ อ้ายฮอบ
และอ้ายชา ได้พาพระเจ้าแสนเมืองมาหนีจนถึงเชียงใหม่ และได้รับการปูนบำเหน็จให้เป็น
ขุนช้างซ้าย ขุนช้างขวา ต่อมาจึงสร้างรูปช้างเผือกไว้ทางทิศเหนือของเมืองสองตัว และ

ประตูทางทิศเหนือเดิมชื่อ ประตูหัวเวียง จึงเปลี่ยนมาเป็นประตูช้างเผือก แต่อย่างไรก็ตาม การบันทึกเอกสารในระยหลังก็ยังใช้ทั้งประตูช้างเผือก และประตูหัวเวียง

ประตูท่าแพตามตำนานและแผนที่ระบุว่า อยู่ทางทิศตะวันออกแก่เมื่อพิจารณาจาก เหตุการณ์ในประวัติแล้ว ประตูเชื่อมเวียงน่าจะอยู่ทางทิศตะวันออกด้วย กล่าวคือในช่วงสมัย พระเจ้าติโลกราชครองเมืองเชียงใหม่ พระบรมไตรโลกนาถแห่งอยุธยาได้ส่งหาญพรหมสัทธาน มาเป็นใต้กักลอนเข้าเมืองเชียงใหม่ เพื่อทำลายคันทน์โคธ ในตำนานระบุว่าคันทน์โคธอยู่ทาง ทิศตะวันออกเมืองเหนือ และหาญพรหมสัทธานเลอบเข้าทางประตูเชื่อมเวียง จากลักษณะภูมิ- ประเทศประตูนี้น่าจะอยู่ทางทิศตะวันออกหรือทิศเหนือ เพราะการที่จะเลอบเข้ามาทางทิศ- ตะวันออกเฉียงเหนือควาจะเข้าทางประตูทิศเหนือหรือประตูทิศตะวันออก แต่ทางทิศเหนือ เรียกว่าประตูหน้า ประตูหัวเวียง เพราะหลังจากเหตุการณ์เลอบเข้าเมืองของหาญพรหมสัทธาน แล้วถูกจับได้โดยส่งออกทางประตูทิศเหนือคือประตูหัวเวียง ซึ่งมีระบุไว้ชัดเจนในตำนาน ราชวงศ์จักรี ดังนั้นประตูที่เลอบเข้าจึงอยู่ทางทิศตะวันออก คือประตูท่าแพปัจจุบัน แต่ เรียกว่าประตูเชื่อมเวียง มีหลักฐานยืนยันอีกจุดหนึ่งคือ ในช่วงที่เจ้าอนุวงศ์ยกกองทัพมา ครอบครองนครราชสีมา มงคลมีหนังสือ ให้ทางเมืองเชียงใหม่ยกทัพไปช่วย ในตำนานพื้นเมือง เชียงใหม่กล่าวว่า เจ้ามหาวันสะได้ยกทัพออกจากเชียงใหม่ไปทางประตูเชื่อมเวียงและทัพแพ ทางทิศตะวันออกถึงข้อความ

“เจ้ามหาวันสะมหาอุปราชา ขึ้นมาครองอยู่ได้ ๑๕ วัน เจ้ามีพระทัยนึกกลัวหาญ ขำหาญด้วยการสงครามมากนัก ก็จัดวิฬรคันทน์โยธาหาญ ๕,๐๐๐ คน ถึง ณ วันศุกร์ เดือน ๘ แรม ๒ ค่ำ ยามกองวาย เจ้าเสด็จยกจตุรงค์เสนาโยธา ออกจากเวียงด้วยประตูเชื่อมเวียงและท่าแพคันทน์นอก” (สงวน รัชสิริวัชรินทร์, ๒๕๑๐, หน้า ๑๓๖)

ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าทิศตะวันออกคือ ประตูเชื่อมเวียง ซึ่งเป็นประตูเดียวกับประตู ท่าแพชั้นใน ส่วนชั้นนอกบริเวณกำแพงคันทน์ชื่อประตูท่าแพชั้นนอก โดยมีหลักฐานในตำนาน ราชวงศ์จักรีและตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ กล่าวว่าช่วง พ.ศ. ๒๓๖๘ เกิดเหตุการณ์เป็น ปลายขึ้นและบันทึกว่า วันเสาร์ เดือน ๘ ปี ๑๔ ค่ำ เก่งเข้ามาถึงคันทน์เวียงชั้นนอกประตู

ทำแพ (สงวน ไซคัสรุคิน, ๒๕๕๐, หน้า ๕๓๔) ชื่อนำพิจารณาชื่อ ประศุกทางทิศตะวันตกมีเรียกชื่อได้ ๒ ชื่อ คือ ชันโนเรียกว่าประศุกท่าแพชั้นในและประศุกเชิงเรือกล ส่วนชั้นนอกเรียกว่าประศุกท่าแพชั้นนอก

ภาพแสดงพื้นที่บริเวณเมืองเก่าปัตตานี (ปัตตานีเมืองเดิม) ในแผนที่ของกรมแผนที่ทหารบก

ประศุกสวนศอกและประศุกเชิงใหม่ มีกล่าวอยู่คานานพื้นเมืองเชิงใหม่และสวนศอกคล้องกับแผนที่ พ.ศ. ๒๔๙๓, พ.ศ. ๒๔๙๗, และ พ.ศ. ๒๔๖๖ ว่าประศุกสวนศอกอยู่ทางทิศตะวันตก ส่วนประศุกเชิงใหม่อยู่ทางทิศใต้ซึ่งเดิมเรียกว่าประศุกท่าเรือ จากหลักฐานดังกล่าวพบว่าระยะแรกสร้างเมืองมีเพียงสี่ประศุก ในกำแพงชั้นใน คือ ประศุกหัวเวียง ประศุกเชิงเรือกลหรือประศุกท่าแพ ประศุกสวนศอก และประศุกเชิงใหม่ นอกจากนี้สร้างเพิ่มเติมในระยะหลัง ในอีกประศุกหนึ่งที่น่าสนใจเพราะเกิดการสับสน คือประศุกริภูมิซึ่งเชื่อว่าก่อนเปลี่ยนชื่อเป็นประศุกช้างม่อย ตามตำนานระบุว่าสร้างสมัยพระเจ้าติโลกราช แต่แผนที่ พ.ศ. ๒๔๙๓ ไม่มีระบุถึง แผนที่ พ.ศ. ๒๔๙๗ ระบุว่าอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของกำแพงชั้นนอก แผนที่ พ.ศ. ๒๔๖๖ ย้ายตำแหน่งของประศุกช้างม่อยมาอยู่กำแพงชั้นในบริเวณถนนช้างม่อยปัจจุบัน เมื่อพิจารณาจากแผนที่ทั้ง ๓ แผนที่แล้ว ตำแหน่งประศุกนี้จะคลาดเคลื่อนไปอย่างมากจากระยะแรกกำแพงชั้นนอกด้านตะวันออกจะมีแนวคอดึงแจ่งศรีภูมิ ใน พ.ศ. ๒๔๙๗ แนวกำแพงยังคงมีขนาดเล็กน้อยและระบุชื่อประศุกช้างม่อย ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๖๖ แนวกำแพงยังคงมาเหลือเพียงแค่ประศุกท่าแพชั้นนอก และชื่อประศุกช้างม่อยจึงย้ายมาอยู่กำแพงชั้นใน ลักษณะดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลง การเรียกชื่อ ตำแหน่ง ตามสภาพ ของตัวกำแพง ประศุกที่เปลี่ยนไปโดยการคัดถนนในแต่ละช่อง ซึ่งระยะแรกไม่มีประศุกช้างม่อยและไม่มีถนน แต่เมื่อคัดถนนผ่านเข้ามาจึงเกิดชื่อประศุกช้างม่อย และเมื่อกำแพงชั้นนอกหายไป สร้างถนนคึกเจ้ากำแพงชั้นในชื่อประศุกจึงเปลี่ยนไปอยู่ด้านใน

แผนที่แสดงพื้นที่บริเวณเมืองเก่าปัตตานี (ปัตตานีเมืองเดิม) ในแผนที่ของกรมแผนที่ทหารบก

ดังนั้นเหตุใดชื่อประศุกริภูมิจึงเปลี่ยนไปเป็นช้างม่อย เพราะคำว่าศรีภูมิมีระบุไว้ตั้งแต่สมัยพระเมืองแก้ว พ.ศ. ๒๐๖๐ แต่เมื่อมีการบันทึกแผนที่ใน พ.ศ. ๒๔๙๓ ไม่มีประศุกริภูมิ และช้างม่อยซึ่งคานาพระบุไว้ชัดเจนว่าอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือ และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ แผนที่ระยะนี้กล่าวถึงประศุกช้างม่อย เหตุใดจึงไม่ใช่ชื่อประศุกริภูมิ ชื่อนำพิจารณาชื่อ ประศุกริภูมิกล่าวว่าสร้างสมัยพระเจ้าติโลกราช ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

โดยสร้าง พระราชวัง ตามที่เฝ้า จากอยุธยา แล่นำ และพระราชวัง นักรวหรือออกไป สร้างมณฑปที่
วัดป่าแก่งส้มโฮงพระเมืองแก้ว (วัดคันธุฎฐาธาระ, ๒๕๑๐, หน้า ๑๔๖) คำว่าศรีภูมิยังมี
ปรากฏอยู่แม้ว่าจะเป็นช่วงระยะที่มีประตูช้างม้อแล้ว ทั้งตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่หมู่ที่ ๔
กล่าวคือเหตุการณ์ในช่วง พ.ศ. ๒๕๖๔

“ศักราช ๑๑๘๗ ปี ตรีเพ็ญ เดือน ๗ แรมศกปีใหม่แล้ว

เหตุการณ์บ้านเมืองบังเกิดกับเข็ด ศักดา (คางคก)

เป็นเหตุเข้าประตูช้างม้อ พยอบบ่ของกิน

นกลายกัวยันในอากาศตรงหนองแจ้งศรีภูมิ

(สงวน ไรศิธรวิณัย, ๒๕๑๐ หน้า ๑๓๔)

ดังนั้นประตูช้างม้อน่าจะเกิดขึ้นในระยะหลัง เพราะแผนที่ช่วงแรกก็ไม่ปรากฏและ
ในเอกสารตำนานของก็ยังกล่าวถึงคำว่า ศรีภูมิและช้างม้อในช่วงระยะเวลาเดียวกันและไม่นำ
จะเป็นตำแหน่งเดียวกับประตูศรีภูมิที่กล่าวว่าสร้างสมอพระเจ้าไท้โลกราช

จากประเด็นที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ถึงความสับสนในหลายลักษณะของการเรียก
ชื่อประตู โดยที่อาศัยตำแหน่งเป็น ฐานในการศึกษา ลักษณะ ของ ตำแหน่ง มีใช้ เพียง คัดลอกต่อ ๆ
กันมา แต่จะมีแห่งใหม่แล้วนั้นอาจสภาพขณะที่แต่งสอให้เข้าไปบางครั้งจนเกิดการสับสน
ต่อเนื่อง ดังกรณีชื่อประตูเมืองบางประตูอาจเรียกหลายชื่อ จนคิดว่าเป็นคนละประตูอย่าง
เช่น กำแพงพื้นเมืองเชียงใหม่บางครั้งเรียก ประตูช้างเผือก บางครั้งเรียกประตูหัวเวียง
หรือประตูท่าแพกับประตูเชิงเรือ และประตูช้างม้อกับประตูศรีภูมิ และระบุลงไปว่าระยะ
แรกสร้างเมืองมี ๔ ประตู กล่าวคือขณะเขียนตำนานประตูเมืองขึ้นใหม่ปรากฏ ๔ ประตู
คือ ประตูช้างเผือก ประตูท่าแพ ประตูสวนดอก ประตูเชิงใหม่ และประตูสวนปรง
ดังนั้นผู้เขียนจึงระบุจำนวนตามสภาพที่ปรากฏ แต่เมื่อศึกษาแล้วจะขัดกับเนื้อความเหตุการณ์
ที่บันทึก จึงชี้ให้เห็นความสับสนบางประการในการบันทึก สาเหตุดังกล่าวเพราะในขณะ
บันทึกสภาพเมืองเชียงใหม่ได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว เอกสารเก่าๆ ที่ใช้เป็นพื้นฐาน
ในการเขียนตำนานก็มีได้ระบุชื่อประตูใดๆ หรือแม้แต่จารึกที่สำคัญๆ ก็มีได้กล่าวถึงชื่อประตู

ทั้งกล่าว ในระยะหลังๆ ก่อนเข้าแพงเมืองข้าวสุททุกุโธรมมาก จนเกิดความกึกก้องระยิบทั้ง
โดยเจ้าเมืองเชียงใหม่ แต่ได้รับการคัดค้านจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า ธรรมเนียมนี้
ในพ.ศ. ๒๑๔๔๔ ดังนั้น

“ด้วยเกล้าฯ ได้รับการเสวยพระยาสุรสีห์ วิเศษรศกดิ์ ข้าหลวงใหญ่ณเขตพายัพที่
๑๖๗ ลงวันที่ ๒ พฤศจิกายน สก ๑๒๔ ว่า พระยาสุรสีห์ วิเศษรศกดิ์ ได้
ปลุกษา เจ้านครเชียงใหม่ในเรื่องกำแพงเมืองเชียงใหม่ในเวลานี้ข้าวสุททุกุโธรมไป
ทั้ง ๔ ด้าน จะหาที่ยกตั้งก็ยกไม่ได้ ถ้าจะตั้งไว้หรือซ่อมแซมใหม่ก็ไม่เป็น
ประโยชน์อันใด เห็นพร้อมกันว่าควรรื้อเอาอิฐ ทำการก่อสร้างสิ่งอื่นๆ และเมื่อ
รื้อกำแพงออกแล้ว ทำถนนบนเชิงเนินให้รอบทั้ง ๔ ด้าน จะเป็นการสวาท
คงงามมีความสามเินไรเลขดังนี้

เกล้าฯ เห็นว่าที่จะเอาควยอย่างหรือกำแพงกรุงเทพฯ ไปรื้อกำแพงเมืองเชียงใหม่
นั้นไม่ควร กรุงเทพฯเพราะบ้านเมืองเบียดเสียดเกียดกัน ต้องรื้อกำแพงขยายเป็น
ถนนหนทาง แลจกบ้านเรือนให้เรียบร้อย เหตุเช่นนี้ไม่มีในเมืองเชียงใหม่ เป็น
แต่จะรื้อเสียโดยเห็นว่าเป็นของเก่ารุงรัง เป็ลื่องแรง ไม่คุ้มค่าที่ได้อิฐหักๆ มาใช้
สอย เห็นว่าเอาอิฐเล่นเป็นของโบราณดีกว่าการจะควรประการใด แล้วแต่จะ
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

(เอกสารไมโครฟิล์ม, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

บันทึกดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่า สภาพของประตักกำแพงเมืองเชียงใหม่ข้าวสุทเปลี่ยน
แปลงไปมากน้อยเพียงไร สิ่งเหล่านี้คือตัวชี้ให้เห็นว่าการบันทึกข้อสถานที่ต่างๆ จะใช้ชื่ออะไร
หลังๆ เข้าไปบันทึกตั้งแต่การศึกษาจึงควรมีการสังเคราะห์เนื้อหาต่างๆ ให้ได้ข้อสรุปที่แน่นอน
จึงจะได้ข้อมูลที่ถูกต้องตามความเป็นจริง

เอกสารอ้างอิง

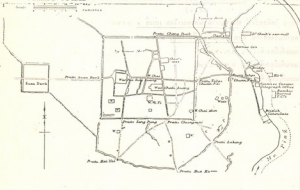
๑. กรมศิลปากร ตำนานมณฑลสุพรรณ กรุงเทพฯ : เสริมวิทยะ บรรณาการ, ๒๕๑๙
๒. คณะกรรมการการจัดพิมพ์เอกสาร ประชุมสังฆราชวิไลราช ๓ กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบ
นายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๙
๓. พระบาทสมเด็จพระจักร (น้อม บุญนาค) พงศาวดารโยนก กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองวิทย์,
๕๕๐๙
๔. รัตนปัญญาจารย์ พิมพ์ลายลักษณ์อักษร แปลโดยหลวง มนวิทูร, ๒๕๑๐
๕. สรวน ไชยสุวรรณ์ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักพิมพ์นโยบายการทูต
๒๕๑๔)
๖. สรวน ไชยสุวรรณ์ ประชุมตำนานอาณาจักรโยน เล่มที่ ๑ ๒๕๒๔
๗. สถาบันวิจัยสังคม ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, ๒๕๒๔
๘. แผนที่เมืองเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๙๓
๙. แผนที่เมืองเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๙๙
๑๐. แผนที่เมืองเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๖๖

Statute Miles

Railways completed — Railways proposed
Heights in Feet

CHIENGMAI

To:
Eng.
Town
Village
Island
Forest
River
Stream
Canal
Lake or
Swamp
Marsh
Rapid
Threat
Small
Mountain
River
Stream
Sea

97

98

99

100

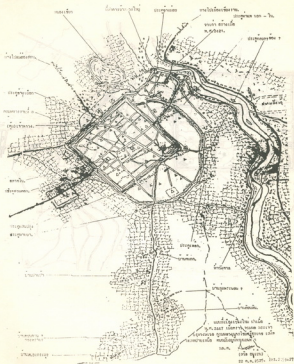
By Ly Jone to Chien, Fok, to be "Harveying and exploring in Siam"

London, John Murray, Albemarle Street, year 1910.

JOHN M. M. M. M.

19

မြို့ပုံစံ၊ အ.က.၊ ၁၈၈၈

၆၈၈ မြို့ပုံစံ၊ အ.က.၊ ၁၈၈၈

เมืองโบราณเปรียบเทียบ สุโขทัย เชียงใหม่ เชียงตุง

ทวี สุวามบัตินานการ

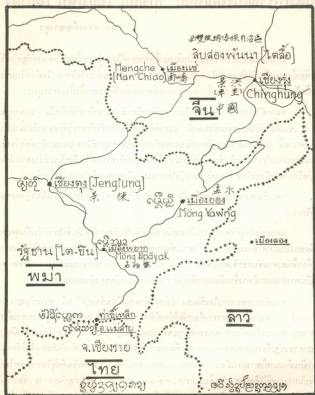
ด้านเหนือประเทศไทยเป็นบริเวณที่มีชนชาติไทยอยู่มากที่สุดนับตั้งแต่รัฐอัสสัม อินเดียซึ่งเคยเป็นรัฐปกครองโดยชนชาติไทอาหม รัฐชานซึ่งมีไทใหญ่ ไทคำดีโหมว ไทจีนไทลื้อ ประเทศลาวจนถึงเวียตนามเหนือและจีนใต้ตลอดถึงพม่ามหาสมุทร

ชนชาติไทเหล่านี้ พูดภาษาไทภาษาเดียวกัน มีประเพณีคล้ายคลึงกัน ภาษากลุ่มต่าง ๆ เช่นเดียวกับวิถีชีวิตประเพณี ประวัติศาสตร์ได้เป็นหัวข้องานวิจัยหลายเรื่องมาแล้ว ในบทความนี้ ผู้เขียนพยายามเปรียบเทียบการสร้างเมืองของชนชาติไทสามอาณาจักรคือสุโขทัย ล้านนาและเขมรหรือแคว้นเชียงรุ่งเพื่อค้นหาข้อแตกต่างกันหรือคล้ายคลึงกันระหว่างสามเมืองใหญ่หรือราชธานีของไทสามเผ่าอันหมายถึงไทยกลาง ไทยวนหรือโยนกและไทจีน

นครเชียงรุ่ง หรือตุงกวนี ก็คือเมืองหลวง ของรัฐเชียงรุ่ง หรือเขมรรัฐ ซึ่งเป็นแว่นแคว้นของชนชาติไทจีน

นครแห่งนี้อยู่ที่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ของอำเภอมะสาอ จังหวัดเชียงรุ่ง ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของประเทศไทยระยะทางห่างกันตามเส้นตรงประมาณ ๑๐๐ กิโลเมตรแต่ด้วยเส้นทางคดเคี้ยวในสงครามสันคองจึงต้องเดินทางประมาณ ๑๕๐ กิโลเมตรจากแม่สลองผ่านเมืองพญา ซึ่งเป็นทางสามแยกมีทางขึ้นเมืองของที่อยู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอมะสาอ

ตามตำนานของชาวไทจีนแอ่ง (อ่าน "ตำนานเมืองเชียงรุ่ง" ทวี สุวามบัตินานการปริวรรต) พญามังรายมหาราชคือกษัตริย์องค์ที่ก่อสร้างนครเชียงรุ่งและเป็นผู้ปราบชาวละว้าด้วยกลอุบายแบบเกี่ยวกับการยั่วยุของหิริภูลุจจากพวกมอญ พญามังรายได้ส่งโอรสและเนคกาไปปกครองรัฐเชียงรุ่งและตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา รัฐเชียงรุ่งก็มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับอาณาจักรล้านนาทั้งทางการเมือง การทหารและทางสายเลือด เจ้าไทจีนที่อยู่ในประเทศไทยปัจจุบันบางองค์ก็ได้สมรส กับเชื้อสายราชวงศ์ล้านนา อาทิเช่น เจ้าแม่สุทันธา ณ เชียงใหม่ ซึ่งเป็นธิดาเจ้าฟ้าทิพย์แก้ว อันแดง แห่งรัฐเชียงรุ่ง สมรสกับเจ้าอินทพรแห่ง ณ เชียงใหม่ เป็นต้น ปัจจุบันนี้เชื้อสายเจ้าฟ้าเชียงรุ่งยังใช้นามสกุล "เม็งราย หรือมังราย" โดยถือว่าเป็น

สายเลื้อยของพญามังรายมหาราช เมื่อประมาณ ๔๐ ปีล่วงมาแล้ว ไทยเรายังปกครองรัฐ
เชียงตุงโคกครองและตั้งชื่อว่า “สหรัฏฐ์ไทหอยเคิม” นักการเมืองรุ่น มรว. ศึกฤทธิ์ ปราโมช
พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ส่วนมากได้ไปเชียงตุงในราชการทหารหรือปกครองมาแล้ว

คือเหตุว่าเชียงตุงปัจจุบันอยู่ใต้การปกครองของสหภาพพม่าซึ่งพยายามบีบคั้นไม่ให้
มีการติดต่อกับโลกภายนอก เชียงตุงจึงกลายเป็นเมืองลับที่คนรู้จักน้อย

สุโขทัย เชียงใหม่ เชียงตุง ทั้งสามเมืองเป็นราชอาณาจักรอันหมายถึงที่ประทับและที่รวม
อำนาจการปกครองของราชวงศ์แห่งรัฐนั้น ๆ จึงมีการก่อสร้างกำแพงเมือง ขุดคูเมืองเพื่อบัง
กันศัตรูมารุกราน

การเปรียบเทียบเมืองทั้ง ๓ จะดำเนินใน ๓ ประเด็น คือ

- ๑/ สถานที่ตั้งเมือง
- ๒/ พื้นที่ตั้งเมือง
- ๓/ กำแพง ประตูเมือง

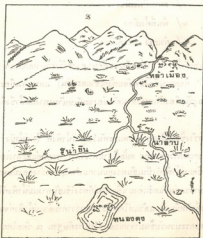
ในตำแหน่งที่ตั้ง ๓ เมืองที่ยกมาศึกษา ต่างสร้างตาม หลักเกณฑ์ รวมอันหนึ่งคือ
“อิงคชลหัตถ์แม่น้ำ” คือสถานที่ตั้งมีพร้อมทั้งภูเขาและแม่น้ำ และสร้างเมืองตรงकिनค้อยโคย
ถือค้อยเป็นทั้งกำบังบ้องกันเมืองด้านหลังส่วนแล้วเมืองจะหันหน้ามาทางแม่น้ำซึ่งถือเป็นประตูทาง
เข้าเมือง

เชียงใหม่สร้างขึ้นที่เชิงค้อยสุเทพและหันไปสู่มแม่น้ำพิงค์ (แม่น้ำปิง) แก่ระยะใกล้
แม่น้ำมากกว่าจึงสะดวกแก่การคมนาคม สมอันนี้เรามีทางรถไฟ รถยนต์และทางเครื่องบินจึงไม่ได้
ใช้ทางเรือ แต่ในอศิกแม่น้ำพิงค์เป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญค้อยอย่างค้อย เมื่อพระเจ้าติโลกราช
เสด็จนำพระพุทธรูปปฏิมากรแก่นจันทร์แดงมาเชียงใหม่ก็ทรงใช้เส้นทางแม่น้ำพิงค์โดยทรง “ตั้ง
กระบวนแห่มาลงเรือที่ท่าหมื่นแก้ว แล้วแห่โดยกระบวนนาวาตามลำแม่น้ำพิงค์จนถึงท่าแหเมือง
นครเชียงใหม่ จึงแต่งกระบวนวันขึ้นมาจากเรือแห่ไปประดิษฐาน ณ วัดโศการามวิหาร

The Padaeng Gate, Keng Tung City
Khün State of Khemaratta, Burma.

ประตูบ้านแดง นครเชียงตุง

ที่ตั้งเมืองเชียงตุงหรือเชียงตุง

สำหรับเมืองเชียงใหม่ แม้ฟ้าพิงก็ไม่เพียงแต่เป็นเส้นทางคมนาคมเท่านั้น ยังเป็นที่ประกอบพิธีกรรมสำคัญ ทางพุทธศาสนาคือพิธีอุปสมบท พระสงฆ์โดยทำพิธีที่วัดบุปผารามถนนท่าแพปัจจุบัน เสร็จแล้วก็ลงเรือขนานหรือแพขนานที่จอดที่ท่าแพริมฝั่งน้ำแล้วทำพิธีอุปสมบท ผู้ที่บวชเรียนแล้วสึกออกมา ชาวบ้านจึงเรียกว่า “หนาน” ซึ่งมาจากคำว่า “ชนาน” หมายถึงเป็นผู้ที่เคยผ่านพิธีบวชแพขนานมาแล้ว ปัจจุบันนี้ทาง ๑๒ พันทวยเขียน (พิมพ์) คำว่า “ชนาน” นำหน้าผู้ที่เคยบวชเป็นพระสงฆ์มาแล้วโดยเขียนให้มี “ช” อย่างชัดเจน

คอตที่อยู่ด้านหลังเมืองเชียงใหม่เป็นกำแพงธรรมชาติบึงกันเมืองจากการรุกรานของข้าศึกอย่างได้ผลตามความนึกคิดของผู้สร้างเมือง ในประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ข้าศึกมีกมาโจมตีกำแพงน้ำมากกว่าเพราะมาสะดวกและประจวบกับคือสมรภูมิตั้งของเมืองในทุกยุทธการทุกสมัย

เทียบกับสุโขทัย เชียงใหม่เจริญรุ่งเรืองตลอดเกือบ ๗๐๐ ปีมาสาเหตุหนึ่งคงเพราะอยู่ติดแม่น้ำ การคมนาคมสะดวกแก่การค้าขายส่วนสุโขทัยนั้นอยู่ห่างแม่น้ำยมเกินไปชาวบ้านต้องย้ายไปอยู่ริมแม่น้ำยมจึงมีเมืองสุโขทัยใหม่เกิดขึ้นทั้งเมืองเก่าเป็นเมืองร้างไป

คอตสุเทพนอกจาก เป็นกำแพงธรรมชาติ บึงกันข้าศึกได้ด้านหนึ่ง แล้วยังเป็นแหล่งสะสมน้ำซึ่งไหลจากห้วยแล้วลงมาเมืองเชียงใหม่อย่างเหลือเฟือไม่ขาดสายตลอดปี

สุโขทัยนี้มีภูเขากั้นขวางแต่เป็นเหลาดูกห่างกันเช่นเมื่ **เขาพระบาทใหญ่** **เขาตะโหงกวัว** ทั้งระยะห่างกับเขากว้างขวาง **เขาสะพานหิน** **เขากรวดขาว** ที่สำคัญคือเขาเหล่านี้ไม่มีห้วยธรรมชาติที่สามารถบ่อน้ำเข้าตัวเมืองได้ตลอดปีจึงต้องสร้าง **สระคางคก**หรือ**ทำนบกั้นน้ำ**ไว้เป็นอ่างแล้วค่อยปล่อยเข้าสระพังต่าง ๆ ในเมืองสุโขทัยอีกต่อหนึ่ง ระบบชลประทานนี้คงดูแลบูรณะ โดยแควงคน โดยคอต และน้ำที่ได้มาก็ไม่พอ สำหรับเมืองใหญ่ กอรับบัวสุโขทัยเมืองเก่าอยู่ห่างจากแม่น้ำยมมากเกินไป เมืองเก่าสุโขทัยจึงกลายเป็น เมืองร้างในที่สุด ไม่เหมือนเมืองเชียงใหม่ซึ่งอยู่ติดแม่น้ำพิงค์และมีห้วยแก่งลงน้ำจากคอตสุเทพคอตก็มีคลองขุดก็มีขาด เชียงใหม่จึงอยู่ได้นานและเจริญขึ้นเรื่อย ๆ

ปัญหาสำหรับเมืองสุโขทัย นอกจากไม่มีห้วยธรรมชาติที่น้ำไหลตลอดปีแล้ว ยังมีเรื่องเสียอีกข้อหนึ่งคือ ลำคลองเสาพล ซึ่งส่งน้ำจากปากหุบเขามือระดับสูงกว่าระดับเมืองสุโขทัย มากเกินไปคือประมาณ ๔๐ เมตร (สี่สิบเมตร) น้ำที่ไหลจากหุบเขาลงสู่สุโขทัยแล้วเข้าเมืองสุโขทัยจึงไหลด้วยความเร็วสูงและหนักเร็วในระยะเวลาอันสั้น

ปัญหาของเขื่อนใหม่คือถ้าหากทางการปรามการทำลายป่า ไม่สำเร็จจนต้นไม้ไม่มีเหลือบนภูเขา น้ำก็จะแห้งและเขื่อนใหม่ก็อยู่ในฐานะเหมือนสุโขทัยคือของสร้างเสร็จแล้วก็ต้องถูกลำคลองและสร้างกระวังในเชิงความถาวรสุโขทัย ขอให้ท่านแม่บึงอย่าเห็นชอบจนเขื่อนใหม่อยู่กลางทะเลทรายก็แล้วกัน

เมืองเชียงรุ่งนั้นมีเอกลักษณ์พิเศษคือยังคอยทุกบ้าน สถานที่ซึ่งเป็นแอ่งไถ่กลางภูเขา ล้อมรอบ ๆ ซึ่งทำหน้าที่เป็นกำแพงเมืองในตัวจะก่อกำแพงก็แค่ที่ ๆ ไม่มีภูเขาให้ท่านนั้น โดยสภาพเป็นแอ่ง เมืองเชียงรุ่งจึงรับน้ำจากภูเขาไม่ขาดแต่เกินก็มากจนน้ำท่วมเมืองและไหลลงเมืองก็เป็นหนองใหญ่เรียกว่า หนองคง มีแม่น้ำสองสายคือ แม่น้ำขิน และ แม่น้ำสาวัน ไม่มีหน้าที่นำน้ำเข้าเมืองแต่ตรงกันข้ามทำหน้าที่ระบายน้ำจากแอ่งออกไปลงแม่น้ำโขง ตอนที่แม่น้ำขินออกจากภูเขา ที่ล้อมรอบเมืองนั้นมีขนาดความกว้างแคบมาก จนถ้าหากหินดิน ทรายภูเขาพังลงมาตามทางน้ำหรือในยามสงครามสมัยใหม่ถ้าหากข้าศึกมีอาวุธปืนมาทั้งป้อมทางระบายน้ำ ผลลัพธ์คือน้ำจะท่วมเมืองเชียงรุ่งเช่นเดียวกับสมัยศึกคำมรพห์ ตามตำนานเมืองเชียงรุ่ง สมัยโบราณเมืองเชียงรุ่งน้ำท่วม จนชาวบ้านหนีไปอยู่ที่อื่น และในที่สุดมีญาติคนหนึ่ง ซึ่งเป็นโอรสเจ้าฟ้าองค์หรือเจ้าฟ้าขุนนันทน์ ชื่อว่าคงฤาษีมาแสดงอภิเษกหาใช้ไม้เท้าฤาษีตีกันดินเป็นลำน้ำ (แม่น้ำขิน) ระบายน้ำออกแล้ว ไหลขึ้นทางเหนือก่อน แล้วค่อยไหลลงใต้ เขาร่วมกับแม่น้ำโขง ไหลออกทะเลจีนไป

ที่เรียกชื่อแม่น้ำว่า “แม่น้ำขิน” เพราะแม่น้ำใหญ่ทางเหนือส่วนมากจะไหลลงทางใต้เช่น แม่น้ำคง (สาละวิน) แม่น้ำร่อง (แม่น้ำโขง) ทางไหลลงใต้แต่แม่น้ำขินไหลขึ้นเหนือจึงเรียกว่า “ขิน” คือขึ้นไหลย้อนทางแม่น้ำสายอื่นๆ ทั้งหมด ผู้คนที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำขินจึงเรียกตัวเองว่าชาว “ขินไต” เราเรียกกันทั่วไปว่าชาวไทเขิน ชาวไทเขินเชื่อว่าภูผาหลักเขินชื่อแม่ไม่สันทานน้ำรัก เราเรียกภูผาหลักที่ขินคือน้ำว่าเครื่องของชาวเขินหรือเครื่องเขิน เครื่องเขินเขื่อนใหม่ถูกชาวพม่าเรียกว่า “โยนถั่ว” หรือเครื่องของเขนหรือไทยโยนถั่วลันหนานเอง

ที่นครเขื่อนขันธ์ซึ่งอยู่ในแอ่งมกฺเขลอมรอบ นั้นคล้ายคลึงกับที่ตั้งเมืองหลวงของชนชาติไทคือเมืองเคียนเบียนฟู ในเวียดนามเหนือ มีข้อแตกต่างกันที่ตรงที่เมืองเคียนเบียนฟูมีแอ่งกว้างกว่าเท่านั้น สถานที่ตั้งเมืองแบบช่วยให้เกษตรกรรมสะดวก แต่สมัยนั้นเหตุการณ์ได้พิสูจน์แล้วว่าที่ตั้งอยู่ในแอ่งมกฺเขลอมรอบ ไม่ใช่่วิธีที่ดีในการสู้รบกับชาติก่ออาชญากรรมชั่วอย่างคอกองทัพไทย โดยนครเขื่อนขันธ์อย่างง่ายเมื่อประมาณ ๔๐ กว่าปีมาแล้วกองทัพฝรั่งเศสได้แผ่คอกเวียดนามที่เคียนเบียนฟูอย่างสิ้นเชิง

ในประเด็นพื้นที่ที่ตั้งนั้น เรียงใหม่ได้เปรียบกว่าสุโขทัยและเขื่อนขันธ์เพราะมีระดับสูงกว่าระดับน้ำ ในแม่น้ำโขงที่มาก จึงไม่ถูกน้ำท่วม ทั้งเมืองแบบบ้านแซว และ เวียงกุมกาม ซึ่งพญามังรายมหาราชได้ทรงสร้างขึ้นก่อนสร้างเมืองเรียงใหม่ น้ำแม่น้ำโขงที่เคยเอ่อขึ้นท่วมบางส่วนของเมืองก็จึงแต่เป็นการท่วมเรศวันฝั่งแม่น้ำเท่านั้น ไม่ใช่ท่วมทั้งหมดยกเว้นไม่เกิน ๓ วัน ถึงกลางพญามังรายมหาราชจะได้รับพระเรียนในการเลือกสถานที่ตั้งเมืองผดึกเมื่อทรงสร้างบ้านแซว (ไม่ใช่บ้านชะเวียงพงคาควรโยนการผดึก) และเวียงกุมกามจึงได้พิจารณาในการเลือกสถานที่ตั้งเมืองเรียงใหม่โดยได้เสด็จหาเองและทรงยัญเชิญพระสหายอีก ๒ พระองค์มาเป็นที่ปรึกษาเพื่อกำหนดที่ตั้งที่สุด

บทเรียนจากการสร้างเวียงกุมกามคือระดับพื้นที่ดินต่ำมาก น้ำจากแม่น้ำโขงที่ท่วมบ่อย พญามังรายมหาราชหมดหนทางแก้ไขจึงต้องทิ้งเวียงกุมกามไป การสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงที่ซึ่งเป็นงานใหญ่และยากมากก็ช่วยการคมนาคมไม่ได้มาก การสร้างเขื่อนกั้นน้ำล่อควมฝั่งแม่น้ำโขงก็ไร้ผล ปัจจุบันเมื่อกรมชลประทานให้ฐานวิหารแห่งหนึ่งในเวียงกุมกามแวมข้อพิสูจน์ว่าระดับดินเมื่อ ๔๐๐ ปีล่วงมาแล้วนั้นต่ำกว่าระดับดินปัจจุบัน ๒ เมตร ดินที่ถล่มนั้นคือดินที่แม่น้ำโขงที่นำมาสะสมทุกปีจนได้ระดับปัจจุบันนี้

พื้นที่เมืองเรียงใหม่ นอกจากมีระดับสูงแล้ว ยังเอียงจากตะวันตกลาดลงไปด้านตะวันออก น้ำจากคอกสุเทพจะไหลลงไปสู่แม่น้ำโขงก็อย่างสะดวกไม่มีการขังน้ำหรือท่วมเมืองแต่อย่างใด

การเลือกพื้นที่เอียงลาดจากตะวันตก ไปยังตะวันออกนั้นยังถูกต้องกับความเชื่อของชนโบราณในล้านนา ตามเอกสารโบราณเรื่องซึก (อ่านบทความเรื่องซึกแปลในหนังสือเล่มเดียวกัน) หรือเสนียดจัญไรเกี่ยวกับการสร้างเมือง ถ้าหากพื้นที่ดินของเมืองลาดลงจากตะ-

วันกลางไปตะวันออกนั้น “คัมเข้ซอ” (มัสมบก) ยังมีทิศเหนืออีกทิศหนึ่งซึ่งด้านทิศนี้
กลางไปทิศนี้เมืองจะเจริญอยู่เย็นเป็นสุข นอกจาก ๒ ทิศดังกล่าวแล้วด้านทิศนี้ทิศของ
เมืองกลางไปทิศอื่น เมืองจะจากจนไม่เจริญชาวบ้านชาวเมืองจะเจ็บไข้ได้ป่วย มัสมบกก็ไม
ยออื่น

สำหรับเมืองเชียงรุ่งซึ่งอยู่ในแอ่ง ก็ไม่มีปัญหาทางน้ำไหล เพราะอย่างไรน้ำก็รวมเข้า
หนองรุ่งซึ่งเป็นหนองใหญ่กลางเมือง ปัญหาของเมืองรุ่งก็ทำอย่างไรไม่ให้น้ำขึ้นคันระบาย
น้ำออกจากเมืองไม่ให้ท่วมเมืองก็จะท่วมเท่านั้น

ในประเด็นกำแพงและประตูเมืองนั้น สำหรับเมืองเชียงใหม่เรายังหาหลักฐานไม่ได้
ว่าสมัยแรกสร้างเมืองกำแพงเมืองก็เช่นไหน เพราะปัจจุบันนี้ยังเหลือให้เห็นกำแพงรูปสี่เหลี่ยม
และกำแพงดินรูปวงรีรอบนอก คำถามที่สองคือสมัยใดพญามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่นั้นกำแพง
ก่อด้วยอิฐแล้วหรือยังและเริ่มก่อด้วยอิฐสมัยไหน คำถามที่ ๓ คือในศิลาจารึกวัดเชียงใหม่นั้นระบุ
ว่าสามกษัตริย์ให้ “ก่อสร้าง” หมายความว่าก่อกำแพง ๓ ชั้นใช้หรือไม่และคำว่าก่อนนั้น
หมายถึงก่ออิฐหรือไม่เขาคิดมานานเป็นกำแพงใช้หรือไม่ คำตอบที่เราได้ทราบมาล้วนเป็นข้อ
สันนิษฐานเท่านั้นยังไม่มีใครมีหลักฐานที่เชื่อถือได้มายืนยัน

เรื่องทิศทางของรูปสี่เหลี่ยมกำแพงเมืองเชียงใหม่นั้น ศาสตราจารย์พันธุ์ อาสนจินดา
ตั้งข้อสังเกตว่าตรงกับทิศทางอย่างถูกต้อง ส่วนระดับพื้นที่นั้นผู้ว่าราชการ จังหวัดเชียงใหม่
คุณชัยยา พุนศิริวงศ์ยืนยันว่าระดับของแจ้งหัวริน (มุมตะวันตกเฉียงเหนือ) สูงกว่าแจ้ง
ศรีภูมิ (มุมตะวันออกเฉียงเหนือ) ถึงแปดเมตร ความกึกที่สร้างคูเมืองมีน้ำล้อมรอบกัน
(เพื่อนำเรื่องเล็กๆมาให้หนักท้องเพื่อย่นเรื่องขมวิวิธรอบเมืองนั้นจึงเป็นความกึกที่ปฏิบัติไม่ได้

ปัจจุบันนี้เราหารูปภาพหรือรูปถ่ายของประตูเมืองเชียงใหม่นี้ยังไม่ได้จึงไม่ทราบว่าประตู
คูเมืองสมัยก่อนเป็นอย่างไร หอจดหมายเหตุแห่งชาติมหานาคทาง เราคงต้องค้นหาในหอ
จดหมายเหตุต่างประเทศ เช่นฝรั่งเศส ซึ่งมีพวกบาทหลวง มาประเทศไทย ก่อนใครอาจได้ถ่ายรูป
ไว้บ้าง

ในประเทศใกล้เคียงเช่นพม่า ยังมีกำแพงและประตูเมือง เกือบสมบูรณ์ให้เห็นอยู่เช่น
กำแพงและ ประตู เมืองมณฑล เสซึ่งเป็น ราชธานี แห่งสุดท้าย ของพม่า สร้างขึ้น มาเพื่อ ใช้ต่อต้าน

นักการเมืองชนชั้นกลางที่กำลังจะยึดครองหัวขั้วประเทศ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ-
ยาดำรงราชานุภาพได้บันทึกไว้ในหนังสือ "เพื่อเมืองพม่า" หน้า ๑๓๕ ไว้ดังนี้

... "พระเจ้ามณฑลกรุงเก่าได้สั่งให้เริ่มสร้างเมืองมณฑลเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๐ เมือง
มณฑลนั้นแต่เดิม เขาอย่างเมืองอมรปุระมาสร้าง คำนวณเป็นที่เหลี่ยมจัตุรัส วางแนวกำแพง
ให้ตรงตามทิศทั้งสี่ ยาวด้านละ ๖๐๐ กระ (ประมาณ ๒๔๐๐ เมตร - ผู้เขียน) รวมทั้งสี่
ด้านยาว ๒๔๐๐ กระเท่าจำนวนปีพุทธศักราชเมื่อสร้างเมือง ถ้าว่าอย่างไทยเราด้านละ ๕๔
เส้น ๑๓ วา ๓ คอกเท่ากันทั้งสี่ด้าน **ปรากฏการณ์อันน่าอัศจรรย์ในดอยปุย** สูงตลอดคอกไปเสมา
๖ วา (๑๒ เมตร - ผู้เขียน) ตอนล่างหน้าสี่คอกเศษ ที่ไปเสมาหน้า ๒ คอก มีเชิงเทิน
ถมดินข้างด้านในกำแพงกว้างราว ๔ วา ทำหอรวบรวมน้ำแฉะ ๔๔ วาหลังหนึ่ง ที่ม-
เมืองทำหอรับเครื่องกันเป็นบ่อน มีประตูเมืองด้านละ ๓ ประตู **ประตูเมืองอันน่าอัศจรรย์**
เป็นบ่อนมีหลังคาทำด้วยไม้ ทำคานแดงเป็นทรงปราสาท ๘ ชั้นมีมุข ๒ ข้าง หอวกก็
มีหลังคาทรงปราสาททุกหอ ตรงประตูเมืองข้างนอกทำอิฐเป็นลั่นแลสูงเท่ากำแพงเมือง สำหรับ
บังทางไม่ให้ยิงกรอกช่องประตู ทางเข้าออกคอกแล้วพลัดกลับเสนา... "

ขนาดและรูปร่างกำแพง และประตูเมืองเรื่องใหม่ คล้ายคลึงของ เมืองมณฑลเวียงแก้ว
ราวละแวกทางทิศใต้เท่านั้น

เมืองเก่าสุโขทัยนี้แบ่งรูปสี่เหลี่ยม ยาว ๕๔๖๐ เมตรกว้าง ๑๓๔๐ เมตรมี
กำแพง ๓ ชั้นกับคูเมือง ๒ ชั้น กำแพง ๒ ชั้นนอกเป็นดิน ชั้นในอาจก่อด้วยอิฐและ
แดงเพราะบางแห่งยังมีให้เห็นอยู่ ประตูเมืองมี ๔ ประตูชื่อว่าประตูกลางหลวง (ด้านเหนือ)
ประตูตะเฒ่า (ด้านใต้) ประตูกำแพงหัก (ตะวันออก) ประตูอ้อย (ตะวันตก) หน้าประตูมี
รากไม้ยี่งอทั้งสี่ประตูกับประตูเหมือนเมืองมณฑล การขุดขุดจารึกสุโขทัยทำให้แน่ใจว่ากำแพง
เมืองสุโขทัยเป็น ๓ ชั้นแต่เดิม

ด้านเมืองเรื่องใหม่เช่น มีตำนานฉบับหนึ่งซึ่งให้รายละเอียดสวนทางกับฉบับสันัก
นายกซึ่งอาจารย์สรวง โขกิจสุรคันเนปต์ ตำนานที่กล่าวถึงคือตำนานเมืองเชียงใหมฉบับลูกคัม
หรือ "ตำนานสุวรรณคานแดงและตำนานมหาเอเรผ้ายศ" รวมกัน เรื่องนี้อาจารย์สรวง

โกศพิณห์ในหนังสือประชุมตำนานลานนาไทยและหนังสือรวมสารนิยายไทย ส่วนนายเอก
ชกิศกมลผู้ฝรั่งเศสประจำเชียงใหม่ได้แปลเป็นภาษาฝรั่งเศสและตีพิมพ์ที่ปารีสเมื่อ ๖๐ ปีล่วง
มาแล้ว

ตามข้อมูลของตำนานเจ้าสุวรรณคำแดงนั้น พญาลัวะเป็นผู้สร้างเมืองเชียงใหม่ก่อน
ที่พญามังรายมหาราชเสด็จมาบูรณะและประทับในเมือง

ตำนานมหาเถรเจ้าปัทมกัษรลัทธินาโบราณที่ผู้เขียนอ้างถึงนั้น ผู้เขียนได้อ้าง
เอกสารโบราณของวัดม่อนล้านถนนท่าแพ อ. เมืองเชียงใหม่และมักจะเทียบกับฉบับภาษาไทย
ของอาจารย์สงวน ไรศรีสุวรัตน์ และฉบับภาษาฝรั่งเศสของนายเอกซึ่งแปลตำนานของ
ตำนานต่างๆ ๖๐ ปีก่อนนั้นแล้ว

ตามตำนานดังกล่าว ชื่อประตูล้อมเชียงใหม่มีตั้งแต่สมัยพญาลัวะสร้างเมืองใหม่คือ

- ด้านเหนือ ประตูข้างเล็ก
- ด้านตะวันออก ประตูข้างเล็ก
- ด้านใต้ ประตูข้างใหม่และประตูแสนรุ่ง
- ด้านตะวันตก ประตูแสนกล

ระยะหลังยังปรากฏชื่อประตูเมืองอีก ๓ ประตูคือประตูศรีภูมิประตูสวนแท่นและ
ประตูท่าแพ

ด้านเมืองเชียงรุ่งนั้น ท้ายเหตุว่าอยู่ในแอ่งมีภูเขาล้อมรอบ จึงไม่จำเป็นต้องกำแพง
ทุกด้าน เพียงแต่ก่อกำแพงตรงที่ๆ ไม่มีภูเขากั้นเท่านั้น ทฤษฎีที่สันนิษฐานว่าเมืองโบราณ
ของชนชาติไทนั้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจึงไม่ถูกต้องในกรณีเมืองเชียงรุ่ง

เมืองเชียงรุ่งมีประตูมากที่สุกคือมี ๑๒ ประตูตามคำพังเพยว่าเมืองเชียงรุ่งคือเมือง
๘ เชียง ๔ หลวง ๑๒ ประตูซึ่งมีชื่อว่า ๑/ประตูเชียงล้าน ๒/ประตูบ้านเกว ๓/ประตู
ม่าน (ม่านคือหม่า) ๔/ประตูผา ๕/ประตูน้ำบ่อฮ้อย ๖/ประตูโกโฮ ๗/ประตูยางปิง
๘/ประตูหนองเต็ก ๙/ประตูยางคำ ๑๐/ประตูแจนเมือง ๑๑/ประตูผาง ๑๒/ประตู
งามฟ้า

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- ๑/ ทวี สว่างปัญญางกูร "ตำนาน เมืองเชียงทอง" (ปริวรรต) เชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๒๗
- ๒/ " " "ตำนานเมืองยอง" (ปริวรรต) เชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๒๗
- ๓/ " " "ตำนานสิบสองพันนา" (ปริวรรต) เชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๒๗
- ๔/ " " "ประวัติการสร้างเมืองเชียงใหม่" พ.ศ. ๒๕๒๗ หนังสืออนุสรณ์โรหิตี เชียงใหม่
- ๕/ บ. บุญคำ "เที่ยวเมืองเชียงทอง" โรงพิมพ์รัตนสุวรรณ์ พิมพ์โลก พ.ศ. ๒๔๙๙
- ๖/ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ "คนไทยในพม่า"
- ๗/ " " "คนไทยสิบสองพันนา" พ. วัณภักดิ์พระนคร
- ๘/ " " "คนไทยในประวัติศาสตร์ ว.พ. วัณภักดิ์พระนคร พ.ศ. ๒๕๔๗
- ๙/ สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่ "ตำนานไทย" หอสมุดสารคดี พ.ศ. ๒๕๒๖-๒๕๒๗
- ๑๐/ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ "เที่ยวเมืองพม่า" คลังวิชา ๒๕๑๗
- ๑๑/ สำนักงานจังหวัดสุโขทัย "หนังสืออนุสรณ์พิธีชุมนุมกันทรง" พ.ศ. ๒๕๑๓
- ๑๒/ สรวน โชติสุรรัตน์ "ประชุมตำนานล้านนาไทย" โอเคชั่นไทร์ ๒๕๑๕
- ๑๓/ " " "รวมสารนิพนธ์ไทย" โอเคชั่นไทร์ ๒๕๑๙
- ๑๔/ ประชาธิปัตย์ พรรษา "พงศาวดารโยนก" คลังวิชา ๒๕๑๖

ภาษาฝรั่งเศส

- 15/ Camille Notton "Annales du Siam" 3 vol. Paris 1926 1932
- 16/ Tatsuo Hoshino "Pour une histoire medievale du Moyen Mekong
these inedite EPHE Paris 1976

ภาษาอังกฤษ

- 17/ Sao Sai Mong Mangrai "The Padaeng Chronicle and the Jengtung
state Chronicle translated" University of Michigan 1981

๑๘/ ภาษาไทเขิน ไทลื้อ ไทใหญ่

โบราณ พินสา เอกสารโบราณห้อง "ทวี สว่างปัญญางกูร" สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (จีน ๔)

พ.ศ. ๒๔๖๓ (๒๔๖๓) (๒๔๖๓) "ประเพณีของเมืองเชียงใหม่" ๑๖	
พ.ศ. ๒๔๖๓ (๒๔๖๓) (๒๔๖๓) "ประเพณีของเมืองเชียงใหม่" ๑๖	๑๖
พ.ศ. ๒๔๖๓ (๒๔๖๓) (๒๔๖๓) "ประเพณีของเมืองเชียงใหม่" ๑๖	๑๖
พ.ศ. ๒๔๖๓ (๒๔๖๓) (๒๔๖๓) "ประเพณีของเมืองเชียงใหม่" ๑๖	๑๖
พ.ศ. ๒๔๖๓ (๒๔๖๓) (๒๔๖๓) "ประเพณีของเมืองเชียงใหม่" ๑๖	๑๖
พ.ศ. ๒๔๖๓ (๒๔๖๓) (๒๔๖๓) "ประเพณีของเมืองเชียงใหม่" ๑๖	๑๖

ประมวลภาพกำแพง-ประตู-บ่อนของเชียงใหม่ในอดีต

กับ
เบื้องหลังที่มาของภาพประตูเมืองเชียงใหม่ ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒

โดย บุญเสริม สาตราภัย

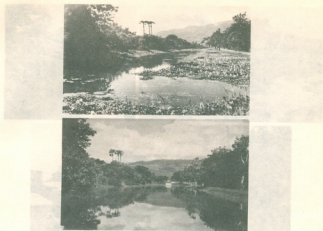
ฉบับพิเศษ

1. "Camille Notton" "Annuaire de la Ville de Paris" 1910
2. "Camille Notton" "Annuaire de la Ville de Paris" 1910
3. "Camille Notton" "Annuaire de la Ville de Paris" 1910
4. "Camille Notton" "Annuaire de la Ville de Paris" 1910
5. "Camille Notton" "Annuaire de la Ville de Paris" 1910
6. "Camille Notton" "Annuaire de la Ville de Paris" 1910
7. "Camille Notton" "Annuaire de la Ville de Paris" 1910
8. "Camille Notton" "Annuaire de la Ville de Paris" 1910
9. "Camille Notton" "Annuaire de la Ville de Paris" 1910
10. "Camille Notton" "Annuaire de la Ville de Paris" 1910
11. "Camille Notton" "Annuaire de la Ville de Paris" 1910
12. "Camille Notton" "Annuaire de la Ville de Paris" 1910
13. "Camille Notton" "Annuaire de la Ville de Paris" 1910
14. "Camille Notton" "Annuaire de la Ville de Paris" 1910
15. "Camille Notton" "Annuaire de la Ville de Paris" 1910
16. "Camille Notton" "Annuaire de la Ville de Paris" 1910
17. "Camille Notton" "Annuaire de la Ville de Paris" 1910
18. "Camille Notton" "Annuaire de la Ville de Paris" 1910
19. "Camille Notton" "Annuaire de la Ville de Paris" 1910
20. "Camille Notton" "Annuaire de la Ville de Paris" 1910

ฉบับพิเศษ

ฉบับพิเศษ

ฉบับพิเศษ

๑. คูเมืองด้านแจ้งศรีภูมิ เราดำเท้าเดินข้ามอยู่ทางด้านซ้ายสุดของภาพนั่นคือ บ่อแม่แจ้งศรีภูมิ แนวคันไม้ที่เห็นคันศาล ๓ คัน โผล่ออกมานับคือแนวกำแพงเมืองซึ่งปกคลุมไปด้วยต้นไม้และวัชพืชต่างๆ เดินไปด้วยทนมานเลียบแนว บนคูเมืองนางคือน้ำขุ่นคนเดินเป็นประจำเพื่อขนไปถ่ายทุกซบนั้น ถนนที่เห็นทางขวามือคือถนนเดิมพรตน์ เวลานั้นเพียงแต่ลงหินใช้รถบรรทุกขนบดทับให้ผู้คนและรถสัญจรไปมาได้ ในคูเมืองมีผักตบชวา
๒. คูเมืองด้านถนนเดิมพรตน์ ถ่ายคนละบ่กับภาพแรกที่มีผักตบชวาในคูเมือง ถ้าหลังจากที่ได้มีการขุดลอกคูเมืองด้านนี้ เอาคอกบวักลง และผักตบชวา ออกไปแล้ว ทางขวามือจะเห็นถนนเดิมพรตน์ ซึ่งตอนนั้นยังไม่ได้ลาดยางอัดฟัลท์ เพียงแค่ลงหินปรับถนนให้รถยนต์และประชาชนใช้สัญจรไปมาได้เท่านั้น สองฟากถนนปลูกต้นสักไว้ตลอดทั้งสายไปถึงแจ้งหัววัน

๓. ภาพนี้ได้จากชุดเทว วิชัยทิศะ ไม่ทราบว่าเป็นด้านไหน ถ้าจะให้เดาเท่าทันก็ภาพออกในสมัยก่อน อาจเป็นด้านตรงข้ามถนนราชเชียงแสน หรือด้านใกล้สวนบวกหาด เพราะด้านอื่นจะมีต้นไม้ขึ้นคลุมเต็มไปหมด
๔. บัอมบ้านแห่งเมือง “แจ้งศรีภนิ” เมื่อดำยไว้เมื่อปี ๒๕๐๘ ก่อนหน้าที่กรมศิลปากร จะทำการบูรณะเสริมรากฐานบัอมให้แข็งแรงไม่ให้ชำรุดหักพังต่อไป
๕. ประคุดำแห บัอมที่อยู่ด้านใต้ก่อนหน้านั้นมีรอยแตกร้าวจากข้างบนลงมาเป็นทางยาว เมื่อฝนตกลงมาเป็นเหตุให้น้ำเขาเออิฐและดินที่อยู่ข้างในพังลงมา ด้วยประมาณ

๖. ประตูหน้าแพ ระหว่างที่พัง ถ่ายจากสนามเด็กเล่นไปทางทิศใต้
๗. กำแพงค้ำแม่น้ำเจ้าพระยา ถ่ายจากด้านถนนคชสาร
๘. ภาพนี้ น่าจะเป็นประตูสวนดอกมากกว่าประตูอื่น

(โปรดดูภาพและคำอธิบายภาพในภาคผนวกท้ายเล่ม)

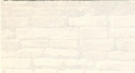
๘ ประตูช้างเผือก ขุดเสร็จเพื่อบูรณะใหม่ ประมาณ พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๑๑ ภาพถ่าย
ข้างล่างเห็นเงาประตูเมืองเป็นน้ำฝนข้างถนน

๑๐. กำแพงและประตูช้างเผือก ถ่ายเมื่อ ๒๗ กันยายน ๒๕๑๐

๑๑. ประตูช้างเผือกระหว่างการบูรณะ

๑๒. คนงาน เทศบาลนคร เชียงใหม่ กำลังรื้อ ซาก กำแพงเมือง ด้านประตูช้างเผือก เพื่อ
บูรณะ ใหม่เมื่อสิบกว่ามาแล้ว ตัวประตูช้างเผือกอยู่ทางด้านซ้ายสุดของภาพ
ถ่ายเพื่อให้เห็นว่าภายในกำแพงเมืองของเดิมมีลักษณะเป็นอย่างไร
๑๓. การเรียงอิฐกำแพงเมืองเดิม ก่อนรื้อออกและสร้างใหม่ ถ่าย พ.ศ. ๒๕๑๐
๑๔. คนงานเทศบาลกำลังรื้อกำแพงเมืองด้านประตูสวนปรุง เพื่อบูรณะใหม่ทั้งหมด
สมัยก่อนบริเวณคูเมืองด้านนี้เต็มไปด้วยผักตบชวาและน้ำลึกมาก

๑๕. กำแพงที่ประคองสวนปรุง *ผสมถ้ายประมาณ พ.ศ. ๒๕๑๐-๑๒ ระหว่างมีการรื้อ
บูรณะใหม่

๑๖. แนวกำแพงบิ่อมแจ้งกู่เฮื่อง อันอยู่ด้านในถนนตรวงมสวนบวกราศ

๑๗. บิ่อมแจ้งกู่เฮื่อง ถ่ายจากทิศใต้ด้านรั้ว โรงพยาบาลสวนปรุง ประมาณ พ.ศ. ๒๕๑๐

๑๘-๑๙ บิ่อมกำแพงแจ้งกู่เฮื่องหน้า ร.พ. สวนปรุง ถ่ายขณะเจ้าหน้าที่
กรมศิลปากรกำลังบูรณะครั้งแรก จะสังเกตเห็นแนวอิฐของบิ่อมกำแพงเดิมที่มี
สีดำปรากฏให้เห็นอยู่ ส่วนอิฐสีจางนั้นเป็นของใหม่ซึ่งสร้างทับตามรูปรอยแนว
บิ่อมอันเดิมไว้

๑๘. บัอมแจ่งกู่เฮือง เมื่อบูรณะเสร็จแล้ว
๑๙. ภาพนี้ไม่ทราบว่าเป็นบัอมไหน ผมเก็บไว้ประมาณ ๓๐-๔๐ ปีมาแล้ว ไม่ทราบว่ามีใครถ่ายเอาไว้ สันนิษฐานว่าเป็นบัอมแจ่งหัวรินหรือบัอมแจ่งกู่เฮือง ถ้าไม่ใช่เพราะภาพสกรปรก จะเห็นคอยสุเทพราหๆ (กุดเทว วิชัยขัทคะ สันนิษฐานว่าเป็นบัอมแจ่งหัวริน)
๒๐. ประชุมสวนปรุง ด้านทิศตะวันตก ปากทางเข้าสวนนกหาด ผมถ่าย ขณะคนงานเทศบาลกำลังรื้อออกเพื่อบูรณะใหม่เมื่อสิบกว่าปีมาแล้ว

๒๐ กำแพงเมืองไม่ทราบคันไหน ผู้ถ่ายเป็นชาวฝรั่งเศส ผมไปพบแก่ที่กรุงเทพมหานคร
มหานครเมื่อปี ๒๔๑๐ เข้าใจว่าบ้านเขาจะอยู่ที่นั่น แก่ถ่ายภาพในเชียงใหม่
สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไว้หลายภาพ

๒๒ บัณฑิตกำแพงเมือง "แจ้งพวัน" น คนเชียงใหม่รุ่นเก่า ๆ อายุร่วมร้อยปีก็ยัง
มีชีวิตอยู่คงจำได้ สมัยก่อนมานอนอันถูกซุกเจาะทำลายไม่เหลือซากเลย ภาพ
มร. วอ. วิศ. อดีตกงสุลอังกฤษประจำเชียงใหม่ใช้เป็นภาพประกอบเรื่องที่แก
เขียนเกี่ยวกับกำแพงเมืองเชียงใหม่ใน Bangkok World เมื่อ ๒๕๐๒ ปีมาแล้ว

๒๓ บัณฑิตกำแพงแจ้งก้อง ผมถ่ายจากทางคันถนนบุญเรืองฤทธิ์เมื่อ ๒๕๐๒ ถ่าย
ก่อนหน้าเจ้าหน้าทีกรมศิลปากรจะรื้อออกเพื่อบูรณะใหม่ทั้งหมดหลายปี

๒๔ ภาพประตู่ช้างเผือก จากภาพโปสเตอร์การคัดเลือกผู้พิพากษาในสมัยรัชกาลที่ ๖ ไม่มีคำบรรยายภาพไว้เลย ระหว่างประตูเมืองมีการทำซุ้มประดับประดาด้วยธงช้างเผือก ซึ่งใช้เป็นธงชาติในสมัยนั้น เขาใจว่าทำซุ้มเพื่อวันเสด็จสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร (ร.๖) เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ถนนที่เห็นข้างในคือถนนพระปกเกล้า

๒๕ กำแพงเมืองบริเวณหน้าสวนอาหารแม่ใจ ถนนบุญเรืองฤทธิ์ สมัยถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖ ก่อนจะถูกรื้อทิ้งเพียง ๒-๓ ปี

๒๖. คงเป็นภาพบริเวณเดียวกับภาพที่ ๒๕ ถนนชัยศรีภูมิ
ถ้าตั้งกล้องสร้าง

๒๗. ประตูชัยก้อม สมถ่ายเมือบ ๒๕๑๒ ขณะเริ่มมีชาวบ้านเข้าไปปลูกบ้าน
อาศัยประปรายบ้างแล้วแต่ยังไม่หนาแน่นเหมือนปัจจุบัน

๒๘. กำแพงเมือง ภาพประตูชัยก้อม ซึ่งสมถ่ายบนกำแพงสมัยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒
เริ่มมีชาวบ้านอพยพเข้ามาปลูกบ้านอาศัยประปรายบ้างแล้ว กำแพงบางส่วนถูก
ขุดหรือออกเพื่อถือสิทธิ์เข้าไปปลูกบ้าน อาศัย ชาวบ้านบางคนยังใช้กำแพงเมือง
นี้เป็นสวนสาธารณะอีกด้วย

๒๘. บ่อน้ำกำแพงเมืองขึ้นนอก หลัง ร.พ. สวนปรางค์วัดบ้านเคร่ง ในระยะห้าทศวรรษ ส่วนกับคนเท่านั้นไปยืนอยู่บนนั้น ภาพผมถ่ายเมื่อเกือบ ๒๐ ปีมาแล้วตรงพื้นดินใกล้ๆ กับต้นกล้วยภาพ จะเห็นมีรูบักอยู่ประปราย แสดงว่าเริ่มมีคนเข้าไปจับจองที่ดินเพื่อสร้างอยู่อาศัยบ้างแล้ว ทั้งๆ บริเวณนี้ อยู่เกือบติดกับน้ำเจ้าหยง
๓๐. กำแพงเมือง อีกมุมหนึ่งของบ่อน ประคูดักขิม ถ่ายสมัย ๒๐ กว่าปีมาแล้ว ในยุคที่ชาวบ้านเริ่มเข้ามาจับจองที่เพื่อปลูกบ้านอาศัย สำหรับภาพ “ประตูระแงง” ที่หาภาพมาให้ดูไม่ได้นั้น มีลักษณะเป็นประตูก่ออิฐสูงเสมอส่วนบนของกำแพงดิน แต่ทำไว้แคบนิดเดียว กว้างประมาณ ๕๐ ซม. เท่านั้น คนตัวอ้วนๆ แทบจะเดินผ่านไม่ได้ ต้องตะแคงตัวเดินผ่านเข้าออก คงเพราะเหตุนี้เองจึงได้ชื่อ “ประตูระแงง” หมายถึงการที่ต้องตะแคงตัวเดินผ่าน ต่อมาจึงเรียกเพี้ยนเป็น “ระแงง” ซึ่งไม่ทราบความหมายประตู “ระแงง” นี้สร้างที่กำแพงดินด้านตะวันตกของสะพานแม่น้ำปัจจุบันไม่มีร่องรอยเหลือให้ดูแล้ว.

รูปนี้ได้อะไรมาอย่างไร?

ขณะที่ข้าพเจ้ายังใหม่กำลังสนุกกับงานสร้างประตูเมืองและกำแพงเมืองที่ประตูท่าแพ ซึ่งกำลังเร่งมือสร้างกันอยู่ ตามข่าวว่ากำหนดจะให้เสร็จเรียบร้อยและมีพิธีเปิดในราวเดือนกุมภาพันธ์จะถึงนี้ ผมเห็นจะต้องหันมารวบรวมเรื่องเล่าของกำแพงและประตูเมืองนี้ด้วยสักคน เพราะภาพประตูเมือง พร้อมทั้งบานเปิดปิดได้นั้น หากไม่มีผมซึ่งเป็น “คนกลาง” แล้วจะไม่มีมนุษย์หน้าไหนในโลกนี้ ได้มีโอกาสพบเห็นกันอีกเลย

เรื่องของเรื่องมีอยู่ว่า เมื่อประมาณ ๘ - ๘ ปีมาแล้ว ผมเคยจัดทำหนังสือสารคดีภาพขึ้นมา ๒ เล่ม คือ “อดีตล้านนา” และ “ลานนาไทยในอดีต” ในหนังสือทั้ง ๒ เล่มของผมนั้น ผมนำภาพกำแพงเมืองเชียงใหม่ ซึ่งถ่ายโดยช่างภาพรูปุ่ เช่น หลวงอนุสารสุนทร นร. เรืององค์ ปลื้มของ แร้ววันแหว่ อดีตครูฝรั่งเขตประจําประเทศไทย นายห้างห่านาคา รวมทั้งภาพจากไปรษณียบัตรที่พิมพ์ขายในสมัยรัชกาลที่ ๖ ตลอดจนภาพกำแพงเมืองเชียงใหม่ยุคปัจจุบัน ซึ่งผมถ่ายเองลงในหนังสือทั้ง ๒ เล่มนั้น

เมื่อหนังสือทั้ง ๒ เล่มของผมออกวางขายในตลาดไม่นาน ก็ต่อมาผมได้พบกับ คุณบุญเย็น ภิญโญ นักเขียนปกรณัมสรรพคุณสัตว์เทพี ซึ่งสนิทสนมกันมาตั้งแต่เด็ก ๆ แก่เป็นอดีต ผจก. บริษัทบอร์เนียว จำกัด สาขาเชียงใหม่ และเป็นบุตรชายของคุณบุญมา ภิญโญ เจ้าของร้านค้าสรรพคุณมา ซึ่งเป็นร้านค้ารูปไม้ขีดของเชียงใหม่สมัย ๕๐ - ๖๐ ปีมาแล้ว

คุณบุญเย็นบอกว่า ให้อ่านหนังสือที่ ๒ เล่มของผมนะ แล้วจะต้องบอกด้วยว่า แก่ก็มีภาพประกอบเมืองเชียงใหม่นี่ที่มีบ้านประตูไม้ นี้นึกเปิดได้ เวลานี้ภาพนั้นยังเก็บไว้ที่บ้าน ผมจึงรีบขอคุณ เพื่อจะได้ขอถือโอกาสถ่ายเก็บไว้เก็บไว้สำหรับรวบรวมจัดพิมพ์ออกเผยแพร่ในหนังสือที่ผมจะจัดพิมพ์ในโอกาสต่อไป แต่คุณบุญเย็นบอกว่าต้องขอเวลากันหาก่อน เพราะไม่ทราบว่าเอาไปเก็บซุกๆ อยู่ตรงไหน และเก็บไว้นานแล้ว แก่เองก็มีธุรกิจอย่างอื่น ทำอยู่ ผมจึงต้องรอโอกาสที่คุณบุญเย็นจะค้นหารูปให้ แต่เนื่องจากทั้งผมและคุณบุญเย็นต่างคนต่างมีภารกิจจึงไม่มีโอกาสพบกันอีกเลย

กระทั่งต่อมาเมื่อปี ๒๕๒๖ วันหนึ่งผมไปทานกาแฟที่ร้านโกเทอิม ถนนเจริญประเทศ ได้พบกับคุณทวี วิชิตวิริยะ ท่านนี้ ได้สนทนากัน จึงทราบว่าคุณทวีกำลังเขียนเรื่องราวของกำแพงเมืองเชียงใหม่ออยู่ แก่จึงขออนุญาตกำแพงเมืองที่ผมเคยนำลงพิมพ์ในหนังสือที่ ๒ เล่มของผมน เพื่อใช้ประกอบเรื่องที่แก่เขียนอยู่ ผมจึงบอกคุณทวีไปว่านั่นก็แล้วบังเอิญผมทราบว่ามีภาพกำแพงและประตูเมืองเชียงใหม่นี้ ที่มีบ้านไม้มีคันทันได้ ภาพนั้นอยู่ที่คุณบุญเย็น ผมจะได้ติดต่อคุณบุญเย็นให้หาภาพนั้นมาให้คุณทวี นำมาลงประกอบเรื่องที่แก่จะเขียนไปก่อน ส่วนผมนั้นยังไม่มีเวลาจำเป็นรีบด่วนอะไร หนังสือเล่มใหม่ของผมนั้นยังไม่ได้ลงมือทำ เพียงแต่อยู่ระหว่างค้นหาภาพเก่าๆ มาเพิ่มเติมให้มากขึ้น อีกหน่อยเท่านั้น

หลังจากนั้น ผมก็ไม่ได้พบทั้งคุณบุญเย็นและคุณทวี แต่ทราบว่าคุณทวีออกลำหาลาผมเป็นเจ้าระหวุ่น แก่คงต้องการภาพนี้จริงๆ เพราะเรื่องที่เขียนคงเสร็จหรือจะเสร็จเร็ว จึงต้องการภาพประกอบเรื่อง นำเห็นใจแก่มาก

กระทั่งวันหนึ่งหลังจากนั้นหลาย ๆ เดือนต่อมา คุณทวีบุกไปหาผมถึงบ้านเพื่อทวงภาพประตูเมืองอันนี้ ผมบอกแก่ว่ากำลังล่าหากวีคุณบุญเย็นอยู่เหมือนกันแต่ยังไม่เจอ คุณทวีถามผมว่าคุณบุญเย็นนั้นเป็นใครอยู่ที่ไหนสำคัญอย่างไร ผมบอกว่า แก่เป็นอดีต ผจก. บริษัทบอร์เนียว สาขา เชียงใหม่ ปัจจุบันประกอบธุรกิจส่วนตัวอยู่ และเป็นสมาชิกโศกเวียนคงจะมีคนพบเจอกันบ้าง ผมทราบภายหลังว่าคุณทวีได้ไปถามหาคุณบุญเย็นที่ร้านขายแทนนกขี้เฒ

คงเพราะเห็นชื่อวันแห่นมตรงกับนามสกุลของคุณบุญเดินเข้า ทางวันแห่นมบอกว่าไม่รู้จักกัน

คุณท้าวคลาไปทักคุณวิชย รังสิอากร เจ้าของห้องภาพวิชย ซึ่งเป็นสมาชิกไรตารี อยู่ด้วย คุณวิชย อาสาตามหาคุณบุญเดินจนพบ คุณบุญเดินจำต้องออกแรงวิ่งเข้าห้องในบ้าน ค้นหาภาพจนได้ แล้วฝากคุณวิชยไปให้คุณท้าว วิชยรัชตะ สมปาวรอนา

ภาพคันฉပ်อันเป็นมรดกล้ำค่า ของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งคุณบุญเดินได้เก็บสะสมมาจากคุณบุญมา บิดาของแก แต่ทั้งคุณบุญมา และคุณบุญเดิน ต่างเก็บ รักษา ไว้ ในบ้านเสียเลย ๆ ไม่เคยนำออกเผยแพร่ให้คนรุ่นหลังได้เห็นอีกเลย หากผมไม่คิดจะรวบรวมจัดพิมพ์หนังสือประเภทนี้ทั้ง ๒ เล่มออกมา หรือที่คิดจะจัดพิมพ์เล่มใหม่ต่อไป ภาพประมุขเมืองภาพคันฉပ် จะชุกอยู่ในหมู่โถงมุนหนึ่งที่บ้านคุณบุญเดินชวักปาวสานนั่นเอง

แต่เมื่อได้มีการค้นพบภาพอันล้ำค่าภาพนี้กระทั่งทางจังหวัด โดยท่านผู้ว่าราชการจังหวัด คุณช้อยา พูนศิริวงศ์, กรมศิลปากร, เทศบาลนครเชียงใหม่และผู้เกี่ยวข้องที่เห็นความสำคัญของภาพนี้ ถึงกลั้มมีการนำไปเป็นหลักฐานประกอบการสร้างประมุขเมืองและกำแพงเมืองขึ้นมาใหม่ เพื่อให้อนุชนรุ่นหลัง ได้เห็นสภาพดั้งเดิม แทนที่จะได้เห็นแค่ภาพ อันเป็น "วัตถุโบราณที่ทันสมัย" ที่ถูกทำลายลงไปแล้วนั้น ก็เห็นจะต้องขอขอบคุณคุณบุญมา เจ้าของภาพนี้ และคุณบุญเดินกับครอบครัว ผู้เป็นทายาท ซึ่งยังเก็บรักษาภาพนี้ไว้ ไม่ได้ทำลายทิ้งเหมือนใคร ๆ อีกหลายคน ตลอดจนขอขอบคุณคุณท้าว วิชยรัชตะ ผู้มีความเพียรพยายามค้นหา และคุณวิชย รังสิอากร ซึ่งเป็นตัวประสานงานในการติดตามไว้ ณ ที่นี้ด้วยที่ต่างมีส่วนช่วยกันอนุรักษ์ภาพ อันเป็นเสมือนมรดกล้ำค่าของล้านนาไทยเอาไว้ ให้พวกเราและคนรุ่นหลังได้พบเห็นกันต่อไป.

เอกสารนี้เป็นเอกสารปึกแผ่นพิมพ์ ขนาดหน้ากว้าง ๒๑ เซนติเมตร สูง ๒๗ เซนติเมตร มีเนื้อเยื่อกระดาษสีน้ำตาลเข้ม มีเส้นขอบสีแดงเข้มรอบด้าน มีข้อความภาษาไทยและอังกฤษพิมพ์ด้วยหมึกสีแดงเข้ม

บุญเสริม สาตราภัย

เมื่อครั้ง คุณท้าว วิชยรัชตะ ได้เขียนถึงเรื่องราวเกี่ยวกับการได้ภาพคันฉပ်ไว้ในหนังสืออนุสรณ์สามกษัตริย์ "ล้านนาไทย" ไว้เช่นกัน)

กำแพงและประตูเวียงเชียงใหม่ : ข้อมูลจากเอกสารโบราณ

อรุณรัตน์ วิเชษฐ์เชียว

ภาควิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัยครูเชียงใหม่

คำเกริ่น

เมื่อบรรณาธิการหนังสือ "กำแพงเมืองเชียงใหม่" คุณทวี วิชัยขัทคะ ท่านขอให้เขียนเรื่องกำแพงเวียงและประตูเวียงเชียงใหม่นี้ ผู้เขียนรู้สึกทักใจเพราะไม่เคยพบหนังสือหรือตำนานเล่มใดเขียนถึงเรื่องนี้โดยเฉพาะ ผู้เขียนลองพลิกเอกสารต่างๆ เพื่อคิดว่าจะมีเรื่องใดคอนไดทเขียนถึงกำแพงและประตูเมืองก็พอจะพบข้อมูลจากตำนานบางเล่ม และเอกสารวรรณกรรมเช่น โคลงมังทรารบเชียงใหม่ โคลงนิราศวิญญูชัย และ "ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่" ซึ่งเขียนเล่าเรื่องกำแพงและประตูตั้งแต่ สมัย พญาเม็งราย จนถึงสมัย วัดน โกลันหวัร คอนคัน หรือ กระจุก เจ้าเจ็ด คน เขียนไว้มากกว่าเอกสารเล่มอื่น บทความนี้ผู้เขียนตั้งใจว่าจะเสนอข้อมูลเกี่ยวกับกำแพงและประตูเวียงเชียงใหม่ จากเอกสารโบราณเท่าที่พอจะหาได้ขณะนี้ เพื่อช่วยให้เข้าใจเรื่องราว ของกำแพง และ ประตูเมือง จากเอกสารโบราณ ตั้งแต่ เริ่ม สร้าง เวียง จนกระทั่งสมัยเจ้าเจ็ดคน และปรากฏจากบันทึกทั้งให้พวกเราได้เห็นในระบอบสืบนี้ก่อนจะถูกทำลายลงบางส่วน บทความนี้คงจะไม่สมบูรณ์เพราะไม่มีเอกสารเล่มใดคงใจจะเขียนถึงเรื่องนี้โดยเฉพาะ ซึ่งในทางกลับกันก็จะช่วยให้เราเองเห็นได้ว่าตำนานเขียนถึงกำแพงและประตูอย่างไรได้แสนสร้างหรือคุกคั่งข้อมูลให้ผิดไปจากที่ความเป็นในสมัยนั้น ผู้เขียนจะเสนอเรื่องราวของกำแพงและประตูเวียงที่ปรากฏในเอกสารต่างๆ หวังว่าคงจะช่วยให้ท่านเข้าใจและได้ภาพของกำแพงและประตูเมืองในอดีตได้บ้าง

กำแพง : สมัยพระยาเม็งราย (พ.ศ. ๑๘๒๔ - ๑๘๕๕)

เมื่อพญาเม็งรายสร้างเวียงเชียงใหม่ พ.ศ. ๑๘๓๔ พระองค์ทรงสร้างเวียงโดยมีขนาดกว้าง ๔๐๐ วา ยาว ๑๐๐๐ วา คูเวียงกว้าง ๔ วา ก่อกำแพงด้วยอิฐ (ชินกาลมาลีปกรณ์ น. ๑๐๘) และกำแพงพื้นเมืองเชียงใหม่ (ศ.ร.ม. น. ๒๘) ใน "โคลงมังทรารบ

เรื่องใหม่ ได้เขียนว่าพญามังรายทรงสร้างกำแพงแก้วขึ้น ณ บันน้อมคำดและคูเมืองแก้ว (กำแพงที่กล่าวถึงนี้หมายถึงกำแพงชั้นใน)

มั่งรายเรื่องแรกสร้าง	สวัสดิสถาน
วชิระปราถาร	ใหม่หม้า
เมโวกลันทาร	สูงส่ง งามเฮย
วังแรกทองค้ำ	เพศเจียงพินามเพ
ครุเศกแล้วเล่ากว่า	ปุนขาม
ชลพาทังคัมคาม	เท็กเก้า
ปทุมเรือเรืองงาม	ไซจ่าง รัตนอย
งเลือกชักเข้เฝ้า	ข่วยข่วงข้างเวียง
	(โคลงนิจทาวา น ๘-๘)

พญามังรายได้ใช้กำลังคน ๔๐,๐๐๐ คนในการก่อกำแพง ขุดคู และทำประตูเวียง ซึ่งประกอบด้วยบานประตู เสาประตู ปราสาทราชมณเฑียรต่างๆ สำหรับกำแพงเวียงนั้นให้ก่อสร้างขึ้นที่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือก่อน แล้วเวียนไปด้านขวาถึงสี่ด้าน พุณ ๔ หนึ่งนั้น ก็ให้ก่อสร้างก่อตั้งเวียงก่อคันทิ เหมืองคิ และประตู ก็ให้แปลงทองทั้งทองและสร้างแปลงใบประตู และเสาประตู ก็ให้ปลูกแปลงแล้ว.... ตั้งก่อและตั้งเวียงก็ตาม ๑ ตามเถียวตั้งแล้วนั้นอีกนั้นก็แกวไปหน้าขวาถึง ๔ หน้าด้านก็ปลูกแปลงทั้งมวลแล้วก็ตามนั้น....." (ราชวงศ์พม่าเมืองเชียงใหม่ น. ๑๘)

สมัยท้าวติโลกราช (พ.ศ. ๑๙๘๔ - ๒๐๓๔)

กำแพงเมืองทั้งสี่ด้านคงจะมีสภาพสืบต่อมาจนถึงสมัยท้าวติโลกราช ในสมัยนี้มีขี้นบ้านหรือหม้า ชื่อ มั่งลุงหลวง ได้เข้ามาเมืองเชียงใหม่นี้เพื่อจะมาทำลาช "ศรีเมืองเชียงใหม่" ซึ่งมีคันทิโคธ เป็นศรีเมือง อยู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมือง ถ้าทำลาช "ศรีเมือง" นั้นแล้วได้เชียงใหม่นี้ก็จะเสื่อมอำนาจ มั่งลุงหลวง ได้รับสินจ้างจากอยุธยา ให้มาทำลาช "ศรีเมือง" เมื่อมาถึงก็มิทันเสื่อมใส ความทราบถึงพระกระรณท้าวติโลกราช พระองค์ให้ไปถามเกี่ยวกับเมืองเชียงใหม่นี้ วิธีทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง มันคง มีอำนาจ ขี้นบ้านได้บอก

ให้พญาธิโลกราชว่า ควรจะสร้างพระราชวังอยู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมือง “... เพราะบริเวณนั้นเป็นมงคลเป็นศรีเมืองใดให้ศกค่านีโครลงและสร้างพระราชวัง”... “หือไปรุกนางปรวการเวียงฮั่นเจ้าพญามังรายหือก่อนนั้นเสีย แล้วหือถมเวียงหือราบเพ็งคี่แล้ว หือไปคักไม้โครค่านเป็นศรีเมืองเชียงใหม่ มีสาขาร่มกว้างงามนัก... แล้วจึงปลงนามว่า ศรีภูมิหน้แล้ว” จึงหือบ้อง (เจาะ) ประคุดเวียงคิน ชื่อว่า ประคุดศรีภูมิแล้วหือปลงขวัญศรีภูมิในบ้น... ” (ศ.ร.ม., น. ๖๒)

คันทันกำแพงเมืองค่านฮีสานในสมัยพญาธิโลกราช ได้ถูกรื้อแล้วสร้างพระราชวังและเจาะประคุดศรีภูมิเพิ่มคั่วอ กำแพงเมืองค่านนี้คงจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

สมัยพระเมืองแก้ว (พ.ศ. ๒๐๓๔ - ๒๐๖๔)

ในสมัยพระเมืองแก้ว ได้การเสริมกำแพงเมืองเชียงใหมหรืออาจจะก่อเสริมให้แข็งแรง กรณีที่เดิมเป็นกำแพงดิน อาจจะเสริมคั่วออิฐ หรือกรณีเป็นอิฐตามซอกความข้างคันทันก็คงเสริมให้คันทัน ซึ่งคงจะหาขื่อคันทันที่ซ่อนนั้นไม่ว่าง เดิมเป็นกำแพงอิฐหือคิน คงปรากฏข้อความดังนี้

“อันหนึ่ง พระเจ้าพิลกปนัดดาธิราช ไปรุดให้เอาอิฐมาทอกำแพงเมืองเชียงใหม่ เมื่อถูกขื่อคันทันก่อนคันทันขึ้นประคุดคั่วอมารคักขั้วทุกขั้ว วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ ย่างเข้าปีฉลู จุลศักราช ๘๘ (พ.ศ. ๒๐๖ ๑) พระวราชเลขาขึ้นประทับบนศาลาหน้าวิมจยหลังใหม่ ในเวลาเที่ยงวันนั้น

ท่านประพันธ์ไว้เป็นคาถา แปลความว่า

พระราชเจ้าไปรุดให้ทอกำแพงเมืองใหม่คั่วออิฐ เพื่อรักษากำแพงไว้พร้อมสรรพ และเพื่อให้เมืองเชียงใหมสว่างงาม.....” (วิมลภาษิตปกรณัม, น. ๑๔๗)

“บ่าวเอาใจ ศักราช ๘๘๘ คั่ว ชาวเชียงใหมชาวคางเมืองบันเคิน จักก่อเมก (บ่อนปรการ) เวียงเชียงใหม่ ในบ้นเมืองเม้า ศักราช ๘๘๘ คั่ว พระธรรมาแก้ว หือหมั่นเบ็งอิฐก่อเวียงเชียงใหม่.....” (ศ.ร.ม., น. ๔๐)

นับเป็นการเสริมสร้างกำแพงครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่งเท่าที่ปรากฏในเอกสาร ไม่มีหลักฐานว่าเปลี่ยนแปลงไปมาตามข้อเพียงใด

สมัยพระยาภาววิละ (พ.ศ. ๒๓๓๕ - ๒๓๕๖)

ตำนานเขียนว่า พระยาภาววิละและพระอนุชา ๒ พระองค์ (รวมเป็น ๓ พระองค์) ได้บูรณะซ่อมแซมบ่อนปราการเมืองเชียงใหม่ รวมทั้งขุดลอกคูเมือง สันนิษฐานว่า จะมีการสร้างซ่อมกำแพงประตูอยู่ตลอดมาตามความจำเป็นและความเหมาะสม เพราะกำแพง ประตู บ่อนค่ายในอดีตก็ถือว่าบ้านเราในปัจจุบันนี้เอง จะต้องซ่อมแซมให้แข็งแรงเสมอเพื่อป้องกันข้าศึกศัตรู การซ่อมในสมัยนั้นมีข้อความดังนี้

“พระเป็นเจ้าสามองค์พี่น้อง... สร้างรื้อแปลงเวียงก่อเมกปราการ กำแพงเชิงเพิน หอบ้านหัวหมู กระบานประตูให้แน่นหนา มั่นคง ชูร่องถือ เหนือเจ้าโลไคววอก เพื่อให้เป็นที่ยามแข็ง ทนทานแก่ข้าศึกและศัตรูนั้นแล...” (ค.ร.ม. น. ๑๐๗)

ต่อมา พ.ศ. ๒๓๓๕ หลังจากที่เชียงใหม่มีสภาพเป็นเมืองร้างไปเกือบปี พระยาภาววิละได้ฟื้นฟูให้มีสภาพเป็นบ้านเมืองขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยบูรณะซ่อมแซมกำแพงเมือง คูเมือง วัดวาอารามทั้งความว่า

“พระเป็นเจ้าทั้งสามพระองค์พร้อมกันก่อสร้างแปลงยังทาค้าวปราการ กำแพง เมก เวียงทั้ง ๔ ด้าน แจ่ง (มุม) เวียงทั้ง ๔ ประตู ๕ โฉนด...” (ค.ร.ม. น. ๑๒๐ และ “ราชวงศ์ปทุม” ประชุมคำเนนลานนา, น. ๔๔๖)

จะเห็นได้ว่ากำแพงเมืองเชียงใหม่ได้มีการซ่อมแซมหลายครั้งในประวัติศาสตร์ แต่ไม่มีหลักฐานให้เห็นรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไป จึงเป็นการยากที่จะจินตนาการรูปแบบกำแพงในอดีตที่ไม่มีการบันทึกรายละเอียด หรือรูปภาพเอาไว้ การที่ทางจังหวัดเชียงใหม่สร้างกำแพงตามรูปภาพที่เห็นในอดีตเมื่อไม่ถึงร้อยปีที่ผ่านมาไว้ จึงนับว่าได้ซ่อมสร้างตามหลักฐานเก่าที่สุดที่พอค้นหาได้ในปัจจุบันนี้ แม้จะไม่ได้ภาพกำแพงเมื่อสมัย ๕๐๐ ปี แต่ก็ยังดีกว่าสร้างซ่อมจากจินตนาการทั้งที่เกือท่ามากแล้วในสองทศวรรษที่แล้ว

ประตูเวียงเชียงใหม่ สมัยพญามังรายแรกสร้าง

กำแพงเวียงเชียงใหม่ทั้งสี่ด้านประกอบด้วยประตูเวียงหลายประตู ในสมัยพญามังรายเขียนว่ามี ๔ ประตู “.....พุน ๔ ขึ้นในปูชาประตูเวียงทั้ง ๔.....” (ราชวงศ์พื้นเมืองเชียงใหม่ น. ๑๗) บางเล่มเขียนว่า ประตูเวียงมี ๕ ประตูในสมัยพญามังราย

“.....บุรุษที่จักทำประตูกิ่ง ๕ แห่ง.....ราชนาเทพาทังหลายมาอยู่รักษาที่ชัยภูมิ ที่ท่ามกลางและประตูทั้งห้า.....” (ก.ข.ม. น. ๒๘) ดังนั้นจึงไม่ทราบแน่ชัดสมันต์มีประตูเวียงกี่ประตู ถ้าจากรายชื่อประตูเวียงเชิงใหม่เท่าที่ปรากฏในเอกสาร **สมัทธิพยาแสนภู** (พ.ศ. ๑๘๕๕ - ๑๘๗๘) ซึ่งขุนศรีเรือ ธนราชพญาเมืองมั่งราชยกกำลังมาจากเมืองน่านว่า จะมาท้าวพระศพพญาเมืองมั่งราชที่เชิงใหม่ ขอให้พญาแสนพูอย่าบีบประตูเวียง และมาถึงประตูเชิงใหม่ ประตูสวนคอก และประตูหัวเวียง หมายถึงประตูข้างเผือกในสมัยนั้น “...เจ้าขุนศรีเรือนธาว (ธนราชพญาเมืองมั่งราช)...ว่าธาวแก่งมาเฝ้าเจ้าพญาเมืองมั่งราช ขอตั้งกาแก่ธาวอย่าบีบประตูเวียงแก่ธาว ธาวจักไปถามข่าวแก่หลานกู หื้ออยู่สวัสดิ์กว่าอื่น แล้วเจ้าพญาศรีเรือนหื้อเอาเครื่องทักไปยังประตูเชิงใหม่ ประตูสวนคอก....เอาหมื่นพลแห่งคนหนไปทางประตูหัวเวียง.....” (ก.ข.ม. น. ๓๕)

สมัทธิพยาผาญ (พ.ศ. ๑๘๙๐) ได้นำพระอภัย ของพระวราชบิดาคือพญาคำฟู มาบรรจุไว้ที่ วัดศีลเมืองพระ หรือวัดพระสิงห์ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ประตูสวนคอก

สมัทธิพยาแสนเมืองมา (พ.ศ. ๑๙๒๔) เมื่อพญาภิชนเสด็จสวรรคตแล้ว ท้าวมหาพรหมพระอนุชาของพญาภิชนาได้เสด็จมาเชิงใหม่ เพื่อชิงเมืองเชิงใหม่จากนักตาของพระองค์ ขณะนั้นชาวเมืองยังไม่ได้จัดการกับพระศพของพญาภิชนาซึ่งอยู่นอกเวียง จึงได้ปรึกษากันว่าควรจะนำพระศพเข้าไปในเมือง โดยจะต้องเจาะกำแพงเข้าไปจะเอาพระศพเข้าทางประตูไม่ได้ จึงให้เจาะกำแพงตรงวัดพราหมณ์ (ไม่ทราบที่ใด) แล้วให้สร้างสะพานเพื่อข้ามคูเข้าเวียง จึงน่าจะมียประตูเล็กๆ อีกประตูหนึ่งในสมัยนี้

“...เราควรเอาคาบ (ศพ) เจ้าเหนือหัวไว้ในเวียงศิระแล เท่าจักเอาเข้าทางประตูเวียง บัควร เมืองมันแสดงภายหลังว่าอื่น จึงพร้อมกันบ้อง (เจาะ) เข้าเวียงตรงวัดพราหมณ์ เอาคาบเจ้าภิชนาใส่โกฏีค่าปล่องขัว (สะพาน) ข้ามคือเวียงเอาเข้าไปไว้ในเชิงขวาง...” (ก.ข.ม. น. ๔๒-๔๓) ไม่ทราบประตูหรือกำแพงที่เจาะแล้วจะกลายเป็นประตูเล็กในเวลาต่อมาหรือไม่ อาจจะเป็นและไม่เป็นประตูก็ได้

สมัยพญาสามฝั่งแกน (พ.ศ. ๑๙๔๔ - ๑๙๘๔) ได้มีการเจาะกำแพงทำประตูอีกครั้งหนึ่ง โดยมหาเทวีพระราชนารายณ์ของพญาสามฝั่งแกน (พระเทวีของพญาแสนเมืองมา) ได้ทรงสร้างเจดีย์หลวงต่อจากพระวราชวังซึ่งสร้างยังไม่เสร็จ พระนางมีพระราชวังอยู่บ้านสวนแห ทำให้ไม่สะดวกในการเดินทางมาควบคุมงานก่อสร้างเจดีย์ พระนางจึงให้เจาะกำแพงทำประตู เรียกว่า **ประตูสวนแห** (ไม่ทราบว่ทำที่ใด สวนแหในสมัยพระโอรสเชษฐาธิราช ได้ใช้เป็นที่พักประทับเช่นกัน)

“มหาเทวีคนแม่ตั้งเรือนอยู่บ้านสวนแหก็ไปเข้าก่อเจดีย์หือแล้ว จึงบ่่องประตูทางหัวออกไปก่อเจดีย์นั้น ได้ชื่อว่าประตูสวนแห เป็นโบราณฉันทน์..... (ค.ข.ม. น. ๔๔) ประตูสวนแหนั้นก็เป็นอีกประตูหนึ่งที่มีจจุบันนี้จะเปลี่ยนชื่อไป หรืออาจจะบิ่คประตูในสมัยต่อมาก็ได้ ไม่ทราบอยู่ที่ใด

สมัยพญาติโลกราช (พ.ศ. ๑๙๘๔ - ๒๐๓๑) พระองค์โปรดให้สร้างพระราชวังที่แจ้งศรีภูมิ พร้อมกับให้เจาะกำแพงบริเวณนั้นด้วย เรียกว่า **ประตูศรีภูมิ**

“....แล้วจึงปลงนามว่า ศรีภูมิหั้นแล จึงหือบ่อง (เจาะ) ประตูเวียงคินชื่อว่า **ประตูศรีภูมิ** แล้วก็หือแปลงชื่อ (สะพาน) ศรีภูมิในบั้นนั้น...” (ค.ข.ม. น. ๖๒)

สมัยพระเมืองแก้ว (พ.ศ. ๒๐๓๔ - ๒๐๖๔)

พ.ศ. ๒๐๖๒ พระเมืองแก้วโปรดให้สร้าง (อาจจะซ่อม) **ประตูเชียงใหม่** ด้วยมีความว่า “...โปรดให้ถาก (สร้าง) ประตูนครเชียงใหม่ เมื่อวันศุกร์ขึ้น ๑๑ ค่ำ...” (ชินกาลมาลีปกรณ์ น. ๑๖๐)

สถาปประตูเชียงใหม่สมัยพระเมืองแก้ว ที่สุรนาโกลนนิราชหริภุญชัย พระนางไว้ดังนี้

ถึงเชียงใหม่ม้า	ทวารทอง
เวียงวาสปราการสอง	เขื่อนจ้ง
เทวนพืดพิศโพง	ก๊อคำย จามเขย
หอเลิศเลยค้ายค้ง	ข้ามข้าศึกแสง

ถึงประตูเมืองชื่อประตูเชียงใหม่ มีเมืองบ้านเรือนและกำแพงเชื่อมกันสองชั้น จวเจ้าฟ้าท้าวอยู่ในคูเมือง หอกลอยเหนือเสาเชื่อมสองท้าวอารู และทำให้รำลึกกลัว (โคลนนิราชหริภุญชัย, น. ๒๕ - ๒๖)

สมัชชาอนุแกมเกล้า - พระนางจิรประภา (พ.ศ. ๒๐๖๔ - ๒๐๘๘)

ในสมณินเอกจากเขียนว่าแสนคร่ำว ชุนนางเชียงใหม่ ได้เกณฑ์กำลังคนมาจากพันนาต่าง ๆ มาตั้งกองกำลังอยู่ที่ประตูเวียงทั้ง ๖ และในสมณินเอกจากท้าวขาวใต้ (อุยธธา) มาปล้นประตูแสนปองไม่ได้

“....พันนาทั้งมวลมาลงทัณฑ์กันอยู่ประตูเวียงทั้ง ๖ ตั้งรบกันสามวันสามคืน...” และ “....ชาวใต้มาปล้นเอาประตูแสนปองไปได้....” (ศ.ร.ม. น. ๗๒ และ ๗๔)

สมัชชาพระยาภาวีส

มีเอกสารเขียนถึง ประตูท่าแพ ไว้ว่า พระยาจำบ้านเมากิ่งกองทัพอู่ประตูท่าแพ “....ไปเจียกกลันว้อจากผัวชาวนันนา พระยาจำบ้านเมากิ่งเชียงใหม่ นายของยังอยู่ประตูท่าแพ....” (ศ.ร.ม. น. ๗๒)

“ศักราช ๑๑๘๗ (พ.ศ. ๒๓๖๘) ฟ่าน (เก้ง) ก็เข้ามาถึงคันเวียงชั้นนอก ประตูท่าแพ....” (ศ.ร.ม. น. ๑๓๔)

“ในขณะนั้น เจ้าอนุเวียงจันทร์ก็คิดกบฏ...ตามกองของเจ้าเสด็จยกจตุรงคเสนาโยธาออกจากเวียงคัวอยู่ประตูเชียงเรือก และพ่นพม่า (ฝ่าย) วันออก ไปถึงกลางทุ่งหนองช้างกลาน....” (ศ.ร.ม. น. ๑๓๖)

ประตูเชียงอินเป็นประตูอีกประตูหนึ่งที่เจาะใหม่ ไม่ทราบว่าจะสมใด “ศักราช ๑๑๘๗ ปีคิปปิกี้ เดือน ๔ แรม ๑๐ ค่ำ วันศุกร์ สมเด็จพระเป็นเจ้าพระแก้วเชียงใหม่ เสด็จขึ้นสู่หัตถิราชยานตัวประเสริฐ มีศกบวิวารแวศล้อมอ้อมแท่นแท่น เสด็จออกประตูเชียงอิน....” (ศ.ร.ม. ๑๓๕)

ประตูเมืองเชียงใหม่ของกำแพงชั้นในมีหลายประตู เพราะแต่ละประตูคงจะมีบานประตู เสาประตู ตามที่หลักฐานกล่าวไว้ เพื่อมีค้ำยันและป้องกันข้าศึกยามสงคราม ประตูสำคัญจะมี ๔ ประตูคือประตูที่ปรากฏในปัจจุบัน ได้แก่ ประตูท่าแพ ประตูเชียงใหม่ ประตูสวนดอก และประตูหัวเวียง (ช้างเผือก) ประตูเล็กที่เจาะเพิ่มและไม่ทราบว่าบางประตูเปลี่ยนชื่อเรียกหรือไม่ ได้แก่ ประตูสวนแพ ประตูแสนปอง (สวนปอง) ประตูศรีภูมิ และประตูเชียงอิน

จากหลักฐานพบว่า ประตูนุแห่งันเบิกเมื่อเกิดสงคราม หรืออาจจะเบิกได้ทุกวันที่เป็นไค่ ดังนั้นหลักฐานดังนี้

ในตำนานเล่าว่า เมื่อขุนแก้ว (อนุชาพญาคราม ราชบุตรพญามังราย) จะเข้าเมืองเชียงใหม่เพื่อการวาระพระบรมศพของพญามังราย ขุนแก้วได้ส่งทุกและบรรณาการมาถวายพญาแสนภู และขอให้อย่าได้ปิดประตูเมือง “ชาวแก่งมาเฝ้าเจ้าพระยามังราย อย่าสั่งกาแก่ชาว อ้ายข้าศึกประตูเวียงแก่ลาว....” (ก.ข.ม. น. ๓๕)

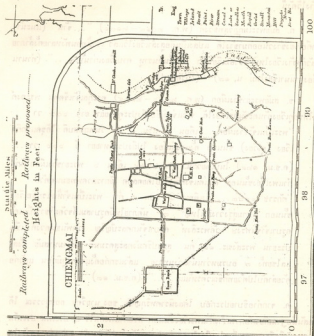
ในสมัยพญาทิลอกราช พ.ศ. ๒๐๒๙ ได้เกิดการแตกแยกในหมู่ขุนนาง และจะมีการศึกการจลาจลขึ้น โคจรช่วยกันสนับสนุนให้ขุนนางได้เป็นกษัตริย์ แต่เกิดการไม่สำเร็จ ขุนนางผู้หนึ่งในคณะ (หมื่นพริ้ว) จึงให้ปิดประตูเวียงเอาไว้ ก้าประตูเวียงไว้ทุกประตู เพื่อป้องกันเหตุร้าย “...หมื่นพริ้วรู้ค่าแรง จึงหื้อหั้นประตูเวียง เลาห้ค้างประตูไว้หู่ประตู.... (ตำนานสิบห้าราชวงศ์, ๕๘ และ ก.ข.ม. ๖๘)

กำแพงและประตูเวียงชั้นนอก

ท่านจะเห็นว่ากำแพงเมืองเชียงใหม่มีสองกำแพง คือกำแพงชั้นในที่ได้กล่าวไปแล้ว และยังมีกำแพงอีกแนวหนึ่งที่น่าสนใจและน่าจะได้กล่าวถึง พร้อมๆ กันในที่นี้ คือกำแพงที่ชาวบ้านเรียกว่า **กำแพงดิน** กำแพงดินนี้จะตั้งอยู่รอบนอกกำแพงชั้นใน เป็นรูปเกือกม้า ซึ่งตำนานเรียกว่าลักษณะ **“ราหูอมจันทร์”** แนวกำแพงเริ่มจากแจ้งศรีภูมิ อาศัยน้ำแม่เข้าเป็นคูเวียง มาถึงบริเวณแนวประตูท่าแพชั้นใน บางท่านเชื่อว่า ประตูท่าแพนี้เรียกว่า ประตูเวียงเวือก (ร.ศ. ๗๕ พยอมยงค์) ผ่านตามแนวคลองแม่เข้าไปถึงประตูหลายแห่งอันมาประตูชวักอ้อม ตัดมาประตูไร่อาหรือหาอา วกลงมาบรรจบแจ้งกู่เอือง (ตามรูปภาพ) เอกสารได้กล่าวถึงกำแพงเวียงชั้นนอก ซึ่งปัจจุบันนี้ยากให้เห็นทั้งแนวป้อมค้ำนได้แจ้งกู่เอืองมีดังนี้

การก่อสร้างกำแพงชั้นนอก

ตามตำนานเขียนว่า กำแพงเมืองชั้นนอกสร้างขึ้นสมัยพระเมกุฎี ตามคำแนะนำของขุนนางพม่า เป็นลักษณะราหูอมจันทร์ ซึ่งตำนานเชื่อว่าทำให้บ้านเมืองเสื่อมเพราะการ

401. + James Mc Carthy, Surveying and Exploring in Siam, John Murray, Albemarle Street, London 1900.

สร้างกำแพงเช่นนี้ ทำให้ “มัต” หรือแม่น้ำเสียดิจัยไว้ทำให้เสียเมืองแก่พม่าในเวลาต่อมา แต่โดยแท้จริงแล้วไม่อาจจะทราบได้แน่นอนว่า สร้างขึ้นเมื่อใด มีเอกสารต่างๆ เชื่อนถึงการก่อสร้างไว้ดังนี้

ก. สมัยพระเมกุฏิสุทธีวงศ์ (พ.ศ. ๒๐๔๔ - ๒๐๑๑) “...จ้าน (แนะนำ) หื้อชุกก็อเวียงร้างวันออกมาข้างใต้ แปลงเป็นค้อสูงลำเวียงไว้แล้ว เขาหื้อคนทั้งหลายตั้งลำภายในแล้วก็สร้างเวียงใหม่ เช้าอมเวียงเก่า หื้อเป็นหุ่นรากุ คาบเวียงเก่านั้นแล...” (ตำนานพื้นเมืองลพบุรีของใหม่ น. ๑๗) (โปรดดูรูป)

ข. สมัยพระยาช้างเผือก (พ.ศ. ๒๓๕๖ - ๒๓๖๔) ครอบงำเจ้าเจ๊กคน พระองค์โปรดให้ชุกเวียงกันตะวันตกเฉียงใต้ จากแจ่งกู่เชียงถึงประตูหาขยา ยาว ๖๐๖ วา “พระเป็นเจ้าช้างเผือก.... เกียน ๔ แรม ๔ ค่ำ วันพฤหัสบดี หื้อชุกแรกคือเวียง (กุเวียง) ขึ้นนอก ตั้งแจ่งกู่เชียง ไปถึงประตูหาขยา มี ๖๐๖ วา...” (ก.ร.ม. ๑๒๔) ในปีเดียวกัน พ.ศ. ๒๓๖๔ เกียน ๖ พระยาช้างเผือกให้ก่อกำแพงเวียงขึ้นนอก ตั้งแจ่งศรีภูมิไปโดยตลอด มีการสวดพุทธมนต์ด้วย “ศักราช ๑๑๔๓.... ถึงเกียน ๖ ออก ๕ ค่ำ พระเป็นเจ้าหื้อแรกก่อเวียงขึ้นนอก ตามรู้งวงเป็นใหญ่ ๓ นักราชในมีกรุบาสนตั้งวัดผ้าขาวเป็นเจ้ากรุบาเจ้าจันทร์ขันธ์ วัดพระสิงห์ กรุบาเจ้าภคละบุญไธย วัดพันธนูคงคัต เป็นประธาน พระสังฆะ ๑๔ คน สวดปริตมังคลสูตรมนต์ ตั้งล้ามหาสมณ ตั้งล้าแลไชยทั้ง ๗ อบรมหว่านน้ำหว่านทราย แล้วแรกก่อตั้งแจ่งศรีภูมิก่อน แล้วก่อด้วยล้าคืบไปค้วยพักริณเวศวันแล.....” (ก.ร.ม. ๑๓)

ก. จากคำอธิบายประกอบ โคลงนิราศพริกขุทธิ ของ นายวิกร ธอสวรรณ ได้ให้ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับการสร้างกำแพงเวียงขึ้นนอก หรือกำแพงดินไว้ ๓ ประเด็น ประเด็นแรกจากหนังสือศึกษาและเที่ยวในเมืองไทย ของ ประพัฒน์ ศรีณรงค์ กล่าวว่า สร้างในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ โดยเจ้าพระยาโกษาธิบดีได้สร้างขึ้น เมื่อมาตีเมืองเชียงใหม่อยู่นอกกำแพงเมืองขึ้นใน ๓๐ เส้น จากตำนานธรรมเมืองเหนือ และคำบอกเล่าของท่านผู้รู้บางท่าน เช่น เจ้าอาวาสวัดข้างมือง เล่าว่าสร้างในสมัยพระเมกุฏิสุทธีวงศ์ เนื่องมาจาก

เกศกีสงครามระหว่างไทยอยุธยา สมัยพระไชยราชากับพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ ครั้นเสร็จศึก
พม่าก็ยกจะเอาเชียงใหม่ไว้ในอำนาจ จึงส่งทูตพร้อมบรรณาการมาช่วยข้อม่ายคุประคุหอรับ
รวมทั้งสร้างกำแพงขึ้นนอก ลักษณะเกือกม้าหรือราหูมจันทร์ ประเค้นที่สาม กำแพงนี้สร้าง
สมัยพญามังราย (โคลงนิราศทริภุชโชต น. ๑๑๗ - ๑๑๘)

ประตูกำแพงเวียงชั้นนอก

ถ้าดูตามรูปภาพและจากหลักฐานที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน ประตูกำแพงชั้นนอกมี ๔
ประตู คือ ประตูท่าแพ (ชั้นนอก) หรือที่มีผู้สันนิษฐานว่า เรียกชื่อประตูเชิงเรือเกือก ประตู
หลายแง ประตูช้างก็อม และประตูไธยา หรือหาอาโนในปัจจุบัน มีเอกสารกล่าวถึง ประตู
ต่างๆ ดังนี้

ก. "ยามแต่ใกล้ค่ำคนยังเข้าสามต้นปลอมเข้าประตูทางเขียงเรือล..."
(ค.ช.ม. ๕๕)

โคลงนิราศทริภุชโชต เขียนว่า เมื่อเดินทางออกจากประตูเชียงใหม่แล้ว ผ่านวัด
ต่างๆ เช่น วัดช้างกวง (วัดร้างถนนไปวิทยาลัยนาฏศิลป์) วัดกุฎีคำ (ปัจจุบันวัดธาตุคำ)
จะไปถึงประตูเวียงชั้นนอกอีกประตูหนึ่ง ผู้เขียนโคลงนี้เขียน พ.ศ. ๒๐๖๐ สมัยพระเมือง
แก้วคราวมา

ทวารทองจิมเขียงช้าง	เล็กแสง
วิธราชวังวันแปง	ใหม่หม้า
เจียนถึงที่ยังแยง	หามม่ นะแม่
บ่จวนโถมสว้อยฟ้า	ไต่เต้าตามเวียง

(โคลงนิราศทริภุชโชต, ๓๑)

มีอีกนิพนธ์ "สมัยพระไชยเชษฐา" เจ้าพระยาแสนซ้อหนีเขอกเมืองหนองคำ ไปหาหมื่นขุน-
พลแสนสูงพลวงครวที่ประตูเชิงเรือเกือก พบแสนคำประคุหอ... (ค.ช.ม. ๘๕)
ก. ศักราช ๑๐๘๗ (พ.ศ. ๒๒๗๐) พม่าปกครองเชียงใหม่)... เทพสิงห์อ-
ศึกเข้ามาคุมเวียงลาวเข้าใต้ที่ประตูไธยา อานันท์มัยแวนว่าอยู่ยังสนาม... ลูกม้าน
ลูกเมืองคงหลาย... ไร่กันนาให้ว่า... ข้าศึกเข้าใต้ประตูไธยา แล้วไทยชาวเวียงถึง
สินาคบไล่ลูก.... (ค.ช.ม. ๘๓)

๔. ศักราช ๑๑๓๒ (พ.ศ. ๒๒๑๓) "...ทัพชาวไค้พระโกษาปนาเป็นหัวหน้า มีคน ๗,๐๐๐ มารบเชียงใหม่ มาตั้งอยู่ประตูหล้าอันแดง อยู่ได้ ๔ วัน..." (ค.ร.ม. ๘๖)
๕. "จ.ศ. ๑๑๔๔ (พ.ศ. ๒๒๒๕).... เจ้าสีกะยกจากรุงกเสนาโยธราชออกจาก เวียงคัวประตูเชียงเรือก และทำนบก้าวันออก ไปถึงกลางทุ่งหนองช้างกลาน..." (ค.ร.ม. ๑๓๖)

ความเชื่อและวิถักรวมเกี่ยวกับประตูเมือง

กำแพงและประตูนอกจาก จะทำหน้าที่เป็น รั้วของบ้านเมืองบ่งกัน ข้าศึกศัตรูที่จะมารุกรานแล้ว จากเอกสารที่เขียนถึงพิธีกรรมต่างๆ ที่คนโบราณได้จัดทำขึ้นเพื่อความสุสวัสดิ เพื่อให้ข้าศึกศัตรูพ่ายแพ้ และเพื่อความเจริญของบ้านเมือง สะท้อนให้เห็นว่ากำแพงและประตูเกี่ยวพันกับการดำเนินชีวิตของคนในเวียงเชียงใหม่ในอดีต

เมื่อพญามังรายจะสร้างเวียงเชียงใหม่ พระองค์โปรดให้บุชาเทวคาอาวรักษ์บริเวณ จะสร้างเวียงและบริเวณที่จะสร้างประตูเวียงทั้ง ๔ (ราชวงศ์พื้นเมืองเชียงใหม่, ๑๗ และ ค.ร.ม. ๒๔) และในสมัยพระยาผดุง พระองค์ได้เจาะกำแพงเวียงใหม่เพื่อนำพระบรมศพของพญากือนาเข้าไป โดยไม่ได้นำเข้าประตูเวียงที่มีอยู่แล้ว เพราะจะเป็นอัปมงคลแก่ประชาชนโดยทั่วไป (ค.ร.ม. ๔๓) ในสมัยพระเมกุฎวิสุทธิวงศ์ พระองค์อนุญาตให้ประชาชนเอาศพออกผ่านประตูช้างเผือก อ้อมมาแจ้งหัวรินเป็นถ้ำ "ลาญเมือง" ประชาชนได้ขอร้องให้พระเมกุฎฯ ประกาศห้ามเอาศพผ่านประตูดังกล่าว ขอให้เอาผ่านประตูแสนพุงและประตูไร่อาตามประเพณี (ตำนานล้านนาเชียงใหม่, ๒๐) ปัจจุบันประชาชนในเขตกำแพงเมืองบริเวณประตูเชียงใหม่ ก็จะไม่นำศพผ่านประตูเชียงใหม่ซึ่งเป็นประตูสำคัญ และมีศาลตั้งอยู่ จะนิคมผ่านประตูสวนปรงมากกว่า

สรุป กำแพงเมืองเชียงใหม่มี ๒ ชั้น คือชั้นในและชั้นนอก ประตูชั้นในมีดังนี้ ประตูท่าแพ ประตูเชียงใหม่ ประตูสวนดอก ประตูช้างเผือก (ประตูหัวเวียง) ประตูสวนแห ประตูศรีภูมิ ประตูแสนพุง และประตูเชียงยืน ประตูชั้นนอก มีดังนี้ ประตูเชียงเรือก (แนวคลองแม่น้ำท่ากกกับประตูท่าแพ) ประตูหล้าอันแดง ประตูหัวอ้อม และประตูไร่อา (หาฮอ) รวมทั้งสิ้น ๑๒ ประตู แจ่งหรือมุมจากเอกสารมีตรงกับชื่อปัจจุบัน คือ แจ่งศรีภูมิ แจ่งกะคำ แจ่งกู่เชียง และแจ่งหัวริน.

แนวความคิด

ในการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่

สุรพล ตาวิหกุล

ปัจจุบันงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมกำลังได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก จะเห็นได้ว่าทั้งหน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษาและองค์กรของเอกชน ได้หันเหให้ความสนใจ ในเรื่องราวของประวัติศาสตร์ โบราณคดี ในท้องถิ่นและวัฒนธรรมการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถาน อันเป็นมรดก วัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ใน บ้านเมืองของตนมากขึ้น ถึงเหล่านักเหมือนว่าจะเป็นผู้เห็นหรือสนับสนุน แต่ว่าถ้าใครไม่รู้เรื่องทางศิลปวัฒนธรรมบ้าง ดูกองจะเขย หรือถ้าหลงไป ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงระยะเวลา ที่สังคมไทย ของสังคมไทย และสามารถอธิบายได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วทุกวันนี้ ได้มีผลกระทบต่องานชีวิต และพื้นฐานทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของผู้คนในสังคมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะวิถีชีวิตมนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของกรอบทางวัฒนธรรมการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้เกิดปัญหาในเรื่องการปรับตัว และเกิดช่องว่างทางจิตใจขึ้น ขณะเดียวกันการพัฒนา เพื่อให้เกิดความทันสมัยและชีวิต ความเป็นอยู่ ที่สังคมก็ได้มีผลให้เกิดความเสียหายต่อโบราณวัตถุสถานอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ที่ผู้คนในสังคมได้สัมผัส และคุ้นเคยอย่างมากอีกด้วย

ดังนั้นเราจะเห็นว่าปัจจุบันจึงเป็นช่วงเวลาที่สูงงอมไถ่ทั้งในจิตใจ และความรู้สึกของประชาชน ที่หันเหให้ความสนใจงานทางวัฒนธรรมและเรียกร้องที่จะเอาศักดิ์กลับคืนมา ทั้งนี้เพราะช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา สังคมไทยเรารู้สึกเสียปลุกษ์และความเป็นตัวของตัวเองไปมาก จนทุกวันนี้เราจะเห็นใจ เรามีกการรณรงค์ในเรื่องเอกลักษณ์ไทย นิยมไทย ตลอดจนศิลปและประเพณีไทยกันอยู่โดยทั่วไป เพื่อที่จะให้ผู้คนในสังคม กลับมามีประโยชน์ต่อตนเองและสังคมอีกครั้ง แต่อย่างไรก็ตามในหัวข้อบทความครั้งนี้ ผู้เขียนจะจำกัดขอบเขตเรื่องราวการอนุรักษ์ และพิจารณาเฉพาะวัตถุทางวัฒนธรรมเท่านั้น เพราะเรื่องราวดังกล่าวกำลังเป็นที่น่าสนใจอยู่ในเมืองเชียงใหม่ขณะนี้ ในอันที่จะรณรงค์ให้มีการอนุรักษ์

วิทยา ร่องรอยทางมรดกวัฒนธรรมให้คงอยู่ไว้ เพราะในอศิตที่ผ่านมา เมืองใหม่ได้สูญเสีย
คุณลักษณะที่เป็นรูปแบบเชิงใหม่ไปมาก จนเราต้องเรียกร้องความเป็นเชิงใหม่กลับมา
อีกครั้ง

เมืองใหม่ เป็นเมืองที่อยู่คนไปด้วยศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ทั้งนี้เพราะว่า
เมืองเชิงใหม่เคยเป็นราชธานี และจุดศูนย์กลางของแคว้นล้านนามาตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน
แม้เมืองใหม่จะเปลี่ยนแปลงและสูญเสียร่องรอยทางวัฒนธรรมประเพณีไปมาก แต่ก็เหลือ
อยู่ก็ไม่น้อยและยังไม่สายเกินไปที่จะเก็บรักษาไว้ และนำมาพัฒนาให้ให้เป็นประโยชน์
โดยเฉพาะอย่างยิ่งโบราณวัตถุสถานที่ที่เป็นมรดกทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมอันแสดง
ถึงความรุ่งเรือง มาแต่อดีตมีอยู่ในเมืองเชิงใหม่มากมาย โบราณสถานต่างๆ เหล่านี้เรา
จะเห็นได้ทั้งจากวัดวาอาราม ที่มีสภาพร้างและไม่ร้างจำนวนมาก ตลอดจนคูน้ำ
กำแพงเมือง ประตูเมืองและป้อมต่างๆ เป็นต้น ซึ่งเหล่านี้ล้วนมีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม
ที่ควรหวงแหนไว้ทั้งสิ้น และปัจจุบันนี้เมืองเชิงใหม่ กำลังก้าวเข้าไปด้วยกลิ่นไอของการ
เรียกร้องอนุรักษ์โบราณสถาน รวมทั้งการพัฒนาโบราณสถาน นำมาให้เกิดประโยชน์ต่อ
บ้านเมืองคนอีกครั้ง ด้วยเหตุนี้เราจึงจำเป็นต้องพูดถึงเรื่องราวที่คนกำลังให้ความสนใจ
อยู่ในขณะนี้

ในอศิตที่ผ่านมามีคนโดยทั่วไปรวมทั้งชาวเมืองใหม่ จะมองเรื่องการอนุรักษ์ว่า
เป็นสิ่งที่ควรรัก และเป็นสิ่งชักชวนความเจริญ จึงได้มีการรื้อทำนบกั้นกำแพงเมือง ถม
คูเมือง ขุดทิ้งเจดีย์และรื้อทำลายโบราณสถานโดยทั่วไป เคียงนี้โลกดูเหมือนจะเปลี่ยนไป
ประชาชนโดยเฉพาะชาวเมืองใหม่ได้เริ่มมองเห็นว่า ร่องรอยทางประวัติศาสตร์และวัฒน
ธรรมนั้นมีค่า และจะนำมาซึ่งประโยชน์ของสังคมคนทั้งในความรู้สึทางจิตใจที่เกิดความ
มั่นใจภูมิใจ และมีผลต่อความเจริญทางเศรษฐกิจด้วยการเรียกร้องให้มีการอนุรักษ์และ
คัดค้านการทำลายเปลี่ยนแปลงที่มีทั้งคุณค่าทางศิลปและประวัติศาสตร์ จึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ
สิ่งเหล่านี้มันย่อมที่จะเห็นได้ในบ้านเมืองอื่น การที่มีแนวความคิดในเรื่องของการอนุรักษ์
รักษาสีที่มีคุณค่าไว้นั้น นับได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีงามแต่ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีความพอดีในตัวของ
มันเอง หากคิดต่อต้านรักษารักษาไว้ อย่างไม่ยอมให้น้ำเหลืองหลังก็จะทำให้เกิดความเสียหาย
ได้เหมือนกัน ดังนั้นเราควรจะทำความเข้าใจกันว่าการอนุรักษ์ หรือแนวคิดในเรื่องการ
อนุรักษ์ที่พอดีพองามนั้น ควรเป็นเช่นไร

โดยทั่วไปความหมายของคำว่า อนุรักษนิยมนั้นหมายถึงการสงวนรักษาทวีตเก็บไว้ ลักษณะเช่นนี้มีความหมายไปในทำนอง หมายถึงการที่ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างไม่เปลี่ยนแปลง ตัวอย่าง ในสมัยหนึ่งแนวความคิด เกี่ยวกับเรื่องการอนุรักษนิยม จึงได้รับการมองว่าเป็นสิ่งชักชวนความเจริญ เพราะอะไรก็จะให้ทุกอย่างรักษาไว้ไม่ให้เปลี่ยนแปลง ดังนั้นกษัตริษนิยมนิยมจึงถูกมองเป็นเรื่องคว่ำครี พวกหัวเก่า หัวโบราณไป แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการเริ่มเห็นคุณค่าต่อการที่จะอนุรักษนิยมสิ่งต่างๆไว้ให้เกิดคุณค่าต่อสังคมและชีวิตมนุษย์มีมากขึ้น แนวคิดเรื่องการอนุรักษนิยมจึงได้รับความสนใจอีกครั้งหนึ่งและดูเหมือนว่าเรื่องของการอนุรักษจะถูกกลืนกลายเป็นเรื่องที่มีความทันสมัย จะไม่ได้รับการมองว่าเป็นเรื่องคว่ำครี เรขๆ อีกต่อไป ทั้งนี้เพราะว่าแนวการอนุรักษนิยมปัจจุบันจะต้องคำนึงถึงการพัฒนาควบคู่กันไปด้วย นั่นคือเป้าหมายของการอนุรักษนิยมนั้น มีเป้าหมายของการสงวนรักษาคูณค่าของสิ่งต่างๆ ไว้ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อชีวิตของผู้คนในสังคม

การอนุรักษโบราณวัตถุสถานในเมืองเชียงใหม่ก็เหมือนกัน ควรจะมีแนวคิดในการอนุรักษและพัฒนาามรดกวัฒนธรรม ที่มีอยู่มาเพื่อก่อให้เกิดกับประชาชนในสังคมเมืองเชียงใหม่ด้วย ซึ่งในที่นี้ผู้เขียนจะขอใช้คำว่า เอาดีตามารับใช้สังคม การอนุรักษโบราณสถานนั้นมีควรจะต้องอยู่เพียงแค่การบูรณะ และรักษาให้คงรูปเพื่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงวิชาการเท่านั้น เพราะมิฉะนั้นแล้ววัตถุธรรม หรือโบราณสถานอันเป็นซากทางวัฒนธรรมที่ทุกอย่าง ไม่มีชีวิตและการเคลื่อนไหว ดังนั้นนอกเหนือจากการสงวนรักษาไว้ให้มีความทางวิชาการแล้ว เราจะต้องใส่ความคิดในเรื่องของการพัฒนาที่จะหาหนทางให้โบราณสถานเหล่านั้นมีชีวิตขึ้นมา ควบคู่กับสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

กรณีเรื่องการบูรณะบ่อน และสร้างประตูเมือง กำแพงเมืองเชียงใหม่ ที่กำลังเป็นที่สนใจของประชาชนทั่วไปขณะนี้เป็นการดีตัวอย่าง เรื่องดังกล่าวนี้กำลังเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันมาก ทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ในนานาทัศนะและนานาเหตุผล สำหรับกรณีความคิดของผู้เขียนนั้นสนับสนุนการบูรณะและปรับปรุงบ่อน ประตู กำแพงเมืองเชียงใหม่ ดังกล่าว โดยอาศัยหลักการตามแนวคิดดังกล่าวเป็นพื้นฐาน และมีเหตุผลที่ว่าเมืองเชียงใหม่ปัจจุบันเป็นเมืองสำคัญทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นเมืองทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของภาคเหนือ การเปลี่ยนแปลงและความสูญเสียทางวัฒนธรรม ของ

เมืองเชียงใหม่ กำลังเป็นสิ่งที่หาวคึกคักกันอยู่ทั่วไป เพราะนั่นหมายถึง ผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่และเศรษฐกิจของเชียงใหม่ เชียงใหม่จะต้องใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ของตนให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุด และขณะเดียวกันจะต้องพัฒนาเอาทรัพยากรใหม่ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ด้วย เชียงใหม่อย่างนี้อาจจะสามารถมีรูปลักษณ์ที่เป็นเชียงใหม่ที่ไม่เหมือนใครขึ้นมาและเรื่อกรังความมีเสน่ห์กลับมาอีกครั้ง

และเราก็ต้องยอมรับกันด้วยว่า เมืองเชียงใหม่มีทรัพยากรที่มีค่าอย่างหนึ่งอยู่แล้วในปัจจุบันคือโบราณสถานที่เป็นนิวศาวาราม และคูน้ำ กำแพงเมือง บ่อนและประตูเมือง โดยเฉพาะลักษณะทางกายภาพของเมืองโบราณ เป็นสิ่งที่รักษาไว้ได้อย่างค่อนข้างดีที่ไม่ปะโทนเหมือน เราจะต้องพัฒนามาสืบเสาะทำให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม เรื่อกรังให้ภาพอดีตเหล่านั้น ให้เป็นจุดเด่นขึ้นมาเป็นคุณค่าของเมืองเชียงใหม่มีเสน่ห์ดึงดูดใจให้คนมาเยือนและเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจที่มั่นคงให้ได้

แนวความคิดที่กักค้ำไม่เห็นด้วยกับการบูรณะและสร้างประตูเมือง กำแพงเมือง เชียงใหม่ขึ้นมาขณะนั้น พอที่จะับประเท็นที่เป็นสาระแก่นสารจริงๆ ได้ว่า เป็นการสร้างของใหม่ไม่ถูกต้องตามหลักการอนุรักษ์ เพราะไปทุบประตูเมืองเก่า เป็นการสร้างปัญหาต่อการจารจาร และขัดขวางวิถีทางของความเจริญสมัยใหม่ และเป็นการใช้จ่ายเงินในการบูรณะกำแพงเมืองที่ค่อนข้างสูง และไม่คุ้มค่าต่อการลงทุนตลอดจนเป็นการสร้าง สิ่งที่ยอมปลอมขึ้นมาหลอกลวงประชาชนเป็นต้น

จากสารบัญญัตินี้กล่าว ผู้เขียนใคร่ขอล่าวแก่ด้วยให้ข้อมูลที่ว่า ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกำแพงเมืองและประตูเมืองที่จะสร้างใหม่นั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการนี้ อยู่พร้อมโดยเรา มีภาพถาวรคังเดิมก่อนที่ประตูและกำแพงเมืองจะถูกวิธีไปอยู่พอเพียงที่จะมาเป็นหลักฐานในการก่อรูปกำแพงใหม่ขึ้นได้อย่างมีโอกาศสคิน้อยมาก และประตูเมืองทั้งห้าประตูที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน รวมทั้งที่ทุบทิ้งไปที่ประตูท่าแพก็เป็นสิ่งสร้างใหม่ในค่างๆ วาระกันอย่างก่าที่สุดไม่เกิน ๖๐ ปี คียที่ประตูท่าแพและสวนคอกกียได้รับการก่อสร้างขึ้นใหม่หลังจากที่วิธีประตูเก่าไปแล้ว คาคาว่าจะสร้างขึ้นใหม่เพื่อรับเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ควาวเสด็จประพาสเชียงใหม่แต่กระนั้นประตูแห่งนี้ค้านหนึ่งทาง

ทิศใต้ ก็ถูกรื้อลงสร้างใหม่เพื่อขยายถนนในสมัยหลัง และประตูที่ออกแบบสร้างใหม่ก็กลาย
มาเป็นต้นแบบประตูที่เหลืออยู่ ที่สร้างใหม่เมื่อไม่กี่สิบปีมานี้ เรื่องดังกล่าวสามารถ
ศึกษาและสอบสวนได้แน่ชัด รูปร่างของประตูดังกล่าวไม่ถูกต้องตามหลักฐานดั้งเดิมและ
ถูกต้องตามหน้าที่ของความเป็นประตูและปราการเมือง สิ่งที่เกิดขึ้นจึงเป็นสิ่งที่ให้ความรู้
ผิดๆ หลอกหลวงประชาชนอยู่ตลอดเวลา

ทั้งนี้การบูรณะประตูที่ผิดๆ ไม่ถูกต้องและไม่ใช้องค์เก่าหรือโบราณสถาน จึงไม่
เกี่ยวกับประเด็นของการอนุรักษ์โบราณสถาน เพราะทุกสิ่งล้วนเป็นสิ่งสร้างใหม่ และการ
สร้างใหม่ก็สร้างตามหลักฐานของภาพถ่ายเดิมที่มีอยู่ จึงไม่ใช่สิ่งจอมปลอมหลอกหลวง แต่
กลับจะเป็นการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับประชาชนว่ารูปร่างของประตูเมือง กำแพง-
เมืองที่แท้จริงเป็นเช่นไร การสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับประชาชน ตลอดจนการสร้าง
ภาพจิตของเมืองเชียงใหม่ขึ้นมาให้ศีกษาคัมภีร์เอกสารของตนเองเห็นเป็นการเอาผิด แม้
จำเป็นจะต้องใช้เวลาบ้างเพื่อมาให้เกิดประโยชน์ ต่อสังคมทั้งในแง่ให้ความรู้ ที่ถูกต้อง
กับประชาชน และเป็นแหล่งท่องเที่ยวดึงดูดผู้คนมาเที่ยวเชียงใหม่ จึงเป็นการพัฒนา
การท่องเที่ยวและการเศรษฐกิจอย่างน่าสนใจ ดังนั้นการลงทุนการก่อสร้างกำแพงเมือง
และประตูเมืองเชียงใหม่ นั้น จึงควรที่กล่าวได้ว่าเป็นการลงทุนที่จะให้ผลที่คุ้มค่าในระยะยาว
และประชาชนชาวเชียงใหม่จะเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากการดำเนินการนี้โดยตรง สำหรับ
ประเด็นปัญหาการจราจร เป็นสิ่งที่เล็งเห็นอย่างมาก เป็นเรื่องของการจัดการและหาวิธีการ
แก้ปัญหาได้จึงมิใช่ปัญหาที่จะพูดถึง

จากการมีการก่อสร้างประตู และกำแพงเมืองเชียงใหม่ ที่ออกมาเป็นตัวอย่างใน
เรื่องของการอนุรักษ์ และพัฒนาการท่องเที่ยวดีขึ้นมาบ้างใช้ในปัจจุบันหรือสังคมนั้น จะเห็นได้
ว่าการที่จะพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุดหน้าไปนั้น จะต้องนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้
เกิดประโยชน์ให้มากที่สุด ทั้งทรัพยากรบุคคลธรรมชาติ และวัฒนธรรม

เชียงใหม่ได้ชื่อว่าเป็นเมืองที่อุดมและงดงามด้วยประเพณีวัฒนธรรม การที่ชาว-
เชียงใหม่จะใช้คุณค่าที่มีอยู่ของมรดกวัฒนธรรม ของคนมาให้เป็นประโยชน์ ก็น่าจะเป็นสิ่ง
ที่สมควรที่สุดอยู่แล้ว/

๔ ระบบความเชื่อ

กับพัฒนาการทางกายภาพของเมืองเชียงใหม่

ดร. สุเทพ สุนทรภักดิ์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ข้อความทั่วไป

นครเชียงใหม่ เคยเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรล้านนาไทยในอดีต ตลอดระยะเวลา รวม ๖๐๐ ปี ก่อนที่จะถูกผนวกเข้าเป็นภูมิภาคส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทย ในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ หลังจากนั้นเมื่อเชียงใหม่สั่นเข้าสู่ครองนครองค์สุดท้าย และภายหลังจากที่ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นประชาธิปไตย เมืองเชียงใหม่ทั้งในด้านลักษณะทางกายภาพ การจัดการปกครองบ้านเมือง รวมตลอดทั้งขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีความเป็นอยู่โดยทั่วไปของชาวเมือง ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จนร่องรอยความยิ่งใหญ่ในอดีต ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางทางการเมือง เศรษฐกิจ ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ของอาณาจักร ล้านนาไทย แทบจะไม่หลงเหลือ ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน

หลักฐานที่จะให้ความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับเมืองเชียงใหม่ เท่าที่มีอยู่ทุกวันนี้ ส่วนหนึ่งคือหลักฐานทางโบราณคดี โดยอาศัยภาพถ่ายทางอากาศช่วย ทำให้เห็นร่องรอยรูปร่างลักษณะทางกายภาพของตัวเมือง คูน้ำ คันดิน และกำแพงเมือง นอกจากนี้ยังมีโบราณสถานและวัตถุอื่นๆ ที่ได้จากการสำรวจขุดค้นทางโบราณคดี สำหรับหลักฐานอีกส่วนหนึ่งที่มีได้เป็นวัตถุ ที่จะให้ความรู้เกี่ยวกับวิถีความเป็นอยู่ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีของประชาชน ปรากฏอยู่ในจารึกที่เป็นลายลักษณ์อักษร อันได้แก่ศิลาจารึกและเอกสารโบราณประเภทค่านาน คำบอกเล่าในรูปของนิทานพื้นบ้าน จารีตประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนบันทึกรายงานการเดินทางและการศึกษาทางค่านานพื้นรู้วิทยา ของกลุ่มชนที่มีถิ่นที่อยู่อาศัยในภาคเหนือ รวมถึงบริเวณใกล้เคียงที่มีการติดต่อสัมพันธ์ทางค่านานเชื้อชาติ และสังคมวัฒนธรรม กับสังคมในภูมิภาคดังกล่าวนี้ของประเทศไทย

ภาพทางกายภาพของเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน (สมัย) เป็นดังนี้

จากรายงานการเดินทางของชาวอังกฤษ ที่เข้ามายังเมืองเชียงใหม่ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ ทำให้เราได้มองเห็นลักษณะทางกายภาพของตัวเมืองเชียงใหม่ ในช่วงสุดท้ายที่ยังคงมีเจ้าครองนครอย่างชัดเจน ในปี ค.ศ. ๑๘๗๕ (พ.ศ. ๒๔๑๘) มร. เอ.เอส. ฮิลล์แบรนต์ รองข้าหลวงอังกฤษ ที่ประจำอยู่ในมณฑลชานวารี ประเทศพม่าได้เดินทางเข้ามายังเมืองเชียงใหม่ เพื่อประสานกตัญญูระหว่างคนในบังคับอังกฤษกับคนไทยที่ค้ำค้ำอยู่ มร. ฮิลล์แบรนต์ออกเดินทางจากแคว้นสาละวิน ในวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๗๕ มาถึงเมืองเชียงใหม่ ในตอนเย็นของวันที่ ๒๓ เมษายนปีเดียวกันนี้ ในบันทึกการรายงานการเดินทาง เขาได้บรรยายถึงตัวเมืองเชียงใหม่ไว้ว่า:

กำแพงเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู โดยกำแพงด้านเหนือและใต้ ยาวด้านละ ๕,๔๐๐ ฟุต ด้านพื้นที่รอบตัวเมืองเท่าๆ กันเท่ากับ ๓,๖๐๐,๐๐๐ ตารางฟุต จากมุมทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ เป็นพื้นที่ ไม้สูง สร้างออกมา เป็นแนว เคียวกับ กำแพงเมือง ด้านตะวันตกตะวันออก แล้วโอบล้อมกำแพงเมืองด้านใต้และตะวันออกไปจรดกำแพงเมือง ด้านตะวันออก ห่างจากมุมเมืองทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ ๓๐๐ ฟุต รั้วของแนวเหนือคั่นไว้จากกำแพงเมืองออกไปได้ประมาณ ๑ ใน ๔ ของไมล์

มร. ฮิลล์แบรนต์ได้วาดผังของเมืองไว้ในรายงาน และได้กล่าวเพิ่มเติมไว้ด้วยว่า "กำแพงเมืองแต่ละด้านมีประตู ๒ ประตู กำแพงด้านในและด้านนอกล้อมรอบด้วยคูกว้าง มีน้ำขังอยู่เต็ม"

อีก ๕ ปีต่อมา มร. โฮลท์ เอส. ฮาลเลคท์ วิศวกรชาวอังกฤษ ร่วมกับ มร. เอ.อาร์. กอลซูล ผู้เสนอความคิดแก่รัฐบาลอังกฤษที่จะให้สร้างทางรถไฟเชื่อมอินทโยกับพม่า สยาม และจีน ได้เดินทางเข้ามาถึงเมืองเชียงใหม่ ในบันทึกการเดินทางที่ มร. ฮาลเลคท์ ได้พิมพ์ออกมา เขาได้กล่าวถึงเมืองเชียงใหม่ไว้ว่า

"เมืองเชียงใหม่ ซึ่งตั้งอยู่ห่างแม่น้ำไปทางตะวันตก ๗๓๐ ฟุต แบ่งออกเป็นสองส่วน โดยส่วนหนึ่งโอบล้อมอีกส่วนหนึ่ง ทางด้านใต้และด้านตะวันออกเป็นรูปตัวแอล (L) ตัวเมืองด้านในมีกำแพงและคูล้อมรอบทั้งสี่ทิศ ตัวกำแพงก่อด้วยอิฐสูง ๒๒ ฟุต รอบนอกกำแพงทำเป็นกำแพง (แนร) แต่ละอันกว้าง ๓ ๑/๒ ฟุต คูที่ล้อมกำแพงทุกด้าน

กว้าง ๓๐ ฟุต ลึก ๘ ฟุต บริเวณเมืองคันทันนอกกว้างกว่าครึ่งไมล์ เมืองคันทันนอกล้อมด้วยกำแพงส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งเป็นรั้วไม้ ทั้งเมืองชั้นนอกและชั้นในมีประตูเข้าและออกซึ่งอยู่ในบริเวณเมือง

“เมืองชั้นในเป็นวังของเจ้าผู้ครองนคร ที่พำนักทรงขุนนางและผู้มีฐานะวงศ์ และศาสนสถาน ส่วนเมืองชั้นนอก พวกที่อาศัยส่วนใหญ่เป็นลูกหลานของเชลยที่ถูกกวาดต้อนมาที่บ้านเรือนแออัดมากกว่าในบริเวณเมืองชั้นใน ส่วนที่มีขนาดเล็กกว่า ศาสนสถานก็มีจำนวนน้อยกว่า แต่ประชาชนมีหนาแน่นมากกว่า ถนนในเมืองชั้นนอกและชั้นในแต่ละสายตัดในแนวตรงกัน ส่วนในบ้านล้อมด้วยรั้วไม้ ราษฎรพลอยจะเข้ามาทั้งนอกรั้วไม่ได้ นำใช้ในเมืองซึ่งมีจากลำน้ำที่ไหลลงมาจากยอดสุเทพ”

มร. ฮาลเลคต์ ได้รายงาน เกี่ยวกับ จำนวน ประชากร ชาวเมือง เชียงใหม่ ขณะนั้น โดยคำนวณจากรายชื่อของบ้านที่ต้องเก็บเงินไปเลี้ยงยักษ หรือเทพารักษ์ประจำท้องถิ่น (ปู่และย่าและ) ซึ่งมีการเลี้ยงเป็นประจำทุกปี ซึ่งมีทั้งหมด ๔๘,๐๐๐ หลังคาเรือน โดยคิดว่าแต่ละหลังคาเรือนมีคนเฉลี่ยประมาณ ๘ คน ว่าประชากรในบ้านทั้งหมดก็คงจะมีไม่น้อยกว่า ๖๐๐,๐๐๐ คน

เนื่องจากในปัจจุบันคุ้มของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ถูกซื้อไปแล้ว และบริเวณภายในวังก็เปลี่ยนไปจนแทบจะไม่มีอะไรเหลือเป็นร่องรอยให้เห็น บันทึกของ มร. ฮาลเลคต์ คงจะช่วยให้เรามองเห็นภาพบริเวณคุ้มของเจ้าหลวง ก่อนจะมีการเปลี่ยนแปลงได้ว่าเป็นเช่นไร มร. ฮาลเลคต์ ได้บรรยายตอนเช้าแก่เจ้าหลวงไว้ว่า

“จากบริเวณเมืองชั้นนอกเข้าไปสู่เมืองชั้นใน เราผ่านมาตามถนนใหญ่ จนมาถึงกำแพงที่ล้อมที่ประทับของเจ้าเมือง ประตูวังตั้งอยู่ห่างจากประตูเมืองชั้นใน ๑,๑๔๐ หลา (ประมาณ ๑๐๐ เมตร) นำเข้าไปสู่บริเวณภายในวังซึ่งกว้างขวางเป็นที่ตั้งของอาคารหลายหลัง ที่ประทับอยู่ตรงกับประตูเข้า เป็นอาคารชั้นเดียว ที่สร้างอย่างแข็งแรง กำแพงก่อด้วยอิฐฉาบด้วยปูนสีเ็นคัลอย่างดีเยี่ยม หลังคามุงด้วยกระเบื้อง มีลักษณะกระตือรือร้นไปทางจีนนิดๆ

“เมื่อพ้นขึ้นบันไดที่ไปด้วยกระเบื้องสีค่า เราก็มาถึงห้องโถงซึ่งกินเนื้อที่บริเวณ
 ด้านหน้าของอาคารทั้งหมด พื้นห้องโถงไปด้วยไม้เนื้อแข็ง บันไดและราวบันได
 หลายข้อ ผนังก็ด้วยกระเบื้องเคลือบสีต่าง ๆ ของชาวอังกฤษ ประตูด้วยกระจกทึบสี
 กรวยทอง เครื่องเรือนที่เหลือนก็มีเก้าอี้ยาว เก้าอี้เท้าแขน เก้าอี้รับแขกสิบกว่าตัวด้วย
 ผ้าสีเขียว กับโต๊ะน้ำชาขนาดเล็กตัวหนึ่ง หน้าประตูที่จะเข้าไปสู่ที่ประทับส่วนพระองค์มี
 ฉากหวาย ที่สถานด้วยอวคาลัยจึงตรงกันมาอยู่” (4)

ในระยะเวลาไฉฉวยกับที่ มร. ฮาลเลคท์ เข้าเฝ้าเจ้าหลวง (พระเจ้าอินทวิชยานนท์) มร. คาร์ลนอยซ์ ซึ่งเดินทางมาสำรวจบริเวณภาคเหนือของประเทศไทยและลาว ได้
 เข้าเฝ้าเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์เดียวกัน ได้บรรยายถึงคุ้มเจ้าหลวงและเครื่องตกแต่ง
 ภายในอาคารที่ประทับอย่างเดียวกับที่ มร. ฮาลเลคท์ ได้บรรยายมาแล้ว และได้ตั้งเป็นข้อ
 สังเกตว่านอกจากเครื่องเรือนซึ่งเป็นแบบยุโรปแล้ว สิ่งที่สุดค่าและเป็นของพื้นเมืองคือ
 หนึ่งหรือปลงกับปักทอง ซึ่งมีไว้สำหรับให้พระผู้ใหญ่ที่เจ้าหลวงนิมนต์มานั่ง (5)

เท่าที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า จากบันทึกการเดินทางของชาวอังกฤษที่มาเยือน
 เมืองเชียงใหม่ในช่วงระยะ ๒๕ ปีหลังของคริสต์ศตวรรษ ๑๙ ซึ่งตรงกับรัชสมัยของ
 “พระเจ้าสิริวิจิตร” อินทวิชยานนท์ กษัตริย์ผู้ทรงอำนาจเต็มองค์สุดท้าย ก่อนที่เชียงใหม่จะ
 ค่อยๆ ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการบริหารส่วนกลาง ลักษณะทางกายภาพของ
 เมืองเชียงใหม่เห็นได้ว่าประกอบด้วย บริเวณเมืองชั้นนอกล้อมด้วยคูคันนอกและกำแพงที่
 ก่อด้วยอิฐส่วนหนึ่งกับส่วนที่ทำด้วยไม้ส่วนหนึ่ง ส่วนตัวเมืองชั้นในก็ยังมีกำแพงก่อด้วยอิฐ
 ล้อม ๔ ด้าน และคั่นนอกมีคูล้อมรอบ บันทึกของ มร. ฮิลล์แบรนต์ ระบุว่าแต่ละด้าน
 ของกำแพงเมืองมีประตู ๒ ประตู จากรายงานของ มร. ฮาลเลคท์ ปรากฏชี้ว่าจาก
 กำแพงเมืองชั้นใน ก็ถึงประตูวัง หรือคุ้มของเจ้าผู้ครองนคร ซึ่งก็ยังมีกำแพงล้อมอีกชั้น
 (ซึ่งในปัจจุบันบริเวณนี้ถูกรื้อและสร้างเป็นเรือนจากกลางเชียงใหม่) กำแพงเมืองชั้นนอกคง
 จะเริ่มทรุดโทรมและพัง กำแพงบางส่วนที่รายงานการเดินทางที่อ้างข้างต้น ระบุว่าสร้าง
 ด้วยไม้ คงเป็นการซ่อมแซมจุดที่ชำรุดทรุดโทรมในสมัยนั้น

ลักษณะทางกายภาพกับระบบความเชื่อ

เมื่อเชียงใหม่ สันเจ้าครองนคร และ ประเทศไทย เปลี่ยน การ ปกครอง มาสู่ ระบอบประชาธิปไตยหลัง พ.ศ. ๒๔๗๕ ลักษณะทางกายภาพโดยเฉพาะการแบ่งส่วนของพื้นที่เป็นบริเวณหัวเมือง เป็นเมืองชั้นนอก ซึ่งส่วนที่ติดกับแม่น้ำอิงเป็นตลาด และท่าจอดเรือที่ต้องมาจากทางใต้ และส่วนทางค้ำนครวันออกเฉียงใต้และด้านใต้เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของกลุ่มเชื้อชาติ ที่ส่วนใหญ่เป็นเชลยถูกกวาดค้อนเข้ามา (ethnic quarters) หรือพวกพ่อค้าเข้ามาตั้งถิ่นฐาน อย่างพวกอินเดียหรือชาวยุโรปที่เรียกกันว่าจีนฮ่อ ส่วนบริเวณเมืองชั้นในเป็นวังที่ประทับของเจ้าเมือง เป็นที่อยู่อาศัยของขุนนางและกษัตริย์มีฐานะมิ่งคังและวัดวาอารามที่สำคัญ ได้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ บริเวณที่เคยเป็นวังหรือคุ้มของเจ้าเมืองถูกรื้อและสร้างเป็นเรือนจำ ครบบริเวณที่เคยเป็นวัดสระคือเมืองซึ่งเป็นศูนย์ของเมืองตามคติทางศาสนา ก็ถูกสร้างเป็นศาลากลางจังหวัด ศาลประจำจังหวัด โรงเรียนประจำจังหวัดและที่อื่นจังหวัด ศูนย์ทางด้านการบริหารและอุดมการณ์ตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น เศรษฐกิจการค้าเจริญ เมื่อเชียงใหม่มีการติดต่อกับกรุงเทพฯ และทางรถไฟมาถึง ย่านการค้าและที่อยู่อาศัยก็กระจายเข้าไปอยู่ตามบริเวณเมืองชั้นนอกและชั้นใน มีการรื้อทำลายโบราณสถานและแม่แก้วกำแพงเมืองเพื่อสร้างถนนหนทาง ร้านค้าและที่อยู่อาศัย การจกกระเบียนของพื้นที่ในบริเวณเมือง ตามแนวความเชื่อทางศาสนาและอุดมการณ์ทางการเมือง ที่มีอยู่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ถูกรื้อและเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง

ไม่เป็นที่น่าแปลกใจเลย เมื่อมีการรื้อฟื้น มองเห็นความสำคัญของเมืองเชียงใหม่ และต้องการจะอนุรักษ์ลักษณะดั้งเดิมเอาไว้ ร่องรอยของความสำคัญและยิ่งใหญ่ของเมืองเชียงใหม่ที่คงหลงเหลือพ้นจากการถูกทำลายคือคูน้ำ คันดิน ตัวกำแพงบางส่วน และซากปรักหักพังของโบราณสถานที่สำคัญๆ มีเพียงไม่กี่แห่ง เมื่อมาถึงตรงนี้แหละที่นักประวัติศาสตร์โบราณคดี รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของบ้านเมือง เริ่มตั้งคำถามเกี่ยวกับกำแพงเมืองชั้นนอกว่าสร้างก่อนหรือหลังกำแพงเมืองชั้นใน หรือกำแพงเมืองชั้นนอกกับชั้นในเป็นส่วนเดียวกันของเมืองมาแต่แรก ที่สร้างโดยพ่อขุนเม็งราย หรือว่าสร้างขึ้นภายหลัง หรือเสาอินทรีล ซึ่งเดิมหลักเมืองเดิม จะอยู่ในบริเวณวัดเจ็ดยอดลงอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน หรือว่า

อยู่ที่ไหน และปัญหาข้ออื่นๆ อีกมากมาย ซึ่งในความเห็นของผู้เขียนลัทธิพื้นฐานโบราณคดีทางวัฒนธรรมอย่างเดียวยังจะตอบปัญหาไม่ได้หมด จารึกหรือตำนานก็อาจจะช่วยได้อย่างจำกัด เพราะผู้จารึกก็ ผู้เขียนตำนานก็ ตั้งคำถามต่างต่อกัน ต่างมีผลประโยชน์ มีความคิดเห็นอุดมการณ์ และที่สำคัญการตีความเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ในอดีตที่ผ่านมาต่างกัน ตัวอย่างเช่น ในการอธิบายการเมืองของกำแพงเมืองขึ้นนอก ที่สมันเรียกว่ากำแพงดิน เพราะเหลือแต่ดิน อยู่ก็คงปรักหักพังไป หรือเสาไม้ซึ่งเคยใช้กันเป็นกำแพงอยู่หลังคงจะถูกรื้อไปหรือผุย่อยไป ใน **ตำนานลัทธิราชวงศ์** เขียนไว้ว่า เมื่อพระยาเบ็กเจ้าเมืองเขลางค์นคร ยกมาตีเมืองเชียงใหม่ หลังจากพระยามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่แล้ว พระยามังรายจึงให้ขุนความส่งเป็นบุรุษจกกำลังเป็น ๒ หมู่ หมู่หนึ่งท้าวพิริยฐานเมืองอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้เชิงคอกท่า ส่วนอีกหมู่หนึ่งภายใต้การควบคุมของขุนครามเอง ตั้งทัพรักษาเมืองบริเวณฝั่งตะวันออกแม่น้ำอิง พระยามังรายแต่งกำลังไว้รักษาเมืองเชียงใหม่ เมืองกุมภาม และเมืองหริภุญชัย แล้วให้กำลังคน ๓ พัน ให้ตั้งซุกคือรว้านางมาต่อเวียงเชียงใหม่ เติงหัวภาคเบื้องวันตก คือให้สร้างรั้วไม้จากบริเวณทิศใต้มาจรดกำแพงเมืองด้านตะวันตกซึ่งเป็นบริเวณหัวตลาด ส่วนด้านตะวันออกคงใช้แม่น้ำอิงเป็นคูเมือง (๑) เห็นได้ชัดว่าตำนานลัทธิราชวงศ์ เป็นเอกสารที่แต่งขึ้นภายหลังมาก การพูดถึงเหตุการณ์ต่างๆ โดยเฉพาะการสร้างเมืองและกำแพงเมือง จึงเป็นความเห็นหรือการตีความของผู้เขียนตำนาน ซึ่งก็ยังไม่ค่อยหรือเด่นกว่าความเห็นที่ว่าแนวกำแพงเมืองขึ้นนอก สร้างในสมัยเมื่อพม่ามาปกครองเชียงใหม่ สร้างเป็นรูปราหูมจันทร์ (ซึ่งเป็นทิวเขาของเมืองเชียงใหม่) เพื่อสะกดไม่ให้เชียงใหม่ฟื้นคืนกลับมาเป็นอิสระได้ หรือความเห็นเป็นเชิงคำหั้นคนรุ่นหลังว่า สร้างกำแพงเวียงใหม่ล้อมเวียงเก่า เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้บ้านเมืองวิบัติฉิบหาย (๒) เห็นได้ว่ากำแพงรอบนอกเป็นเชิงเทินที่กองทัพไทยจากกรุงเทพฯ สร้างเพื่อค้ำป็นใหญ่อิงเข้าไปในเมือง ก็มีลักษณะเป็นการเสนอความเห็น หรือการตีความของผู้เขียนตำนานในยุคหลังเช่นเดียวกัน

นอกจากเรื่องกำแพงเมืองขึ้นนอก ซึ่งมีความเห็น และการตีความที่ยังไม่ยุติแล้ว เรื่องประตูเมืองเชียงใหม่ก็มีปัญหาและความเห็นที่แตกต่างกัน ในตำนานและพงศาวดารที่เขียนในยุคหลัง ต่างเห็นด้วยกันว่า ประตูเมือง อย่างน้อยก็เมืองชั้นใน มีประตู ๕ ประตู คือประตูท่าแพ ประตูช้างเผือก ประตูสวนดอก ประตูสวนป่าง และประตู

เจียงใหม่" อย่างไรก็ตาม ในราชวงศ์พันเมืองเชียงใหม่นั้น ฉบับวัดเชียงมั่น^{๒๕} กล่าวถึง
ว่า "เมื่อพระยามังรายทรงเลือกที่จะสร้างเมืองเชียงใหม่นั้นแล้วก็ตั้งขุนบุชา กุมภพัชร์เทวศา
และอารักษ์ "จัดแบ่งหอผี ปูฐาน ๑ ปูรมงเทให้โฮงมู ที่ตั้งหอชั้น ๑ ที่พระยาหน
เผือกเข้าไปอยู่ไม่สวี่เมืองนั้นก็ให้ขุนบุชาชั้นหนึ่ง หุ่น ๔ ขันนั้นบุชาประตูเวียงทั้ง ๔"
คือให้ตั้งขุนบุชาประตูเมืองซึ่งมี ๔ ประตู

การจะตอบปัญหาเรื่องกำแพงเมืองขึ้นนอกกำแพงก่อนหลัง เป็นส่วนเดียวหรือ
คนละส่วนกับกำแพงเมืองชั้นใน กำแพงเมืองมีชั้นเดียว สองหรือสามชั้น หรือประตูเมือง
จะมี ๔ ประตู ๕ ประตู หรือ ๘ ประตู หรือศูนย์ของเมืองจะเป็นเสนาธิพัชิต
ปราสาทราชวังของกษัตริย์ หรือเจดีย์พระธาตุนั้น ผู้เขียนบทความนั้นก็ว่า คุณำคันคิน
ภาพถ่ายทางอากาศ ตลอดจนจารึกตำนานจะช่วยตอบปัญหาได้เพียงบางส่วนเท่านั้น แต่
ส่วนใหญ่อย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แทนที่จะตอบปัญหา กลับสร้างปัญหาและก่อให้เกิดความ
ความขัดแย้ง เมื่อเป็นเช่นนั้นทางออกอีกทางหนึ่ง ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่จำเป็นต้องเินบท
ความนี้ ก็คือการหันไปหาระบบความเชื่อที่เปลี่ยนเสมือนแม่บทหรือกฎเกณฑ์กำหนดรูปแบบ
ทางกายภาพของเมืองและสิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมอื่นๆ ภายในเมือง ทางด้านกายภาพ
เราอาจถือได้ว่า เมืองเป็นผลมาจากการจัดระเบียบในการใช้พื้นที่ (organization of space)
ส่วนรูปแบบของการจัดพื้นที่จะเป็นในรูปใด ก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ เช่น
ในระบบการเกษตร หรืออุตสาหกรรมสมัยใหม่ และระบบความเชื่อชนบชรรวมเนื่องประเพณี
ที่อาจจะเรียกรวมๆได้ว่า อุดมการณ์ทางสังคมและการเมือง

รูปแบบและลักษณะทางกายภาพของเมือง ในภาคเหนือของประเทศไทยและบริเวณ
ใกล้เคียง มีรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจากระบบความเชื่อของสังคมเกษตรดั้งเดิม ที่ถือมี
บรรพบุรุษ ลักษณะหลุมฝังศพของชุมชนพื้นเมืองดั้งเดิมในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย
เป็นเนินดินมีकुโล่ล้อมรอบเป็นวงกลม ศพจะฝังไว้บริเวณตรงกลาง มีเสาไม้หรือหินปักไว้คว
กลางหรือรอบๆ มีเค้าให้เห็นถึงลักษณะของเมืองในยุคคั่นๆ ของดินแดนในภาคเหนือ
อย่างน้อยเท่าที่เห็นในภาพถ่ายทางอากาศ (ดูรูป ๑, ๒) ว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกันอย
มาก ลักษณะภาพถ่ายทางอากาศของเวียงเจ็ดลิน ที่อยู่ในบริเวณเชิงคอกเหนือเมืองเชียงใหม
หรือตามตำนานเมืองลำพูนที่ว่า เมื่อสุทวณัษจะสร้างเมืองลำพูน ซึ่งเป็นเมืองของชนที่มี

วัฒนธรรมมอญถือว่า ใต้เขาเกล็ดหอยมาทาบกับพื้นแล้วชี้ดวงกำแพงเมือง เมืองลำพูนซึ่งเป็นเมืองในฐานแรกของเมืองในลุ่มแม่น้ำปิง ก่อนชนเผ่าไทจะขยายอิทธิพลลงมาก็มีรูปทรงกลม

รูปทรงกลมซึ่งเป็นสัญลักษณ์ หรือตัวแทนของโลกหรือจักรวาล เป็นสิ่งที่มีอยู่ในระบบความเชื่อกัมมของชนพื้นเมืองที่ดึกดำบรรพ์ ซึ่งต่อมาได้รับอิทธิพลของคติความเชื่อของฮินดู พุทธศาสนาเถรวาทและพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งภาคเหนือของประเทศไทยได้รับมาจากชนชาติมอญทางตะวันตกของพม่าในสมัยต้นและพุทธศาสนาเถรวาทจากลังกาในยุคหลัง

เพื่อที่จะเข้าใจอิทธิพลของ ระบบความเชื่อ ทางศาสนา ที่มีต่อ ลักษณะ ทางกายภาพของเมืองและสถาปัตยกรรม จะขอพิจารณาแนวความคิดเรื่องมันดาลา (mandala) หรือวงกลมที่เป็นตัวแทนทางสัญลักษณ์ ของโลกหรือจักรวาล ความคิดเกี่ยวกับมันดาลา ได้รับอิทธิพลมาจากเอเชียกลาง อินเดีย และจีน เพื่อที่จะเข้าใจอิทธิพลความคิดและพัฒนนาการของรูปแบบทางสถาปัตยกรรม อันเนื่องมาจากมันดาลา จะพิจารณาดังกำหนดและพัฒนาการของสถาปัตยกรรมฮินดู ซึ่งอาจจะย้อนหลังไปได้ถึง คริสต์ศตวรรษที่ ๔ ก่อนคริสตกาล ในสมัยต้นการสร้างสถาปัตยกรรมจะเป็นรูปโคม ทรงคล้ายวงรีหรือดอกลำดวน เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของพุทธศาสนิกชน ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชจะสร้างเป็นเสาคอนกรีตเป็นรูปดอกบัว รอบๆ เสาคอนกรีตจะมียอดแหลมเป็นวงกลม เพื่อแยกเสาคอนกรีตออกจากสิ่งแวดล้อมภายนอก บริเวณที่เป็นที่ว่างระหว่างเสาคอนกรีตถึงกลางกับบัวพื้น เป็นบริเวณที่ใช้เดินเวียนในพิธีกรรมทางศาสนา

พิจารณาในแง่ของความคิดทางศาสนา หลักหรือเสาคอนกรีตกลางคือหลักหรือแกนกลางของพุทธศาสนา เป็นศูนย์กลางที่รวมทางด้านจิตใจและธรรมอันสูงส่งของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลักเป็นตัวแทนที่แสดงออกมาในรูปทางวัตถุของพุทธศาสนา ทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างเสาคอนกรีตและบัวพื้นล้อมรอบ เราอาจแบ่งพื้นที่ในการพิจารณาออกเป็น ๓ ส่วนด้วยกันคือ ส่วนแรกคือพื้นที่ที่มองไม่เห็นภายในเสาคอนกรีต ส่วนที่สองคือพื้นที่ระหว่างฐานของเสาคอนกรีตกับบัวพื้นที่ยอดแหลม และส่วนที่สามคือพื้นที่จากบริเวณบัวพื้นไปภายนอก ทั้งระบบจะประกอบด้วยพื้นที่สามส่วน (Spatial Triad) พัฒนาการทางด้านสถาปัตยกรรมของสถาปัตยกรรมที่สร้างตามแนวความคิดมันดาลาในสมัยต่อมา ก็อยู่บนพื้นฐานของ

พื้นที่สามส่วนดังกล่าวนี้ ความคิดของบริเวณเมืองที่กำหนดให้ทั้งกลางเป็นศูนย์กลางของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อศาสนาไม่ว่าจะเป็นศาสนาใด ในความเชื่อก็คงเต็มของชุมชนเกษตรที่ดีมี เสาอินทรีลในคึกความเชื่อของความเชื่อของฮินดู-พุทธ ของชนกลุ่มมอญถือว่า หรือเป็นพระธาตุเจดีย์ ความคิดพระพุทธรูปศาสนานิกายเถรวาทของชาวไทย เป็นสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงมาตามลำดับในประวัติศาสตร์

พร้อมกับ ความเชื่อ ในเรื่อง วงกลมที่เป็น ตัวแทน ของ สัญลักษณ์ ของ โลก หรือจักรวาล ซึ่งมีอิทธิพลต่อลักษณะทางกายภาพของศาสนสถานหรือเมืองแล้ว ความเชื่อที่สำคัญอีกส่วนหนึ่ง ที่มีอิทธิพลในการกำหนดลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรมก็คือความเชื่อเกี่ยวกับทิศ ในเรื่องนี้อาจกล่าวในสาระสำคัญได้ว่า ทิศอย่างอื่นในความเชื่อของกลุ่มชนที่อยู่ในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย และดินแดนในบริเวณใกล้เคียง ทิศเหนือและตะวันออก เป็นทิศของที่ตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ เป็นทิศของผู้อาวุโส ผู้ชาย เป็นเมียขวา ส่วนทิศเหนือและใต้ เป็นทิศของบ่า ผู้น้อย ผู้หญิง และมีซ้าย มีแกนที่สำคัญสองแกน คือ แกน ตะวันออก-ใต้และอีกแกนหนึ่งคือ เหนือ-ใต้ เป็นแกนของอำนาจ ความเชื่อเกี่ยวกับทิศโคแทนอะไร จะทำให้เข้าใจว่าทำไมทิศนี้จึงถือว่า เป็นทิศมงคล หรือไม่ เป็นมงคล เช่นตะวันออกเป็นทิศของความศักดิ์สิทธิ์ หิ้งผืนบรรพบุรุษจะต้องอยู่ทางตะวันออก เมื่อนอนต้องหันหัวไปทางตะวันออก หรือวัดต้องหันหน้าไปทางตะวันออก ขณะเดียวกันเวลาคงศพจะเผาก็ต้องหันหัวไปทางตะวันตก เป็นทิศที่สิ่งของที่ใช้ในการทำพิธีทางเวทย์มนต์จะถูกนำไปทั้งทางตะวันตก ประตูเมืองทางตะวันตกจึง เรียกว่าประตู**หาอตา** (มาจากคำว่า ห้าย-เทหรือทั้ง ยา-เวทย์มนต์, โสยเวทย์)

กลับมาพิจารณาประเด็นปัญหาเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพของเมือง การจะเข้าใจว่าในแต่ละยุคสมัยเมืองจะมีลักษณะเช่นไร มีการแบ่งพื้นที่ภายในตัวเมืองอย่างไร เช่นศูนย์กลางจะเป็นเสาหิน เสาอินทรีล ปราสาทมณฑลหรือของกษัตริย์ หรือพระธาตุเจดีย์ คงเป็นเรื่องที่กำหนดโดยระบบความเชื่อทางศาสนา หรืออุดมการณ์ทางสังคมการเมืองที่มีอิทธิพลครอบงำอยู่ในขณะนั้น ในแง่ของผู้เขียนบทความนี้มีความเชื่อว่า รูปร่างทางกายภาพของเมือง อย่างน้อยในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงหรือลุ่มน้ำโขง หรือเชิงใหม่ตอนต้น ลักษณะทรงกลม ซึ่งเป็นอิทธิพลความคิดในเรื่องตัวแทนของโลกหรือจักรวาล และมีหลักเมือง ซึ่งอาจเป็น

เสถียรหรือไม่ ก็จะเป็นลักษณะเด่นอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง ตามความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ หรือพุทธม่ายมหาญาณ ซึ่งมีอิทธิพลของความคิดเกี่ยวกับมันดาละของฮินดูและจีน และต่อมาเมื่ออิทธิพลความเชื่อของพุทธศาสนิกเถรวาทเข้ามา ศูนย์กลางของจักรวาลคือเมือง จะเปลี่ยนมาเป็นเจดีย์หรือพระธาตุ ส่วนลักษณะที่เป็น ๔ เหลี่ยม จะเป็นกำแพงชั้นใน หรือวงกลมแนวกำแพงชั้นนอก ก็จะมีอยู่ตั้งแต่แรกได้เช่นเดียวกัน จากภาพเขียนของ มันดาละในสมัยต้นๆ คริสต์ศตวรรษที่ ๕ และ ๖ ของทิเบต (ดูรูป ๓, ๔) จะเห็นได้ว่าวงกลมและสี่เหลี่ยมเป็นองค์ประกอบสำคัญของมันดาละ ส่วนจะเน้นหรือทำให้เด่นชัดส่วนไหน มากกว่ากันคงเป็นเหตุผลความจำเป็นซึ่งแตกต่างกันในท้องถิ่นต่างๆ แนวกำแพงรอบนอก ของเมืองเชียงใหม่นั้น อาจจะเป็นเพียงวงกลม ครึ่งเดียว ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือ มาจนเวท มุขด้านตะวันตกเฉียงใต้ แต่ถ้าคิดว่า จากมุขด้านตะวันตกเฉียงใต้ย้อนไปจรดมุขตะวันออก-เฉียงเหนือ ล้อมรอบด้วยเนินเขาคล้ายสุเทพ ทั้งกำแพงดิน ก็ถูกเขาที่เกิดจากน้ำมีมนุษย์ กับภูเขารวมชาติ ๒ ส่วนจะประกอบขึ้นเป็นวงกลม โดยกำแพงเมืองชั้นในเป็นรูป ๔ เหลี่ยมทรงแปดเหลี่ยม ก็จะเข้ากับความคิดของมันดาละ ซึ่งเป็นตัวแทนของจักรวาล ตามความ เชื่อดั้งเดิม ทิศหลักทั้ง ๔ และทิศเฉียงต่างๆ อีก ๔ กับศูนย์กลางจะรวมเป็นเก้า ซึ่งเป็น เลขมงคลตามความเชื่อศาสนาмаคเคิม และพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน มีผู้เสนอว่าในสมัย รัตนโกสินทร์ ประตูเมืองเปลี่ยนเป็น ๕ ด้านบัวรวมแจ่มมุมเมืองอีก ๔ ก็จะได้จุดที่เป็น มงคลจุด ๔ พอดี ทั้งนี้เพราะว่าสายอินทรีก็ดี เจดีย์พระธาตุอย่างเจดีย์หลวงก็ดี หรือแม้ แก้วราชวังของกษัตริย์ ผู้ครองเมืองเชียงใหม่อีกหรือถอนไป จุดศูนย์กลางซึ่งเคยเป็นจุด มงคลที่ ๔ จึงไม่มี และเปลี่ยนไปอยู่กับประตูที่ ๕ ซึ่งเพิ่มเข้ามาภายหลัง (10)

ความคิดที่ผู้เขียนบทความนี้เสนอ เกี่ยวกับอิทธิพลของระบบความเชื่อและอุดม- การณ์ที่มีต่อพัฒนาการทางกายภาพของเมืองเชียงใหม่ เป็นเรื่องที่ต้องมีการศึกษาอย่าง- ลະเอียด การเสนอความคิดในบทความนี้จึงเป็นแนวคิดอย่างคร่าวๆ และขาดด้วยอย่าง ชัดเจนและเป็นรูปธรรมที่เพียงพอ อย่างน้อยผู้เขียนก็หวังว่าจะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วย แก้ปัญหาความสับสน และความขัดแย้งที่มีอยู่ในการศึกษาหาความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับ ลักษณะทางกายภาพ ที่มีการเปลี่ยนแปลงมาตลอดระยะเวลา ๖ ศตวรรษและกำลังจะ เปลี่ยนแปลงต่อไปอย่างไม่หยุดยั้งในอนาคตของเมืองเชียงใหม่.

เลข 48150

- (1) F.O. 628/10/157 Progs. No. 25-12 From the Commissioner of Tenassarim Division to the Officiating Secretary to the Chief of Commissioner, British Burmah, dated May 31, 1875
- (2) Holt S. Hallett, A Thousand Miles on an Elephants in the Shan States ; London: William Blackwood and Sons, 1890, หน้า ๔๗
- (3) เรืองศักดิ์วาทน์ หน้า ๔๘
- (4) เรืองศักดิ์วาทน์ หน้า ๕๐๐
- (5) Carl Bock, Temples and Elephants, The Narrative of a Journey of Exploration Through Upper Siam and Lao; London, 1884, reprinted by White Orchid Press Bangkok, 1985, หน้า ๒๐๔
- (6) ตำนานสิบห้าราชวงศ์ เล่ม ๑ มุขี ๑-๒ สอนวันวิจิตรวาทน์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๒๔ หน้า ๕๐๓-๕๐๔
- (7) ตำนานเมืองไทย ปรีวรรตโกศล สหพิมพ์ เปรมจิตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๔ หน้า ๗
- (8) ราชวงศ์พันเมืองเชียงใหม่ ปรีวรรตโกศล สหพิมพ์ เปรมจิตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๔ หน้า ๕๗
- (9) Andrew Turton, The Thai House Domestication of Ideology, หน้า ๘-๙
- (10) Gehan Wijeyewardene, Monks, Mediums Cities and Sema: Religious Behavior in Northern Thailand, a draft, Chiangmai, April, 1979.

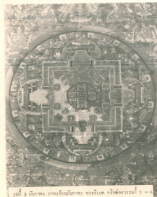

รูปที่ 3 โครงสร้างของวัด

รูปที่ 4 โครงสร้างของวัด

(3) การบูรณะปฏิสังขรณ์ เป็นการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดร้างขึ้นใหม่ โดยบูรณะปฏิสังขรณ์วัดร้างขึ้นใหม่

รูปที่ 3 โครงสร้างของวัดร้าง

รูปที่ 4 โครงสร้างของวัดร้าง

ผีลัวะกินหมู ผีไคกินไก่

โดย ไกรศรี นิมมานเพนิท

ดินแดนที่เป็นจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และแม่ฮ่องสอน ในปัจจุบันนั้น ในอดีตเคยเป็นที่อยู่อาศัยของชนเผ่าที่พูดภาษาในกลุ่ม มอญ-เขมร เราเรียกกันว่า “ลัวะ” ต่อมาเมื่อพญามังรายมหाराช ได้ชัยชนะปราบมอญหรือญซอลงแล้วก็ได้อพยพไพร่พลซึ่งเป็นคน “ไต” ลงมาจากเชียงรายและถ่างเข้ามาตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงแล้วได้ทรงสร้างนครเชียงใหม่ขึ้นเป็นนครหลวงของชนชาติไทยที่เรียกตนเองว่า “ไคชนวน” (ไทชนวน หรือ ไทโยนก) และเรียกดินแดนแห่งนี้ว่าอาณาจักรล้านนาไทย ชนดั้งเดิมซึ่งเป็นชนเผ่าพันธุ์ในกลุ่มภาษาออสโตรเอเชียัน (มอญ-เขมร) พวกที่อาศัยอยู่ตามทุ่งราบสองฝั่งแม่น้ำปิง ได้ถูกผสมผสานทั้งภาษาและวัฒนธรรม กลายเป็นชาวไคชนวนหรือไคโยนกไปทั้งสิ้น ส่วนบางพวกที่อยู่ห่างไกลออกไปจากที่ราบ ไม่มีโอกาสถูกผสมผสานก็ยังคงรักษาไว้ซึ่งภาษาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนอยู่ คือชนเผ่าลัวะที่ยังคงเหลืออยู่บ้างตามภูเขาในอำเภอแม่วิม อำเภอจอมทอง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอแม่สะเรียง อำเภอขุนยวม ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในปัจจุบัน เป็นต้น

เมื่อพญามังรายได้ชัยชนะมอญและลัวะที่อยู่บนที่ราบสองฟากแม่น้ำปิงลงแล้ว ชนเผ่าลัวะที่อยู่มาตั้งแต่เดิมก็ถูกผสมผสานกลายเป็นชาวไคชนวนแล้ว นับถือพุทธศาสนาภิกษุหินยาน มีคำกล่าวที่ว่า ถ้าเราต้องการทราบว่าผู้คนที่ยังอาศัยบนที่ราบสองฝั่งแม่น้ำปิงในปัจจุบันนี้ ผู้ใดเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากชนเผ่าดั้งเดิม และผู้ใดเป็นชนเผ่าไทหรือไทที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่นั้น ให้ถามว่า “สืบบรรพชน” ของชนเผ่าไคกินหมูหรือกินไก่ คือหมายความว่า การสืบบรรพชน “สืบบรรพชน” ในพิธีมงคลสมรส ในล้านนาไทยเรียกกันว่า “ไคค” นั้น เราจะทราบได้ทันทีว่า ถ้าใช้หมูเป็นเครื่องพลีเช่นสืบบรรพชนผู้นั้นเป็นผู้สืบเผ่าพันธุ์ มาจากบรรพชนดั้งเดิม คือ เผ่าลัวะ แต่ถ้าใช้ไก่เป็นเครื่องเช่นสืบบรรพชนผู้นั้นสืบเผ่าพันธุ์ มาจากไคหรือไท

การผสมผสานระหว่างชนลัวะและไท่นั้น ปรากฏว่ากระชับแน่นจนคล้ายไม่ออกว่า
วัฒนธรรมใดระหว่างชนสองเผ่านี้ เป็นวัฒนธรรมของลัวะ หรือ เป็นวัฒนธรรมของไค
ด้วยเหตุนี้เมื่อพญามังรายมหาราช ทรงสร้างนครเชียงใหม่ขึ้นมาแล้ว ชนทั้งสองเผ่าก็อยู่
อาศัยร่วมกันในดินแดนแห่งนี้ด้วยความสุข ชนเผ่าไทเองก็ได้ยินยอมรับเอาขนบธรรมเนียม-
ประเพณีของชนเผ่าลัวะเข้ามาบ้างเหมือนกัน เช่น ในการบวงสรวงมีบ้านผีเมือง ก็ยังคง
ปฏิบัติกันมาเป็นขนบธรรมเนียมและประเพณีตลอดมาจนถึงในสมัยปัจจุบันนี้

ต่อไปนี้เป็นคำบวงสรวงเช่นเดียวกับชนเผ่าลัวะ ซึ่งในล้านนาไทยในปัจจุบันนี้ยัง
ปฏิบัติกันอยู่ในหลายฤดูแล้ง ก่อนจะเข้าฤดูฝน เป็นการบวงสรวงเพื่อให้เกิดสวัสดิมงคล
ขอผีประทานน้ำฝนสำหรับหล่อเลี้ยงไร่นาและสวนของชนทั้งสองเผ่า

คำอัญเชิญก่อนวันพิธี

โกนโต อยุยกา ลูกราปูเจ้าและย่าเจ้า คือว่าปูและ
และย่าและเจ้า อันอุปฐากอาณาจักรดินดอยสุเทพเจ้า
และอันอุปฐากเขตติมาเมืองเชียงใหม่ บัดนี้ ขวบกามา
ไคว่ปิกีมาเทิง เกิงเดือนดีวันดีประเวณีมารอดแล้ว ผู้ข้า
ก็ป้อหอยเสียบ บัดนี้เจ้าคนอยู่ค้ำอยู่เหนือหัว ตนเสวย
อาณาจักรเมืองเชียงใหม่ และเจ้าฝ่ายหอคำเจ้านายสิงสารณ์
ราชบุตรชุน และท้าวพญาเหนือสนามชุน และประชา
ณาราชภูรชุน ก็ใช้ข้าหื้อเป็นราชทูตนาเอามิ่งขำ
ควายตัวเลาเขางามมาถวาย ตามจารีตประเพณีอันมี
ล่วงแล้ว ป้อข้าคบบ่หื้อคลาดหายเสียบสักสิ่ง ป้อข้าพลัดวิ่ง
เสียบสักอัน ข้าขออัญเชิญปู่เจ้าย่าเจ้าผู้มารับเอาในวันนี้
บัดนี้ผู้ข้าขออังกาสอาราธนาในวันนี้ แม่นปู่เจ้าย่าเจ้า
ไปอยู่ที่ไกลที่ใกล้ที่ใดก็ได้ ข้าขออัญเชิญอาราธนาใน
วันนี้ อย้าหื้อคลาดคลา ขอเชิญทั้งเสนาอำมาตย์ทั้งนาย
ข้าวงายม้างอาจคว้งามขึ้นขี่เข้ามาสู่ในที่หอคำในวันนี้เสีย
ก่อนแล้ว ในวันพูกเช้าก่อนงายผู้ข้าก็จักตกคางถวาย

พิธีขอฝนแล้ง โห่ร้องเพลงโห่ร้องระลึกรัก

หื้อปู่เจ้าย่าเจ้าได้ส่วยตามจารีตโบราณเดิมมี ผู้ข้าบหื้อ
ขาดแท้ดีหลี

คำอัญเชิญปู่และย่าและในวันพิธี

โขนโค ออญกา ข้าแต่ปู่เจ้าย่าเจ้า คือว่าปู่และย่า
และเจ้าเป็นแต่้าและเสนาอำมาตย์เจ้าซุตุน อันอยู่รักษา
ดินเขาคอยสุเทพอุฎฐพิพลา คือว่าคอยสุเทพเจ้า และ
รักษาเขตสีมาเมืองเชียงใหม่ บัดนี้ชวนก็มาไคว่ปีก็มาเทิง
เถิงเดือนดีวันดีมารอดแล้ว ผู้ข้าทั้งหลายก็ตกแต่งครว
ถวาย บัดนี้พระองค์เป็นเจ้าอยู่เ้าอยู่เหนือหัวนพบุรีนคร
เชียงใหม่เป็นแต่้า และเจ้าอุปราชสาขาน้ำหอคำและสิง
สาสน์ราชบุตรเจ้าซุตุน และท้าวพญาเหนือสนามซุตุน
ประชานาราชบุตรซุตุน ก็ใช้ข้าหื้อเป็นราชทูตฯ นำเอา
มิ่งสาควายตัวเลาเขางาม นำมาถวายตามจารีตประเพณี
มีมาส่งแล้วตามโบราณ จารีตแต่อันเดิมมีส่งแล้วแต่ก่อน
ดีหลี บัดนี้ผู้ข้าก็ได้้นำเอามิ่งสา ควายตัวเลาเขางาม
มาถวายตามจารีต ขอปู่เจ้าย่าเจ้าจูงมารับเอาแล้วผู้ข้าก็ได้
ตกแต่งบรรณาการหื้อปู่เจ้าย่าเจ้าได้ส่วยเครื่องบูชาก็ยังมี
หลายสิ่งข้าวตอกดอกไม้บั้งประทักษิณฯ มีเทียนวันเทียน
ค่านำมาถวายตกแต่งก่อนหน้านำมา มีทั้งข้าวต้มข้าว
หนมผาตกแต่ง ข้าวน้ำโหมใส่กินเย็น มีทั้งหมากดกักกลี
กกล้วยอ้อยหมากเหมี้ยง มีพร้อมเตียงซุอันอัน มีทั้งลาบ
ตำปูลำแกงอ่อมต้มและน้ำสุวขึ้นบั้งใหม่ มีทั้งไก่ต้มใหญ่
ใส่เต็มขัน แต่งหื้อเป็นโสมณภักดิ์อันสะอาด มีรัตน
อาภรณ์เครื่องนุ่งห้อยกายา สะไบกาสาเกี่ยวอกอัน
ลานคำปิ่นเกล้าช้างแว่นหวีหัว ตกแต่งไว้หื้อปู่เจ้าย่าเจ้า
ได้นุ่งทรงเครื่องแล้ว จูงส่วยโภชนะเสวยทุกสิ่งทุกอย่างอัน
เครื่องเสวย แต่งตามเคยบหื้อขาดหายเสียอีกอัน และ
ถวายโหรีสาตั้งแรกแต่ปีเดือนนี้วันนี้ไปถวายหน้า บัดนี้
เราผู้ข้าเท่าขอคอนประวอนหลายสิ่ง ขอให้เจ้าจอมมิ่ง
ตนส่วยเมือง เจ้าตระกูลเรื่องหน่อหล้าฝ่ายหน้าหอคำ

ทั้งเจ้าราชวงศ์ราชธิดาว่าเชื้อเจ้ารัตนหิรัญเมืองแก้ว เจ้า
 วรบุद्धบุตร และเจ้าสิงหนาสราชบุตรคนท้ายยอริราช
 32 คน พร้อมเหนือสนามท้าวหมื่นขุนแสนจเรสักขีสาม
 ลิกขานักปราชญ์ ไพร่ราชประชาชนินทร์ อันอยู่เหนือ
 แผ่นดินเมืองเชียงใหม่ บุตร บุณ ข่อยย่าห้อมมีก้อง
 และอาพาธ พยาธิ โรคภูมิตกแตกของยามาใกล้ ท้อ
 กลีกเว้นหนีไปเสียที่แดนเมือง ผู้ข้าขอทูลเฝ้าเจ้า
 ลังปกปักษ์รักษาทั้งผู้ข้าทั้งหลายและสัณฐานประเทศเขต
 เมืองเชียงใหม่ ขอทูลรักษาสัตว์น้อยใหญ่สัตว์ ทั้งช้าง
 ม้าวัวควายเปิดไถ่บุญหมา ซึ่งบรรดาว่าอันมีในเขตบ้าน
 เมืองเชียงใหม่ที่นี้ ท้อเลี้ยงบุตร บุณบุตร กษัตริย์
 กลัวอย่าท้อมาใกล้ ท้อหลีกเว้นจากแดนเมือง ข้าขอ
 ทั้งน้ำฟ้าและสายฝน ขอตกลงมาแต่ปากฟ้า ท้อคน
 ทั้งหลายได้หัวนกก้าวและไถนา คือพิระลูกส้มของหวาน
 พรวัวตาลกล้วยอ้อยหมากพลู ก็ท้อตั้งงามอยู่เชื้อ ท้อเป็น
 หน่วยลูกติดตามบุตรบุตร อย่าท้อตกหล่นขวันและสาขา
 ล้วนเยื่อไร่อย่าท้อตายดา ไทยเยื่อไร่อย่าท้อตายแตกและ
 เทียวแห้ง อย่าขาดแล้งสักเดือนตั้งวันนี้ไปภายหน้า จึ่งท้อ
 เจ้าผู้ข้าบุตรบุตรองค์ ท้อมีโชคมีลาภสักการะอย่าท้อ
 ขาดสักวันสักยามสักปีสักเดือน ท้อได้โชคช้างโชคม้า
 โชคข้าวโชคคนโชคเงินโชคคำ แม่เจ้าผู้ข้าจักกระทำการ
 เมืองใด ก็ท้อสมฤทธิ์ทุกประการ ขอท้อได้ตั้งคำจาอัน
 ผู้ข้าว่ามานี้จึ่งท้อ

คำอัญเชิญขุนหลวงวิรังคะ
 โขนโค วิรังโค ขุนหลวงวิรังคะเจ้า อันอยู่
 รักษาอาณาจักรเมืองเชียงใหม่ บัดนี้ขวบกามาไควปีกมา
 เทมถึงการประเพณีก็มารอด ผู้ข้าทั้งหลายได้ทอดถวาย
 บินตามใบรอนจารีตบ่ท้อหาย ผู้ข้าทั้งหลายก็ตกแต่ง
 ท้อถูกแพ่งพิมพ์เมืองสว่างแล้ว บ่ท้อขาดหายเสียสักสิ่ง
 บ่ท้อพลัดวิ่งเสียสักอัน บัดนี้ผู้ข้าขออาราธนาขุนหลวง

วิริงคะเจ้าจูงเสด็จลีลามาสู่แล้วจูงเสวยทั้งเสนาอำมาตย์จูง
 ยাত্রามาเสวยขึ้นลบบเลณกงอ้อมคัมปุมย่า ไท่คัมมัน
 ชวระชาวค่น้ำเหล้าหยาดโหลวาม ข้าวหนมหวานกกล้วย
 อ้อยคานต์ไว้ใส่ขัน ข้าวน้ำทั้งหมากเหมียง พลุยามีพร้อม
 เตียงซุอันอัน มีทั้งข้าวตอกคอกไม้เทียนงามคกแต่งไว้ใส่
 ขันถวายเป็น ขอบุณหลวงวิริงคะเจ้าจูงมารับรองอยู่แล้วจูง
 เสวยด้วยง่ายจุ่มเทอะ ตั้งแต่ปีนี้เดือนนี้วันนี้ไปภายหน้า
 เราผู้ข้าเท่าขอเอาตีหลายสิ่ง ข้าน้อยจึงขอเอาทั้งหมูน้าฟ้า
 และสายฝนขอหื้อคกกลงมาแต่ฟ้ากฟ้า หื้อคนได้หว่าน
 กล้าและไถนาสัวะเยยะไว้ก้อย่าหื้อตายคา ไทยเยยะนา
 ก้อย่าหื้อเหี่ยวแห้ง ขอบอย่าหื้อขาดแล้งสักเดือน กับเกณฑ์
 ยอย่าหื้อมาใกล้ หื้อหลีกเว้นเสียบเขตแดนเมือง ขอบุณหลวง
 วิริงคะเจ้าจูงช่วยคำคั่งคำคะนิง ขุเยื่องขุประการ แต่เทอะ

คำอัญเชิญสุเทวฤาษี

สาธุการสุเต ข้าแต่พระฤาษีเจ้า! ตนเป็นพรหมและเป็น
 เท้าก่อตั้งแปลงเมืองมา บัดนี้การประเวณีมารอดปีเดือน
 ขวบไคว่มาเทิง จาริตมาเอ็งมาเทิงรอดแล้วในทิมกาคะวันนี้
 การโบราณจาริตมารอด ผู้ข้ากับพ่อจละเสียบ บัดนี้ผู้ข้าก็
 มีมธุปผลลวชาข้าวตอกคอกไม้ ขอนิมนต์พระฤาษีเจ้า
 ตนมีอิทธิฤทธิ์เศษธา ขอเจ้าจูงเสด็จลีลามารับเอายังสรรพ
 เบื่องเครื่องบูชาอันผู้ข้าคกแต่งถ้ำคากาน มีหลายประการ
 มวลมาก ผู้ข้าหากนำมา มีทั้งมูลผลาหิวมันและลูกไม้
 มีทั้งข้าวหนมหวานกกล้วยอ้อยหมากพลูคิลานะเบิงจีย มีอันใด
 ผู้ข้าก็คกแต่งไว้ถวายเป็นทาน ขอพระฤาษีเจ้าจูงมีธรรม
 เมตตاپราเมไปรดปลืศคหะรับเอาแล้วจูงจักอันยังมูละหิว
 มันลูกไม้สรรพอันผู้ข้าแต่งไว้คามี ขอพระฤาษีเจ้า
 จูงห้ามเสียบยังพยาธิเกณฑ์ อันจักมาเยยะหื้อเป็นนัยอุปาทวี
 พยาธิโรคา มีคั้นว่าเจิบหิวมิวคาเป็นข้ารากสองคลองหล
 ท้องคักเสียบ ขอบอย่าหื้อมีสักเทือ ขอพระฤาษีเจ้าสั่งปกปัก
 รักษาผู้ข้าทั้งหลาย เจ้านายท้าวพระยาขุนขุคน รักษา

สัตว์น้อยใหญ่ตัวสัตว์ทะเล บัดนี้ผู้ข้าขอน้ำฟ้าสายฝน
 ขอลือตกลงมาแต่ฟ้ากฟ้า หือได้หว่านกล้าไถนา ลัวะ
 เบี้ยวไร่อำทือคายคา ไทยเบี้ยวนาทือยำทือคายทือวแห่ง
 ขอย่ำขาดแต่งเสียดลักวันลักเดือน ข้าขอเชิญพระฤๅษีเจ้า
 ทือบ้านเมืองอยู่สุรสำราญเที่ยงแท้ ขอย่ำทือมีคำทุกข
 ลักเทอดดีหลี ทือเจ้าผู้ข้ามีอิทธิฤทธิ์เดชานุภาพแพข้าศึก
 ศัตรู ข้าศึกหันเข้าก็เลงคู่เข้าบ่นน้อมไหว้แทบหัวลง ทือ
 เข้ามาบคนเป็นข้า ลวดมาถวายเสื่อผ้าช้างม้าเงินคำแม่
 เจ้าผู้ข้าจักกระทำการเอื่องใด ก็ทือสมฤทธิ์ชูเอื่องอุประการ
 แพ้ดีหลีจ้มนะ

การพนัน

(๑) - (๔๖)

**กฎหมายผังเมืองควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน
เพื่อส่งเสริม อุตสาหกรรม และพัฒนาภายในกำแพงเมืองเชียงใหม่**

กฎกระทรวงฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๒๗) ออกตามความในพระราชบัญญัติผังเมือง พ.ศ. ๒๕๑๘ โดยเฉพาะบทบัญญัติ ข้อ ๔ (๓) กำหนดนโยบายและมาตรการใช้ประโยชน์ที่ดินให้มีประสิทธิภาพ สามารถยอมรับและสอดคล้องกับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต ดังนี้

“ส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมซึ่งมีคุณค่าทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ให้เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดเชียงใหม่”

นอกจากนี้ในการใช้ประโยชน์ที่ดิน ยังได้กำหนดให้เป็นไปตามแผนผังกำหนดการใช้ประเภท แผนผังแสดงโครงการคมนาคมและขนส่งและรายการประกอบท้ายกฎกระทรวง

ทั้งนี้ในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ในที่ดินภายในกำแพงเมืองโบราณของเชียงใหม่ มาตรการกำหนดให้บริเวณที่ดินดังกล่าว เป็นบริเวณที่ดินในแผนผังสีน้ำตาลอ่อน เพื่อให้เป็นที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย โดยกำหนดการใช้ที่ดินจะต้องเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ในข้อ ๑๓ ดังนี้

“ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย ให้ใช้ประโยชน์เพื่อการส่งเสริมเอกลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรม และสถาปัตยกรรมท้องถิ่น อุตสาหกรรม หัตถกรรม การท่องเที่ยว การอยู่อาศัย การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ และห้ามใช้ประโยชน์ ในที่ดินเพื่อกิจการค้าที่กำหนด ดังต่อไปนี้

(๑) โรงงานทุกประเภท เว้นแต่โรงงานที่ประกอบกิจการโดยไม่ก่อเหตุรำคาญตามกฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุข หรือไม่เป็นมลพิษต่อชุมชนหรือสิ่งแวดล้อม

(๒) อาคารที่สูงเกิน ๑ ชั้นหรือเกิน ๑๒ เมตร ยกเว้นส่วนโครงสร้างของหลังคาที่ไม่ได้รับน้ำหนักบรรทุกและอาคารศาสนิก

(๓) โรงแรม

(๔) คลังเชื้อเพลิงเพื่อการขนส่ง

(๕) คลังวัตถุดิบ

(๖) สถานบริการจำหน่ายน้ำมันเชื้อเพลิงและหรือก๊าซสำหรับยานพาหนะ

(๗) สถานบริการ

(๘) เลื่อนผ้า โถ กระบือ สุกกร แหะ แทะ หั่น เบ็ด หรือไก่ เพื่อการค้า

หรือก่อเหตุร้ายตามกฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุข

(๙) ไซโลเก็บผลิตผลทางการเกษตร

(๑๐) สุสานหรือฌาปนสถาน

(๑๑) ก๊าซมูลฝอยหรือสิ่งปฏิกูล

ส่วนการกำหนดแผนผังแสดงโครงการคมนาคมและขนส่ง ภายในเขตกำแพงเมือง
โบราณ ได้กำหนดให้เป็นถนนประเภท ก. และประเภท ค. ดังนี้

๑. ถนนแบบ ก. ขนาดเขตทาง ๒๐.๐๐ เมตร ทางเท้ากว้างข้างละ ๔.๕๐
เมตร และปลูกต้นไม้ ช่องทางจอดรถนานกว่าช่องละ ๒.๕๐ เมตร ทั้ง ๒ ข้าง มีช่อง
ทางเดินรถ ไป - กลับ กว้างช่องละ ๓.๐๐ เมตร ๒ ช่องทาง จำนวน ๘ สาย ดังนี้

ถนนสาย ก. ๑ เป็นถนนเดิมกำหนดให้ขยายเขตทาง คือ ถนนเสด็จราช เริ่มต้น
จากถนนศรีภูมิ (ถนนสาย ก. ๔) ไปทางทิศใต้ตามแนวถนนเดิมจนบรรจบกับถนนอินท
วโรรส (ถนนสาย ก. ๕)

ถนนสาย ก. ๒ เป็นถนนเดิมกำหนดให้ขยายเขตทาง คือ ถนนสามล้าน เริ่มต้น
จากถนนอินทวโรรส (ถนนสาย ก. ๕) ไปทางทิศใต้ตามแนวถนนเดิมจนบรรจบกับถนน
บำรุงบุรี (ถนนสาย ก. ๔)

ถนนสาย ก. ๓ เป็นถนนเดิมกำหนดให้ขยายเขตทาง คือ ถนนพระปกเกล้า เริ่ม
ต้นจากถนนศรีภูมิ (ถนนสาย ก. ๔) ไปทางทิศใต้ตามแนวถนนเดิมจนบรรจบกับถนนบำรุง
บุรี (ถนนสาย ก. ๔)

ถนนสาย ก ๔ เป็นถนนเดิมกำหนดให้ขยายเขตทางและถนนโครงการ กำหนดให้ก่อสร้างใหม่ เริ่มต้นจากถนนอารักษ์ (ถนนสาย ก ๒) ไปทางทิศตะวันออกตามแนวซอยสังหาราช ซอย ๒ ตัดกับถนนสังหาราช (ถนนสาย ก ๑) ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ระยะประมาณ ๑๕๐ เมตร ไปตามแนวถนนราชวิถีตัดกับถนนพระปกเกล้า (ถนนสาย ก ๓) ไปทางทิศตะวันออกจนบรรจบกับถนนมุลเมือง (ถนนสาย ก ๕)

ถนนสาย ก ๕ เป็นถนนเดิมกำหนดให้ขยายเขตทาง คือ ถนนอินทวโรธ เริ่มต้นจาก ถนนอารักษ์ (ถนนสาย ก ๒) ไปทางทิศตะวันออกตามแนวถนนเดิมจนบรรจบกับถนนสังหาราช (ถนนสาย ก ๑)

ถนนสาย ก ๖ เป็นถนนเดิมกำหนดให้ขยายเขตทาง คือ ถนนราชดำเนิน เริ่มต้นจาก ถนนสามล้าน (ถนนสาย ก ๒) ไปทางทิศตะวันออกตามแนวถนนเดิมจนบรรจบกับถนนมุลเมือง (ถนนสาย ก ๕)

ถนนสาย ก ๗ เป็นถนนเดิมกำหนดให้ขยายเขตทาง คือ ถนนราชมรรคา เริ่มต้นจาก ถนนอารักษ์ (ถนนสาย ก ๒) ไปทางทิศตะวันออกตามแนวถนนเดิมจนบรรจบกับถนนมุลเมือง (ถนนสาย ก ๕)

“ด”

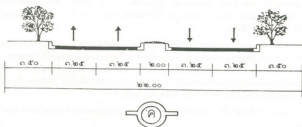
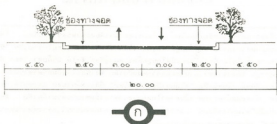
๒. ถนนแบบ ค. ขนาดเขตทาง ๒๒.๐๐ เมตร ทางเท้ากว้างข้างละ ๓.๕๐ เมตร และปลูกต้นไม้ ซอยทางเคเบิ้ล ไป-กลับ กว้างช่องละ ๓.๒๕ เมตร ๔ ช่อง ทางมีเกาะกลางถนนกว้าง ๒.๐๐ เมตร จำนวน ๑๐ สาย ดังนี้

“ด”

ถนนสาย ก ๒ เป็นถนนเดิมกำหนดให้ขยายเขตทาง คือ ถนนอารักษ์ เริ่มต้นจากถนนศรีภูมิ (ถนนสาย ก ๔) ไปทางทิศใต้ตามแนวถนนเดิมจนบรรจบกับถนนบำรุงบุรี (ถนนสาย ก ๔)

“ด”

ถนนสาย ก ๔ เป็นถนนเดิมกำหนดให้ขยายเขตทาง คือ ถนนศรีภูมิ เริ่มต้นจากถนนอารักษ์ (ถนนสาย ก ๒) ไปทางทิศตะวันออกตามแนวถนนเดิมจนบรรจบกับถนนมุลเมือง (ถนนสาย ก ๕)

ลักษณะปิตทั้งมวล จากเอกสาร ปบสาโบราณ

เนื่องจากการที่จังหวัด เชียงใหม่ ได้รื้อประตูท่าแพ เดิมออกและสร้างขึ้นใหม่ โดยอาศัยรูปแบบจากภาพถ่ายเก่า ประการว่ามีผู้ทรงเล็งว่า เป็นการผิดวิสัยธรรมเนียมโบราณเป็น "ผิด" ที่จะให้มีความเข้าใจในเพื่อพาลักขณะผิดโดยถูกต้อง คณะผู้จัดทำจึงได้ นำใบปลิวสาจำลอง ซึ่งคุณทวีสว่างปัญญางกูร ได้ว่าจ้างชาวบ้านคัดลอกจากคัมภีร์เดิม ซึ่งเขียนไว้เป็นภาษาล้านนา จัดการถ่ายเอกสารตีพิมพ์ลงในหนังสือ "ก้านแดง เชียงใหม่" นี้คือแค่ต้นฉบับ และขอให้อาจารย์สมิทธิพนอมวงศ์ ช่วยแปลถ่ายออกมา เป็นภาษาไทยกลาง เฉพาะเนื้อหาบางส่วน เกี่ยวกับ ลักษณะผิดและความเชื่อเนื่องในการเลือกทำเลสร้างบ้านสร้างเมือง ตลอดจนการวิเคราะห์ความหมายของ "ลักษณะผิด" เพื่อความรู้และการศึกษาค้นคว้า

นโมตัสสิद्ध ๑ อาริณี ปุณฺณ วุฑฺฒิ สวาสสิ ปชฺเชตฺตมฺภวนานิ อยํ ปถวิธํ ารกฺขติ โสตุมหาชน ๑
 อาราคนทิงหลาย ผู้ประดังคัประโธชน้อยกว่านี้ ซึ่งว่าสิ่งดี ในมนุษย์โลกนี้ จึงคือโบราณกรรม อันมีชื่อว่า "โลกวิธ" นี้เถิด

พระยาพิชัยสงคราม ปราบอนาจะให้เป็นประโยชน์แก่คนทั้งหลาย จึงตามปัญหากับนางธิดาว่า "อูรา นางธิดา ผู้รักษาแผ่นดินทั้งมวล โดยคนทั้งหลาย จึงมีความสุขความทุกข์ไม่เสมอกัน บางพวกว่ารวย เป็นสุข มีข้าวของสมบัติ เงินทองมากมาย บางพวกก็ทุกข์ยากไร้เชื่องใจ บางพวกมีข้าวของร่ำรวยแล้วกลับ วิชาสนิบหายไป บางพวกมีข้าวของเพียงเล็กน้อย ไม่มั่นคง เพื่องนกับบางพวกก็ทำข้าวของไม่ได้เลย หากความสุขไม่ได้ ด้วยเหตุดังฤา?

นางธิดา จึงกล่าวว่า "อูราพระยาพิชัยสงคราม ความประสงค์ของท่านมีอย่างใด จึงมาถามข้าพเจ้า"

พระยาพิชัยสงครามจึงกล่าวว่า "อูรานางข้าพ ปราบอนาจะให้เป็นประโยชน์แก่คนทั้งปวง จึงได้ถามนาง" นางธิดาจึงกล่าวว่า "ที่อยู่ว่าไม่เสมอกันเถล"

พระยาพิชัยสงคราม กล่าวว่า "อูรานางธิดา เขาอยู่ดังฤาจึงเป็นสุข และอยู่ดังฤาจึงเป็นทุกข์? นางธิดาก็กล่าวว่า "อูราพระยาพิชัยสงคราม ท่านโปรดตั้งใจฟังแล้วจงจำไว้ให้ดีเถิด แผ่นดินที่เป็นฐานบ้าน (เทิก) ฐานเรือน ที่เป็นหลุมก็ดี แผ่นดินคั้งเมืองก็ดี เมืองใด เรืองไค บ้านใด เรืองไค ลาดเท (หนึ่ง) ไปทางทิศบูรพา (ทศบุพพะ) คือตะวันออกเป็นฝั่งดี ยังมีข้าวของลาดเท ไปทางตะวันออกเมืองใด (ทศอาคเนย์) ยากไร้ข้าวของไม่สิ้นทุกข์ ไม่มั่นคง เพื่องนกับใด ลาดเทไปทางทิศใต้ (ทศทักษิณะ) ชอบที่จะคิดหองทองใจกันมากแล ลาดเทไปทางทิศตะวันตก

เตียงไค้ (หนทราดี) มีกเสียวหายข้าวของไม่มั่นคงเที่ยงแท้ แล ลาคเทไปทางทิศตะวันตก (หนยั้ง
 ฆิม) และหาฮัฟ มีกเจ็ญ่วยมีพยาธิ เบียดเบียด อาญไม่ยืนนานสิ้นนักชอยจะเจ็ญักต่าง ๆ แล
 ลาคเทไปทางทิศเหนือ (หนอุครระ) จะไค้อยู่ดี มีลาคสิมอุทธีผลมานักลาคเทไปทางทิศอีสาน (หน
 วิสาน) มีกเจ็ญ่วย เป็นพยาธิ เบียดสิคมีพรหลาย

บ้านไค้มีหนองน้ำ, สระ, จอมปลวก, คำนครวันออกกระษะ ๒๐ วา เข้ามาหาตัวบ้านคีนัก
 ทางทิศเหนือ ก็คือ ๆ กัน

บ้านไค้เมืองไค้ เรียงไค้ มีสระ, สระพัง, ปลักตรง กลางทุกค้ำนทุกทาง ผู้คนที่อยู่
 รอย ๆ นั้น ไค้ชื่อว่า เป็นมงคล เป็นทิศทางดวงแก้ว ซึ่งดีกว่าที่อื่น ๆ สิมอุทธีนักแล

บ้านไค้ รามเคียนประอุททนักล้องฮัย ทุกส่วนไม่ต่ำไม่สูง สม่าเสมอกันทุกที่ทุกทางนั้น ไค้
 ชื่อว่าเป็น "ศรีนคร" อยู่ดีแล

บ้านไค้ เป็นเนินสูง (สวด) ตรงกลาง คนอยู่ยากไว้ นักแล อนึ่งมีกเป็นอันทรายค่อคอง
 คาไม่คั่นแให้คองพาน (ฮัน) ทำพิธีขุดออกเสีย ฮันคั้ง (พานครู) มีเครื่องคั้งนี้ ค้าขาว, ค้าแดง,
 เคียน ๔ คู่ แล้วขุดออกเสีย หากคั่นนั้นค้ำเข้ามาหาบ้านให้ขุดเสีย ถ้าเลขเชคบ้านออกไปมีเป็น
 ไ้

หากมีเนินสูงทิศไค้, ตะวันตก, ทิศเหนือ, ตะวันออกและหาฮัฟ ให้ทำการบูชาด้วยข้าว
 คอกคองไม้ ก้ววไว้ให้เป็นศรี อย่าให้ใครไค้ถาทร (เคือครือน) ฯลฯ

๔. ๓. ๖

อนึ่ง เขาพยายายหาข้าวของด้วยควายไม่ชอยจึงไม่จุคคิจำเจ็ญ มึงมีเงินทอง พลอยร้อย
 หลอ (ดอยเคียว) คินาศนิยหาฮันเขาไค้ค้องฮิด (ฮั้งฮัวว้าย) อย่างใดอย่างหนึ่ง อันไม่ชอย
 ธรรมจึงคินาศนิยหาฮันแล เหตุเขาคั้งหลายไม่รู้จักค้องรักษะปฏิปัตติ ฮันฮิดฮันเหมือนนั้น

ฮันว่า ฮิด ๕ ประการนี้ ฮูไค้ค้องเข้าแล้ว ไม่ดี บางพวกก็แก้ภัยตัวเอง บางพวกแก้ภัย
 ทั้งบ้านเรือน

บางพวกแก้ภัยคั้งเมือง ฮึงกับคินาศนิยหาฮันทั้งบ้านคั้งเมือง ก็มิมีใช้อยู่เปล่า ๆ ก็คินาศ
 นิยหาฮันไปเฉย ๆ

ฮัว พะยาพิชญกรรม ที่นี้เราจัดชอกกล่าวโลกวินาศใหญ่ให้ท่านไค้ทราบแจ้งก่อนแล

- การอนนำสมุท ขุดน้ำเปลี่ยนกระแส ;
- ถ้ายแม่วทวาร ;
- คัครานคั่นศรีมหาโพธิ ;

- คีตก ๑
- ปกกระโล้ง ค้างอง ๑
- ของเก่าอมใหม่ ๑

ทั้งเจ็ดประการนี้ยี่สิบ แพ้ภัย แก่บ้าน เมืองแล ผู้ใดไม่รู้แล กระจ่างลงไปในบ้านโค่นบ้านนั้นจักนิยหาย ทำในเมืองโค เมืองนั้น จักนิยหาย

- ผู้ใดกระทำของโคของหนึ่งนั้น ทำวันนี้ เป็นวันพ่วงทำ เดือนนี้นิยหาย เดือนหน้านั้นไม่ยี่แล บุคถึงยี่นี้ยันหากขาดเท อดอดไปด้วยยี่ด้วย เดือนแล้ว จักนิยหายนิยหายภายหลังแล

- ดูว่า พระยาพิชัญกรรม อันว่าถนอมถนอมโคแก่ การถนอม บ่อน้ำเก่า ซึ่งทำกันทำไว้นั้น ๑ สระโบกขรณี โคร ไม่ได้สร้างโคทำไว้มีมาโดยธารมชาติ หากถนอมเสียก็ดี บุค เป็นร่อง บุค เป็นเหมืองเสียให้หมดแล้ว ทำเป็นไร่เป็นนา สร้างบ้าน สร้างเรือน สร้างเวียง อย่างนี้เรียกว่าถนอมถนอมแล

- บุคกระณนั้น คือบุคน้ำฉัดเสีย จากถนอมนั้นแล

- แม่ฐวาทนนั้นคือ ทนทางหลวงมีบ้านค้ำถรรพค้ำตั้งเดิมแล้ว หลอดมาบิค เสียแล้ว ทำทางใหม่ ประธูบ้าน ประธูเวียง ประธูโรง ประธูริศรา อารามเหล่านี้ ชื่อว่าแม่ฐวาทนแล

- รานศรีนั้น โคนักการค้ำค้ำค้ำค้ำค้ำค้ำ (สิงสขิด) ของเสื่อบ้าน เสื่อเมือง ค้นไม้คอง อารักษ์ ไม้คองทูลค้ำค้ำค้ำค้ำค้ำค้ำค้ำ ไม้คองคาค ค้นไม้คอง เมือง ค้นไม้คอง เป็นศรีเมือง ไม้ศรี (มหาโพธิ์) จริง ๆ เหล่านี้ชื่อว่า "รานศรี"

- ม้างคอง นีน คือว่า ม้างคองและคิม ทั้ง ๖ ประการนี้ ไม่คัลแล

- รานคาไม้คองเสียหมดแล้ว เอาของขึ้นแทน ชื่อว่าปกกระโล้ง ค้นอง ไม่คัลแล

- เก้าถนอมใหม่นั้น คือว่าค้ำค้ำ ค้ำบ้าน ค้ำค้ำ และเวียงทำประธูใหม่บิคประธูเก่า ทำทางใหม่ บิคทางเก่า เหล่านี้ ชื่อว่าเก้าถนอมใหม่ ไม่คัลแล

- ค้างยี่สิบทั้งคิมนั้น หากชำรุดไปแล้วควรสร้างแปลง ทั้ง ยี่สิบ คิม อย่าง เก้าถนอม อย่าง ทำเรื่องใหม่บิคไม้คอง ซึ่งที่กล่าวมานี้ ยี่สิบเสนาธิปไตยไรใหญ่หลวงก็เดียว

ดูว่า พระยาพิชัญกรรม "ยี่สิบน้อย" มีดังนี้ คือว่า

- โลกเขคคณ
- แบ่งขอยี่สิบ (ซึ่งจีน)
- ดุนทอง (เหลือง) ปล่อยแปลงเงินจ่าย
- เอาข้าวค้ำไว้ค้ำค้ำ เป็น เมืองใหม่
- ปล่อยแปลงเมืองหลวงให้ เป็น เมืองน้อย

- สอบสวนพิณณธิดะคำม็อกคิทั้ง 4 ประการ เป็นปัจฉิม
- ประมาทต่อ พ่อ แม่ ครูบาอาจารย์ตัวเอง
- บาดคละน (บ่าวสืบทอดวิชา) ชายกิน เอาข้าวสืบทอดมาปนข้าวจำนวนมากร้าวกิน
สิ่งเหล่านี้ ผู้ใดกระทำให้ไม่ถูกต้อง ก็แก้ภัยแก่ตัวมันผู้เดียวแล

สำหรับขิดใหญ่ 7 ประการนั้น หากเจ้าเมืองผู้ใด ปลงอาชญาให้กระทำความผิด ทำด้วยตนเอง
ก็ จักสงเคราะห์ช่วยเหลือไม่ได้แม้เสนาอำมาตย์ นักปราชญ์ ครูบาอาจารย์ จัดสงเคราะห์ช่วย
เหลือก็ไม่ได้ เหตุว่าตนเองมิได้เป็นใหญ่กว่า "วิรูประชาชน" เหตุตัวเองไม่สามารถสร้างน้ำ
สร้างดินได้ จึงควรที่พระยาเจ้าเมืองจักหมิ่นเหยียดให้ตน เสด็จเมือง แล้วให้ (พระชาชน) พร้อม
กันยกทนต์ท้าวราชบุตรองค์ที่เป็นอุปราชขึ้นเป็นพระยา ทำพิธีสังคหะ จึงจัดคืนให้คำถึง 7 วันแล้ว
จึงให้ไปเชิญเชิญพระยาองค์เก่า (เจ้าเมืองเก่า) จึงค่อย เว้นคืนบ้านเมือง ราชสมบัติ จึงจัก
หายพิณณ

ฯ ล ฯ

การวิเคราะหฺเรื่อง

เนื่องจากตำนานไทย เป็นดินแดนเก่าแก่ทางวัฒนธรรมประเพณีสืบทอดมาแต่โบราณกาลเกี่ยวกับจารีต
ประเพณีมาก พิณณธิดะคำม็อกคิ มีหลายฉบับ เช่น มูละขิด, ลักษณะขิดสิ่งมวล โลกหาณี, มูละ
คำสอน, จาริด, เป็นต้น ฉะนั้น ฉะนั้นเป็นคำห้ามการกระทำและ เป็นคำบอกกล่าวให้กระทำ นอก
ลักษณะร้าย ลักษณะดี หากจะเว้นจากสิ่งชั่วร้าย ทำสิ่งดีก็จะเจริญแก่บุคคลผู้ประพฤตินั้น

คำว่า ขิด ตรงกับคำของลาวว่า "ขวง" คือสิ่งที่ เป็นอัปมงคล, สิ่งไม่ดี เป็น เสนียด
จัญไร, สิ่งชั่วร้ายนำความทุกข์มาให้ ชาวไทยทางอีสานได้ว่า สิ่งต้องห้าม คือไม่ควรทำอัน
เรียกว่า "ชะล่า" คือสิ่งที่ไม่ควรทำ หากทำจะถูกขิด หรือขวง ซึ่งจะ เป็นทางไปสู่ความพินาศนิย
หาย

ในสมัยโบราณ ประชาชนได้รับการศึกษาน้อย เพราะไม่มีโรงเรียนสอนกัน เป็นกิจลักษณะ
อย่างสมัยปัจจุบัน ผู้ที่ได้รับการศึกษาจากวัดคือ อุบาสก ผู้ชายที่เข้าไปเป็นลูกศิษย์วัด บวช เป็น
สามเณรและพระภิกษุเล่าเรียนหนังสือและศิลปวิทยาการที่สอนกันในวัด พวกฆราวาสหรือคฤหัสถ์ในสมัย
ก่อนจึง เป็นผู้รู้ นำชุมชนในทางพิธีกรรมและทางสังคม

ส่วนผู้หญิงสมัยก่อนอยู่ในฐานะ เป็นช้างเท้าหลังไม่มีความรู้ทางหนังสือ และไม่เกี่ยวข้อง
การใดเพราะต้องอยู่กับ เหย้า แม่กับ เภริณ จึงมีความรู้ในขอบเขตจำกัด นอกจากการบ้านการ
เรือนแล้วผู้หญิงไทย เกือบจะไม่รู้อะไร ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ หากคนโบราณจะบอกกล่าวตักเตือน
หรือสอนตรง ๆ คนไม่รู้หนังสือหรือขาดประสบการณ์จะ เชื่อยาก คง เฝือ เวลาในการอธิบาย เหตุ
ผลให้หญิงจึงหาเรื่องที่ทำให้ทุกคนยอมรับโดยสร้างกฎขึ้น คือ ขิดขวงหรือ สิ่งต้องห้าม เสนียดจัญไร

ขึ้นมาและพรรณนาให้เห็น หากใครปฏิบัติประพฤติดีซึ่งที่ไม่ถูกต้องจะเป็นภัยอันตรายอย่างใหญ่หลวง นิพพานรวดเร็วและมีความสุข เป็นที่สุด สิ่งที่ดีว่าทั้งหลายทว่ากลัวที่สุด ๒ ประการคือ

๑. ความทายนะด้านทรัพย์สินและเกียรติยศ
๒. ความเจ็บป่วยและถึงแก่ความตาย

การเสื่อมยศเสื่อมลาภ ถูกตี เคียดฉุนทว่า แม้จะเป็นโลกธรรมคือเรื่องธรรมดา ๆ จะต้องเกิดขึ้น กับคนทุกคนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่ทุกคนไม่ต้องการให้เกิด จึงพยายามหลีกเลี่ยงจากสิ่งเหล่านั้น คือ ชีตขวง เสนียดจัญไรทั้งมวล อีกประการหนึ่ง การประสมความทุกข์เนื่องมาจากสังขาร หรือ ความทุกข์จากเหตุจริงถึงจะต้องคลายในที่สุด ทว่ากลัวกลัว พยายามวาง เว้นจากกฎเกณฑ์ที่ผู้เขียนไว้โดยอาศัยคำว่า ชีต เป็น เครื่องกำหนัดให้เกิดความกลัว

หากพิจารณาเหตุการณ์สมุทรา รามศรี ย้ายแม่ฐทวาร. เพียง ๑ คำนี้ จะเห็นได้ชัดว่า การสมุทรา นั้น คือการถอนถอน ซึ่งสมัยโบราณถือว่า เป็นสาธยายโลก คือเป็นสมบัติของส่วน รวยชาวบ้านชาวเมือง จะได้อาศัยบ่อน้ำนั้นดื่มกินและอาบ สักวันและคนต้องอาศัย หากใคร เกิดข้อ อำนาจมาใหญ่ไปย่อมจะจะทำให้ชุมชนนั้นเดือดร้อนอย่างยิ่ง ย่างที่อาจถึงกับต้อง เป็นปากเสียง ทำร้ายกันแก่ความตายก็มี

การรามศรี นั้นหมายถึงการดิ้นรนปั่นโคนต้นไม้ใหญ่ประจำบ้าน ประจำเมือง เป็นเสนียด อย่างยิ่ง ในคำนั้น เมือง เชียงใหม่สมัย พระเจ้าติโลกราชถูกพระมหา เถรมังสูงหลวงชาวชุกคาม- รับอ้างกษัตริย์กรุงศรีอยุธยาตามลัญจกให้พระเจ้าติโลกราช ทำลายคันไถที่ เป็นศรี เมือง เชียง ใหม่ จนไม้คั่นนั้นตายลง ทำให้เกิดอาเพศล่อราชบัลลังก์ คือ มีวันสิ่งให้ประหารพ่อท้าวบุญ เรือง ราชโอรส ด้วยเหตุผลทางการเมือง การรามศรีบ้านศรีเมือง จึงเป็นสิ่งที่ต้องห้ามในสมัยต่อมา สิ่งที่น่ากลัวให้เห็น เช่นชีตก็คือต้นไม้ใหญ่ ก่อให้เกิดความชุ่มชื้นแก่บ้านเมือง เป็นที่อยู่อาศัยของคน และสัตว์ เป็นที่พักพิงอยู่ไปอยู่ที่ต่าง ๆ เป็นศรีแก่บ้านเมือง คือ ให้เกิดความร่มรื่นแก่บ้านเมือง หากไม่มีภูมิจิตไว้เป็นที่พักพิงในภูมิจิต ผู้มีอำนาจในบ้านเมืองจะทำการดิ้นรนตามอำนาจใจของคน ก่อให้เกิดผลเสียแก่บ้านเมืองอย่างมาก ในด้านความ เชื่อการทำลายต้นไม้ คือ ทำลายสุทธ ิพมานของพุทธ เทวตา เลื่อนบ้าน เลื่อนเมือง ติ เคารพในแง่ภูมิศาสตร์เป็นการทำลายทรัพยากรน้ำ ไม้และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นผลเสียหลายแก่ส่วนรวม

“แม่ฐทวาร” หรือแม่ฐทวาร นั้นคือ การย้ายถนนทางเดิน ซึ่งเป็นทางสาธารณะคนสัญจรไป มา หรือการปักถนนทางเดินตามอำเภอใจของคน ไม่คิดถึงความเดือดร้อนของคนอื่น หากทำดังนี้ ย่อมเป็นผลเสียหลายแก่ส่วนรวมอย่างยิ่ง เรียกว่าเดือดร้อนทั้งสัตว์ทั้งคน หรือทั้งผีทั้งคน เพราะ การยึดถือการสัญจรนั้นไม่ เหมาะสมด้วยประการทั้งปวงโบราณจารย์จึงห้ามไว้โดยภูมิจิตว่า เป็น สิ่งไม่ดี ใครทำจะพบกับความทายนะทั้งมวล

การสังคหะ การสังคหะ คือการส่งเคราะห์ช่วยเหลือแก่กันและกัน ทางพุทธศาสนา มีพระธรรมหมวดหนึ่งกล่าวถึงการช่วย เหลือกัน คือ สังคหวัตถุ ๔ประการ ได้แก่

๑. ทาน การแบ่งปันแก่กันและกัน
๒. ปิยวาจา พูดจาอ่อนหวาน
๓. อัคคจริยา ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์
๔. สมานัตตตา วางตนให้เหมาะสม

แต่สังคหะในมูละขันธ์นี้ มีความหมาย ๒ ประการ คือ

๑. การสังคหะโดยผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินออกไปช่วย เหลือราษฎรที่เรียกกันในปัจจุบันว่า "การสงเคราะห์" อาจจะทำให้วิศณุข้าวมองต่าง ๆ เช่น ข้าราชการอาหาร เสื้อผ้า เป็นต้น แก่ราษฎรที่ยากจน

๒. การสังคหะ โดยการนิมนต์พระสงฆ์มา เจริญพระพุทธมนต์คาถาบ้าน หรือละแวกบ้าน เรียกสืบชะตาบ้านหรือสังคหะบ้าน เวลาถึงงานศพ พอเสร็จการศพแล้ว นิมนต์พระมาสวดมนต์ เรียกว่า "นิมนต์มาสังคหะ" คือให้พระมาส่งเคราะห์ด้วยการสวดมนต์

พระยาวิษณุกรรม

ชื่อนี้มีความหมาย ๒ นัย หากพูดถึงคำว่า วิษณุหรือวิศณุได้แก่ เป็นเจ้า ในศาสนาพราหมณ์ ในจำนวน ๓ องค์ คือ พระพรหม, พระวิษณุหรือนารายณ์และพระอิศวรหรือศิวะพระยาวิษณุกรรม องค์นี้เป็นคนตาม เฝ้าอาราธนาองค์อื่น ซึ่งคนเขียนคัมภีร์การให้มีความขลัง สักดิ์สิทธิ์ จึงเอาชื่อพระผู้เป็นเจ้านามกล่าวไว้ให้คนตั้งปฏิบัติ ความมีความ เชื่อก็เลยมากยิ่งขึ้น

อีกนัยหนึ่ง พระยาวิษณุกรรม คือ วิษณุกรรมเทพบุตรผู้เป็นเทพเจ้า สถาปนิกขององค์อมรินทร์บนสวรรค์ชั้น ดาวดึงส์ หากกล่าวถึง เทพเจ้าองค์นี้ ก็น่าจะมีเหตุผล เพราะมูละขันธ์ส่วนมากกล่าวถึงการก่อสร้างและพิศทางที่อยู่ว่าควรไม่ควร

นางธรี เป็นเทพธิดารักษาแผ่นดิน เทียบพระสมุท จักษุทะเล พระอัคคี เป็นเทพเจ้าไฟ เป็นต้น คำานทางพุทธศาสนา เชื่อเมื่อแม่ธรีว่า เป็นผู้รักษาแผ่นดิน คนทั้งหลายจะนิยมถือมาก เวลาถึงงานใด ๆ เช่น การปลูกบ้าน การไปพิศนัย ต้องบอกกล่าวและบวงสรวงแม่ธรี นอกจากนี้นางธรี เป็นสักขีพยานแห่งการทำความดี เช่น พระนารายณ์จะพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การที่ผู้เขียนเรื่องมูละขันธ์อ้างแม่ธรี นับว่าเป็นการอ้างถึงเทพธิดา ผู้ทรงฤทธิ์ เป็นที่พึ่งของผู้คนทั่วทั้งแผ่นดิน

การอ้างพระยาวิษณุกรรม และแม่ธรีจึง เป็นสิ่งที่เหมาะสมกับการกล่าวถึงข้อห้ามที่เรียกว่า "บุละขันธ์" โดยแท้จริง

[illegible]

(๑)
 ปรากฏ เมือง เชียงใหม่ ในอดีต
 เรียกว่า เมืองฝระดง เชียงใหม่
 (ปรากฏท้าย เวียง)

(2) រាជធានីភ្នំពេញ - ទីក្រុងសៀមរាប
 ប្រាសាទបាវ្យាង (សាលា គ្រឹះស្ថានស្នាក់)
 តាមប្រជាជន គ.ស. ២៤៧០-៧១

(๖) ประชูด่วนออก ไม่ทราบค่า เมื่อใด
คงสร้างสมัยเดียวกับประชูด่วนหรือ
ออกไปแล้ว หรือภายหลังกลับมาอีก
หลายปี

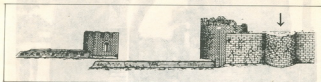
ประจวบเชิงซ้อนความ (1) มีผู้ให้ข้อสันนิษฐาน ดังนี้

- เชื่อว่า เป็นประจวบสวนดอก - เชื่อว่า เป็นประจวบสวนปราง

โปรดช่วยกันพิจารณาว่ามีทางจะเป็นไปได้หรือไม่

(4)

ประตูสวนคอก กำแพงทางค้ำหน้ามือ สิ่งเหล่านี้จะเห็นแนวกำแพงบ่งบอกออกมาทางค้ำหน้า นอกเป็นรูปครึ่งวงกลม ตามภาพสเก็ตช์ (ตรงลูกศรชี้ ส่วนผนังหรือกำแพงอิฐ เคียง ๆ สองข้าง ทางเข้าประตู เหมือนจะมีแนวซากรากกำแพงอยู่บ้าง คล้ายกับซากกำแพงของประตูสวนป่า) ---
จุดบุญเสริม สาสคราภ และ ศูนย์ วิจัยพืชและ ไม้ท้องถิ่น

(5)

ภาพนี้ได้รับอยู่คราวที่จาก พล.ศ.ถวิล อยู่เย็น เมื่อ 13 มี.ค. 29 ผ่านทางอาจารย์ ไกรศรี นิยมาน เหมินท์ ยันทักไว้ได้ภาพมาแนบคำเดิมว่า "บริเวณประตูเมืองเชียงใหม่ ทางหน้าบ้านช่างจักสาน" พล.ศ.ถวิล อยู่เย็น ยันทักไว้ว่า เป็นประตูเชียงใหม่ (ไปรษณีย์ เขตหลักสี่นจาร์ก ตั้งอยู่บนซากกำแพงในระดับสูงมาก)

3

10

11

12

13

ภาพชุดประจักษ์ตามหึ่งตั้งแต่ภาพที่ (๑) ถึง ภาพที่ (๑๓) แสดงให้เห็นถึงการถ่ายภาพไว้ในระยะ
เวลาที่แตกต่างกัน ภาพที่ (๑) เป็นภาพที่เก่าที่สุดเท่าที่รวบรวมได้ จะไม่มีคำอธิบายสำหรับภาพเหล่านี้
นี้ เพราะมีบรรยายไว้โดยละเอียดในบทความของ พิว วิชัยสิทธิ์ ในบทความเรื่อง "ชื่อถิ่นประจักษ์
เมืองเชียงใหม่ในอดีต ที่ประจักษ์ตามหึ่ง เพื่ออนุรักษ์ทางโบราณคดี" ในภาคบทความแล้ว

โปรดดูภาพประตูเชียงใหม่ที่ พล.ต.อ.วิธ อยู่-
น้อยให้ในภาพที่ (๕) ประกอบด้วย
(โปรดอ่านคำบรรยายในภาคบทความของ
พิว วิชัยสิทธิ์)

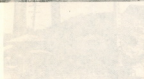

ภาพที่ 14 - 17 คือภาพประตูเชียงใหม่ ถ่าย
ในระยะเวลาที่แตกต่างกัน คั่นข้างขึ้นสูงเด่น
เป็นหลักฐานหามานได้มี ปัจจุบันถูกตัดโค่นหมด
แล้ว แต่ยังเหลือตอให้เห็นอยู่ ๒ คอ ส่วนคั่น
ที่เหลืออยู่ในปัจจุบันไม่ใช่คั่นยาง

18

19

20

21

ภาพที่ 18 - 21 ปรามีสวนป่า
ถ่ายในระยะเวลาค้างกัน โปรด
เปรียบเทียบกับภาพที่ (๕)ข้างต้น
ด้วย รวมทั้งภาพชุดประจักษ์เชียงใหม่

22

23

ภาพที่ 22 - 25 เป็นภาพประติมากรรม
ถ่ายในระยะ เวลาที่ต่างกัน ภาพที่ (22)
น่าจะเป็นภาพที่เก่าที่สุด เพราะในระยะ
เวลาปี พ.ศ. 2469 ชาวสยามได้พระ
ปกเกล้าฯ ร.7 เสด็จประพาสเชียงใหม่
ช้างสำคัญ (ช้างเผือก) กำลังเดินผ่านประ
ติมากรรม (ภาพที่ (23) เป็นรูปประติ
มากรรมสมัยที่สร้างประเทศ คงจะราว
พ.ศ. 2500 และต่อมา มีคนประติมากรรม
เช่นปัจจุบันถึงมิได้สร้างขึ้น

25

ផ្ទះប្រាសាទ ប្រាសាទ ប្រាសាទ

26

ប្រាសាទ (30) ប្រាសាទ ប្រាសាទ ប្រាសាទ

27

28) ប្រាសាទ ប្រាសាទ ប្រាសាទ ប្រាសាទ

ប្រាសាទ ប្រាសាទ ប្រាសាទ ប្រាសាទ

ภาพที่ 26 - 33 ประตูช้างเผือก ถ่ายในระยะเวลาต่างกัน ภาพที่ 26 เป็นภาพที่เก่าที่สุดที่หา
มาได้ ประตูเมืองด้านบนมีหังคา ลักษณะคล้ายหลังคาโบสถ์หรือวิหาร ทางซ้ายมือ แนวกำแพง
ยื่นออกมา คล้ายกับกำแพงประตูสวนดอก ในภาพที่ 4 ข้างต้น มีคำบรรยายอยู่ในบทความ ของ
ทิว วิชัยสิทธิ์ ในภาคบทความแล้ว

เนื่องจากคำอ่านจารึกประตู่ท่าแพ

ในการบูรณะกำแพงเมือง เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรได้พบศิลาจารึกกรมสิบกว่าหลัก แต่เป็นพื้นาเสียดยที่คำจารึกเหล่านี้ไม่มีหน่วยงานหรือสถาบันที่เชื่อว่าชานนำไปพิจารณาอ่านและแสดงผลงานให้ผู้ที่สนใจทั่วไปได้ทราบ

สำหรับศิลาจารึกประตู่ท่าแพ ได้มีผู้รู้หลายท่านอ่านและตีความหมายแตกต่างกัน ยังไม่เป็นที่ยุติ จะต้องศึกษาค้นคว้าต่อไป

เพื่อให้หนังสือ "กำแพงเมืองเชียงใหม่" สมบูรณ์ขึ้น คุณทวี วิชัยสิทธิ์ จึงได้ขอให้ ดร. ประเสริฐ ณ นคร นักโบราณคดีชั้นนำของประเทศไทย ช่วยอ่านคำจารึกประตู่ท่าแพเพื่อนำไปตีพิมพ์ในหนังสือ ซึ่ง ดร. ประเสริฐ ณ นคร ก็ได้กรุณาอ่านให้ทันที

ผลการอ่านคำจารึกประตู่ท่าแพจึงเป็นผลงานอันน่าสรรเสริญของ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ซึ่งได้เปิดเผยความถึลับของศิลาจารึกหลักนี้

คำจารึกประตู่ท่าแพ ไม่มีอักษร ค่างชาติ หรืออักษร ก่อนประวัติศาสตร์ ที่อ่านยาก การสลักก็ทำขึ้นเรียบร้อยสมบูรณ์ แท้จนอ่านๆ ไม่ออกหรืออ่านผิดเพวระบรรพชนชาวล้านนาที่สลักคำจารึก ได้สลักตัวเลขทางกลับแบบแม่พิมพ์พระพิมพ์หรือแม่แบบสำหรับตัวอักษรแทนที่เราก่อนเห็นกัน วิธีเขียนอักษรทางกลับให้เขียนกับคุณทวี วิชัยสิทธิ์ เคยพบในบริเวณเรียงกาหลง ย่านเวียงป่าเป้า เชียงราย บนชิ้นส่วนเครื่องดินเผา ความนี้เรากำลังจะออกงานมาวางแล้วอ่านในกระเจกเงาถึงจะเข้าใจความหมายของอักษรที่เขียนไว้

ตัวอย่างประโยค "ประตู่ท่าแพ ๒๕๒๕" ถ้าจะเขียนแบบจารึกประตู่ท่าแพก็ต้องเขียนดังภาพข้างล่างนี้

ประตู่ท่าแพ ๒๕๒๕

๒๕๒๕ ๒๕๒๕

ตัวเลขในจารึกนั้นเป็นตัวเลขที่เรียกว่า “**ตัวเลขขาม**” ซึ่งเราพบบ่อยใน
ศิลาจารึกของภาคเหนือเช่นศิลาจารึกวัดเชียงมั่นจังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

ตัวเลขขามมีแค่ ๙ ตัว จึงไม่เป็นเรื่องยากเกินไปสำหรับผู้สนใจ ตัวเลข
ขามเขียนปกติและเขียนกลับ มีดังต่อไปนี้

	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๐
เลข ผักขาม	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๐
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๐
เลขผักขามเขียนกลับ										

ศิลาจารึกวัดเชียงมั่นนั้นมีตัวเลขที่เขียนแปลกไปบ้าง เห็นสมควรที่จะนำมาแสดง
เพื่อท่านที่สนใจได้ทราบบ้าง (ดูภาพข้างล่าง)

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๐
๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๐
(๕)									

ผู้เขียนใคร่แนะนำเอกสารมีค่าชิ้นหนึ่งซึ่ง ช่วยท่านที่สนใจอักษรและตัวเลขขาม
ได้ศึกษาอย่างละเอียด เอกสารเล่มนี้คือ “**อักษรขามที่พบในศิลาจารึกภาคเหนือ**” โดย
อาจารย์ถาวรฉัตร วัฒนเกษม ซึ่งภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย
ศิลปากรเป็นผู้จัดทำ

สงวนลิขสิทธิ์

ส่วนอักษรล้านนาหรือ "ตัวเมือง" นี้ผู้ที่อ่านได้มีทั่วไปเช่นพระสงฆ์ คุณหนานน้อย อาจารย์ภาษาไทยเป็นต้น ชาวไทเขิน ลื้อ เกือบทุกคนก็อ่านได้ ปัญหาที่ยากที่อ่านเหล่านี้สนใจศึกษาจึงและมีโอกาสอ่านศิลาจารึกแคว้นเท่านั้น

คำวาทือนอักษร ล้านนาที่มี จำนวนมาก นับตั้งแต่ คำวาท ของ **ร.ศ. ๗๖ พยอมยงค์** ของ **ศร.อุดม วังเวียงศรี** จนถึงแบบเรียนของ **มหาบุญคิด วังคำสคร** ซึ่งเป็นคำวาทที่เลือกทุกเล่ม ผู้แต่งก็เป็นเชื้อสายชาวล้านนาเอง

บันทึกเราอ่านตัวเลขในคำจารึกประจำบ้านได้แล้ว (ดูข้อเฉลยของ ศร. ประเสริฐ ณ นคร) แต่ก็ยังมีปัญหาใหญ่คือความหมายของตัวเลขเหล่านั้นคืออะไร ทำไมคนสมัยก่อนต้องเขียนอย่างนั้น วงกลมต่างๆ ในจารึกนั้นมีอะไรเกี่ยวกับระบบบ้านเมืองหรือไม่ เกี่ยวกับปัญหาความหมายของจารึกและวัตถุประสงค์ของผู้ตั้งศิลาจารึกสมัยโบราณนั้น ขอมอบให้ผู้อื่นและโดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันที่มิพำนักเก็บ อ่านและเผยแพร่จารึกภาคเหนือ เป็นผู้ให้ข้อมูลแก่ประชาชนต่อไป

(ภาพ ๑-๒-๓ ประกอบ)

พื สว่างบุญญางกูร

①	ป	ด	ฆ	ด	
ด	ฎ	ณ	ฐ	ท	ป
ป	ป	ด	ฆ	อ	ป
ป	ด	ฎ	ด	ท	ป
ป	ท	ด	ด	ด	ด
ด	ด	ฎ	ด	ด	ด

๓๕

๑. จิตออกสำเนาค้นแบบเดิม

②	ด	ด	ด	ด	ด
ด	ด	ด	ด	ด	ด
ด	ด	ด	ด	ด	ด
ด	ด	ด	ด	ด	ด
ด	ด	ด	ด	ด	ด
ด	ด	ด	ด	ด	ด

๓๖

๒. จิตออกสำเนา เมื่อพลิกคว่ำลง
โดยหมุนด้านข้างขึ้น เป็นด้านบน
แล้วอ่านในกระดกเงา

③	ด	ด	ด	ด	ด
ด	ด	ด	ด	ด	ด
ด	ด	ด	ด	ด	ด
ด	ด	ด	ด	ด	ด
ด	ด	ด	ด	ด	ด
ด	ด	ด	ด	ด	ด

๓. คำอ่านเป็นเลขไทยปัจจุบัน

ขอให้ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งว่า กรณีที่อาจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ได้กรุณาเลือกการอ่านจารึกในรูปม้วนคัมภีร์จากหินจารึกตำแหน่งในตาราง ๕ เหลี่ยมลบมุมออก ๔ มุม ให้อ่านกลับโดยพลิกจากกระดาดสามที่วางแนบจากล่างขึ้นบนแล้วอ่านจากกระดาดเงาที่แนบนั้น ซึ่งจะปรากฏผลการอ่านทำให้ตัวอักษรและตัวเลขอยู่ผิดจากตำแหน่งเดิม เช่น แถวเลข ๑ ๒ ๓ ๔ จะลงมาอยู่ในช่องคว้างข้างล่างเรียงขึ้นไปตามลำดับจนถึงแถวบนสุดเป็น ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘

จะเป็นไปได้อย่างไร เจตนารมณ์ของผู้จารึกต้องการให้อ่านกลับตามนัยที่กล่าวข้างต้น แล้วให้อักษรและตัวเลขคงอยู่ในตำแหน่งเดิม ดังนั้น เลข ๑ ๒ ๓ ๔ ก็คงจะเริ่มต้นจากข้างบนเรียงลงมาข้างล่างตามลำดับ ดังนี้

	๑	๒	๓	๔	
๕	๖	๗	๘	๙	๑๐
๑๑	๑๒	๑	๐	๑๑	๑๔
๑๕	๑๖	๒	๙	๑๗	๑๘
๑๙	๒๐	๒๑	๒๒	๒๓	๒๔
	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	

เหตุที่ตัวเลขและอักษรเปลี่ยนตำแหน่งหรือคงตำแหน่งเดิมนี้ จะทำให้ความหมายเปลี่ยนแปลงหรืออย่างไร ขอให้เป็นเรื่องของผู้รู้ช่วยกันพิจารณาอีกนัยหนึ่งด้วย

และเพื่อเพิ่มการอ่าน บทความเรื่อง “จารึกประกาศแห่งหวัคเชียงใหม่” ของ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ในหน้า ๗๔ ได้ชักแจงขึ้นนอกเหนือจากที่คุ้นเคย สว่างปัญญานุกรได้ให้ข้อสังเกตและแนะนำไว้ข้างต้น จึงได้ขอให้ท่านป่วงคำ คุดเขียว ผู้ชำนาญในการเขียนและอ่านภาษาล้านนา ช่วยคัดลอกตัวเลขจากจารึกในรูปตารางสี่เหลี่ยมลบมุมออกสี่มุมรวมทั้ง อักษรอักษรล้านนาที่อยู่นอกตารางสี่เหลี่ยมหงส์ค้วน ทั้งในคัมภีร์เดิม จากรูปถ่าย กับคัดลอกทางด้านกลับตามคำบรรยายของ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ตามอักษรและเลขของอักษรล้านนาแล้ว ถอดเป็นภาษาปัจจุบัน รวมทั้งลอกแบบม้วนคัมภีร์ วงกลม

ក្បួនដំណើរលាង

(២) ក្បួនដំណើរលាង

		២៩	២៧	២៦	២៨	
	១៧	២០	២១	២២	២៣	២៤
ក្បួនដំណើរលាង	១៥	១៨	២	១	១៦	១៩
ឈ្មោះ	១១	១២	៣	០	១៣	១៤
	៤	៥	៦	៧	៨	៩
	១	២	៣	៤		

ក្បួនដំណើរលាងដំណើរ

ទិន្នន័យដំណើរលាង

(៣) ទិន្នន័យដំណើរលាង

		២៥	២៦	២៧	២៨	
	១៥	២០	២១	២២	២៣	២៤
ទិន្នន័យដំណើរលាង	១៥	១៦	២	៤	១៧	១៨
ឈ្មោះ	១១	១២	៣	០	១៣	១៤
	៥	៦	៧	៨	៩	១០
	១	២	៣	៤		

ទិន្នន័យដំណើរលាង

- (១) គណិតវិទ្យា
(២) គណិតវិទ្យា
(៣) គណិតវិទ្យា

អាយុមណ្ឌលដំណើរលាង

ปณิกระ จากเอกสารตำนาน

เอกสารหมายเลข ๑

การสร้างเมืองเชียงใหม่

จากตำนานพระบาทคอนกลางจอมทอง

ความตอนหนึ่งของตำนานพระบาทคอนกลางจอมทอง กล่าวว่า

“หอสุวรรณถูกไธเอาคำเวาบอกทอนไปให้วิสาพระยาเจ้าแห่งสหหลาย หอได้
รู้เาะ เขาทั้งหลายก็พากันแห้วหมคคแล้ว ก็ว่าลวงกว้างมี ๕ วอยัว ลวงยาว
มีพันวา ขุดคลองเล็ก ๓ วา ลวงกว้างก็ ๓ วา ขุดหอเวียนเพิงคังม หอขุดที่สง
ลงมที่คำ ที่โคเป็นทวยกแบ่งหอเป็นเหมืองไปคามขระแสทวย อันมนไทลไปนั้น
บหอขระแสทวย หงหลาย นนชาตแล พระยาลัวะ ก็แบ่ง ประคุด หัง ๕ แบ่งกอง
(กองคือถน) ให้คามประคุดหอแล้วก็คังทอโค้วแจ้งเวียงแล้ว บันเป็นคาวเป็นสะควง
เอาถลองสะคือเมืองเป็นแดน สะควงแจ้งหัววินนว่าสะควงคำคิน เหตุว่าอายุเมืองมี
ถ้านน สะควงแจ้งศรีภูมิว่า สะควงเวียงเหล็ก เหตุว่าศรีเคชะเมืองมีทงน สะควง
แจ้งคะคานว่า สะควงหมอนมา มนศรีเมืองมีถ้านน สะควงแจ้งก่อเวียงชื่อว่าสะควง
พลาง เชอหัวบควรรคืออยู่ เหตุว่ากาลกั้นเมืองมีถ้านน พระยาก็ไปใส่ชื่อประคุด กล้า
เหนือว่า ประคุดข้างเลือก ประคุดกลางวันออกชื่อประคุดข้างเลือก ประคุดกล้าได้ว่า
ประคุดข้างใหม่ ประคุดแสนพุง ประคุดกลางวันคกว่าประคุดแสนคอกนมนแล แลพระยาก็
หัวนคัยมคิ พากันเขาคังหอราชาคัดสะคือคือเมืองนแล เขาก็ชวนกันเลี้ยวลัวะ
ลือคือยของเจ้าหน ๑ วัน ๑ คิน ในวันถวัน ๑ นั้น คาวินบ้นนเกยยัง ๓ บาทนา”

(คัดจากต้นฉบับพิมพ์คัดของ สงวน โชติสุขรัตน์ ซึ่งแปล/พิมพ์ไว้เมื่อ ๔ เม.ย. ๑๔

คุณสงวนบันทึกหมายเหตุไว้ว่า “หากตำนานนี้เชื่อถือได้ ก็ชวนให้คิดว่าเมืองเชียงใหม่เดิม
พวกลัวะคงสร้างไว้ ต่อมากลายเป็นเมืองร้าง และพระเจ้าเมธิธรรมมาบูรณะขึ้นใหม่ และ
ประเพณีสาธินหรือเล่นเป็นของพวกลัวะเชื่อดิอมาก่อนแล้ว พระเจ้าเมธิธรรมราชวรมังคลาจารย์

เรื่องราวเกี่ยวกับพญางู และ ตัวทองคเณศวรคเณศพลวง ๒ ตัว
ที่พบเวียง และเสือนกขลุ จากบางตอนของตำนานมหาเวรปราบ
ยักษ์ของกษัตริย์พม่าและพม่า และเรื่องตลกขบขันของตลก ๒ คน

ทน มหาเศรษฐีมหาเศรษฐี กษัตริย์อโศกแห่งพระธาตุช้างเผือกเมืองหง ๑๐ คว
 ามแล้ว จึงว่า ศาสดาพุทธ หล่อหลอมเราตามมโนว่า เสด็จขึ้นพสุธาณ มณีนครอันภาวะเป็นค
 วรรณฉา กุณภพเจ้าหง ๖ คน แลพระธาตุช้างหง ๑๐ ควมาณภาวะเป็นควรรณ
 ฉา กณามังขรบุรี กุณภพอภิมันจูไว้ก่อนแล้ว คงเมืองอภิมันจูคือเมืองเชียง ไหมหน
 ึ่งเยื้องจากเกาะโพธิ์วงษ์เชียงไหม้แห่ง แล เทวาคารอันใจนัก เยื้องว่าศาสนาพระเจ้าจักกลับหายเสีย
 ก็พึง ไปบอกแก่พระอาทิตย์ พระอาทิตย์ก็ร้อนใจ ก็ชุ่มนวมมายังทวยศรแลเทวาททั้งหลาย
 มาพร้อมกันแล้ว พระอาทิตย์จึงกล่าววว่า ศุกรา เทวบุตร เทวาททั้งหลาย ยังละเมืองลูกหนึ่ง
 ในเมืองคนพื้น ชื่อว่าเมืองไซไหมวอัน แต่เมื่อพระธาตุจะสร้างนั้น พระระสิก็ขึ้นมาขอเอา
 เสด็จขึ้นพสุธาณ กุณภพอันเจ้า ๒ คนเอาเสด็จขึ้นพสุธาณไว้แต่แรกเทวาทลงมาลงไป เพื่อ
 หอยกษาเวียงทนต์คือแล เหตุว่าเมืองลูกนั้น เป็นที่งศาสนาพระเจ้าแห่งแล ข้าศึกจากมา
 กระทำยยะคังรอนนเจ้า เทวาททั้งหลายกล่าววามหาราชเจ้า ข้าใดละเสียแท้ คันละเสีย
 ศาสนาพระเจ้าก็จักกลับหายเสียแต่พระและ

ที่นั่น พระยาอินทพรจึงให้หาภุมมิกะ ๒ คนอันหาหนเอาเสวียาหรือธองไปนั้นมา
ว่าข้าศึกจักมากระทำการร้ายแก่ศาสนาพระเจ้าแห่งเรา ในเมืองเชียงใหม่นี้แน่ เชื้อทองสององค์
ก็กลัวเสียแก่เนื้อว้ายนั้น ที่นั่น ภุมมิกะ ๒ คนนั้นว่า ข้าศึกอินทพรวิธูเจ้า คนทั้งหลาย
เขาก็ประมาทคนแกล้งพระเจ้า พระธรรม พระอริยสงฆ์เจ้าร้ายเช่น เขาก็ไม่นับว่าเป็นสิ่งดี
ไม่ว่าความงาม ช่วงแก้วทั้งสาม เขาก็เอาซากคนอันตายไปขับไปเผาด้วยควาอารามทั้งหลาย
ทั้งนอกเวียงในเวียงซู่แห่งซู่ เทวดาเจ้าทั้งหลายอันอยู่รักษาศาสนาที่นั่น ก็บึ้งใจ อัน ๑
เขาก็บิศปากถ้ำโกหาเสีย เทวดาบึ้งใจ อัน ๑ เขาก็เผาผิงน้ำและคอนทราย เทวดาก็
ว่าช่างควั่น ข้าศึกก็ทำกระทำการร้ายได้ เขาก็หากพ่ายหนีแตกขจิกจายไปเสียแล้ว จึงได้ชื่อ
ว่า ปราบจักรวาล เพื่อย่นแกล

กันว่าได้ไปหาพระยาช้างควมเพี้ยนนั้น พระยามารพรวายักษ์ จักกระทำร้ายต่อ
 บิได้แล เหตุนี้จึงได้ชื่อว่าปราชญ์เมืองนารเมืองธิดี เพี้ยนแล

ทุกว่า ท่านเจ้าราชเออ หลอนเราถามมิ่งว่า พระยาช้าง ๔ ตัวในมหาเจดีย์
 หลวงนั้น คนทั้งหลายหลอนถามมิ่งว่า พระยาช้าง ๔ ตัวก็ตัวใดก่อนเจ้า ว่าอัน หือท่าน
 เจ้าราชจึงบอก ว่า กอตัวอิสานก่อน แล้วกอตัวเหนือ แล้วกอตัวพาดหลังตัวไปแล พระยาช้าง
 ตัวก่อนหัวทั้นชื่อริเอจ่า ท่านจึงบอกว่าตัวทั้นชื่อเพี้ยนจวัน ตัววัน ๒ ชื่อว่า ช่มพด
 แสน ตัววัน ๓ ชื่อว่า คาบแสนคำ ตัววัน ๔ ชื่อว่า หอกแสนลำ ตัววัน ๕
 ชื่อว่า ก้องแสนแหล้ง ตัววัน ๖ ชื่อว่า หน้าไม้แสนเบี่ยง ตัววัน ๗ ชื่อว่า แสน
 เชื่อนล้าน ตัววัน ๘ ชื่อว่า ไฟแสนเค้านล

พระยาช้างวันนั้นจึงเรียว่าเมธบงวันนั้นรา คนเข้าเค็กมาแต่ทิศทั้ง ๔ ทั้ง ๘ ทั้ง
 อันก็ คนปราชก็หากมีควมพริตพริงกลัวมากนัก เหตุนี้จึงได้ชื่อว่าเมธบงวัน เพี้ยนแล

คนปราชตัววัน ๒ นั้น เข้าเค็กมา เขาก็เมาอยู่ได้ หากพ่ายหนีไปพอเขา เหตุ
 กิ่งอันจึงได้ชื่อว่าช่มพดแสน เพี้ยนแล

คนปราชตัววัน ๓ นั้น เข้าเค็กมาพอยคาบแสนคำก็ เขาก็หากแตกพ่ายหนีไปแล
 เหตุนี้จึงได้ชื่อว่า คาบแสนคำ เพี้ยนแล

กันว่าปราชตัววัน ๔ นั้น เข้าเค็กมาพอยหอกแสนลำก็ เขาก็บอจากจึงอยู่ได้
 หากพ่ายหนีไปแล เหตุนี้จึงได้ชื่อว่า หอกแสนลำ เพี้ยนแล

คนปราชตัววัน ๕ นั้น เข้าเค็กมาพอยก้องแสนแหล้งก็ เขาก็หากแตกพ่ายหนีไป
 แล เหตุนี้จึงได้ชื่อว่า ก้องแสนแหล้ง เพี้ยนแล

คนปราชตัววัน ๖ นั้น เข้าเค็กมาพอยหน้าไม้แสนเบี่ยงก็ เขาก็สึงหากแตกพ่าย
 หนีไปเสียแล เหตุนี้จึงได้ชื่อว่า หน้าไม้แสนเบี่ยง เพี้ยนแล

คนปราชตัววัน ๗ นั้น เข้าเค็กมาพอยข้างแสนเชื่อนก้านก็ ก็สึงต้องแตกหาก
 พ่ายหนีไปเสียแล เหตุนี้จึงได้ชื่อว่า ข้างแสนเชื่อนก้าน เพี้ยนแล

คนปราชตัววัน ๘ นั้น เข้าเค็กมาพอยไฟแสนเค้านลก็ เขาก็โหนกินโหนบได้ ก็
 หากพ่ายหนีไปเสียแล เหตุนี้จึงได้ชื่อว่าไฟแสนเค้านล เพี้ยนแล

กันเข้าเกิดศึกเมือง หื้อเจ้าเมืองและเสนาอำมาตย์แค้นเอาชื่อข้างควี่ชื่อว่าเมฆงวัน
ก่อน เอาลาคับทั้ง ๔ ตัวนั้นแล พระยาราชสีห์ ๒ ตัวหัวเวียง นั้นใส่ส่วยไปปุราที่ประค
ทั้ง ๔ ที่แจ้งเวียงและกลางเวียงรู่แห่ง ประจวบผาแพ้นระชาเกิดศึกถวลึงแล แม่นพระยา
ช้างเผือก ๒ ตัวหัวเวียงนั้น ก็หื้อแค้นเอาชื่อควี่ปราบจ้าววาฬก่อน แล้วเอาควี่ปราบเมือง
मारเมืองยักซ์ ถ้วน ๑๒ ตัวใส่ส่วยไปปุราแห่ง ผาแพ้นระชาเกิดศึกถวลึงแล

ทำนเผ่าชาวเหอ หลอนทำนตามมิ่งว่า มหาเดรเจ้าคนนั้น ชื่อวีจา หื้อมิ่งบอกว่า
มหาเดรเจ้าคนนั้นชื่อ "ฟามค" แล หื้อบอกอ่าอันแอ เหตุว่ากันกูไปทีใด ผ่นกับฮัก แดค
กับวีธนกุไคแล แม่นว่ากูจักหื้อบคกับค กูจักหื้อแดคก็แดคแล เหตุนี้แลกูจึงไคชื่อว่า มหา
เดรฟามค เพื่ออันแล

มิ่งจ่าเอากำกัน เว้นอกแก่คนทั้งหลาย หื้อเขาทั้งหลายไคปุราเสียเมือง ตามคังคำ
กว่านเหอะ ฉิว่าเขบเชื้อคำกู ก็หื้อเขาไปผ้อควี่กับวาวะยังหอบบในเมืองพิงเจืองใหม่
พันเหอะ ฉิว่าบวราเดรกับผิ เทากรูเคียวเรากังว่า กูหาบว่า ฉิเขบเชื้อคำกูแท้คังอัน
คังแค้นไปภาฮหน้า ๗ ปี บ้านเมืองจักดับหายแทะระแล ฉิว่าเราจึงปุราเสียเมืองคังอัน
ยังดับหายไผ่นั้น หื้อเอาคำกูไปรักเสียที่ร้ายเหอะ

ค่านานบวราเดรกับเมืองพิงเจืองใหม่นั้น ท้าวพระยาเจ้านายคนไคสืบแทนมา เมื่อ
ภาฮลุณ แลจกไคหื้อบ้านเมืองอยู่สุคคิจะมะนาแลหื้อกานกรุงเวียง มีอิทธิฤทธิ์เกราะศกคัก
อันก็หื้อไคกระทำคานบวราเดรค่านานอันเหอะ คันพระมหาเดรเจ้าฟามคเล่าค่านานเท่าอันแล
ผ่นก๊ะเอื่อ แล้วหลอนคนผุ่นอันจักมาพันศุรา กูจักไปก่อนแล ว่าอันแล้วักไปเสียงคังซัง ๆ
ซ้อง ๆ หอมกันระ จวนเจินหน แล้วก็ลวคหายไผ่ หั้นแล ค่านานมหาเดรเจ้าฟามคเสียหน
แล้วแลฯ

(จบตำนานมหาเดรเจ้าฟามคเพียงเท่านี้)

เอกสารหมายเลข ๔-๕ เป็นเอกสารของคุณสงวน ไชยสุรพันธ์ มอบให้กับข้าพเจ้า
เมื่อ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๔๕

ทว วชิรชิตตะ

โบราณนิทานปฐมเหตุการณ์ตั้งเชียงใหม่

ประมุขแห่งรัฐยังมีหน้าที่ มีประวัติดูแลพัน ตัวแรกชุดกรุ่นทางพุทธะจันตะ
(ออก) ตัวที่สองชุดกรุ่นทางทักษิณะจันตะ (ใต้) ตัวที่สามชุดกรุ่นทางบิณณะจันตะ
(ตก) ตัวที่สี่ชุดกรุ่นทางอูระจันตะ (เหนือ) ทั้งสี่ตัวมีความรักเชิงกันไปมา มากนัก

ปู่นะเมื่อปลาอุกขึ้น เขาก็ทำวิเวกผัดเผ็ดกับข้าวกัน ก็ชกกับข้าวกันแล้ว
เขาก็หนีไปอยู่ที่ไหนมันหันแหล่ หนูตัวที่สี่อุระจันตะมันลวดคำไป แล้วได้เกิดเป็นลูก
พระยา ะระตะระฐะกันมันคำอ. จากเป็นลูกพระยาอะระตะระฐะกันแล้ว ก็ได้เกิดเป็นลูกพระยา
ใจระณี พระยาคันเป็นพ่อก็ใส่ชื่อลูกว่า สุวรรณคำแดง ราชบุตร ในกาลละเมือนั้นศาสนา
พระพุทธเจ้ายังบ่มิเห็น ในกาลละเมือนั้นพาสรรพ เกิดยังเมืองพ้อก็มาบ อังสัถกะระราชะชุม
บิโวก์เลื่อง ก็ยังค้างอยู่แปดพันเมือง

พิชัยสุนเมื่อให้สาเจ้าสาแห่งสุ ว่าให้อจวนกันสร้างเวียงหิอติในภูมิดานที่จักเป็น
บ้านใหญ่เมืองหลวง จักวุฒิราชของเงินค่าสัมปะติ บ้อย่างจาแท้ แล้วก็คำนวาช คอยบว
๘ กัอว่า กันเป็นบ้านเป็นเมืองแล้วเถื่อนปี ๑ กัณภูมิ ๘ ปี เปนถ้วน ๑ เธิื่อนปี
๑ กัณ ภูมิ ๖ ปี เปนถ้วน ๒ ค่อยๆ ไปจนเถื่อนปี ๑ บัภูมิกันจักหว่านกล้า ๒ เพื่อ
เป็นถ้วนเจ็ดขึ้นลง แล้วค่อยไปเถื่อนปี ๑ กัณภูมิปี ๑ ค่อยๆ ไป ถึง ๘ ปีหากเปนจาค่า
เมือง ย่อมขึ้นลงๆ มีสันนี้ เมื่อระสีเจ้าคำนวาช คอยบว ๘ กัอแล้วเสนาอามาศคัถ์หลาย
พร้อมด้วยสุวรรณธำแดงเป็นเก้า ก็ปากันสร้างวังเปิงเวียง ตามคั่งเจ้าระสีบยอกจุสมการ
กันว่าบิวรรฆวดแล้วเขาก็ทำเรือเวียงบไค้ พร้อมกันว่าเราจักเอาอันโคม่าเป่านิมิตรีชื่อเวียง
เวนาจา สิวี่เราจักนับวังเอา หลอนอยู่บุวิณแก่เราปาย หน้าจักเป้นที่กันแห่งใจแก่เรา

ที่หนึ่งมีอำมาตย์คนหนึ่งว่าราชการงานตรงหน้าแห่งเจ้าแควนแอตต์ เจ้าภักควาย
ของหน้าแห่งเจ้าแควนคอกอนมีใจรักภักควายว่าหาหนทางเอาไป ก็พิศดูว่าก่อน อำมาตย์นั้นว่า
คำนึงข้างกว่าของหน้าแห่งเจ้ามาหนกม ๘ แสนแอตต์ มั่งมีว่า ๘ แสนแอตต์ มั่งมีว่า ๘
แสน แดมมั่งมีว่า **ล้านนา** ที่นั้นเขาก็เอาเข้าออกคอกไม้ตาเคียวได้ขึ้นแล้วกับภักควาย

เพื่อเป็นศักดิ์ศรี แห่งชื่อเวียง แล้วก็จึงของหินแห่งเจ้าสุวรรณแต่คำแถมนำหนักมีล้านหนึ่ง
เขาจึงลวกใส่ชื่อว่า **ล้านนา** เพื่อย่นแหล่ บ้านเมืองก็อยู่สุจริต วิถีกรรมเพระบุรุษที่ชั่วก็อาจ

เจ้าคนเฒ่าจึงจำเรียกองค์พระหนึ่ง ชื่อว่า ปาฏิหาริย์ลงกับ มาแล้วจึงยกให้เป็น
ขุนหลวงมูตตะดางกะ ห้อยสังฆนังลงด้วยดั่งกล่าว ห้อยอยู่ในสังฆะคิด ๕ เลืองชุกนๆ ขุน
หลวงมูตตะดางกะก็ยินดีมากน้กแล้ว ก็ไปเฝ้านางสมเฝ้าก่อนอยู่บ้านเสปรจิกมาแล้ว
มันก็ไปเฝ้าสากกว้างขึ้นอยู่บ้านวิมาถณ เฝ้าไปถวายห้อยเป็นผ้าตะบริจาทกับด้วยเจ้าสุ
วรรณคำแดงๆ ก็อยู่กับด้วยนางอินเหลาเมื่อเกีย และนางสมเฝ้า ขุนหลวงมูตตะดางกะก็
สังฆนังนห้อยอยู่ในสังฆะคิด ๕ บ้านเมืองก็อยู่ชุกคิด

787

แล้วจึงมาถึงพระยาคนึง ชื่ออินระคิยะเสวยเมืองแทน ก็ส่งทูตฯ เกษมมหา
พระมหานปัติ ภายหลังเมื่อนางผู้หนึ่งชื่อว่านางวิมลมา นนั้นก็เอาขมิ้นลูกกับยาชนิดหนึ่งกิน ผัวนั้น
ป่วยตายเสียเป็นแม่หม้ายอยู่กับนั้น บัดนี้ผีก็มาครอบงำ จักวินาศฉิบหาย เราเสียตาย เพศ
ว่าจักเป็นที่ตั้งศาสนาปายหน้าพระยาอินทรีแล้วก็เอาเจ้าระวี ก็มาสู่ครุ่หมบทแล้วเรือกร้อง
เข้างัดระวีตั้งหลายปีพระยาวิมลมาเป็นเกลามาแล้วว่า ก็นสฺมท่านตั้งหลายยังกลัววินาศฉิบหาย
ใคร่หื้อบ้านค้มีเพนแก่ก่อนหื้อสือสจจะและคิด ห้า และสัจจะว่าจำ คำนึงเจ้าระวี บอด
จุฬะกักร แล้วพระยาอินทรีก็กล่าวแก่สจจะหลายว่า กูอินทรีราชจักหื้อของวิเศษและ
กูจักหื้อ บ่อเงินหนึ่ง บ่อคำหนึ่ง บ่อแก้วหนึ่ง แก่สจจะหลาย ที่นั้นยังมีสจจะ ๔ ระกุนขอ
อาหารบ่เอาคิด ๕ และสัจจะ บ่อหื้อบางหื้อหื้อ จักหื้อได้กั่มแจ่นเขาเก๊ พระยาอินทรี
ก็หื้อเขารักษาขุมเงิน ๓ ระกุน ขุมคำ ๓ ระกุน ขุมแก้ว ๓ ระกุน ยกสจจะ ๔
ระกุนให้รักษา บ่อเงิน บ่อคำ บ่อแก้ว คำนะระกุนเศรษฐี จึงใส่ชื่อเมืองค่านนี้ ว่าเมือง
นพบุรี คำนะเศรษฐี ๔ คนนี้เป็นนะ เมื่อปายสนก็หลายมาตามบ่บอย

— จากสำเนาเอกสารที่ชื่อ หมู ๔ คำ และสำเนาชื่อใหม่ (ฉบับพจนานุกรมแห่งชาติ เรืองไพบ)
ตามเอกสารที่ชื่อ เมื่อ จ.ศ. ๑๒๔๐ บังคับ เดือน ๕ ออก ๑๐ คำ วันที่ ๖ ของ ปี พิศนทวิ พจนมค
แห่งชาติ วัดสังฆา เรืองไพบ โรงพิมพ์ สอนการพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๑๒

๑.๕ นายอภย ศิริพรานนท์	นายกเทศมนตรีนครเชียงใหม่
๑.๖ นายบรรจง สัมบุญ	ปลัดเทศบาลนครเชียงใหม่
๑.๗ นายเสริม สุนทรนฤส	กิตติอาภรณ์จังหวัดเชียงใหม่
๑.๘ นายสมบัติ พงศ์วิ	โอรสอำมาตย์จังหวัดเชียงใหม่
๑.๙ ร.ศ. ๘๓๗ กบ.น้อย	นายอำเภอเมืองเชียงใหม่
๑.๑๐ นายจำเริญ กันทรวิฑูรณ์	หัวหน้ากองโขนกัณฑ์ภูมิภาคนที่ ๕
๑.๑๑ นายบุญรัตน์ สุชาติ	ผู้ช่วยนายอำเภอจังหวัดเชียงใหม่
๑.๑๒ นายวินัย บุญสุวงศ์	ปลัดเทศบาลนครเชียงใหม่
๑.๑๓ ศจ. ไกรศรี ปิ่นเกษรพันธ์	
๑.๑๔ ศจ.ภ.ธ. พงษ์พล สาธิตจินดา	
๑.๑๕ ศร.ธ.น.ธี เพ็ญศรี	
๑.๑๖ ธาจารย์ไฉน วิเศษนถ	
๑.๑๗ นายบุญสวัสดิ์ สาธิตวาทย์	

๒. คณะกรรมการศึกษาพิเศษ

๒.๑ นายศิริ วิชัยสิทธิ์	ประธานกรรมการ
๒.๒ นายสุวพล ศิวะวิบูล	รองประธานกรรมการ
๒.๓ ร.ศ. ๘๓๗ กบ.น้อย	กรรมการด้านภาษาสันนิบา
๒.๔ นายทวี สว่างบุญญากร	กรรมการฝ่ายศิลปวัฒนธรรม
๒.๕ นายวิชัย วิเศษนถ	กรรมการฝ่ายช่างภาพ
๒.๖ นายพริ้งดา โสภณเวส	กรรมการฝ่ายเลขานุการ
๒.๗ นายเจริญ สุขุมวราชาติ	กรรมการฝ่ายข้อมูลและข้อมูล
๒.๘ ร.ศ. สุวิชา น้อย	กรรมการฝ่ายเลขานุการ

ณ วันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๒๘

(ลายเซ็น)

(นายชัชชา พูนศิริวงศ์)

ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่

